

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa

Kirja elämyksistä, oppimisesta ja
osallisuudesta ihmisen ja luonnon
välisessä kanssakäymisessä

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa

Kirja elämyksistä, oppimisesta ja osallisuudesta ihmisen ja luonnon välisessä kanssakäymisessä

Nord 2019:033

ISBN 978-92-893-6226-9 (PRINT)

ISBN 978-92-893-6227-6 (PDF)

ISBN 978-92-893-6228-3 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/Nord2019-033>

© Pohjoismaiden ministerineuvosto 2019

Tämän julkaisun on rahoittanut Pohjoismaiden ministerineuvosto. Teoksen sisältö ei välttämättä vastaa ministerineuvoston näkemyksiä, asenteita tai mielipiteitä.

Toimittaja ja projektipäällikkö: Eva Sandberg

Toimittajat: Mette Askov Knudsen, Torfinn Rohde, Anna Kettunen

Kirjoittajat: Katso sivu 16-23

Taitto: Studio Bjørn Ortmann

Kannen valokuva: Mette Askov Knudsen

Paino: Rosendahls

Printed in Denmark

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismainen yhteistyö on yksi maailman laajimmista alueellisista yhteistyömuodoista. Yhteistyön piiriin kuuluvat Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska sekä Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlanti.

Pohjoismaista yhteistyötä tehdään politiikan, talouden ja kulttuurin aloilla tärkeänä osana eurooppalaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Pohjoismaisen yhteisön tavoitteena on vahva Pohjola vahvassa Euroopassa.

Pohjoismainen yhteistyö pyrkii vahvistamaan pohjoismaisia ja alueellisia etuja ja arvoja globaalissa maailmassa. Maiden yhteiset arvot lujittavat osaltaan Pohjolan asemaa yhtenä maailman innovatiivisimmista ja kilpailukykyisimmistä alueista.

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Kööpenhamina

www.norden.org

Pohjoismaisia julkaisuja voi ladata ja tilata osoitteesta

www.norden.org/nordpub.

Pohjoismaiden
ministerineuvosto

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa

Kirja elämyksistä, oppimisesta ja
osallisuudesta ihmisen ja luonnon
välisessä kanssakäymisessä

SISÄLLYSLUETTELO

- 6 Johdanto
- 10 Lukuohje
- 16 Kirjoittajien esittely

LUKU 1

- 24 **YMPÄRISTÖKASVATUS
OSANA YHTEISKUNTAA**
TORFINN ROHDE

- 36 Ympäristökasvatus ja
luonnonsuojelu
Riitta Nykänen
- 43 Kuuntele maiseman tarinaa
Niklas Cserhalmi
- 46 Peura oppaana
Brita Homleid Lohne
- 54 Miten luonto vaikuttaa?
Live Solbrækken Danielsen

LUKU 2

- 64 **YMPÄRISTÖKASVATUKSEN
ASIAYHTEYDET JA
MENETELMÄT**
EVA SANDBERG

- 82 Maisema opettajana
Klas Sandell
- 98 Suora luontokokemus
Lasse Edlev

- 111 Ympäristökasvattaja ja hyvät
oppimisprosessit
Benny Sætermo
- 119 Tarinankerronta
ympäristökasvatuksen tukena
Tomas Carlsson
- 124 Ympäristökasvatus ja
kulttuurihistoria
Ole Sørensen
- 128 Tutustu elämään vedessä!
Kjersti Hanssen
- 132 Vlogi innovatiivisena
viestintätyökaluna
Lena Fagerwing
- 137 Riimut ja kulttuurihistoriallinen
ympäristökasvatus
Thomas Larsen Schmidt

LUKU 3

- 142 **YMPÄRISTÖKASVATTAJUUS**
METTE AASKOV KNUDSEN

- 153 Ympäristökasvatus
sosiaalisena
vuorovaikutuksena
Lars Hallgren
- 167 Reflektio ja oivallusten
syventäminen
Poul Hjulmann Seidler

- 181 Roolini ympäristökasvattajana
Johnny Skjoldborg Krog
- 185 Vesi yhteisenä voimavarana
Live Solbrækken Danielsen
- 188 BioBlitz – kaikki mukaan
luontoa kartoittamaan!
Marianne Graversen
- 193 De 5 stora –
ympäristökasvatus ja
kiistanalaiset aiheet
Linda Thelin
- 196 Luontokokemus avaa mieltä
tarinoille
Tine Nord Raahauge

LUKU 4

- 202 **STRATEGINEN
YMPÄRISTÖKASVATUS**
EVA SANDBERG JA METTE
AASKOV KNUDSEN
- 217 "Liikkuvat ekspertit"
Mette Aaskov Knudsen
- 222 Yhteisen merkityksen luominen
Lars Hallgren
- 241 Ympäristökasvatusta
geopuistossa
Jakob Walløe Hansen
- 246 Villimieskurssi –
luontoterapiaa
Simon Hægmark

- 252 Ympäristökasvatusta yli
kulttuurirajojen
Adil Sadiku
- 256 Maahanmuuttajat – luonto-
oppaaksi osana kielikoulutusta
Kajsa Grebäck

LUKU 5

- 260 **KESTÄVÄN KEHITYKSEN
KANSALAISSUUS**
ANNA KETTUNEN JA SILJA
SARKKINEN
- 272 Luontokasvatus – osallisuutta
ja ympäristökansalaisuutta
Sanna Koskinen
- 281 Ympäristökasvatusta Suomen
luontokeskus Haltiassa
Maria Aroluoma

JOHDANTO

"Ympäristökasvatuksella luodaan luontoyhteyttä ja välitetään tietoa luonnosta. Ympäristökasvatus rakentaa ymmärrystä perustavanlaatuisista ekologisista ja kulttuurisista yhteyksistä sekä meidän ihmisten roolista luonnossa. Tietoja ja taitoja vahvistamalla tuetaan hyvän ja moniulotteisen luontoyhteyden syntymistä ja ympäristötietoisuuden leviämistä yksilötasolla ja koko yhteiskunnassa."

Tämä Pohjoismaiden yhteinen ympäristökasvatuksen määritelmä laadittiin vuonna 1990 Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittamassa hankkeessa. Nykyisin määritelmän ympäristökasvatus-käsitteestä käytetään ruotsiksi melko uutta "naturvågledning"-termiä ("luonnon tiennäyttäjä"), jonka olemme kääntäneet suomeksi ympäristökasvatukseksi. Käsitteillä on kuitenkin hienoinen ero. "Naturvågledning" painottaa erityisesti välittämiä luontoelämyksiä ja luonnossa toimimista, kun suomen "ympäristökasvatus" on sisällöltään laajempi. Joissain tapauksissa suomenkielinen termi voi olla myös luontokasvatus.

Vuoden 1990 jälkeen ympäristökasvatus-hankkeet jatkuivat. Uusi yhteisprojekti käynnistyi vuonna 2009 ja sen tuloksena syntyi

Lasten ja nuorten ympäristökasvatus Pohjoismaissa -julkaisu, jossa muokattiin ympäristökasvatuksen periaatteita siten, että niillä voitaisiin tukea yhä paremmin kestävä kehityksen oppimista. Hankkeesta vastasivat Kööpenhaminan yliopiston ympäristökasvatuskoulutus, Ruotsin maatalousyliopiston ympäristökasvatuskeskus, Suomen Metsähallitus ja Norjan valtion luonnonvalvontavirasto ja sen mahdollisti Pohjoismaiden ministerineuvostolta saatu rahoitus.

Lasten ja nuorten ympäristökasvatus Pohjoismaissa -julkaisu lähdettiin kehittämään eteenpäin vuonna 2016, kun Tanskan Metsäkouluun kokoontui ympäristökasvattajia kaikista Pohjoismaista työstimään aihetta ja suunnittelemaan uutta kirjaa siitä – eli tätä juuri käsissäsi olevaa julkaisua. Työryhmä laati tiivistelmän uuden kirjan keskeisestä sisällöstä ja Pohjoismaiden ministerineuvoston

Ympäristökasvattajat kokoontuivat Metsäkouluun Tanskaan vuonna 2016, jolloin pidettiin työpaja tästä kirjasta. Samalla testattiin koulun luontoparkour-polku. Valokuva: Mette Askov Knudsen

**Yhteisvastuu meitä ympäröivästä maailmasta on kestävä kehityksen oppimisen lähtökoh-
ta. Kyse on luonnon monimuotoisuut-
ta, ilmastoa ja ta-
sa-arvoa käsittelevistä kysymyksistä. Ympäristökasvatuksella halutaan ja voidaan luoda pohjaa tälle.**

luonnon monimuotoisuuden työryhmältä saatu tuki mahdollisti uuden kirjan tekemisen.

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa -teoksen kirjoittajiin kuuluu kirjan Pohjoismaisen toimittajatyöryhmän lisäksi ympäristökasvatuksen ammattilaisia, kouluttajia ja tutkijoita, jotka olivat mukana jo tiivistelmää laadittaessa tai joita pyysimme mukaan ja kamaan omien alojensa erityisosaamista. Kirjassa on myös käytännön esimerkkejä ympäristökasvatuksesta Pohjoismaissa sekä pohdintoja aihepiiristä ja ympäristökasvattajien koulutustarpeesta.

Kirja on suunnattu kaikille ympäristökasvattajille, jotka haluavat kehittyä ja olla mukana kehittämässä osaamistaan ja ammattiaan. Kirja on tarkoitettu myös korkeakoulujen opiskelijoille, opettajille ja muiden oppilaitosten henkilökunnalle, julkishallinnon luonto- ja kulttuuriympäristökysymysten parissa työskenteleville, luonto-, luonnonsuojelu- ja ulkoiluyhdistyksille sekä ympäristökasvatusta ja luontomatkailua tuottaville

yrityksille. Toivomme, että kirja tavoittaisi myös muita luontokoke-
musten ja -viestinnän parissa työskentelystä tai ympäristökasvattajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä kiinnostuneita esimerkiksi kouluissa, terveydenhuollossa ja kansanterveyden edistämisen piirissä.

Pohjoismaisen ympäristökasvatustyön perimmäisenä tarkoituksena on lisätä tietoa ja ymmärrystä ihmisen, luonnon ja maiseman välisistä suhteista ja tukea luonnonsuojelua sekä herättää kiinnostusta luonto- ja kulttuuriperintöön liittyviin kysymyksiin. Tämän saavuttamiseksi vaaditaan niin hyvää johtajuutta kuin kykyä innostaa ja nostaa esiin luonnon arvoja ja kiehtovia kertomuksia niin suullisesti, kirjallisesti kuin visuaalisesti. Myös vuorovaikutustaitoja tarvitaan vahvistamaan osallisuuden ja omistajuuden tunnetta. Tärkeänä johtajuutuksena on idea ympäristökansalaisuudesta ja maiseman tasa-arvoisesta hallinnasta. Yhteisvastuu meitä ympäröivästä maailmasta on kestävä kehityksen oppimisen lähtökohta. Kyse on luonnon monimuotoisuutta, ilmastoa ja tasa-arvoa käsittelevistä kysymyksistä. Ympäristökasvatuksella halutaan ja voidaan luoda pohjaa tälle.

LUKUOHJE

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa -kirjaa voi käyttää monin eri tavoin, esimerkiksi oppikirjana niille, jotka ha-
luavat lisätietoa ympäristökasvatuksesta ja sen käytännön
toteutuksesta. Kirjaa voi myös lukea esimerkkikokoelmana
ja tilannekuvauksina käytännön ympäristökasvatuksesta,
aina sen juurista 1900-luvun luonnonsuojelussa lupaavan
ja haastavan tulevaisuuden kynnykselle. Toivomme myös,
että kirjaa voitaisiin käyttää inspiroivana kokoelmana, jos-
ta ammentaa innostusta, uusia näkökulmia ja menetelmiä
omaan ympäristökasvatustyöhönsä. Kirja ei sisällä valmis-
ta mallia ympäristökasvatuksen suunnittelusta tai toteut-
tamisesta, vaan se tarjoaa useita näkökulmia, käytännön
esimerkkejä ja toimintamalleja alan ammattilaisilta, kou-
luttajilta ja tutkijoilta. Kirja on jaettu viiteen lukuun, joissa
kussakin käsitellään ympäristökasvatuksen keskeisiä piir-
teitä. Lisätietoa kaipaaville on lukujen lopussa lukuvinkkejä
ja osassa teksteissä on myös lähdeviitteet.

Ensimmäisessä luvussa kuvataan ympäristökasvatuksen historiaa ja
kehitystä Pohjoismaissa sekä suhdetta luonnonsuojeluun ja ulkoiluun
sekä pohditaan ympäristökasvatuksen merkitystä ennen, nykyään
ja tulevaisuudessa. Nykyään ympäristökasvatus on tärkeä osa luon-
non- ja kulttuurimaiseman hoitoa, sivistystoimintaa, vaikuttamista,
demokratiaa ja osallistamista ympäristön ja luonnonsuojeluun. Ym-

päristökasvatus voidaan nähdä myös lisäarvon tuottajana matkailu- ja elämystaloudessa. Myös kiinnostus ympäristökasvatuksen mahdollisuuksiin kansanterveyden ja terveydenhuollon näkökulmasta on kasvamassa. Luvussa keskustellaan muun muassa Pohjoismaisen ympäristökasvatuksen arvonluonnista, suhteesta ulkoiluun, muuhun koulutukseen ja kestävään kehitykseen.

Näitä kysymyksiä pohtii artikkelissaan [Riitta Nykänen](#) Metsähallituksesta. Hän kirjoittaa ihmisen suhteesta luontoon, suojeltujen luontoalueiden merkityksestä sekä ympäristökasvatuksen perustavanlaatuisesta yhteydestä luonnonsuojeluun ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen. [Niklas Cserhalmi](#), maataloushistorioitsija ja Norrköpingin työmuseon johtaja, kirjoittaa, miten ihmisen historia ja kulttuurimaisemat sijaitsevat luontomaisemassa ja miten maisemat ovat sekä luonnon- että kulttuurihistorian tulos.

Abiskon kansallispuiston näköalapaikat johdattavat luonnonilmiöiden pariin.
Valokuva: Per Son-nvik

Kirjan ensimmäisessä konkreettisessa esimerkissä tutustumme ympäristökasvatukseen oppaanamme **Brita Homleid Lohne** ja pääsemme vaeltamaan Hardangervidda-tunturiin peurojen mukana – kuitenkin ilman välitöntä kosketusta niihin. **Live Solbrækken Danielsen** pohtii luonnon ja terveyden välistä yhteyttä ja luonnon ”alkuääntä” sekä haastattelee ystäviään siitä, miten kosketus luontoon todella vaikuttaa meihin.

Toisessa luvussa kerromme ympäristökasvatuksen yhteyksistä, tavoitteista, erityispiirteistä ja menetelmistä. Luku käsittelee tiedon ja arvostuksen merkitystä. Lisäksi pohditaan miten ympäristökasvattajat omistautuvat asiallensa ja suhtautuvat omaan työhönsä ja kasvatettaviin. Luku käsittelee myös merkitysten ainutlaatuisuutta ja sitä, kuinka tärkeää on oppia suorien kokemusten ja kaikkien aistiavulla kaikkialla missä liikumme.

Klas Sandell kirjoittaa luonnon ja maiseman käsitteistä ja ympäristökasvattajan mahdollisuuksista auttaa osallistujia ”lukemaan” eri maisemia ja olemaan vuorovaikutuksessa niiden kanssa. Hän korostaa Suomen, Ruotsin ja Norjan jokamiehenoikeuksien merkitystä ja avointen ja monikäyttöisten maisemien pedagogista potentiaalia. **Lasse Edlev** ja **Benny Sætermo** konkretisoivat suoran luontokokemuksen tärkeyttä oppimiselle. **Tomas Carlsson** kirjoittaa perinteisestä tarinankerronnasta, ja **Lena Fagerwing** ympäristökasvatuksen elävöittämisestä ja kohderyhmien laajentamisesta podcastien avulla. Tutustumme **Ole Sørensenin** kanssa merikotkiin opastusmatkalla kulttuurimaisemassa. **Kjersti Hanssen** kalastaa purossa koululuokan kanssa, ja lopulta kokoontumme nuotion äärelle, poltamme riimuja ja pohdimme kädentaitoja **Thomas Larsen Schmidtin** johdolla.

Luvussa kolme syvennymme ympäristökasvattajuuteen. Ympäristökasvattajan on voitava omaksua eri rooleja osallistujia tavatessaan, ja tässä luvussa käsittelemme kykyjä ja taitoja joita vaaditaan näiden roolien hallintaan. **Lars Hallgren** kuvaa miten ympäristökasvattajat käytännössä luovat merkityksiä yhteistyössä osallistujien, ja viestinnän kohteena olevien ilmiöiden kanssa. Näitä ilmiöitä voivat olla yksittäinen havunneulanen, metsäpalon jäljet tai kokonainen maisema. Ympäristökasvatuksessa on kyse oppimisen ja kokemuksen

helpottamisesta. Kyky antaa tilaa vuoropuhelulle ja yhteiselle oppimiselle ryhmissä vaatii ympäristökasvattajalta harjoittelua, mutta on tärkeä taito erityisesti käsiteltäessä kiistanalaisia tai muuten arkaluonteisia aiheita.

Poul Hjulmann Seidler tutkii artikkelissaan muun muassa ohjaajan roolia ja reflektion merkitystä. Lisääntyvä digitalisaatio tuo uusia mahdollisuuksia aktiiviseen osallistumiseen myös tutkimuksessa, esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden seurannassa. **Marianne Graversen** Aarhusin luonnontieteellisestä museosta kertoo ympäristökasvattajan roolista "BioBlitz" -lajikartoitustapahtumissa, joihin osallistutaan laajalla rintamalla, myös ilman aiempaa tietämystä asiasta. **Linda Thelin** ruotsalaisesta Petoeläinkeskuksesta kertoo, miten ympäristökasvatuksella voidaan suurpetonäyttelyssä tuoda esiin eri näkökulmia kiistanalaisesta aiheesta. **Johnny Skjoldborg Krog** ja **Tine Nord Raahauge** pohtivat kumpikin oman toimintansa pohjalta ympäristökasvattajan rooleja ja ympäristökasvatuksen mahdollisuuksia.

Luku neljä tuo ympäristökasvatukseen strategisen näkökulman. Kuvaamme interpretaation käsitteen ja merkityksen suunnittelussa (interpretative planning) ja liitämme sen pohjoismaisiin yhteyksiin. **Lars Hallgren** kuvaa suunnittelumenetelmää, joka perustuu kysymyksiin tarkoituksesta, kävijöistä, paikasta sekä tapaamisen ja suunnittelu-prosessin edellytyksistä. **Mette Aaskov Knudsen** kirjoittaa Tanskassa toimivasta "liikkuvien eksperttien" -menetelmästä, joka tukee ilman yhteisön tukea työskenteleviä ympäristökasvattajia. Keskustelemme samalla myös muista esimerkeistä, jotka valaisevat suunnittelu- ja kehitysmenetelmiä esimerkiksi maailmanperintö- ja muissa matkailukohteissa. Monialainen yhteistyö ja kollegoiden kehityksen tukeminen ympäristökasvattajien verkostojen kautta, sekä yhteistyö muiden ammattialojen kanssa ovat kehitystä tukevia työkaluja niin yksittäiselle ympäristökasvattajalle kuin koko ammattikunnallekin.

Simon Høegmark kertoo elämän kriisitilanteissa oleville suunnatusta ympäristökasvatushankkeesta ja pohtii ympäristökasvatuksen roolia tulevaisuuden terveydenhuollossa. **Jakob Walloe Hansen** kirjoittaa laajasta strategisesta yhteistyöstä ympäristökasvatuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa Unescon Geopark Odsher-

redissä. Haastattelussa **Kajsa Grebäck** ja **Adil Sadiku** Örebrosta kertovat ympäristökasvatustoiminnasta, jossa maahanmuuttajat osallistuvat oppaina monikulttuurillisiin kohtaamisiin ruotsalaisessa luonnossa.

Luku viisi käsittelee oppimista ja kestävästä kehitystä. Voimaantumisen, omistajuus ja osallistuminen ovat ratkaisevan tärkeitä tekijöitä kaikessa kestävästä kehityksen oppimisesta. **Sanna Koskinen** kirjoittaa ympäristökasvatuksesta tästä näkökulmasta sekä siitä, miten luontosuhde voi tukea ympäristövastuuta. Hän kirjoittaa myös ympäristökansalaisuudesta käsitteenä ja ympäristökasvatuksen mahdollisena lopputuloksena. Mitä vaaditaan, jotta ihmiset saataisiin mukaan ympäristökasvatukseen ja maisemoiden suunnitteluun ja hallintaan? Lopuksi **Maria Aroluoma** johdattaa meidät Suomen luontokeskus Haltiaan kertomalla, miten tätä työtä voitaisiin käytännössä toteuttaa.

KIRJAN SISÄLTÖ LYHYESTI

Luku 1 Ympäristökasvatuksen yhteiskunnallinen merkitys käsittelee ympäristökasvatuksen historiaa ja sitä, mikä yhdistää pohjoismaisia ympäristökasvattajia sekä mitä ympäristökasvatuksella on tarjota nyky-yhteiskunnalle.

Luku 2 Ympäristökasvatuksen yhteyksiä ja menetelmiä kuvaa sitä, mikä tekee

ympäristökasvatuksesta ja välittömistä luontokokemuksista ainutlaatuisia muun viestinnän rinnalla.

Luku 3 Ympäristökasvatustajuus nostaa esille hyvän ympäristökasvattajuuden tunnuspiirteitä – eli miten kasvattaja voi tukea positiivisia kokemuksia, oppimista, pohdintaa ja vuoropuhelua.

Luku 4 Strateginen ympäristökasvatus käsittelee ympäristökasvatuksen suunnittelua ja strategista yhteistyötä muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa.

Luku 5 Kestävän kehityksen kansalaisuus kuvaa sitä, miten ympäristökasvatus tukee kestävästä kehityksen ja ympäristökansalaisuuden oppimista.

KIRJOITTAJIEN ESITTELY

Adil Sadiku on Örebron luontokoulun luonto-opas. Hän on vuodesta 2015 lähtien opiskellut luonnon tuntemusta ja merkitystä ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Adil opastaa kolmella kielellä: ruotsiksi, englanniksi ja albanian kielellä. Hän tutustuttaa maahanmuuttajalapsia, -perheitä ja -opiskelijoita Ruotsin luontoon Örebron kunnan luonnon-suojelu- ja kulttuurialueella. Hän kouluttaa myös uusia luonto-oppaita Örebron läänissä.

Anna Kettunen toimii koulutuspäällikkönä Suomen ympäristöopisto SYKLI:ssä. Hän kouluttaa luonto- ja ympäristökasvatusta sekä kestävän kehityksen teemoja opettajille ja kasvattajille. Anna kirjoittaa artikkelissaan aktiivisesta kansalaisuudesta ja osallistumisesta kestävän elämäntavan työkaluina. Hän osallistuu ympäristökasvattajien pohjoismaiseen yhteistyöhön ja on tämän kirjan toimituskunnan jäsen.

Benny Sætermo on toiminut kymmenen vuotta ympäristökasvattajana, kirjan julkaisemisen aikaan hän työskentelee toiminnanjohtajana Nordlandin kansallispuiston luontokeskuksessa Norjassa. Benny on kiinnostunut löytämään luonto- ja ulkoilmaelämän pedagogiset mahdollisuudet. Hän kirjoittaa artikkelissaan siitä, miten oppimiseen ja oppimishaluun voidaan vaikuttaa edistämällä lasten kognitiivisia prosesseja.

Brita Homleid Lohne työskenteli kirjan laatimisen aikaan Norjan valtion luontovalvontaviraston ympäristökasvattajana tunturipeurakeskuksessa Hardangerviddassa. Britalla on ollut keskeinen asema Norjan peuroja koskevan ympäristökasvatuksen materiaalien ja menetelmien laatimisessa. Brita edustaa Norjaa pohjoismaisessa ympäristökasvatustyöryhmässä.

Eva Sandberg on eliömaantieteilijä, ympäristökasvattaja ja Ruotsin maatalousyliopiston ympäristökasvatuskeskus CNV:n (Centrum för naturvägledning) johtaja. CNV toimii läheisessä yhteistyössä Ruotsin luonnonsuojeluviraston (Naturvårdsverket) kanssa. Eva työskentelee ympäristökasvatuksen kehittämisen ja koulutuksen parissa ja on erityisen kiinnostunut siitä, miten ympäristökasvatus voi edistää sitoutumista luonnonsuojeluun ja kestäväan kehitykseen. Hän on ollut mukana pohjoismaisessa yhteistyössä vuodesta 2010 ja on toiminut tämän kirjan toimittajana ja projektipäällikkönä.

Jakob Walløe Hansen työskentelee geologina ja ympäristökasvattajana tanskalaisessa Odsherredin Unescon Geoparkissa eli geopuistossa. Jakob on kiinnostunut siitä, miten ympäristökasvatus voi tukea paikallisidentiteetin luomista ja ymmärrystä maiseman merkityksestä ihmisen kehitysmahdollisuuksiin kautta aikain. Jakob kertoo strategisesta työstään ympäristökasvatuksen integroimiseksi pysyväksi osaksi geopuistoa.

Johnny Skjoldborg Krog toimii toiminnanjohtajana ja ympäristökasvattajana Farumin maatalouskoulussa ja *Haver til Maver* -puutarhoissa, jotka ovat osa tanskalaisen Furesøn kunnan kouluja ja vanhustyötä tukevaa toimintaa. Johnny on koulutukseltaan metsä- ja maatalousinsinööri ja hän on työskennellyt ympäristökasvattajana luontokouluissa ja luontokeskuksissa vuodesta 1999. Hän on erityisen kiinnostunut hyödyntämään puutarhaa ja maataloutta kuvatessaan, miten arkielämämme vaikut-

taa ilmastoon ja luontoon maailmanlaajuisesti. Johnny kirjoittaa artikkelissaan siitä, miten hän käyttää eri ympäristökasvatusmenetelmiä kohderyhmästä ja aiheesta riippuen.

Kajsa Grebäck toimii toiminnankehittäjänä Ruotsin luonnonsuojeluliiton Örebron ja Värmlannin aluetoimistossa. Hän on taiteilija ja luonto-opas ja työskennellyt valtakunnallisen lähiluonto-oppaita kouluttavan *Närnaturguiderna*-hankkeen parissa. Kajsa kouluttaa oppaita ja on viime vuosina kouluttanut myös erikielisiä ympäristökasvattajia, muun muassa hankkeessa *Språka mellan tallarna*. Tässä kirjassa hän kirjoittaa kokemuksistaan monikielisestä ympäristökasvattajien koulutuksesta, jota hän toteuttaa yhteistyössä Örebron kunnan kanssa.

Kjersti Hanssen on koulutukseltaan järviekologi ja opettaja. Hän on työskennellyt seitsemän vuotta Statens naturoppsynin ympäristökasvattajana Namsoksessa. Ympäristöohjelmat koskivat siellä pääosin luonnonvaraisia lohia ja elämää Namsen-joessa sekä luonnon monimuotoisuutta, ekologiaa ja ihmisen vaikutusta. Kjersti vieraili kouluissa ja vei oppilaita lähiluontoon sekä koulutti opettajia. Kjersti toimii nykyään Norjan ympäristökeskuksen (Miljødirektoratet) kalaosastolla.

Klas Sandell on ruotsalaisen Karlstadin yliopiston kulttuurimaantieteen professori. Monitieteisen kehitys- ja ympäristökysymyksiin suuntautuneen tutkijakoulutuksen jälkeen hän on tutkinut ulkoilua, luontomatkailua ja ulkoilmapedagogiikkaa neljännesvuosisadan ajan ja toiminnut kymmenisen vuotta kansanopistossa näiden aiheiden opettajana. Hän on erityisen kiinnostunut luontokäsityksestä, ihmisen ekologiasta ja maisemasuhteesta, esimerkiksi jokamiehenoikeuksien pedagogisista mahdollisuuksista tukea kestävää kehitystä.

Lars Hallgren on Ruotsin maatalousyliopiston ympäristöviestinnän lehtori. Hän tutkii luonnonvarojen hoitoon liittyviä konflikteja, yhteistyötä ja vuorovaikutusta ja on erityisen kiinnostunut vuorovaikutuksen muodoista, joissa keskustelijoiden on helppo olla yhdessä eri mieltä. Hän on myös omistautunut ympäristökasvatuksen viestintäprosessin ja suunnittelun kriittiseen analyysiin, joita hän ruotii tämän kirjan kahdessa artikkelissaan.

Lasse Thomas Edlev on työskennellyt ympäristökasvattajana moninaisissa tehtävissä vuodesta 1986 lähtien. Hän on kiinnostunut luonto-opetuksesta, luonnontietoisuudesta ja luontoterapiasta. Lasse on työskennellyt ympäristökasvattajakoulutuksen opettajana ja kirjoittanut muun muassa kirjat *Natur og miljø i pædagogisk arbejde* (2015) ja *Naturterapi – Oplev Naturen – Styrk Livet* (2019). Hän kuvaa artikkelissaan sitä, mikä luonnehtii välittömiä kokemuksia teoriassa ja käytännössä.

Lena Fagerwing on meribiologi, jolla on myös kalataloushallinnon tutkinto Tromssan yliopistosta. Hänen erikolasuutensa on opetuksen hyödyntäminen merimatkailun ympäristövaikutusten rajoittamisessa. Hän on myös suorittanut kansainvälisiä matkailuyritysopintoja ja ollut jäsenenä Tromssan *Kvinnovasjon*-järjestössä. Lena on työskennellyt vuosia tutkimusaluksilla ja merimatkailualalla. Viimeisten kuuden vuoden ajan hän on toiminut Vega-saariston maailmanperintösäätiön projektipäällikkönä.

Linda Thelin on Ruotsin Järvsön De 5 Stora -suurpetokeskuksen ympäristökasvattaja. Hänen intohimonaan on herättää kiinnostus luontoa ja sille omistautumista kohtaan. Lindalla on kokemusta sekä käytännönläheisestä että strategisesta eläin- ja luontoviestinnästä. Artikkelissaan hän kuvailee, miten lähestyä kiistanalaisia aiheita ympäristökasvatuksen keinoin ja mitä rooleja ympäristökasvattajalla voi olla tässä yhteydessä.

Live Solbrækken Danielsen toimi aikoinaan Norjan luontovalvontaviraston ympäristökasvattajana. Häntä kiinnostaa erityisesti ihmisen ja luonnon välinen läsnäolo ja se, miten sillä voidaan tukea kestävää kehitystä. Hän kirjoittaa "hiljaisuuden kielestä" ihmisen luontosuhteen perustavanlaatuisena määrittäjänä. Hän kertoo myös sopua rakentavasta työskentelymallista, joka perustuu osallistujien kokemukseen vedestä voimavarana sen sijaan, että väiteltäisiin oikeista ja vääristä hallintomalleista.

Maria Aroluoma toimii luontokasvattajana Suomen luontokeskus Haltiassa Espoossa. Mariaa motivoi ja innostaa mahdollisuuksien luominen nuorille, jotta nämä saisivat läheisen suhteen luontoon, sekä luonnon ymmärtäminen ja ulkona viihtyminen. Hän antaa artikkelissaan konkreettisia esimerkkejä siitä, miten ympäristökasvatuksen tavoitteet saavutetaan Haltian luontokoulussa.

Marianne Graversen toimii ympäristökasvattajana Molsin laboratoriossa Mols Bjergen kansallispuistossa, hänen työnantajansa on tanskalainen Aarhusin luonnontieteellinen museo. Marianne on kiinnostunut luonnon monimuotoisuutta koskevasta viestinnästä lasten ja aikuisten kanssa suurissa ryhmissä. Hän pitää luonnon monimuotoisuutta koskevaan tietoon ja viestintään keskittyviä kursseja opettajille, pedagogeille ja ympäristökasvattajille. Artikkelissaan hän kuvaa, miten *BioBlitz*-tapahtumia voidaan käyttää luonnon monimuotoisuutta koskevan ympäristökasvatuksen työvälineenä.

Mette Aaskov Knudsen työskentelee toiminnanjohtajana Kööpenhaminan yliopiston Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling -keskuksessa. Lisäksi hän on työskennellyt 20 vuotta Tanskassa ympäristökasvattajien koulutuksen, erityisesti johtamisen ja aikuiskoulutuksen parissa. Hän on osallistunut pohjoismaiseen ympäristökasvatustyhteistyöhön vuodesta 2009 ja hän on kirjan toimituskunnan jäsen.

Niklas Cserhalmi on ruotsalaisen työmuseon (Arbetets museum) johtaja. Työmuseum tukee muun muassa maan yli 1 400 työelämämuseota. Niklas on työskennellyt Ruotsin kotiseutuliiton luontokasvattajana ja matkustanut ympäri Ruotsia pitämässä maataloushistoriaan painottuvia luontovaelluksia. Hän on myös kirjoittanut kirjan *Fårad mark* oppaaksi karttojen käyttöön nykymaisen tulkinna, aina historiallisista 1600-luvun kartoista lähtien.

Ole Sørensen on koulutukseltaan opettaja ja hän työskentelee ympäristökasvattajana Moesgard-museoon kuuluvassa Odder-museossa sekä Tanskan ympäristökasvattajien kulttuurihistoriallisen verkoston koordinaattorina. Ole on Thomas Larsen Schmidtin (ks. alla) kanssa vastuussa verkoston jäsenten jatkokoulutuksesta. Ole on harrastanut lintuja lapsuudesta saakka. Hän on ollut kiinnostunut kulttuurihistoriasta koko elämänsä ajan ja on intohimoisesti mukana kulttuuriympäristöjen ympäristökasvatuksessa – ”paikan päällä ja tapahtumien keskellä!”

Poul Hjulmann Seidler on Kööpenhaminan yliopiston Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling -keskuksen hankepäällikkö ja työskentelee mm. kurssinjohtajana ja ympäristökasvattajakoulutuksen opettajana. Poullilla on laaja kokemus hankejohtamisesta. Hänen työnsä perustuu narratiiviseen opetukseen ja yksilön ja ympäristön vuorovaikutukseen. Hänen työnkuvaansa kuuluu menetelmien kehittäminen, opetus, ohjaus, erityisopetus ja luontoa hyväksi käytävä terapia.

Riitta Nykänen toimii Metsähallituksen erikoissuunnittelijana Kainuussa. Hän korostaa luonnon monimuotoisuutta kaiken elämän perustana. Eräs tärkeä tavoite kaikessa luonto- ja ympäristökoulutuksessa on Riitan mukaan se, että ihmisillä on tietoa luonnon monimuotoisuudesta ja että he arvostavat sitä. Hän kertoo myös luonnonsuojelualueiden merkityksestä ympäristökasvatukselle ja ihmisten hyvinvoinnille.

Sanna Koskinen työskentelee Maailman luonnonsäätiön WWF Suomen ympäristökasvatuksen asiantuntijana. Sanna on alkuperäiseltä koulutukseltaan lastentarhanopettaja. Lisäksi hänellä on ympäristönsuojelutieteen maisterin tutkinto ja hän on väitellyt ympäristökasvatuksen tohtoriksi aiheesta *lapset ja nuoret ympäristökansalaisina*. Hänellä on yli 20 vuoden kokemus ympäristökasvatuksen kouluttajana ja hän on osallistamisen ja voimaantumisen asiantuntija. Hän kirjoittaa ympäristökasvatukseen osallistumisen tärkeydestä.

Silja Sarkkinen toimii kouluttajana Suomen ympäristöopistossa SYKLI:ssä. Siljalla on biologina monipuolinen tausta luonnon ja ympäristön parissa. Hän järjestää kestävän kehityksen oppimiseen keskittyviä kursseja opettajille ja ympäristökasvattajille. Silja kirjoittaa yhdessä Anna Kettusen kanssa artikkelissaan aktiivisesta kansalaisuudesta ja osallistumisesta kestävän elämäntavan työkaluina.

Simon Høegmark toimii ympäristökasvatuksen ja didaktisen kehityksen johtajana luonnontieteellinen museo *Naturamassa* Tanskan Svendborgissa. Hän on koulutukseltaan opettaja ja ympäristökasvattaja, lisäksi hänellä on luonnontieteiden ja urheilu- ja terveysalan tutkinto. Simon on kehittänyt ns. *villimies*-kursseja, eli kuntoutusta luontoterapian avulla luontoa apulaisterapeutina käyttäen. Kursien kohderyhmä koostuu esimerkiksi stressistä, ahdistuksesta ja masennuksesta kärsivistä miehistä.

Thomas Larsen Schmidt on vuodesta 2018 lähtien työskennellyt luontoon liittyviä tapahtumapalveluita tuottavan DGI Outdoorin kansallisena ohjelmajohtajana tehtäväänään luonnon ja urheilun yhdistäminen. Sitä ennen hän toimi Aamosenin luonnonpuiston ympäristökasvatuksen, hankkeiden ja varainhankinnan vastaavana. Hän toimii yhdessä Ole Sørensenin kanssa (ks. edellä) Tanskan ympäristökasvattajien kulttuurihistoriallisen verkoston koordinaattorina.

Tine Nord Raahauge toimii luontokoulun opettajana tanskalaisen Slagelsen kunnan luontokoulussa. Tine on erityisen kiinnostunut siitä, miten luonto ja ympäristökasvatus voivat auttaa luomaan "tarinatilaa" osallistujille. Hän kirjoittaa sen merkityksestä, että ympäristökasvattajat rohkaisevat osallistujia luomaan ja pohtimaan itse kertomuksia itsestään ja luonnosta.

Tomas Carlsson on tarinankerronnan ja kerrontataidon koulutusta tarjoavan Fabula Storytelling -yrityksen hankepäällikkö, tuottaja, "interpertaattori" ja "luontokertoja". Hän on vuosien ajan toiminut aktiivisena lintuoppaana ja kannustanut hyödyntämään interpertatiivisia menetelmiä luonto- ja kulttuuriperintöön liittyvässä viestinnässä Ruotsissa. Tomas on aiemmin toiminut myös hankepäällikkönä ja opettajana monissa eri paikoissa.

Torfinn Rohde on maailmanperintökoordinaattori Rørosin kaivoskaupungissa, joka on Unescon maailmanperintökohde. Torfinn on opiskellut luonnonhoitajaksi Norjan ympäristö- ja biotieteiden yliopistossa. Hän on työskennellyt ympäristöasioiden hoidossa kunnallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla vuodesta 1982 lähtien. Hän oli Norjan luontovalvontaviraston ympäristöviraston ympäristökasvatusosaston päällikkö vuosina 2010–2017. Sitä ennen hän oli mukana perustamassa Femundsmarkan kansallispuistoa Rørosiin. Torfinn on erityisen kiinnostunut ympäristö- ja kulttuurikasvatuksesta Pohjoismaiden ympäristöpolitiikan toteuttamisen välineinä. Torfinn on mukana kirjan toimituskunnassa ja toiminut Norjan edustajana pohjoismaisessa ympäristökasvatustyöryhmässä vuodesta 2009.

YMPÄRISTÖKASVATUS OSANA YHTEISKUNTAA

TORFINN ROHDE

Ympäristökasvatuksen arvopohja ja sen yhteiskunnallinen merkitys perustuvat suojelun ideaan: eläimiä, kasveja, luontoympäristöjä ja merkittäviä luontokohteita tulee suojella. Sillä on myös vahvat juuret Carl von Linnén eliölajien luokittelussa, romantiikan ajan luontokaipuussa ja nykyajan luontoon kohdistuvissa vaateissa.

Luonnonsuojelun voidaan katsoa alkaneen varhaiskeskiajalla, jolloin annettiin säädöksiä riistan, kalojen ja metsän käytöstä. Ensimmäiset ansakuoppia ja kutujokien verkkokalastusta koskevat kiellot tunnetaan jo 1200- ja 1300-luvuilta. Hakkuusäännöstely otettiin käyttöön Norjassa ja Ruotsissa 1500-luvulla vastareaktiona hallinnasta riistäytyneeseen puun vientiin ja kaivostoiminnan väärinkäytöksiin. Tanskassa yhä suurempi osa metsistä muutettiin pelloiksi ja laitumiksi. Vuonna 1805 maan pinta-alasta oli enää muutama prosentti metsän peittämää.

Filosofi Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) ideat valtasivat alaa Euroopassa ja Pohjoismaissa 1700-luvulla, jolloin idea koskemattomasta luonnosta muodostui tärkeäksi osaksi romantiikan aikakautta. Luonnon kauneus ja koskemattomuus alettiin nähdä itseisarvona ja luonnonsuojeluajattelun sisällytettiin ihmisen luontokaipuu. Ulkoiluharrastus levisi 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa yöluokan ja matkailijoiden keskuuteen. Norjaan ja Ruotsiin perustettiin 1800-luvun lopulla matkailuyhdistykset, joiden tavoitteena oli houkutella ihmisiä luontoon – erityisesti maiden tunturialueille.

Teollisen aikakauden edetessä myös ihmisten ja yhteiskunnan luontosuhde muuttui rationaalisemmaksi. Luonto muuttui hyödykkeeksi, jonka antimet nähtiin kehityksen vauhdittajina. Luonnonvarojen käyttö kasvoi entisestään ja alan tutkijat olivat huolissaan luonnon tuhoutumisesta. Esimerkiksi suomalaissyntyinen geologi A.E. Nordenskiöld, tanskalainen fyysikko H.C. Ørsted ja norjalainen kasvitieteilijä F.C. Schübeler olivat aikansa vaikutusvaltaisia tiedemiehiä, jotka omistautuivat luonnonsuojelulle.

Tultaessa 1900-luvulle Pohjoismaiset valtiot hahtuivat: Ruotsi sai ensimmäisenä maana oman

Ruotsin Luonnonsuojeluliiton perustajiin kuuluva Rutger Sernander vierailee Värnamon kotiseutuyhdistyksessä vuonna 1934.
Valokuva: Naturskyddsföreningen

luonnonsuojelulakinsa vuonna 1909, Norja omansa seuraavana vuonna, Tanska 1917 ja Suomi 1923. Vuosisadan alkupuolella maihin perustettiin myös luonnonsuojeluliitot, viimeisimpänä Suomeen vuonna 1938.

Jo tuolloin luonnonsuojelu- ja matkailuyhdistysten keskeinen tehtävä oli välittää tietoa luonnosta ja ympäristöstä yleisemmin. Yhdistyksissä eurooppalaisen valistuksen usko rationaalisen ihmisen oppimiskykyyn ja harkittujen päätösten tekoon kohtasi kaipuun takaisin luontoon.

Maailman ensimmäinen kansallispuisto, Yellowstone perustettiin Yhdysvaltoihin vuonna 1872. Pohjoismaat saivat sieltä ja Saksasta idean luonnonpuistojen perustamiseen. Lisäksi inspiraatiota ammennettiin muun muassa Henry David Thoreaun (1817–1862) teoksesta *Elämää metsässä* ja John Muirista (1838–1914), joka toteutti käytännössä luonnonsuojeluajatusta. Pohjoismaissa ja Euroopassa nämä ajatukset saivat ensimmäisenä kaikupohjaa Ruotsissa, jossa jo vuonna 1909 perustettiin yhdeksän kansallispuistoa, muun muassa kuuluisat Sarek ja Abisko. Suomessa Kilpisjärven Malla-tunturit suojeltiin jo vuonna 1916 ja alueesta tuli maamme ensimmäinen luonnonpuisto vuonna 1938.

Ympäristökasvatuksen arvopohja ja kehittäminen

Nykyaikainen luonnonsuojelu perustuu neljään perusarvoon tai -ajatukseseen. Ympäristökasvatus nähdään keinona välittää suurelle yleisölle ja eri ryhmille tietoa, ymmärrystä ja – voisiko sanoa – suoraan antautumista näille ajatuksille.

Luonnolla on oma arvonsa

Luonnolla ja sen kaikilla elämänmuodoilla on itseisarvo eli oikeus olla olemassa. Ihmisellä ei ole oikeutta hävittää näitä elämänmuotoja, kuten eliölajeja tai kokonaisia ekosysteemejä. Arvoa on jo pelkästään sillä, että tiedämme jonkin lajin olevan olemassa. Luonnon itseisarvo perustuu myös itse elämän arvostukseen niin uskonnollisin kuin muinkin perustein.

Ensimmäisten kansallispuistojen perustamisen yhteydessä nousi tarve kertoa luonnonsuojelun perusteista ja merkityksestä puistojen vierailijoille.

Luonnon hyötyarvo

Luonnolla on ihmiselle hyötyarvoa, saamme sieltä muun muassa ruokaa, puhdasta ilmaa, raaka-aineita ja vettä. Luonnon suojelemisessa on siis pohjimmiltaan kyse ihmiselämän arvostamisesta ja ihmisen perustavanlaatuisten selviytymismahdollisuuksien suojelemisesta.

Luonto kokemusten, yhteenkuulumisen ja oppimisen lähteenä

Ihminen on läpi historiansa elänyt tiiviissä vuorovaikutuksessa luonnon kanssa, tämä on jättänyt syvät jäljet tunne-elämäämme. Kaipaamme luontoon ja luonto on kaikkialla läsnä kulttuurissamme, kuten kuvataiteissa, musiikissa, seikkailukertomuksissa ja taruissa. Myös jokamiehenoikeuksien vahva asema Pohjoismaissa juontaa osin juurensa luontokokemusten tärkeyteen. Kaikilla meillä on vahva tarve kuulua johonkin, sekä luonto että kulttuurimaisema ovat tärkeitä tuon tarpeen täyttämiseksi ja ihmisen identiteetille ylipäätään. Luonto on aina opettanut ja siellä on aina opittu.

Luonnon ekologinen arvo

Luonnon ekologinen arvo liittyy ekosysteemeihin ja kertoo lajien monimuotoisuudesta, lajien välisistä vuorovaikutussuhteista ja abioottisista tekijöistä. Ekologinen arvo on keskeistä, sillä sen avulla ihminen pystyy hyödyntämään luontoa monina tuotteina ja palveluina (ekosysteemipalvelut). Arvo kattaa luonnon omien ekosysteemien lisäksi ihmisen muokkaamat alueet eli kulttuurimaisemat.

Ympäristökasvatuksen merkitys luonnonsuojelulle

Ensimmäisten kansallispuistojen perustamisen yhteydessä nousi tarve kertoa luonnonsuojelun perusteista ja merkityksestä. Yhdysvalloissa näiden asioiden viestinnästä alettiin käyttää käsitettä "interpretation", joka kääntyy hieman kömpelösti suomeksi "tulkittamiseksi".

Tulkitsemista hyödynnetään ympäristökasvatuksessa ja se määritellään nykyisin seuraavasti: "Tulkitseminen on strategista viestintää, joka haastaa osallistujat luomaan itse omat käsityksensä ja suhteensa paikkoihin, ihmisiin ja toimintaan." (Sam Ham 2013)

Kirjassaan *Interpreting Our Heritage* (1957) kirjailija ja toimittaja Freeman Tilden (1883–1980) määritteli tulkittamisen pohjimmaisena ajatuksena seuraavasti: "tulkittamalla ymmärtämiseen, ymmärtämisellä arvostamiseen ja arvostamisella suojeluun." Kirjasta on muodostunut tulkittamisen ja ympäristökasvatuksen perusteos.

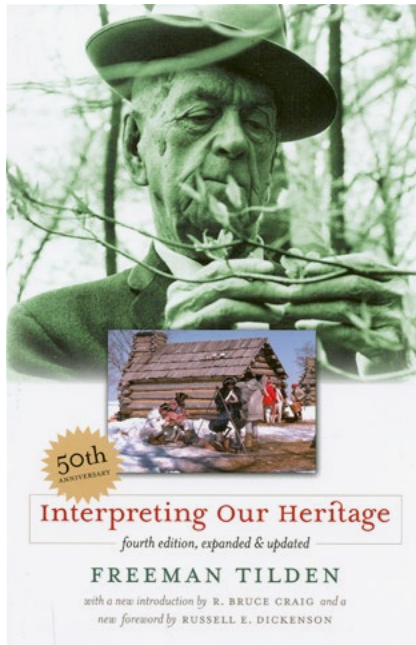
Pohjoismaissa ympäristökasvatus nousi keskiöön 1980-luvun alussa, jolloin havahduttiin kaupunkiväestön vähenevään ympäristö- ja luontokontaktiin ja -ymmärrykseen. Tavoitteena oli opettaa kansalaisia liikkumaan varovaisesti herkillä luontoalueilla ja ehkäistä konflikteja ulkoilijoiden, maanomistajien ja luonnossa työskentelevien välillä. Jokamiehenoikeuksilla on vahva asema Pohjoismaissa, ja julkisille tahoille tiedotus luonnossa liikkumista koskevista oikeuksista ja velvollisuuksista oli tärkeä tekijä päätöksessä lähteä mukaan ympäristökasvatukseen.

Pohjoismaiden ministerineuvoston työryhmä julkaisi vuonna 1990 selvityksen Pohjoismaisesta ympäristökasvatuksesta. Siinä määriteltiin ympäristökasvatukselle seitsemän tavoitetta, jotka ovat edelleen keskeinen osa työn arvopohjaa.

Ympäristökasvatuksen tulee määritelmän mukaan:

- Kannustaa pohjoismaisten perinteiden mukaiseen yksinkertaiseen ulkoilmaelämään
- Estää haavoittuvaisen luonnon tuhoamista ja vaurioittamista
- Lisätä ymmärrystä luonnon- ja ympäristönsuojelun tärkeydestä
- Edistää luonnossa ja kulttuuriympäristöissä työskentelevien ja luonnossa liikkuvan yleisön yhteisymmärrystä.
- Lisätä kulttuurihistoriallista ymmärrystä siitä, miten ihminen on käyttänyt luontoa kautta aikojen

Pohjoismaissa ympäristökasvatus nousi keskiöön 1980-luvun alussa, jolloin havahduttiin kaupunkiväestön vähenevään ympäristö- ja luontokontaktiin ja -ymmärrykseen.

Yhdysvaltain kansallispuistohallinnon tilaama, Tilden Freemanin teos "tulkinnan" perusteista "Interpreting our Heritage" julkaistiin vuonna 1957.

Brundtlandin komission raportti "Yhteinen tulevaisuutemme" julkaistiin 1987 ja siinä määriteltiin kestävän kehityksen käsite. Tätä pidetään pohjoismaisen ympäristökasvatuksen lähtölaukauksena.

- Levittää tietoa ihmistoiminnan vaikutuksista ekologiseen vuorovaikutukseen
- Edistää yhteiskunnan kehittymistä sopusoinnussa luonnon ja luonnonvarojen hyödyntämisen kanssa

Gro Harlem Brundtlandin johtama kestävän kehityksen maailmankomissio julkaisi vuonna 1987 selvityksen yhteisestä tulevaisuudestamme (*Our Common Future*), jossa kestävän kehityksen käsite on keskeisellä sijalla: kestävää kehitystä on sellainen kehitys, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.

Rion ilmastokokous vuonna 1992 julkaisi tavoitteensa Agenda 21-toimintaohjelman muodossa. Se yhdisti luonnon ja ympäristönsuojelun kehitysmaiden taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen, pyrki hillitsemään kehittyneiden maiden kasvutavoitteita sekä kannusti siirtymään nopeasti ekologisesti kestäväan talouskasvuun.

Kestävä kehitys nousi nopeasti erottamattomaksi osaksi ympäristökasvatuksen arvopohjaa, joka näin laajeni kattamaan luonnon- ja kulttuuriarvojen suojelun lisäksi myös sosiaalisen näkökulman.

Rion kokouksen jälkimainingeissa Pohjoismaat ratifioivat muun muassa kansainvälisen luonnon monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen, Yhdistyneiden Kansakuntien ilmastopöytäkirjan ja Aarhusin yleissopimuksen, joka edistää kansalaisten vaikutusmahdollisuutta päätöksiin, jotka koskevat heidän elinympäristöään.

Oikeus hyvään elinympäristöön ja tietoon sen tilasta sisältyy esimerkiksi Norjan perustuslain pykälään 112 §.

"Jokaisella on oikeus terveyden takaavaan ympäristöön ja luontoon, jonka tuotantokapasiteetti ja monimuotoisuus säilyvät. Luonnon resursseja tulee käyttää pitkäjänteisesti ja monipuolisesti siten, että sama oikeus on myös jälkipolvien käytettävissä. Kansalaisilla on oikeus saada tietoa luonnon ja ympäristön tilasta sekä suunniteltujen ja jo aloitettujen luontoon vaikuttavien toimenpiteiden vaikutuksista, jotta he voivat käyttää edeltävän alakohdan mukaista oikeuttaan. Valtion viranomaisten tulee toimenpiteillään varmistaa, että nämä periaatteet toteutuvat."

Sama oikeus on kirjattu Suomen perustuslain pykälään 20 §:

"Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon."

Ruotsin perustuslaissa teksti kuuluu näin: "Julkisen vallan on edistettävä kestävä kehitys, jotta nykyisellä ja tulevilla sukupolvilla on terveellinen ympäristö."

Ympäristökasvatuksen arvopohja on Pohjoismaiden modernin ympäristöpolitiikan myötä laajentunut käsittämään myös kokonaisvaltaisen yhteiskunta- ja sukupolvinäkökulman sekä kansalaisten oikeuden vaikuttaa ympäristökysymyksiin.

Tämä näkyy selkeästi esimerkiksi Tanskan vuoden 2005 toimintasuunnitelmassa, jossa ympäristökasvatuksen tavoitteet määritellään seuraavasti:

Kestävää kehitystä on sellainen kehitys, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.

- Vahvistaa kansalaisten ymmärrystä luonnosta ja sen monimuotoisuudesta sekä erilaisista luonto- ja kulttuuriympäristöistä
- Lisätä kansalaisten virkistys- ja ulkoilumahdollisuuksia
- Edistää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia luonto- ja kulttuuriympäristön hoitoon sekä lisätä näihin liittyviä vaikutusmahdollisuuksia
- Kannustaa terveellisempään ja kestävämpään elämäntapaan

Ympäristökasvatus nykyään

Pohjoismainen ympäristökasvatus perustui alkujaan ennen kaikkea luonnonsuojeluviranomaisten tarpeeseen edistää kansalaisten ymmärrystä luonnonsuojelun merkityksestä, lisätä heidän tietämystään luonnosta sekä tarjota mahdollisuuksia positiivisiin luontokokemuksiin. Tämä on edelleen osa ympäristökasvatuksen tehtävää muun muassa luontotieto- ja luontokeskuksissa, jotka sijaitsevat Pohjoismaissa tyypillisesti kansallispuistojen tai muiden suojeltujen alueiden yhteydessä.

Nykyisin opiskellaan ja opitaan yhä enemmän perinteisen luokan ulkopuolella. Ympäristökasvatuksella on tärkeä rooli ulko-opetuksessa, se kannustaa etsimään tietoa luonnosta ja johdattaa luontoelämyksiin. Koululaiset ovat keskeinen ympäristökasvatuksen ja ympäristökasvattajien kohderyhmä myös Pohjoismaissa, usein sekä vapaaehtoisjärjestöt että julkiset toimijat työskentelevät koululaisten ja opettajien kanssa. Esimerkiksi Tanskassa panostetaan laajamittaisesti ”ulkokouluun”, ja ympäristökasvattajat ohjaavat hankkeeseen osallistuvien koulujen opettajia.

Pohjoismaiset ympäristökasvattajat järjestävät vuosittain tuhansia kaikille avoimia luontotapahtumia, kuten vaelluksia ja muita liikunnallisia retkiä. Monesti aktiviteetit sopivat myös liikuntaasteisille ja näkö-, kuulo- tai kehitysvammaisille. Tapahtumien myötä ympäristökasvatus edistää näin myös fyysistä ja psyykkistä kansanterveyttä.

Pohjoismaissa ympäristökasvatus ja ulkoaktiviteetit ovat niin ikään tärkeä osa integraatiopolitiikkaa.

Luonnonsuojelun lisäksi ympäristökasvatus voi edistää muun muassa koulujen ulko-opetusta, kansanterveyttä, maahanmuuttajien kotouttamista, matkailualaa ja kansallisen vuoropuhelun sekä demokratian kehitystä.

Maahanmuuttajien kotouttamisen yhteydessä järjestetään monenlaista ryhmätoimintaa, joka tarjoaa heille tietoa täkäläisestä luonnosta ja jokamiehenoikeuksista sekä mahdollisuuden tutustua pohjoismaiden ulkoilukulttuureihin. Samalla ympäristökasvattajille tarjoutuu mahdollisuus saada tietoa muiden maiden toimintatavoista.

Ympäristökasvattajien tehtävät ovat viime vuosina laajentuneet uusille osa-alueille, esimerkiksi vanhusen ja mielenterveysongelmaisten pariin. Tutkimus ja kokemus osoittavat, että luonnossa liikkuminen antaa usein positiivisia, rauhoittavia ja virkistäviä kokemuksia. Yhdistämällä luonto- ja pedagogisen tietämyksensä ympäristökasvattajat voivat työskennellä sekä suoraan näiden kohderyhmien kanssa että toimia hoitohenkilökunnan ohjaajina, jotta nämä pystyvät hyödyntämään ympäristökasvatusta ja luontoa ylipäätään työssään.

Luonto- ja kulttuurimatkailu on kasvussa kaikkialla Pohjoismaissa. Tyypillisimmin luonto- ja kulttuurielämyksiä tarjotaan osana kokonaisuutta, johon sisältyvät myös majoitus ja ruoka. Osa toimijoista palkkaa ympäristökasvatusta tuntevia oppaiksi ja toiminnanjohtajiksi, toiset taas hankkivat tietämystä itselleen kurssien, koulutusten ja kokemustenvaihdon kautta.

Ympäristökasvattajan roolina voi myös olla keskustelun herättäminen ja ylläpito vaikeista tai kiistanalaisista aiheista kuten lajirikadosta, ilmastonmuutoksesta, luontoon liittyvistä käsityseroista luonnon käytön tavoitteista tai hallinnollisista haasteista. Hyvä esimerkki viimeksi mainitusta ovat petoeläinkysymykset, joissa ympäristökasvattaja pystyy havainnollistamaan molempien osapuolten näkemyksiä ja kysymykseen liittyvää ongelman asettelua. Metsästys ja metsästyksen merkitys riistanhoidossa ovat myös esimerkkejä aiheista, joissa ympäristökasvattaja voi olla mukana luomassa tasapainoa ja ymmärrystä eri näkökulmien ja osapuolten välille.

Vuonna 2004 solmittu eurooppalainen maisemayleissopimus korostaa maiseman sosiaalista merkitystä ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien tärkeyttä maiseman hoidossa ja hallin-

Vuonna 2004 solmittu eurooppalainen maisemayleissopimus korostaa maiseman sosiaalista merkitystä ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien tärkeyttä maiseman hoidossa ja hallinnassa.

nassa. Pohjoismaat tukevat yleissopimusta ja sitoutuvat muun muassa:

- Lisäämään tietoisuutta maiseman arvosta ja merkityksestä kansalaisyhteiskunnassa, yksityisellä sektorilla sekä viranomaistoimijoiden parissa;
- edistämään osallistumista maisemaa koskevaan paikalliseen ja alueelliseen päätöksentekoon ja prosesseihin;
- kehittämään kokonaisvaltaisen näkemyksen maiseman arvoista ja niiden kestävästä hallinnasta;
- vaihtamaan tietoa ja osallistumaan eurooppalaiseen yhteistyöhön maisemaan liittyvissä kysymyksissä.

Ympäristökasvatus voi tukea näitä tavoitteita lisäämällä tietoisuutta ja herättämällä keskustelua maiseman arvoista, kestävästä luonnonvarojen käytöstä ja siitä, miten luonto- ja kulttuuriperintöä voidaan tulevaisuudessa hallita Pohjoismaissa. Ympäristökasvatuksen tärkeimpiä tehtäviä on tukea osallistumista ja vuoropuhelua, demokratiaa sekä vaikutusmahdollisuuksia.

LUE LISÄÄ

Berntsen, B. (2011) *Grønne linjer – natur og miljø-vernets historie i Norge*. Unipub.

Centrum för naturvågledning. (2009) *Naturvågledning i Sverige – en översikt*. Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet.

Europarådet. (2004) *Den europeiska landskapskonventionen* <https://www.coe.int/en/web/landscape/home>

Louv, R. (2008) *The nature principle*, Algonquin books.
Pohjoismaiden ministerineuvosto. (1991) *Ympäristökasvatus Pohjoismaissa*.

Olsen, S. (2015) *Kampen om Danmarks natur*. Gads Forlag.

Tilden, F. (1957) *Interpreting our Heritage* Chapel hill: The University of North Carolina Press.

World Commission on Environment and Development. (1988) *Our Common Future*.

YMPÄRISTÖKASVATUS JA LUONNONSUOJELU

RIITTA NYKÄNEN

Ihmisen suhde luontoon kehittyy vuorovaikutuksessa luonnon itsensä kanssa. Monimuotoiset luontoelämykset voivat avata luonnon arvoa ja merkitystä elämää synnyttävänä ympäristönä. Kirjoitamme tässä luonnonsuojelualueista ympäristökasvatuksen voimavarana ja kestävien luontosuhteiden mahdollistajana.

Ihminen on kaikessa täydellisesti riippuvainen elollisesta ja elottomasta luonnosta. Maapallo prosesseineen tarjoaa elämän perusehdot: ilman, veden ja ravinnon, tuotannon raaka-aineet ja tarvitsemamme energian sekä aineksia henkiseen kulttuurimme. Luonnon ja sen toimintakyvyn vaaliminen on tärkeämpää kuin mikään muu.

Elinympäristömme suojeleminen käy uhkien lisääntyessä aina vain tärkeämmäksi. Luonnon monimuotoisuuden, sen lajien ja luonnonympäristöjen suojeleminen on tärkeä osa ympäristömme elinkelpoisena pitämistä. Jotta voimme suojella luontoa, sen on oltava meille tärkeä. On myös tiedettävä ja taidettava asioita, jotta voimme elää keveämmin ja kuluttaa vähemmän. Se on edellytys myös luonnon monimuotoisuuden suojelemiselle.

Ihmisten tekoja ohjaavat sisäiset uskomukset, ja se, mitä pidämme todellisina tarpeinamme. Mistä tunnemme vastuuta, riip-

"Luontohan on kaikki."

Jussi Huovinen,
maanviljelijä, runonlaulaja,
soitinrakentaja

Voidaksemme suojella luontoa, on meidän ymmärrettävä sen tärkeys.

Valokuva: Unsplash

puu maailmankuvastamme ja siitä, mitä pidämme tärkeänä. Pelkkä tieto ei riitä käsitysten todelliseen muuttamiseen, ei edes silloin, kun olemme varmoja asiastamme. Henkilökohtainen, suurelta osin emotionaalinen sitoutuminen on vastuullisuuden edellytys. Tahto, rohkeus ja viitseliäisyys toimimiseen nousevat vastuullisuudesta ja välittämisestä.

Ihmisen luontosuhde

Tieto ja tunteet eivät toimi erillisinä, vaikka kuinka niitä yrittäisi erottaa. Vaikka sitoutuminen onkin pohjaltaan emotionaalista, se ei voi syntyä ilman ymmärryksiä jalostunutta tietoa.

Vastuullisuus syntyy herkkyydestä ympäristölle, uteliaisuudesta ja välittämisestä, käyttökelpoisesta tiedosta sekä varmuudesta omien tekojen ja toimien merkityksestä. Vastuullisuuden aineksia

voi oppia monin tavoin, mutta paljon kuljettu ja melko varmasti toimiva tie asian luo kulkee halki hiirenkorvaisen metsän ja linnunlaulun.

Ihmisen luontosuhde rakentuu vuorovaikutuksessa luonnon kanssa. Jos vuorovaikutus on vähäistä, luonto jää vieraaksi, se ei ehkä kiinnosta eikä siihen liity merkityksiä tai arvoja, jolloin ei synny motivaatiota ottaa luonto huomioon oman elämän valinnoissa.

Luonto altistaa kulkijan elämän perustekijöille: tuulelle, sateelle, kenties nälän tunteelle, fyysiselle rasitukselle, muuttuville maisemille ja tarpeelle pitää huolta itsestä. Tällaiset kokemukset avaavat mieltä ja ohjaavat ymmärtämään luonnon arvon ja merkityksen. Luonnon perustekijät yhä uudelleen kohtaava on luultavasti halukkaampi työskentelemään luonnon hyväksi kuin ihminen, joka ei niitä kohtaa. Kokemus voi jalostua tiedoksi, ehkä lopulta myös viisaudeksi ja vastuullisuudeksi. Hyvä ympäristökasvatus tukee luontosuhteen luomista.

Luontosuhteemme ohjaa muun muassa ajankäyttöä ja kulutustottumuksia. Mitä vähemmän toteutamme itseämme kuluttamalla luonnonvaroja, sitä enemmän säästämme niitä ja luonnon monimuotoisuutta tulevaisuuteen. Ympäristökasvatus voi tarjota aineksia myös omien kulutustottumusten kriittiselle arvioimiselle. Luonnonsuojelualueet ja esimerkiksi opastukset alueilla ovat tärkeä resurssi ympäristökasvatukselle ja kestävän luontosuhteen muovaamisessa.

"Emme voi toimia ilman tietoa, mutta emme tahdo toimia ilman tunnetta."

Arne Næss

Luonnonsuojelualueiden arvot ja monimuotoisuus

Luonnonsuojelualueet suojaavat luonnon monimuotoisuuden eri tasoja köyhtymiseltä. Luontotyyppien ja elinympäristöjen säilyminen tukee kestävien populaatioiden säilymistä ja eliölajien sisäistä perinnöllistä monimuotoisuutta, mikä puolestaan vahvistaa sekä lajien että koko ekosysteemin kestävyyttä ympäristön muutosten keskellä. Geenivarat ovat itseisarvoltaan mittaamattoman tärkeitä, mutta myös ihmiskunnan tulevaisuuden tärkeä resurssi.

Tarvitaan riittävän laajoja luonnonsuojelualueita, jotta suotuisan suojelun taso – eli suojelun taso, jossa laji pitkällä aikavälillä säilyy luontaisessa ympäristössään eikä luontainen levinneisyysalue supistu – ei vaarannu, alueita, joilla luonnon omat prosessit voivat häiriintymättä toimia.

Tiedon lähde ja pankki

Luonnonsuojelualueet tarjoavat ekosysteemipalveluita niin ihmiselle kuin kaikille ekosysteemin osallisille kuten linnuille, sammalille ja karikkeen pieneliöille. Ympäristön muutoksen ja ihmisvaikutusten tutkimus tarvitsee myös vertailualueita, joihin olemme vaikuttaneet mahdollisimman vähän. Alueilla suojellaan monesti ihmisen luomia perinnebiotooppeja sekä muuta kulttuuriperintöä. Luonnonsuojelualueet ovat myös korvaamaton resurssi ympäristökasvatukselle ja monien aineiden opetukselle.

Iloksi ja hyödyksi

Iloinen ja terve ihminen on vahvempi ja voimme ajatella, että hän kenties tarvitsee onneensa vähemmän tavaraa ja rahaa – mikä puolestaan säästää luonnonvaroja. Luonnonympäristöt tuovat iloa ja niillä on monia terveysvaikutuksia. Luonnon kauneus, hiljaisuus ja voima saavat ihmisen ihmettymään, jopa kokemaan pyhyttä. Metsä, vuoret ja vedet ovat jatkuva inspiraation lähde sekä kulttuurialan ammattilaisille että meille muille.

Maisema, sää, vuosien ja vuodenaikojen vaihtelut ja muuttuva luonto tekevät luonnonsuojelualueista myös suosittuja liikuntaympäristöjä. Fyysinen haaste ja kehon vilkastunut toiminta tuovat luontokokemukseen oman lisänsä.

Ympäristökasvatuksen merkitys luonnonsuojelulle

Matka lähteille

Ympäristökasvatus ja luonto-opastus ovat tulkintaa, jota tarvitaan kirkastamaan luonnon itsensä kertomaa viestiä toiminnastaan ja kyvystään elättää meidät ihmiset ja kaiken muun. Luonto itse on oppimestari, oppisali ja oppikirjat. Ympäristökasvatus ohjaa ihmiset

kohtaamaan luonnon, tarjoaa kartan, sanakirjan ja avaa ymmärrystä yhteyksistä.

Suojelualueet ja niillä retkeileminen tarjoavat kokemuksia. Opastuksen tehtävä on ohjata ihmisiä näiden kokemusten, tiedon ja taitojen lähteille: altistaa luonnolle, ohjata huomaamaan elämää, yhteyksiä, merkityksiä ja riippuvuuttamme luonnosta. Suojelualueiden toimivat ekosysteemit ja lajiston monimuotoisuus voivat tarjota vertailukohtia muiden alueiden ihmisen hyödyntämälle luonnolle, kauneuden ja hiljaisuuden kokemuksia ja vahvistaa iloa ja terveyttä. Niiden äärelle ympäristökasvatus ohjaa ja luonto itse kutsuu kävijän uudelleen.

Monimuotoisuus avautuu

Luonnon monimuotoisuus kantaa kaikkea elämää, myös ihmisen tarvitsemia luonnon prosesseja. Ekosysteemien toimivuus riippuu luonnon monimuotoisuudesta ja sen kapeneminen uhkaa myös ekosysteemipalveluita. Luonto-opastus on keskeistä luonnon monimuotoisuuden ja sen toisiinsa kietoutuvien kerrosten ymmärtämisessä. Monimuotoisuuden löytäminen ja luonnon moninaisten vuorovaikutusten näkeminen paikan päällä tarjoavat ihmetystä ja oivallusta, jotka toimivat motivaationa löytää lisää. Luonnonsuojelualueet tarjoavat parhaan mahdollisen ympäristön tähän.

YMPÄRISTÖKASVATUKSEN JA LUONTO-OPASTUKSEN TAVOITTEET JA SISÄLTÖ:

→ Oma kokemuksellinen luontosuhde, kyky liikkua luonnossa ja nauttia siitä, huomata, välittää ja ymmärtää	ehdoista ja luonnon monimuotoisuudesta	tieto ja taito korjata aiheutettuja haittoja
→ Luonnontuntemus, tieto ja ymmärrys luonnonlajeista, elämän	→ Tieto ja ymmärrys ihmisen riippuvuudesta luonnosta	→ Kestävä ja elämää kantava tapa toimia, taito omissa valinnoissaan edistää kestävästä elämäntapaa, työn ja elämän kunnioitus.
	→ Tieto ja ymmärrys ihmisen toiminnan vaikutuksesta luontoon,	

(Steve van Matren pohjalta)

Ympäristökasvatus
voi yhdistää tiedon
ja tunteen ihmisen ja
luonnon vuorovaiku-
tuksesta
Valokuva: Ruska
Tornista

Informaatio jalostuu tiedoksi, tieto ymmärrykseksi

Kun informaatiota virtaa eri kanavissa, sen omaksuminen tiedoksi ja ymmärrykseksi voi olla vaikeaa, koska informaation todenperäisyyttä, toimivuutta ja yhteyttä kokonaisuuksiin ei voi vahvistaa, ellei asiasta ole aiempaa tietoa tai kokemusta. Mitä konkreettisemmin luonnon monimuotoisuus ja toimintaperiaatteet on omaksuttu, sitä vahvempi on oppijan kyky soveltaa kokemustaan uuteen informaatioon, ymmärtää ja arvioida sitä. Konkreettisuus ja sovellettavuus ovat tärkeitä ympäristökasvatuksessa, myös luonto-opastuksessa.

Moniaistista oppimista

Luonnossa liikkuminen, sen tarkkailu ja siellä lepääminen tuovat tietoa ja tunteja kaikkien aistien kautta. Useamman aistin käyttö rikastaa kokemuksia ja sen on todettu nopeuttavan ja vahvistavan oppimista. Liike toimii samoin, liikkeessamme havaintoherkkyys paranee

ja aivot prosessoivat informaatiota paremmin. Aika ja rauha tehostavat luontokokemusten vaikutusta.

Entä jos ei kukaan huomaa?

Havaitseminen ja havaintojen tunnistaminen on taito, joka on opittava. Huomaamaan ja havaitsemaan oppiminen edellyttää luonnossa liikkumista, hyvä luonto-opas avaa aisteja ja mieltä vastaanottamaan ympärillä olevaa ja muovaamaan havaintoja. Välineellistyvä tiedonvälitys syö sijaa omilta havainnoilta ja niiden merkitykseltä oppimisessa. Havaintoherkkyys mahdollistaa kuitenkin ympäristön tilan ja sen muutoksen seuraamisen ja sitä myötä myös mielekkään toimimisen.

Taitoja ja malleja

Luonto-opastuksen on mahdollista avata uusia näkökulmia luonnontuntemukseen, luoda ihmisille pysyviä luonnonharrastamisen taitoja ja motivaatiota tutkia ympäristöä. Luontoretkillä ja muilla opastuksen tavoilla voidaan myös esitellä käytännössä kestävää luonnonharrastusta ja elämäntapaa yleensä. Opastuksen toimintatavat, kuten reitinvalinnat, kuljetukset, ruokailut, opastuksen rakenteet ja suojelualueiden hoidon käytännöt antavat malleja siitä, miten luontoa vaalitaan ja arvostetaan. Omat luontokokemukset ja itse kokemalla opittu luontotieto lisäävät myös luonnonsuojelutyön hyväksyntää ja arvostusta.

Turvaksi, voimaksi ja viisaudeksi

Tiedon pirstoutuminen ja informaatiotulva vaikeuttavat valintojemme pohjaksi tarvittavan tiedon löytämistä. Henkilökohtaiset valintamme voivat vaikuttaa sekä suoraan että välillisesti luonnon hyvinvointiin ja monimuotoisuuteen. Vielä enemmän ja pitkäaikaisemmin vaikuttavat kuitenkin yhteiskunnan yhteiset ratkaisut ja valinnat. Pystyäksemme vaikuttamaan näihin, tarvitsemme kykyä nähdä yhteyksiä ja erottaa eri intressien vaikutuksia ratkaisuihin. Luonnon toiminnan ymmärtäminen ja ihmisvaikutusten tunteminen ovat edellytys hyvälle ja luontoa vaalivalle päätöksenteolle.

Ole valmis havainnoimaan. Luonnon ja sen muutosten seuranta on mahdollista, kun oppii tarkkailemaan ja tekemään havaintoja.

LUE LISÄÄ

Steve Van Matre 1990. Earth Education: A New Beginning

KUUNTELE MAISEMAN TARINAA

NIKLAS CSERHALMI

Kaikki maisemat kantavat mukanaan kuulemisen arvoisia tarinoita. Käytä noita tarinoita keinona herättää kiinnostusta maisemaan ja siten lisätä halua sen suojelemiseen ja kehittämiseen. Esitä kysymyksiä maisemalle!

Kaikki meitä ympäröivä on syntynyt oman historiansa myötä. Joku saattaa pitää tätä havaintoa banaalina, mutta maiseman tulkitsemiseksi se on silti hyödyllinen. Ympäröivässä maisemassa, olipa sitten kyseessä kaupunki, teollisuusalue, maatalousmaisema tai koskemattomampi luonto, on nähtävissä jälkiä sen synnystä.

Jälkensä ovat jättäneet maisemaa muokanneet prosessit ikivanhoista geologisista muutoksista aina viime aikojen poliittisiin päätöksiin. Nykyajan arkimaisemia voi siksi verrata arkistoihin, joissa eri aikakaudet sijaitsevat rinta rinnan. Voimme ymmärtää paremmin maiseman menneisyyttä kysymällä ja etsimällä vastauksia sen mukaan, mitä kohtaamme. Tällöin kaikki tieto on tervetullutta ja hyödyllistä, aina geologista kasvitieteilijään, ekologiin ja biologiin, joiden kaikkien tietämys lisää maiseman sisältörikkautta. Myös esimerkiksi historioitsijalla on paljon annettavaa.

Ihmisen kädenjälki maisemassa

Teknologian kehittyessä myös ihmisen vaikutus maisemaan lisääntyy. Tilanne ei kuitenkaan ole uusi. Pohjoismaissa, kuten kaikkialla maailmassa, näemme maisemissa ihmisen saapumisen jälkeen syntyneitä jälkiä lähes kaikista teknologian merkittävistä muutoksista: kivikauden kehittyvään maatalouteen liittyvät pysyvät asuinpaikat, pronssikauden härkien ja aurojen muokkaamat pellot, rautakautisen viikatteen mahdollistamat niittymaisemat, rautavahvisteisilla lapioilla kaivetut keskiaikaiset ojat ja nykyajan täysin kivettömät pellot, jotka ovat riippuvaisia traktoreista ja nykYTEknologiasta. Kirjaimellisesti törmäämme näihin jälkiin jokapäiväisillä retkillämme eri maisemissa. Kysymällä löydämme monia tarinoita.

Ruotsissa työelämä-museot vaalivat teollisen ajan kulttuuriperintöä ja ovat osa maisemaa, jonne ne on aikoinaan perustettu. Valokuva: Magdalena Åkerström, Arbetets museum

Teollisuusperintö on yhä ajankohtaisempaa myös luonnonsuojelussa. Kuonakasojen maisema saattaa muistuttaa tunturipaljakkaa tai karua saaristoa. Petolinnut pesivät hylätyissä masuuneissa.

Lähes yhtä pitkän aikaa myös muu elämä on jättänyt jälkiä maisemaan. Kansainvaellusajan (500 jaa.) raudanvalmistus on jättänyt Pohjoismaiseen maisemaan sulatusuuneja, kuonakerroksia ja kivihiiltä. Masuunit, rautavalimot ja lopulta nykyaikaisemmat valtavat teollisuusmaisemat ulottuvat keskiajalta nykypäivään. Jos maatalousmaisemille ovat ominaisia hitaasti muuttuvat rakenteet, joissa historia on suhteellisen helposti nähtävillä, ovat teollisuusmaisemille ominaisia nopeat ja erittäin laajamittaiset muutokset. Pitkät ajanjaksot voivat silti olla näkyvissä ja tulkittavissa nykyaikaisimmillakin tuotantoalueilla.

Työelämä-museot – teollinen kulttuuriperintö

Ruotsissa työelämä-museot vaalivat teollisen ajan kulttuuriperintöä ja niiden ympärille on kehittynyt ainutlaatuinen tulisieluinen kansanliike paikallisen teollisen kulttuuriperinnön suojelemiseksi. Muiden maisemaa muokanneiden ilmiöiden tapaan myös työelämä-museot voidaan nähdä menneisyyden jälkinä, joiden avulla voidaan mennyt-tä tulkita ja ymmärtää.

Työelämä-museot jatkavat edelleen työtään siellä, minne ne on aikoinaan perustettu. Ne ovat osa ympäröivää maisemaa, jota *nii-den kertomat sisällöt* ovat olleet merkittävässä määrin luomassa. Hyvä esimerkki on rautavalimoiden hiilivarastot – valtaiset punaiseksi maalatut puuhiilivarastot ja ympäröivässä maastossa sijaitsevat hiilikuopat.

Teollisuusperintö on yhä ajankohtaisempaa myös luonnonsuojelussa. Kuonakasojen maisema saattaa muistuttaa tunturipaljakkaa tai karua saaristoa. Petolinnut pesivät hylätyissä masuuneissa ja veden täyttämät kaivokset muodostavat todellisen paratiisin luonnon monimuotoisuudelle.

Kaikissa näissä maisemissa on kuuntelemisen arvoisia tarinoita. Ympäristökasvattajana voit hyödyntää tarinoita mielenkiinnon lisäämiseksi maisemia kohtaan ja näin vahvistaa halua suojella ja kehittää maisemia.

LUE LISÄÄ

Ruotsin työmuseon tietokanta arbetsmuseum.se/sok-i-databas/

PEURA OPPAANA

BRITA HOMLEID LOHNE

Siirrymme ajassa kauas taaksepäin, aikaan, jolloin mannerjäättikkö ulottui nykyiseen Saksaan saakka ja alkoi vihdoinkin sulaa. Jään alta paljastuva maa vihersi ja tarjosi syötävää jäättikön vetäytyvää reunaa seuraaville eläimille. Eläinten vanavedessä seurasivat niistä riippuvaiset ihmiset. Lähdemme seuraamaan noita peurojen jalanjäljissä kulkeneita ihmisiä.

Mitä ihminen otti mukaansa pohjoiseen? Löytöjen perusteella tiedämme, että heillä oli ainakin kampoja, lusikoita ja muita tarvikkeita sekä koruja. Nämä saattoivat olla upeita taideteoksia, sillä myös arkiesineitä koristeltiin. Vaatteet tehtiin peurannahasta. Pohjoiseen kulkevat ihmiset toivat mukanaan monia tarpeita, kuten nuolia, on-

Villipeurat ovat ympäristökasvatuksen keskiössä Hardangerviddan tunturialueella, jossa on myös Norjan villiperurakeskus näyttelyineen. Valokuva: Olav Strand

genkoukkuja, keihäänkärkiä ja nuolenpäitä, myös korujen tekovälineet kuten neulat ja nahat, kulkivat mukana.

Olemme Hardangerviddan tunturilla ja voimme vain aavistaa kaukaisuudessa kulkevat tunturipeurat. Emme kuitenkaan lähde seuraamaan niitä. Peurat tarvitsevat kaiken ruoan ja rauhan, jotta selviäisivät tulevasta syksystä ja talvesta. Eläimiä rasittava metsästyskausi on myös käynnissä, joten emme häiritse niitä turhaan. Hyvillä kiikareilla tai kaukoputkella joku onnekas saattaa silti nähdä peuran kaukaisuudessa.

Meillä on tänään mukanamme läheisen yläkoulun luokka, 25 oppilasta ja kaksi opettajaa. He ovat matkustaneet bussilla kymmeniä kilometrejä päästäkseen tunturiin. Skinnarbun kylmä ilma toivottaa unisia silmiään hierovat oppilaat tervetulleiksi. He ovat saapuneet tänne peurojen vuoksi.

Syksyinen ilma on kuulas istuessamme hetkeksi nuotion ympärille. Pieni lämmittely, kupponen kuumaa ja siivu leipää tekee hyvää ennen vaelluksen alkua. Kerromme samalla päivän tapahtumista ja saamme jälleen vastata kysymykseen: "Näemmekö peuroja?" Sitä emme tiedä, mutta kenties, jos onni on myötä! Toivomme joka tapauksessa, että oppilaat oppisivat mahdollisimman paljon tunturipeuroista tänään – niiden biologiasta ja haasteista tänä päivänä.

Kukin oppilas saa mukaansa peurantaljan istuma-alustaksi. He ovat tyytyväisiä ja vaellus voi alkaa. Polku muuttuu yhä jyrkemmäksi, ja pian on aika pitää hengähdystauko. Olemme jo aika korkealla ja näköala on upea. Siitä ei voi olla nauttimatta. "Tehdään poronahoista rinki ja istutaan siihen niin, että kaikki kuulevat ja näkevät." Hiki virtaa ja vesipulloille tulee käyttöä. Pari kulausta vettä virkistää.

Järjestämme päivän aikana erilaisia tehtäviä ja nyt on sellaisen aika. Tehtävä käsittelee tunturipeurojen biologiaa. Meillä on mukanamme neljä säkkikankaista pussia, jotka laitetaan kiertämään ringissä. Kussakin pussissa on jotain peuraan liittyvää. Oppilaiden tehtävänä on tunnustella pussin sisältöä ja kuvailla sitä niin, että muutkin saavat käsityksen sisällöstä. Kiellettyä on kuitenkin kertoa suoraan, mitä sisällä on.

"Muistakaa vain tunnustella, pussiin ei saa katsoa. Miettikää hetken, miten kuvaillette pussin sisältöä."

Sarvista ja sääriluis-
ta tehtyjä työkaluja.
Valokuva: Heidi
Vognild

Kohde 1 Peuran leuka

Mitä oppilaat sanovat leuasta? He kertovat, että se on melko kova ja siinä on paljon hampaita. Laskemalla hampaat voimme havaita, että ihmisillä ja peuroilla on molemmilla yhteensä 32 hammasta. Peuran hampaiden järjestys ei kuitenkaan ole sama kuin meillä ihmisillä.

Tässä alaleuan etuosassa näkyy kahdeksan pientä hammasta. Yläleuassa ei ole etuhampaita lainkaan. Alaleuan kahdeksalla pienellä etuhampaalla peura saa nopeasti ruokaa tunturin kasvustosta. Hampaat kuluvat melko nopeasti, koska peurat saavat syödessään suuhunsa hiekkaa ja pikkukiviä. Kivet kuluttavat peuran hampaat. Peurojen yleisin kuolinsyy on loppuun kuluneet hampaat.

Kohde 2 Peurantalja

Tämäkin pussi näyttäisi kiinnostavan oppilaita. He ovat havainneet pussin sisältävän palan taljaa. Taljan kääntöpuolelle on piirretty neliösentin kokoinen ruutu. Se havainnollistaa, kuinka paljon peitinkarvoja ja aluskarvaa peuralla on. Yhdellä neliösenttimetrillä on 700–800 peitinkarvaa. Samalla neliösenttimetrillä on muutama tuhat aluskarvaa.

Talja on ihanan pehmeä ja sitä voidaan käyttää pehmeänä alustana ulkona nukuttaessa.

"Te istutte juuri nyt peurantaljojen päällä, joten voitte tutustua niihin vähän tarkemmin. Tunnustelemalla taljaa käy varmasti selväksi, miten hyvin peurantalja eristää.

Peuran pääkallo ja jalat sorkkineen.
Valokuva: Are Endal Rognes

Kohde 3 Peuran sorkat

Peuran sorkilla on useita tehtäviä, erityisesti talvisin. Se voi kaivaa niillä ravintoa lumen alta. Sorkat voi myös levittää saavuttaakseen paremman kantokyvyn lumella, peura on ikään kuin syntynyt lumikengät jalassaan. Paksun ja mahdollisesti useita jääkerroksia sisältävän lumen alta voi olla vaikeaa kaivaa ruokaa, peuran vahvarakenteiset sorkat soveltuvatkin erinomaisesti kaivamiseen. Jää voi kuitenkin olla ylitsepääsemätön haaste. Peurat pystyvät myös lämpöä säästääkseen alentamaan säärtensä lämpötilaa. Säärten sisälämpötilan tulisi mieluiten olla vähintään kaksi plusastetta.

Kohde 4 Peuran sarvet

Viimeinen esine on peuran sarvet. Peuroilla sekä hirvaalla eli urokella että vaatimella eli naaraalla on sarvet. Hirvaat menettävät sarvensa parittelun jälkeen syksyllä. Vaadin puolestaan tiputtaa omansa vasta keväällä synnytettyään. Talvikauden tuntureita hallitsevat siis sarvipäiset vaatimet!

Uudet sarvet voivat kasvaa kaksi senttiä päivässä.

Päivän aikana koululaiset saavat paljon tietoa peuroista ja läheisemmän suhteen niihin.
Valokuva: Brita Homleid Lohne

Pakkaamme tavaramme ja jatkamme eteenpäin. Seuraamme eläinten polkua useiden jäkälälajien peittämälle harjulle. Täällä oppilaat muodostavat suuren ympyrän, joka esittää peuran kesä- ja talvilaitumia ja jonka myötä oppilaat saavat käsityksen, miten eläimet käyttävät eri alueita eri vuodenaikoina. Alueesta riippuu myös, miltä "ruokalautanen" eri vuodenaikoina näyttää. Alueen valinta riippuu myös siitä, missä vaatimet päättävät poikia.

Oppilaat kertovat tietojaan jäkälästä ja ällistyvät kuullessaan, että jäkälä kasvaa vain muutaman millimetrin vuodessa. Eli jos ympyrän sisällä oleva jäkälä syötäisiin kokonaan tänään, sillä kestäisi miltei kolmekymmentä vuotta kasvaa yhtä korkeaksi. Tiedon avulla oppilaiden on helpompi asettaa oikeisiin mittasuhteisiin peuran isojen talvilaidunten tarve.

Jäkälään ja laiduntamiseen perehdyttyämme laajennamme rinkiä ja ympyröimme "peurojen elinalueen" pitkällä köydellä. Oppilaat saavat esittää alueen peuroja tutustuakseen haasteisiin, joita tunturialue ja ihmiset aiheuttavat niille.

Oppilaat saavat seuraavan alustuksen ennen tehtävää:

Peura on elänyt tuntuilla vuosituhansien ajan ja oppinut hyödyntämään tunturialueen luonnonvaroja eri vuodenaikoina. Maasto muodostaa ikään kuin kanavia, joita peurat kulkevat. Vesistöt, laaksot ja pitkät tunturirinteet ohjaavat ja rajoittavat eläinten liikkumista ja ne saattavat kulkea pitkään ennen kuin löytävät sopivan ylityspaikan.

Ihmiset ovat kautta aikain hyödyntäneet tätä peurojen liikkumistapaa asettamalla kiviä aidoiksi johdattamaan eläimet ansakuoppiin. Peurat liikkuvat nykyäänkin samalla tavalla ja saattavat pitää teitä, sähköjohtoja ja ihmisten toimintaa esteinä ja häiriötekijöinä.

Käsillä olevassa tehtävässä oppilaat jaetaan ryhmiin vaatimiksi, hirvaiksi ja vasoiksi, ja he lähtevät liikkumaan "elinalueelleen". Ympäristökasvattaja keskeyttää liikkumisen varsin pian kertomalla: "Kunta on saanut käsiteltäväkseen hakemuksen maanomistajalta, joka haluaa ottaa mailtaan soraa uutta tietä varten. Hän hakee samalla lupaa rakentaa tien porojen elinalueella sijaitsevalle soraomontulle. Kunta suhtautuu hakemukseen suopeasti ja myöntää luvan. Tie saa rakennusluvan ensi yrityksellä. "

"Peurat" jatkavat liikkumistaan alueella, mutta uusi tie rajoittaa kulkua. Osa peuroista uskaltaa ylittää sen, toiset joutuvat etsimään uuden reitin.

Seuraava ongelma on jo tulollaan: "Pitäisikö rakentaa mökkejä?" Totta kai, jotkut vastaavat. Toiset sen sijaan haluaisivat rajoittaa rakentamista. Maanomistaja hakee kunnalta lupaa 40 mökille ja optiota vielä kahdellekymmenelle. Monet maanomistajat haluaisivat nähdä enemmän ihmisiä alueella, olipa kyseessä mökkiläisiä tai vakituksia asukkaita. Paikallisista useimmat pitävät asiaa positiivisena, mutta jotkut pysyvät vaiti vain säilyttääkseen rauhan yhteisössä. Peuran ja sen elinalueen hoidon tulisi olla keskiössä.

Peurat ovat eläneet Hardangeviddan tunturialueella sukupolvien ajan ilman suurempia muutoksia maisemassa, toivottavasti niiden elämä jatkuu näin myös tulevaisuudessa.

Peuran käyttö ympäristökasvatuksen esimerkkieläimenä mahdollistaa erityisen vaikuttavan ulottuvuuden opetuksessa. Kuten olette nähneet, käytämme opetuksessa jopa tunturipeuran osia kuten sorkkia, sarvia, taljoja, leukoja ja hampaita.

Peurat oppivat laumansa kanssa jatkuvasti niin liikkueessaan kuin levossa. Lauman johtaja huolehtii jatkuvasta oppimisesta, eivätkä eläimet oletettavasti unohda mitään kokemaansa. Peurat kommunikoivat keskenään tuntuilla tömistelemällä sorkillaan.

Peuraa opetuksessaan hyödyntäville on tarjolla valtava määrä keinoja. Pitämällä peurat jatkuvasti läsnä opetuksessa eri esinein ja tarinoin voimme luoda niihin elävän suhteen, vaikkamme koskaan kohtaisi peuraa luonnossa. Miten oppiminen itse asiassa tapahtuu? Käsinkosketeltavat asiat voivat toimia hyvänä tukena. Toinen keino on eläytyä peuran elämään, liikkua meidän tapaamme niiden maastossa ja jäljillä.

MITEN LUONTO VAIKUTTAA?

LIVE SOLBRÆKKEN
DANIELSEN

Ympäristökasvattajana työskennellessäni kysyin monesti itseltäni: Mitä meissä oikeastaan tapahtuu luontokokemuksen aikana? Vaikuttaa siltä, ettei moni oikein löydä sanoja kokemalleen elämykselle. Mikä olisi paras tapa välittää tuon kokemuksen arvo? Vastauksia löytääkseni pyysin ihmisiä kertomaan omista luontokokemuksistaan. Olen koonnut tähän tekstiin näiden vastausten ytimen.

Hämähäkki oli kutonut seitin kahden terttuseljan välille. Oli varhainen aamu ja aurinko paistoi kasteiseen seittiin. Tuuli tarttui oksiin ja hämähäkinseitti eli liikkeen mukana, muttei katkennut. *Ajatella, että noin ohut seitti voi olla noin vahvaa!* huokaisin. Yhtäkkiä minun oli helpompi ajatella kaikkea keskeneräistä.

Mikä merkitys on näillä luontokokemuksilla hämähäkinseitteineen, leirinuotioineen tai tyynine vedenpintoineen? Tutkimukset kertovat luonnon myönteisistä terveysvaikutuksista ihmiselle: Luontokokemukset voivat lieventää masennuksen oireita, lisätä hyödyllisten hormonien tuotantoa, kohentaa mielialaa ylipäätään ja alentaa verenpainetta. Sisäisen ja ulkoisen luontokokemuksen välille ei siis voi tehdä eroa.

Luonto vaikuttaa monimuotoisesti ja syvällisesti meihin ja kulttuuriimme.
Valokuva: Unsplash

Tutkimustulokset ovat myös synnyttäneet uusia kysymyksiä. Pystyvätkö kaikki todella kokemaan luonnon? Mitä meissä oikeastaan tapahtuu luontokokemuksen aikana? Ja tarvitsevatko kaikki luontokokemuksia? Luonto on tutkitusti hyväksi terveydelle, mutta edellyttääkö kyky kohdata luonto harjoittelua? Useissa ympäristöhallinnolle jätetyissä ehdotuksissa ja selvityksissä todetaan, että kansalaisia tulisi johdattaa ulkoilun pariin lisäämällä mahdollisuuksia ja alentamalla kynnystä lähteä, jotta yhä useampi meistä saisi yhteyden luontoon.

Olen ajatellut paljon lapsuuttani ja sen merkitystä luontosuhteelleni. Viime aikoina erityisesti isä on ollut mielessäni. Äitini mukaan hän oli aina vaitonainen luonteeltaan, sellaisena minä en häntä muista. Olimme usein yhdessä ulkona, hän kantoi minua harteillaan

On haastavaa sanoittaa luontokokemusta, erityisesti luontoyhteyttä.
Valokuva: Torfinn Rohde

tai kävelimme lähekkäin. Muistan ymmärtäneeni hänen luontosuhteensa jo tuolloin. Nykyään tunnen, että hän viestii kanssani ilman sanoja, kuten isälle ja tyttärelle voi olla mahdollista. Ehkä olen kiinnostunut luontokokemuksista juuri tästä syystä – myös niistä, jotka koen suoraan kehossani ja joita ei voi sanoilla selittää?

Ihmisyyden perusolemus

Luonto tuntuu koskettavan jotain perustavanlaatuisia meissä, ehkä se on osa ihmisyyttämme? Emmehän ole eläneet erossa luonnosta kuin vasta muutaman sukupolven ajan. Ehkä hermostomme on biologisesti ohjelmoitu hakemaan inspiraatiota ja ”ravintoa” luonnosta, jotta tunteemme pysyvät elossa? Per Espen, eräs haastateltavani, ilmaisi sen näin:

”Saan luonnosta selkeitä viestejä, aivan kuin radiosta. Jos olen liian pitkään katvealueella, tunnen ehkä oloni ärtyneeksi, kätttyiseksi, surulliseksi ja epämääräiseksi. Olen joutunut taajuuksien ulkopuolelle.”

Haastattelut vahvistivat sen, mistä useat henkilöt olivat aiemmin kertoneet. Sitten tapahtui kuitenkin jotain odottamatonta. Minusta alkoi tuntua, että olin pureutumassa johonkin erittäin henkilökoh-taiseen ja arvokkaaseen haastateltavieni elämässä, eikä siitä oikein saanut otetta. Logiikka ja analyyttinen ajattelu eivät riittäneet. Kellään ei oikein ollut sille sanoja. Eräs haastateltavistani, Eirik kuvaili sitä näin:

”Kerran Jotunheimenissä kotka leijui korkealla yläpuolellani. Kokemus oli ainutlaatuinen, en oikeastaan siellä kivellä istunut. Siinä tapahtui jotain, silloin ja siinä hetkessä. En oikein ymmärrä mitä. Se oli vain jotain, minkä ihminen jotenkin voi kokea.”

Hiljaisuus puhui merkittävällä tavalla Eirikin kuvailemassa kokemuksessa. Kaikki haastatellut kokivat jotain, mutta kukaan ei osannut

täysin kuvata sitä. Hiljaisuus puhuu, kun uskallamme olla avoimia ja kuunnella muutakin kuin sanoja ja logiikkaa.

Aistien taika

Meillä on useita aisteja, joita emme käytä toimistolla tai kaupungissa. Nämä aistit avaavat ovia luontokokemuksiin. Olen aikuisena oppinut tunnistamaan polun vasta ylittäneen hirven hajun. Aiemmin en juuri käyttänyt hajuaistiani ulkona ollessani. Haastateltavistani Emma kertoi, ettei tuntenut olevansa kunnolla ulkona, jos ei saanut käyttää kaikkia aistejaan. Hajuaisti ja kekokokemus olivat hänelle tärkeitä:

"Ensimmäisenä metsässä huomasin sen tuoksun. Se oli kuin olisin sukeltanut mereen. Koin kuuluvani sinne, olevani osa jotain suurempaa. Paljasjalkainen suora yhteys maahan oli aivan omanlaisensa kokemus. Tunsin kylmiä väreitä selkäpiissäni ja värinää koko kehossani. Yhteys luontoon vahvistui valtavasti! Siitä se lähtee..."

Haastateltavani kertoivat jonkinlaisesta biologisesta kyvystä tuntea syvää ja vahvistavaa yhteyttä luontoon. Haastattelut yllättivät minut, tunsin itseni melkein pä mustasukkaiseksi kaikesta siitä kokemusten paljoudesta, jonka kyselyni paljastivat!

Alkuäänen huminaa

Kaksi haastateltavistani kertoi minulle asioista, jotka merkitsivät heille kaikkein eniten luonnossa – asioista, joista he eivät olleet koskaan kertoneet kenellekään. Steinar puhui "hiljaisuuden äänistä", joita hän kuulee norjalaisessa Østmarken kansallispuistossa. Tällaisesta en ollut kuullut koskaan ennen:

"Koen sen rauhallisena, miellyttävänä ja pehmeänä tuulen ja vastaavien luomana siirtymä-äänenä. Miten sen selittäi-

Istun kivellä ja tunnen itseni kiveksi, joka on täällä ikuisesti.

si... No, mikä sinisen sävy on sinisenä hetkenä? Se on kuin alkuaänen huminaa. Uskon äänen syntyvän kaiken ympäröivän tuloksena – kasvien, veden, kallioiden, kivien, eläinten, kaiken mahdollisen. En tiedä varmasti, mutta ajattelen, että luonnossa syntyy kaikista näistä osasista koostuva ääni. Kuulin tuon hiljaisuuden huminan ensikerran pikkupoikana isäni kanssa kalareissulla. En ole sen jälkeen koskaan pelännyt pimeää.”

Keskustelun kautta kokemukset selkenivät haastateltavilleni. He joutuivat kuvailemaan sanoin asioita, joita he olivat aiemmin ai-noastaan tunteneet. Vaikka monet luontokokemukset olivat henkilökohtaisia, näin niissä myös yhteisiä piirteitä. Luonto ikään kuin luo symbolikieltä. Miltä auringonnousu tuntuu? Entä tunturit tai seittiä kutova hämähäkki? Symbolikieli herättää jotain meissä.

Istuu kuin kivi

Hakeutuvatko monet luontoon etsimään jonkinlaisen biologisen alkurytmin tarjoamaa inspiraatiota? Sellaista, joka on hävinnyt nykypäivän nopeatahtisesta massatuotantoyhteiskunnasta? Haastateltavistani Julie kertoi selviytyäkseen arjesta hakevansa luonnosta yhteyttä johonkin ajattomaan. Hän piti erityisesti istumisesta metsän keskellä sijaitsevalla vanhalla linnavuorella.

”Se on kuin välitila, jossa mikään ei ole täysin todellista. Siellä saan vain istua ilman, että minun juuri tarvitsee olla olemassa. Siellä ei ole rajoja minun ja ympäristöni välillä. Istun kivellä ja tunnen itseni kiveksi, joka on täällä ikuisesti, vain seuraten ympärillä tapahtuvaa. En ole oma arkinen itseni. Aika on toistuva aihe omassa arjessani, sitä ei ole koskaan tarpeeksi (nauraa). Minulla on mies, lapset, koti, työ, lemmikit, partiolaisryhmät ja kaikkea muuta. Luonnossa kaikki vain häviää kokonaan. Halusin jo lapsena olla kivi, enkä ole koskaan luopunut haaveestani.”

Ovatko nämä kokemukset kuvaavia yleisesti ottaen? Väitän, että ovat, vaikka olenkin haastatellut tuttaviani, jotka viettivät säännöllisesti aikaa luonnossa ja joilla oli siitä henkilökohtaisia ajatuksia. Uskallan väittää, että luonnolla on nykykulttuurissamme yleismaailmallinen ja syvä merkitys, joka on pahasti aliarvostettu. En ole yksin mielipiteineni.

Kaikkien aistien
käyttö luonnossa hel-
pottaa oppimista .
Valokuva: Helge
Søfteland

Ajassa

Tiedän, että monet saattavat pitää kuvaamiani luontokokemuksia helposti kummallisina, romanttisina tai vähintään epätavallisina. Luonnon merkityksen selittäminen on haasteellista, erityisesti sen vähiten käsin kosketeltavien puolien.

Norjan ilmasto- ja ympäristöministeriö on julkaissut selvityksen luontoarvojen taloudellisesta arvosta (NOU 2013). Johtopäätökse-

nä todetaan, ettei kaikelle voida määrittää rahallista arvoa, kuten esimerkiksi luontoelämyksille.

Yhdysvaltalainen kirjailija Richard Louv kutsuu luontoa "L-vitaminiksi". Hän uskoo luonnon tukevan henkistä tasapainoa ja sitä kautta elämän merkityksen kokemusta. Ruotsin Alnarpin maatalousyliopiston tutkijat ovat puolestaan tutkineet terapiamuotona aistipuutarhoja, joissa kävijä voi myös haistella ja jopa maistella kasveja. Tutkimuksen mukaan yli 60 prosenttia osallistuneista pitkään työkyvyttöminä olleista saattoi palata töihin.

Biologi Edward O. Wilson uskoo, että meissä on geneettinen taipumus rakastaa luontoa. Taipumus on kehittynyt evoluution myötä kymmenien tuhansien vuosien luontokosketuksen aikana (biofiliahypoteesi). Hän uskoo, että mieleemme on kehittynyt tuntemaan luontoyhteyttä ja että saamme luontoelämyksistä myös välillisesti inspiraatiota oman itsemme kehittämiseen. Yhdysvaltalainen *Wilderness Awareness School* vahvistaa ihmisen sisäistä tasapainoa hyödyntämällä luonnon läsnäoloa. Koulu uskoo tämän lisäävän yleistä mielenkiintoa luontoa kohtaan, jolloin luonnon ja kulttuurin välille voi syntyä myönteinen kierre.

Kykyä luontoyhteyteen voi kehittää

Valtaosalla meistä on varmasti kehitettävää luontoyhteydessämme, mutta miten voisimme kommunikoida erityisesti niiden kanssa, jotka eivät yhteyttään kehitä?

Ehkä yhteyttä voisi kehittää kuten lihaksia? Kyky olla läsnä ja kuunnella avoimesti – "luontokokemus-lihaksisto" – vaatii harjoittelua, jotta siitä saadaan kaikki irti. Erityisesti nykyajan. Voimme harjoittaa havainnointikykyämme ja oppia lisää kasveista ja eläimistä. Juuri tämä on sanallisen ja loogisen ympäristökasvatuksen tarkoitus. Kaikkein sisimmät kokemukset ovat kuitenkin henkilökohtaisia, taiteellisia, sanattomia ja osittain tiedostamattomia. Juuri tästä syystä esimerkiksi osa peuran kohtaamisessa syntyvistä kokemuksista pysyy sanattomina.

Ehkä yhteyttä voisi kehittää kuten lihaksia? Kyky olla läsnä ja kuunnella avoimesti – "luontokokemus-lihaksisto" – vaatii harjoittelua, jotta siitä saadaan kaikki irti.

Luontokokemusten syvyys on hiljaista tietoa, jota voidaan tuoda ihmisten saataville ohjaamalla heitä etsimään näitä kokemuksia ja harjoittamaan "kokemuslihaksistoaan" itse. On ratkaisevan tärkeää ymmärtää huomion, aistimusten ja hiljaisuuden kielen merkitys.

Samalla on tärkeää yrittää kuvata ja sanoittaa kokemuksia niin pitkälle kuin mahdollista. Tämä edellyttää nöyryyttä ja avoimuutta. Kehitämme näin tietoisuuttamme kokemuksista ja saamme niistä enemmän irti. Kun aiemmin sanattomat luontokokemukset puetaan sanalliseen muotoon ja kerrotaan eteenpäin, voimme nostaa esiin luonnon merkitystä.

Kokemustemme sanoittaminen mahdollistaa niiden jakamisen muiden kanssa.

Valokuva: Live Danielsen

Keho muistina

Muistan, miten luonnon opiskelu yliopistossa tuntui tylsältä, tuntui että opiskelin vain kokeita varten. Useita vuosia tekemieni haastatteluiden jälkeen olen ymmärtänyt, että luonnon kehollinen kokeminen on tärkeämpää kuin uskoinkaan, opimme helpoiten keho ren-

tona ja kokemastamme nauttien. Emme silloin, kun stressaamme saadaksemme hyvän arvosanan. Opimme useimmiten parhaiten silloin, kun käytämme useita aisteja yhtä aikaa ja olemme tietoisia siitä, miltä kokemus tuntuu. Tuolloin aivoissamme aktivoituu useita hermoratoja, jotka auttavat luomaan uusia ajatus-, tunne- ja käytösmalleja. Kertaluontoinen tieto voi inspiroida, mutta toistuva ja useita aisteja hyödyntävä ympäristökasvatus auttaa muuttamaan käytöstämme.

Uskon, että tulevaisuuden ympäristökasvattajien tulee myös osata hiljaisuuden kieltä, tietää miten voisi lisätä kykyä nauttia luonnosta ja tuntea hieman neurobiologiaa, kehotietoisuutta ja mindfulness-nimellä kutsuttua hyväksyvän läsnäolon taitoa. Uskon, että ympäristökasvattajien taidoissa tulee yhdistymään moniaististen kokemusten luominen ja luonnontieteellinen osaaminen. Näiden avulla ympäristökasvattajat voivat tukea osallistujien uusien ajatus- ja tunnemallien kehittymistä.

LUE LISÄÄ

NOU 2013: 10. *Naturens
goder – om verdier av
økosystemtjenester*
Tämä on muokattu versio
artikkelista, joka julkais-

tiin Naturvernforbundet i
Oslo og Akershus-järjestön
jäsenlehti Grevlingenin
numerossa 5–2014.

YMPÄRISTÖKASVA- TUKSEN ASIAYHTEYDET JA MENETELMÄT

EVA SANDBERG

Tämä luvussa käsittelemme ympäristökasvatuksen yhteyksiä: maiseman muodostamaa konkreettista tilaa, joka tarjoaa suoran yhteyden luontoon, ja ympäristökasvattajien ja kävijöiden välisen viestinnän muodostamaa "viestintätilaa". Suhtautumisemme tapaamiimme ihmisiin, kykymme ymmärtää heitä sekä taitomme viestiä heidän kanssaan vaikuttavat siihen, millaista ympäristökasvatuksemme on ja miten sitä toteutamme. Siksi on tärkeää, että tiedostamme omat toimintatapamme ja arvioimme niitä jatkuvasti.

Välitön elämys on eräs ympäristökasvatuksen keskeisistä vahvuuksista – se sisältää sekä osallistujan ja ympäristön välisen että ympäristökasvattajan ja osallistujien välisen kohtaamisen. Opastus, dialogi, kertomukset, leikki ja näytteleminen ovat keinoja tarjota mahdollisuus elämyksiin. Kohtaamiset tapahtuvat usein ryhmissä, mutta jokaisen yksittäisen osallistujan kokemus on aina ainutlaatuinen. Kun osallistujat löytävät kokemukselleen käsitteet ja pukevat ne sanoiksi, kokemukset voivat muuttua taidoiksi. Lasse Edlev ja Benny Sætermo kirjoittavat tässä luvussa välittömän kokemuksen merkityksestä oppimiselle.

Välittömän kokemuksen lisäksi seuraavat seikat ovat erityisen tärkeitä ymmärtääksemme ympäristökasvatuksen asiayhteyksiä ja mahdollisuuksiamme ja valintojamme kasvatuksen suunnittelussa:

- 1 miten miellämme maiseman ja käytämme sitä kokemus- ja oppimistilana,
- 2 mitä me ympäristökasvattajina haluamme ja voimme saavuttaa tavatessamme kävijöitä ja
- 3 miten miellämme suhteemme tapaamiimme ihmisiin ja heidän näkökulmaansa.

Vaikuttaminen

Ympäristökasvattajien ajatukset ympäristökasvatuksesta ja tavoitteet sen suhteen vaihtelevat, mutta valtaosassa konkretisoituu yhteinen ajatus ”vaikuttamisesta”:

- Edistää luonnon tuntemusta ja ymmärrystä siitä, mitä luonnossa tapahtuu ja miten ihminen vaikuttaa luontoon.
- Edistää luonnon ja luontoalueiden arvostusta tai ihmisten luontoyhteyttä ja mahdollisuutta luoda henkilökohtainen suhde luontoon ja luonnon alueisiin.
- Edistää osallistumista ja vaikuttaa asenteisiin ja valintoihin.

Kaikki nämä ovat mahdollisia eivätkä sulje pois toisiaan. Painotukset riippuvat pitkälti ympäristökasvatuksen perinteistä ja asiayhteydes-

Ympäristökasvatuk-
sella voidaan pyrkiä
tiedon lisäämiseen,
luonnon arvostami-
seen ja edistämään
sitoutumista sen
suojaan.
Valokuva: Anders
Arnell

tä. Perinteisesti on keskitytty tiedon välittämiseen niin itsetarkoi-
tuksena kuin työvälineenäkin. Perusajatuksena on ollut, että mitä
enemmän asiatietoa osallistujilla on, sitä vahvemman perustan se
luo osallistumiselle.

Arvostus ja myönteiset kokemukset itsessään nousevat kuiten-
kin monen ympäristökasvattajan merkittävänä tavoitteena. He ko-
roostavat usein ihmisten elämästä puuttuvaa luontoyhteyttä, eikä
heidän mielestään luonnonsuojelulle ole tulevaisuudessa edellytyk-
siä, ei edes oikeutusta ilman laajaa luonnon arvostusta. Toinen nä-
kökulma keskittyy ympäristökasvatuksen kykyyn vaikuttaa ihmisten
asenteisiin ja käytökseen aina roskaamisen vähentämisestä yleisiin
ympäristöarvoihin ja kestäväan elämäntapaan.

Myös taiteet, kirjallisuus, journalismi, koulutus ylipäättään ja
laaja valikoima muita viestinnän tapoja voivat luonnollisesti edistää
edellä mainittuja tavoitteita. Ympäristökasvatuksen erottaa näistä

kaikkiin aisteihin perustuva suora luontokosketus, johon oppiminen perustuu. Ympäristökasvattajan järjestämä toiminta yhdessä kävijän osallistumishalun ja välittömän kokemisen mahdollisuuden kanssa luo merkityksiä.

Meteoriitin jälkiä
Styggsforsensin luon-
nonsuojelualueella
Ruotsissa.
Valokuva: Eva San-
dberg

Elämyksiä maisematiloissa

Ympäristökasvatus tapahtuu "maisematiloissa", eli niissä ympäristöissä, joihin osallistujat saapuvat, joissa heidät kohtaamme ja yhdessä keskitymme monenlaisiin arvoihin, kohteisiin ja ilmiöihin ja siihen, miten ihminen käyttää niitä ja vaikuttaa niihin. Klas Sandell kirjoittaa artikkelissaan (sivu 82) siitä, miten luonnon ja kulttuurimaiseman väliset rajat löytyvät pikemminkin perinteisistä

käsityksistämme ja katsojan näkökulmasta kuin itse maisemasta. Hän kirjoittaa kahdesta eri maisematyypistä Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa.

Ensimmäinen maisematyyppi on suojattu luonto – luonnonsuojelualueet, kulttuurialueet, kansallispuistot, biosfäärialueet ja puistot, joita suojellaan ja hoidetaan yhteisin päätöksin. Toinen maisematyyppi puolestaan on jokamiehenoikeuksien kattama, ihmisen käyttämä luonto, jossa kaikki saavat vastuullisesti kulkea ja jonka jaamme maa- ja metsätalouden, kalastuksen ja teollisuuden, kaupunkien ja teiden kanssa.

Molemmissa maisematyypeissä on pedagogisia mahdollisuuksia. Niiden välinen raja-alue on oma ympäristönsä, jossa ihmisen päätösten merkitys maisemalle on erityisen selkeästi nähtävissä. Sandell kirjoittaa siitä, miten erilaiset lähestymistavat maisemiin antavat ympäristökasvattajalle eri mahdollisuuksia. Ylhäältä päin hallinnoidut suojelualueet, kuten kansallispuistot ja luonnonsuojelualueet, tarjoavat tiettyjä mahdollisuuksia. Liikunta- ja ulkoilualueet kaupunkien läheisyydessä sekä metsästy-, kalastus- ja retkeilyalueet tarjoavat toisenlaisia mahdollisuuksia.

JOKAMIEHENOIKEUDET

Jokamiehenoikeudet antavat kaikille oikeuden kulkea luonnossa ja viettää aikaa toisten mailla esimerkiksi marjastuksen, sienestyksen ja joidenkin kasvien keräämisen merkeissä. Jokamiehenoikeudet edellyttävät ottamaan huomioon luonnon, eläimet, maanomistajat ja muut ihmiset ja olemaan aiheuttamatta näille haittaa tai häiriötä. Ruotsin, Suomen ja Norjan jokamiehenoikeudet perustu-

vat yhteiseen perinteeseen, vaikka itse oikeuksissa on maiden välillä joitain eroja. Kaikissa kolmessa maassa jokamiehenoikeuksiin kuuluu oikeus kulkea jalan, yöpyä väliaikaisesti ja kerätä marjoja ja sieniä. Suojelluilla alueilla oikeuksia on usein rajoitettu. Tanskassa vastaavia jokamiehenoikeuksia ei ole, ja siellä kansalaisten oikeus kulkea yksityismailla on huomattavasti rajoitetumpi.

Yksityismailla ei saa oleskella vapaasti, eikä esimerkiksi metsässä saa öisin lainkaan olla. Kaikilla on periaatteessa oikeus kulkea yksityisillä teillä ja poluilla, mutta tiet kulkevat usein maatalojen halki ja maanomistajat sulkevat niitä. Valtion ja kunnan mailla saa liikkua vapaammin, ja nykyään joissakin valtion metsissä saa telttailla.

Jokainen ympäristökasvatusta varten valittu alue tarjoaa omanlaisiaan mahdollisuuksia. Jokaisella paikalla on historiansa, kulttuurinsa, tarinansa, tapahtumansa ja arvonsa. Ympäristökasvattaja luo suhdetta kuhunkin paikkaan tutustuttamalla sen arvoihin ja "sie-luun" sekä tutkimalla sitä yhdessä osallistujien kanssa. Alue ja siellä koettavat elämykset voivat vahvistaa osallistujan identiteettiä tai jopa muodostua osaksi sitä. Suhteiden luominen toimii perustana paikkaan ja sen luonnon- ja kulttuuriarvoihin sitoutumiseen ja niiden suojeluun ja kehittämiseen.

Ympäristökasvattajan työssä on keskeistä ymmärtää paikan merkitys.

Useat ympäristökasvattajat työskentelevät lasten ja nuorten parissa. Lapsuutemme mahdollisuudet välittömiin kokemuksiin leikin ja ympäristön tutkimisen kautta vaikuttavat siihen, mitä muistamme lapsuusajan maisemistamme. Lapsen ja tämän lapsuuden maiseman välille kehittyvä side on osa identiteetin muodostumista. Taitavat ympäristökasvattajat voivat tukea suhteen säilymistä läpi koko elämän.

Ympäristökasvattajan ja osallistujien kohtaaminen

Tila, jonka maisema muodostaa on itsessään tärkeä, mutta ympäristökasvatuksessa yhdessä osallistujien kanssa rakennetut sosiaaliset ja viestinnälliset tilanteet ovat vähintään yhtä tärkeitä. Ympäristökasvatuksen toteutukseen vaikuttaa siis se, mitä ympäristökasvatus mielestämme on ja mitä haluamme saavuttaa kohdatessamme kävijöitä ja keneksi heidät miellämme?

Ympäristökasvatus on perinteisesti pyrkinyt tiedottamaan, opettamaan tietoa ja tarjoamaan valmiuksia. Rinnalla on kuitenkin kulkenut pyrkimys tarjota jokaiselle tilaisuuden kaikkien aistien avulla rikastaa ja syventää omia kokemuksiaan ja alentaa rimaa uusiin luontokokemuksiin. Toisinaan näemme ympäristökasvatuksen myös mahdollisuutena vaikuttaa osallistujien asenteisiin ja käyttäytymiseen – saada heidät mukaan osallistumaan ja vahvistaa demokrati-aa. Useimmiten ympäristökasvatus pyrkii kaikkiin näihin – haluamme opettaa ja jakaa asiatietoa, haluamme kiinnittää osallistujien

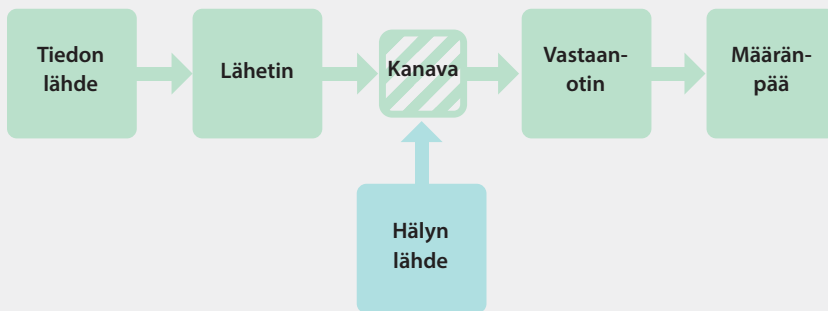

Lapsuuden luonto-
kokemukset voivat
tulla osaksi minuutta
ja luontosuhde voi
kestää läpi elämän.
Valokuva: Eva San-
dberg

huomion asioihin, joita he eivät ehkä itse näe, edistää myönteisiä ja rikastavia kokemuksia sekä vaikuttaa kävijöihin kannustamalla heitä syvälliseen kriittiseen ajatteluun ja osallistumiseen.

Tiedon välittämistä vai yhteistä merkityksen luomista?

Luonnonsuojelussa ja kulttuuriympäristön hoidossa puhutaan perinteisesti tiedottamisen merkityksestä. Niinpä myös ympäristökasvatuksen virallisessa määritelmässä 1990-luvun alkupuolelta ympäristökasvatus määritellään "tiedon ja tunteen välittämiseksi". Näitä käsitteitä käytetään usein yhteyksissä, joissa edistetään luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelun merkitystä: "Jos me (jotka tiedämme paljon!) vain saamme mahdollisuuden kertoa luonnossa kävijöille (jot-

Kuva 1

Kuva 2

ka eivät tiedä kovin paljoa!) luonnon arvoista, heissäkin syntyy halu suojella luontoa jälkipolville."

Sekä osallistujat että ympäristökasvattajat ovat usein olleet tyytyväisiä tähän järjestelyyn. Ympäristökasvattajan asiantuntemus on auttanut kiinnostuneita osallistujia oppimaan. Kun sama asiantuntija on kirjoittanut esitteitä ja laatinut kylttejä, on niiden muoto ja sisältö usein perustunut samaan ajatukseen asiatietopohjaisesta viestinnästä. Asiatiedottamisen mallia – lähettäjältä vastaanottajalle – käytetään useissa yhteyksissä ja se kuvataan alla klassisen mallin mukaan (kuva 1).

Toinen tapa ymmärtää viestintää on keskinäinen vuorovaikutus, jossa ympäristökasvattaja, luonnonilmiöt ja kävijät kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ympäristökasvatus on vuorovaikutusta, jossa osallistujan omat aiemmat tiedot, kyky pukea kokemuksen sanoihin ja ajatukset ympäristökasvattajan tapaamisesta sekä suhteesta muihin osallistujiin ovat vähintään yhtä keskeisiä merkityksen luomisessa kuin ympäristökasvattajan etukäteen huolella laatima ohjelma. Ympäristökasvattajalla puolestaan on hallussaan kielensä, jolla luontoa kuvaa, ajatuksensa siitä, mihin tulisi kohteessa kiinnittää huomiota ja keitä kävijät ovat. Sekä ympäristökasvattaja että osallistujat tulkitsevat tapahtuman ja antavat sille merkityksen aiempien käsitystensä, kysymysten ja itse tapaamisen pohjalta. Tulkintakolmio kuvaa kyseistä suhdetta. Lue lisää Lars Hallgrenin artikkelista luvussa 3 (sivu 153).

Tulkitseminen viestinnän lähestymistapana

Useat ympäristökasvattajat kokevat interpretatiivisen eli tulkitsevan viestinnän (interpretative communication) omakseen. Ensimmäisesä luvussa tulkintaa kuvataan osana ympäristökasvatuksen taustaa.

Toimittaja Freeman Tilden sai 1950-luvulla tehtäväkseen laatia oppaan Yhdysvaltain kansallispuistojen oppaille. Hän vastusti yksipuolisena pitämänsä ideaa pelkästä tiedonvälityksestä ja laati kuusi periaatetta luonto- ja kulttuuriperintökohteiden tulkinnasta (ks. ruutu s. 74). Tildenin mukaan kohteen tulkintaa voidaan pitää taiteellisenä ilmauksena, joka musiikin, runouden ja teatterin tavoin pyrkii liikkumaan yksilöistä kokonaisuuksiin ja kokonaisuuksista yksilöihin. Hän korosti osallistujien kiinnostuksen merkitystä ja sitä,

Kuva 1

Tämä klassinen 1940-luvun malli (Shannon 1949) kuvaa viestintää tiedonsiirtona lähettäjältä vastaanottajalle. Tiedonsiirtoa häiritseviä tekijöitä kuvataan kohinaksi (noise). Suora siirtomalli saa meidät uskomaan, että "kohinan" ja muut häiriöt poistamalla saamme viestin perille. Kuvan 2 tulkinta-kolmio (interpretaatio-kolmio) kuvaa paremmin ympäristökasvatuksen viestintäprosessia.

Kuva 2

Tulkintakolmio kuvaa osallistujan, ympäristökasvattajan (media) ja tutkittavan esineen tai ilmiön välistä vuorovaikutusta.

mitä pidetään olennaisena ja mikä liittyy kävijän kokemuksiin ja mielenkiintoon. Tilden korosti, että tulkinnan tulisi aina pyrkiä kannustamaan ja haastamaan osallistujia pohtimaan ja auttaa kävijää löytämään "suurempia totuuksia", jotka perustuvat (pakolliseen) asiantietoon mutta ulottuvat sitä kauemmaksi.

Sam Ham puolestaan olettaa vuonna 2013 ilmestyneessä teoksessaan *"Interpretation – making a difference on purpose"* ("Tulkinta – vaikuta tavoitteellisesti"), että valtaosa ympäristökasvattajista haluaa vaikuttaa ja korostaa Tildenin teesien *haasta*-kohtaa keskeisenä keinona tähän. Ham esittää viestintäpsykologian teoriaan perustuen, miten tulkinta kannustaa osallistujia itsenäiseen ajatteluun pelkkää tiedonvälitystä tai viihdettä tehokkaammin.

Temaattisessa tulkinnassa (*thematic interpretation*) tulkitsija painottaa aiheen keskeistä teemaa siten, että siitä tulee merkityksellinen myös osallistujille. Teemasta tulee ikään kuin tarinan punainen lanka tai opetus, jonka puitteissa ympäristökasvattaja ja osallistujat voivat ikään kuin kohdata toisensa. Teemaa yhdessä pohtimalla asenteet ja käytökset saattavat muuttua, jonka myötä ympäristökasvattaja voi olla mukana vaikuttamassa (Ham 2013).

Monet ympäristökasvattajat ovat kiinnostuneita tulkinnasta viestintäkeinona sillä se vaikuttaa keinolta, jolla teemojen painopis-

TILDENIN KUUSI PERIAATETTA

- SUHTEUTA: Lähde osallistujista, heidän ajatuksistaan ja toiveistaan.
- PALJASTA: Tulkinta perustuu tosiasioihin, mutta pureutuu pinnallisia selityksiä syvemmälle.
- KERRO: Tee ympäristökasvatuksesta taidetta – käytä mielikuvitustasi ja luovuuttasi.
- HAASTA: Vältä valmiita vastauksia, kannusta osallistujia ajattelemaan ja toimimaan itse.
- LUO ASIAYHTEYKSIÄ: Auta kävijöitä näkemään tarjoamasi tieto laajemmassa yhteydessä.
- LAPSEN NÄKÖKULMA: Kiinnitä erityistä huomiota lasten kanssa keskusteluun ja muista, että lapsille sopiva viestintä soveltuu monesti myös aikuisille.

tettä voisi siirtää tiedon siirtämisestä osallistujien ahaa-elämysten synnyttämiseen. Hamin kuvaama kohteen tai aiheen temaattinen tulkinta ei pääty kokeeseen, vaan kysymykseen ja keskusteluun ajatuksista, joita tulkinta on osallistujissa herättänyt. ”Onnistunutta ympäristökasvatusta” ei mitata vain esimerkiksi osallistujien tiedolla siitä, kuinka monta eri lajia elää tietyssä kansallispuistossa on, vaan esimerkiksi myös sillä, mitä mieltä osallistujat ovat ihmisten sitoutumisesta luonnonsuojeluun.

Kestävän kehityksen oppiminen

Palataksemme johdannon ajatukseen ympäristökasvatuksen tarkoituksesta on varmaa, että eräät ympäristökasvattajat vastustavat yllä olevaa kuvausta. Heidän mielestään todellisessa laadussa ei ole lainkaan kyse viestinnästä, vaan kävijöiden johdattamisesta sanattomiin kokemuksiin ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa. Metsässä toteutettavat hyväksyvän läsnäolon mindfulness-harjoitukset tai japanilaisvaikutteinen *metsäkylpy*, jossa metsään uppoudutaan kaikilla aisteilla, kasvattavat suosiotaan ympäristökasvatuksessa. Ympäristökasvattajat kuvaavat usein niiden tarkoitusta ei pelkästään terveyttä edistävinä toimintoina, vaan myös johdatuksena suhteen luomiseen paikkaan ja luontoon.

Toiset taas huomauttavat, että luontosuhteen luominen vaatii muutakin kuin myönteisiä luontoelämyksiä (Aaskov, 2013). Paikan, sen historian ja arvojen tunteminen ja keskittyminen sen tulevaisuuteen vaikuttaviin valintoihin on tärkeä edellytys sille, ettei luonnosta tule pelkkä meditaation tai muun ulkoilun kulissi, jossa harrastajat eivät ole tietoisia eivätkä välitä esimerkiksi salakavalasti etenevän monimuotoisuuden köyhtymisestä. Myös mahdollisuus osallistua käytännön luonnonsuojeluun – esimerkiksi niittäminen, vesistöjen kunnostaminen tai linnunpönttöjen ripustaminen – vaikuttavat nekin osallisuuden ja omistajuuden kokemuksiin ja uskoon, että voi vaikuttaa. Lisää aiheesta voit lukea luvusta 5 (sivu 260).

Ympäristökasvatus demokraattisen vuoropuhelun näyttämönä
Temaattiselta tulkinnalta ja sen painopisteeltä asenteiden ja käytöksen muuttamisessa viestinnän kautta ei puutu kritikoita. Onko ”vaikuttamiseen” pyrkivä tulkinta todellakin oikea väline kävijöiden

ja heidän näkökulmiensa kohtaamisessa? Vai onko teemakeskeisyys yksinkertaisesti ympäristökasvattajan keino käyttää näkökulmaa vallankäytön välineenä? Eikö ympäristökasvatuksen tulisi mieluummin olla demokraattisen vuoropuhelun näyttämö?

Kaikessa on kyse siitä, miksi sinä aloitteentekijänä järjestät kohtaamisen. Tämä on syytä olla selvää vähintään itsellesi. Nykyään Tildenin seuraajat eli Yhdysvaltain kansallispuistojen oppaita kouluttavat henkilöt keskittyvät opettamaan, miten tuottaa elämyksiä yleisölle ja esimerkiksi fasilitoivien vuoropuhelumenetelmien opettamiseen. Ajatuksena on kansallispuistojen henkilökunnan ja kävijöiden kohtaamisissa saada osallistujat mukaan pohdiskeleviin keskusteluihin herkeistä ja arvolutuneista aiheista. Niin kutsuttu vuoropuhelun tai dialogin kaari ("*Arch of dialogue*") on menetelmä, jossa kävijät voivat osallistua keskusteluun "luottamuksen tilassa" yhteisin pelisäännöin. Keskusteluilla kävijöiden henkilökohtaisista arvoista ja puistoon liittyvistä ristiriitaisista aiheista pyritään syventämään eri näkökulmien ymmärrystä aina henkilökohtaisista yleismaailmallisiin.

Vuorovaikutteisella keskustelulla on vankka sija yleisesti Pohjoismaissa ja myös ympäristökasvattajien koulutuksessa. Tanskassa koulutuksessa painotetaan fasilitaattorin roolia. Osallistujien välisen kehittävän ja mukaansatempaavan vuorovaikutuksen edistämistä pidetään tässä kirjassa ympäristökasvattajan keskeisenä taitona. Luvuissa 3 ja 5 käsitellään ympäristökasvatuksen muutosta kestävästä kehityksestä oppimiseksi.

Ovatko kävijämme asiakkaita, yleisöä, vieraita vai osallistujia - ja mitä käsitteen valinta merkitsee toiminnallemme?

Yleisöä, kävijöitä vai osallistujia?

Ympäristökasvatus on usein avointa kaikille, jolloin kävijät voivat olla perheitä, aikuisia, paikallisia tai turisteja. He ovat ehkä lähteneet vasten tahtoaan sukulaisensa mukaan, tai he voivat olla alan asiantuntijoita, jotka haluavat tietää kaiken ja syventyä aiheisiin. Heitä yhdistää vain vierailu luontokeskuksessa tai muu vapaa-ajan tapahtuma, jossa he ovat osallisena informaalisissa oppimistilantees-

Luontokeskuksen näyttelyssä vierailija pääsee silittämään villieläinten turkkeja. Valokuva: Eva Sandberg

sa eli tilanteessa, jossa oppiminen syntyy muun toiminnan ohessa. Käytännössä kuitenkin valtaosa ympäristökasvatuksesta on osa muodollista opetussuunnitelman ohjaamaa ja oppilaille suunnattua, koulun seinien ulkopuolella syntyvää opetusta.

Kyseessä on siis vähintään kaksi erilaista ympäristökasvatustilannetta, joilla kummallakin on omat edellytyksensä ja odotuksensa, ja jotka vaativat omat lähestymistapansa.

Kirjallisuudessa nämä pääryhmät jaetaan vapaaehtoiisiin kävijöihin (vapaa-ajan vierailu) ja pakollisiin (esimerkiksi koululuokkien vierailut). Ympäristökasvatusta yhdistää sen muodollisesta tai epämuodollisesta luonteesta riippumatta välitön elämys, joka voidaan kokea kaikilla aisteilla. Yhteistä on myös keskittyminen ajatukseen myönteisistä kokemuksista ja yhteyksien ja suhteiden luomisesta ihmisten ja paikkojen, luonnon, kulttuurin ja kertomusten välille.

”Ulkoilmapedagogiikka” ja koulun mahdollisuudet tukea opettajia ja oppilaita ulkoilmaopetuksessa ovat keskeisessä asemassa ympäristökasvattajien näkökulmasta. Kaikissa Pohjoismaissa on julkaistu kirjallisuutta, jonka avulla voi syventyä erityisesti koulun mahdollisuuksiin käyttää ulkotiloja pedagogisena voimavarana. Ym-

päristökasvattajan ydinosaamiseen kuuluu kyky auttaa koululaisia saavuttamaan oppimistavoitteensa ympäristökasvatuksen avulla. Lue esimerkiksi Maria Aroluoman artikkeli Suomen luontokeskus Haltian koulutoiminnasta Nuuksion kansallispuistossa (sivu 281) tai Brita Homleid Lohnen artikkeli lasten ja Hardangerviddan peurojen kohtaamisesta (sivu 46).

Kun kohderyhmänä on vapaaehtoinen yleisö, voi suunnittelu olla haasteellista rajaamisvaikeuksien vuoksi. Tarvitaan strategioita, joilla ympäristökasvatukseen osallistujia ja eri kävijäryhmiä voidaan ymmärtää ja luokitella. Millaisten kävijöiden toivotaan osallistuvan, miten kohderyhmät rajataan? Ovatko kävijät asiakkaita, yleisöä, vieraita vai osallistujia – ja mitä merkitystä valitsemallamme käsitteellä on? Tässä kirjassa olemme päättäneet puhua pääosin osallistujista, sillä pyrkimyksemme on saada kävijät osallistumaan kokemukseen ja synnyttää heissä halua sitoutua paikkaan ja sen arvoihin.

FALKIN VIERAILIJATYYPIT

- **Tutkimusmatkailijat** ovat uteliaita. He lueskelevat sieltä täältä saadakseen yleiskäsityksen näyttelystä, mutta eivät juuri vaivaudu perehtymään yksityiskohtiin tai kyltteihin.
- **Mahdollistajat** saapuvat paikalle seurueensa vuoksi, esimerkiksi lastensa, lapsenlastensa tai ystäviensä kanssa. Heille ympäristökasvatus näyttäytyy keinona auttaa toisia saamaan lisää irti paikan arvoista.
- **Elämysten** etsijät eivät pidä yksityiskohtaisen tiedon hankkimista ja ympäristökasvatuksesta oppimista kovinkaan tärkeänä. He ovat liikkeellä myönteisten elämysten perässä.
- **Kiiruhtajilla** ei ole aikaa pysähtyä. He vilkaisevat nopeasti jotain näyttelyn tai luontopolun osaa ja jatkavat pian matkaansa.
- **Rentoutujien** mielestä tärkeintä on kokea alueella olemisen tunne. He lataavat akkuaan ja haluavat syvää kosketusta ja läsnäoloa paikan päällä.
- **Asiantuntijat** ovat hyvin kiinnostuneita ja usein sitoutuneita ja asiantuntevia. He perehtyvät kaikkeen tarjottuun tietoon. He muodostavat usein erittäin pienen osan kävijöistä. Yleinen virhe on suunnitella ympäristökasvatus juuri heitä varten (hehän ovat usein yhtä innoissaan aiheesta kuin mekin!). Tällöin valtaosa kävijöistä saattaa tuntea eksyvänsä tietotulvaan tai kokevat itsensä ulkopuolisiksi.

On tärkeää, että ympäristökasvattajat pyrkivät ymmärtämään osallistujien näkökulmaa, motivaatiota ja elämyksiä.

Usein kävijät luokitellaan sosiaalisen tilanteensa tai paikkasuhteen perusteella – esimerkiksi suojelualueilla kävijöitä kuvataan usein aktiivisiksi keski-ikäisiksi, nuoriksi individualisteiksi, ulkoilijoiksi, erikoisryhmiksi, paikallisiksi tai oppilasryhmiksi.

Falkin vierailijatyypit (Falk 2000) on luokittelu, josta voi olla hyötyä ympäristökasvattajille. Falkin luokittelu perustuu kävijöiden käyttäytymismalleihin esimerkiksi luonto- tai vierailukeskuksen näyttelyssä.

Kävijöiden luokittelumenetelmästä ja kohderyhmän valinnasta riippumatta on tärkeää, että ympäristökasvattajat pyrkivät ymmärtämään osallistujien näkökulmaa, motivaatiota ja elämyksiä.

Erityisryhmät

Ympäristökasvatus voi yhä selkeämmin edistää muitakin yhteiskunnallisia tavoitteita kuin luonnonsuojelua. Useat ympäristökasvattajat omistautuvat hankkeille, jotka tavoittelevat ympäristökasvatuksen keinoin esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamista, terveyden edistämistä, erityistarpeisten lasten ja aikuisten tai keskittymisongelmaisten tukemista. Yhä useammat ympäristökasvattajat tekevät yhteistyötä muiden ammattiryhmien kanssa edistääkseen hyvinvointia luonnon avulla.

Ympäristökasvatuksen menetelmät ja työkalut

Osa ympäristökasvattajista työskentelee luonto- ja vierailukeskuksissa tai museoissa, joissa käy sekä koululuokkia että yleisöä. Toiset puolestaan tekevät työtä luonnonsuojelun parissa ja heidän työnkuvaansa on luonnon arvojen ja suojelutyön esittely yleisölle. Tämä ryhmä työskentelee usein opastusten parissa, mutta siihen liittyy myös välillistä ympäristökasvatusta kuten kylttejä, verkkoviestintää ja tiedotteita. Osa kasvattajista kuuluu luonnonsuojelujärjestöihin, jotka haluavat jakaa tietoa luonnosta ja innostaa välittämään luonnosta, toiset taas työskentelevät luontomatkailun parissa pyrkimyksenään ennen kaikkea tarjota vierailijoille myönteisiä luontoelämyksiä.

Toisinaan ympäristökasvattajat työskentelevät siis täysin varustellussa luontokeskuksessa – näyttelyineen, akvaarioineen, täytettyine lintuineen, mehiläispesineen, digitaalisine näyttöineen, karhunpesineen, luuppeineen, kiikareineen ja historiallisine kuvineen – näyttöökseen luontoa ja kannustaakseen uusiin luontoelämyksiin.

Usein menetelmänä on esitys tai ympäristökasvattajan vetämä opastus, toisinaan taas ympäristökasvattaja ei ole itse paikalla, vaan kohtaaminen tapahtuu kylttien, sovellusten ja luonto- tai kulttuuri-polkujen kautta. Menetelmän valinta riippuu asiasisällöstä ja tavoitteesta, osallistujista ja esiin nostettavista arvoista, monesti todella paljon tarjolla olevista resursseista. Lue luvusta 4 lisää, miksi menetelmä tulisi aina valita vasta suunnittelun viimeisessä vaiheessa.

Perinteinen opastus tarjoaa valtavan paljon enemmän mahdollisuuksia kuin pelkkä kyltti. Esimerkiksi perhosista innostunut kävijä voi oppia kohtaamiensa perhoslajien nimien lisäksi tarinan muodossa tietoa perhosten elämästä ja tarpeista luonnossamme. Toisille ympäristökasvattaja on keskustelun vetäjä ja opas maiseman historiaan ja taustalla vaikuttaneisiin ihmisten päätöksiin tai johdattaja ajatuksiin siitä, mitä osallistuja voisivat itse tehdä tulevaisuuden hyväksi.

Digitaalinen tekniikka luo monia mahdollisuuksia ympäristökasvatukseen. Valokuva: Eva Sandberg

Perinteiset infokyltit ovat hyviä siksi, että ne ovat aina paikoillaan. Valokuva: Eva Sandberg

Perinteisen kyltin vahvuus on kuitenkin jatkuva läsnäolo paikan päällä ja kyky jakaa tietoa ketään häiritsemättä. Kyltti odottaa vierailijoita, jotka haluavat oppia lisää paikasta, syventää tietojaan tai saada uuden näkökulman. Tällaisella tiivistetyn ympäristökasvatuksen muodolla on keskeinen merkitys onnistuneessa viestinnässä ja toteuttajilla on tässä vielä paljon opittavaa ja tehtävää. Sama pätee myös ympäristökasvattajan "sijaisena" toimivien teknisten ja digitaalisten välineiden valtavaan kirjoon, joihin kuuluvat niin sovellukset kuin äänioppaatkin. Esimerkkinä tästä on Norjan maailmanperintökohteen Vega-saariston nuorille suunnattu podcast (sivu 132).

Seuraavassa muutama esimerkki ympäristökasvattajien työkaluista ja menetelmistä – pääsemme esimerkiksi seuraamaan, miten Kjersti Hanssen tutkii koululuokan kanssa elämää vesistöissä haavin avulla, opastetulle kierrokselle merikotkien maisemaan Ole Sörensenin kanssa, sekä polttamaan riimuja Thomas Larsen Schmidtin opastuksella. Tomas Carlssonille suullinen tarinankerronta on keskeinen työkalu, Marianne Graversenille taas kansalaistutkimus ja Live Solbraekken Danielsenille vuoropuhelu päättäjien kanssa vesistövaelluksella.

LUE LISÄÄ

Centrum för naturvägledning (2010) <i>Naturvägledning i skolan</i>	Knudsen, M. (2013) <i>Nature Interpretation for Children and Young People in the Nordic Countries</i> TEMA nord	Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). <i>The Mathematical Theory of Communication</i> . Urbana, Illinois: University of Illinois Press
Falk, John H, and Lynn D. Dierking. (2000). <i>Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning</i> . Walnut Creek, CA: AltaMira Press, Print.	Ludwig, T. (2015). <i>The interpretive guide</i> . Bildungswerk Interpretation Naturskoleföreningen. Kirjasarja <i>Att lära in ute</i> (useita teoksia)	Tilden, F. (1957). <i>Interpreting Our Heritage</i> . University of North Carolina Press.
Ham, S. (2013), <i>Interpretation – making a difference on purpose</i> . Golden, Colorado, US: Fulcrum Group.	Naturvårdsverket. (2019). <i>Naturvägledning i skyddade naturområden</i>	Öberg, T. (2011). <i>Att skriva om natur</i> . Centrum för naturvägledning

MAISEMA OPETTAJANA KLAS SANDELL

Ympäristökasvattajan on tehtävä jatkuvaa yhteistyötä ympäröivän maiseman kanssa. Toisinaan tämä voi tarkoittaa, että ryhmä seisoo tiiviissä ympyrässä, jotta jokainen voi kuulla toisensa sateen ja tuulen läpi, tai huomaamista, miten auringon säteet valaisevat haavan värisevät lehdet. Toisinaan lopputulos voi olla suunnitellun ohjelman korvaava aarteetsintä, joka alkaa jonkun löydettyä sammaleesta ruostuneen peltipurkin.

Ympäristökasvattajan on oltava jatkuvassa vuorovaikutuksessa maiseman kanssa etsiessään erilaisia maisemia tai ympäristöjä eri tarkoituksiin. Jos kasvattaja ei piittaa maisemasta tai ihmisten maisemasuhteesta, niin hänen opetustuloksensa todennäköisesti kärsivät. Voi syntyä jopa vaaratilanteita, jos ei oteta huomioon ryhmän, maiseman, paikan, vuodenajan ja sään välistä vuorovaikutusta.

Mikä maisema oikeastaan on? Toistuvatko maisemasuhteemme tietynlaisina? Mitä pedagogisia etuja ja haittoja yhdistyy suunniteluihin ja muokattuihin maisemiin? Mitä pedagogisia mahdollisuuksia löytyy erityisesti arkiympäristöstämme?

Arkiympäristöstämme löytyy monia pedagogisia mahdollisuuksia.

Tässä artikkelissa käsittelen näitä kysymyksiä yksi kerrallaan, aloittaen perustavanlaatuisesta kysymyksestä, mikä maisema on ja missä voi olla luontoa. Seuraavaksi esittelen neljä yleisintä tapaa suhtautua ("ekostrategiaa") maisemaan. Kyseessä ovat erilaiset maisemaihanteet, joihin esimerkiksi kaavoitus, politiikka ja luonnonsuojelu voivat pyrkiä, ja jotka näin muodostavat ympäristökasvatuksen pohjan.

Maiseman valinta on ympäristökasvattajalle tärkeä kysymys, sillä kaikilla neljällä maisemaihanteella on omat pedagogiset etunsa ja haittansa. Tässä artikkelissa keskustellaan myös siitä, miten ympäristökasvattaja voi toimia työmaastoksi valitsemassaan maisemassa. Lopuksi artikkelissa syvennytään eri maisemaihanteiden ja pedagogiikan väliseen yhteyteen esimerkillä, jossa nostetaan esille jokamiehenoikeuksien maiseman ja suhtautumistavan suuret ympäristöpedagogiset mahdollisuudet.

Mikä maisema on?

Kuva 3 esittää "maisemaa", jonka voi nähdä pieneltä kukkulalta josain Keski-Ruotsissa. Pedagogisesti maisemäkäsitteen voisi kuvata ryhmänä ihmisiä, jotka vaeltavat melko luonnontilaisen maiseman halki. Heidän jokainen askeleensa jättää jalanjäljen maahan – selkeän jäljen kosteaan saveen, kovaan tai kiviseen miltei huomaimattoman. Jäljet ovat sitä selkeämmät, mitä enemmän ihmisiä maisemassa vaeltaa, mutta ne himmenevät ajan myötä. Näin havainnollistettuna voimme tunnistaa kolme maiseman osaa: luonnonolosuhteet, kulttuurin jäljet ja luonnon muutosprosessit.

1. **Luonnonolosuhteet.** Millaisella alueella nämä ihmiset vaeltavat? Millainen alueen kallioperä on, onko maisema ollut jääkaudella jään peitossa, onko se joskus ollut veden alla? Missä päin maapalloa alue on auringon säteilyn, vuodenaikojen ja rannikon tai meren etäisyyden näkökulmasta? Mitä kasveja ja eläimiä alueella luonnostaan esiintyy?

2. **Kulttuurin jäljet.** Millaisia jälkiä alueella kulkevat ihmiset jättävät, montako heitä on, millaisia kengänpohjan kuvioita heillä on tai, kuinka kova on heidän askeleensa (paljaat jalat, vaelluskengät vai nastalengkkit)? Todellisessa maisemassa näitä vastaavat kaikki ihmisten jättämät jäljet – talot, tiet, kivimuurit, ojat, pensasaidat, laiturit, unohtuneet oluttölkit, kaupungit... Näistä kertyy valtava määrä suuria ja pieniä jälkiä samalla, kun tuotamme jatkuvasti uusia, jotka peittävät entiset osittain tai kokonaan alleen.

Jäljen pysyvyys ei riipu vain sen voimakkuudesta – pieni polku ei välttämättä ole moottoritietä pienempi jälki, sillä se

Kuva 3
"Maisemassa"
luonnonolosuhteet,
kulttuurin jäljet ja
luonnon muutos-
prosessit yhdistyvät
tietyssä aikana
tietyssä, maantie-
teillisesti rajatussa
kohteessa.
Kuva: Matz Glantz).

riippuu myös sitä ympäröivistä luonnonolosuhteista. Voimme palata ajatukseen maiseman halki vaeltavista ihmisistä; vaaditaan erittäin taitavaa jäljittäjää, jotta ensimmäisenä kulkeneiden jäljet pystytään erottamaan koko ryhmän kulkettua alueen halki – ellei joku ensimmäisenä kulkeneista ole astunut muiden jalanjalkien ulkopuolelle. Vanhoja jälkiä, kuten raivattujen kivien kasoja ja torpan raunioita metsissä, löytyy usein kaupunkien ja muiden uusia kulttuurikerroksia jatkuvasti tuottavien alueiden ulkopuolelta.

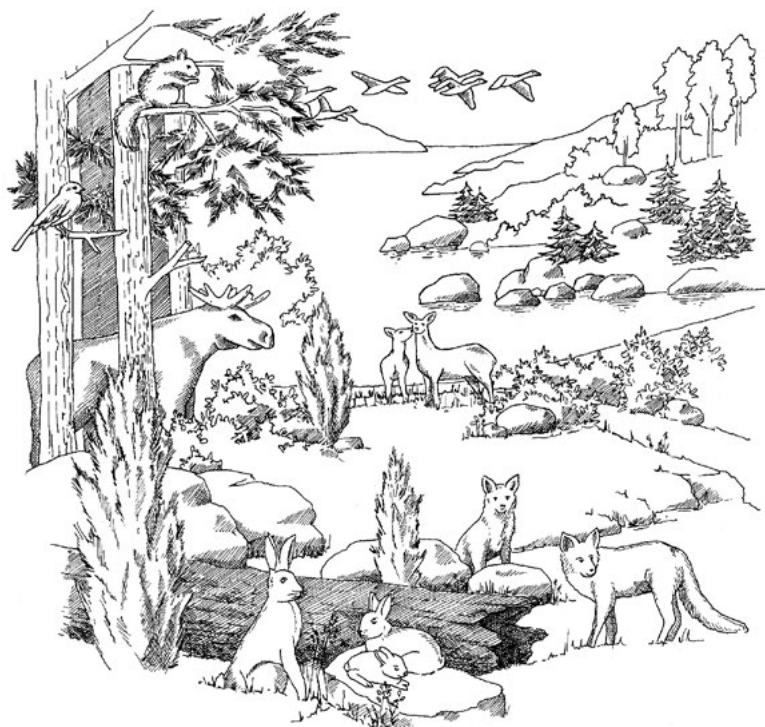
3. **Luonnon muutosprosessit.** Kuvittelemamme ihmisryhmän vaellettua alueen halki, jatkaa heinä kasvamistaan. Sitten aluetta muokkaavat sade ja lumi, ja pitkän ajan kuluessa tätä osaa maapalloa ovat muovanneet myös jääkaudet. Luonnonvoimat muuttavat jälkiä eli kulttuurikerroksia ja pyyhkii ne usein pois kokonaan. Nämä ovat luonnon jatkuvia muutosprosesseja. Prosessien myötä esimerkiksi kauan sitten hylätyt autiotalat alkavat vähitellen ”palata luonnon helmaan”, kun sienet ja muurahaiset valtaavat ne ja myrskyt riepottelevat.

Taistelumme luonnonvoimia vastaan – tai vuorovaikutus niiden kanssa – pyyhkii jatkuvasti pois kulttuurikerroksia ja jättämiämme jälkiä. Taisteluun tai vuorovaikutukseen kuuluu niin rikkaruohojen kitkeminen kuin talojen maalaaminen, teiden routavaurioiden korjaaminen ja eroosion heikentämien rantavallien korjaaminen. Kulttuurin jäljet luonnossa ovat usein huomaamattomia, koska ne ovat jääneet toisten jälkien alle – kuten istutetun kuusimetsän tai uuden metsätien alle jäävä raivauksessa syntynyt kivikasa. Jäljet saattavat myös hävitä luonnon vallatessa takaisin alaa, jota ihmiset eivät enää käytä. Raivauksen jälkeinen kivikasa on yhä vaikeammin havaittavissa.

Nämä kolme tekijää yhdessä – luonnonolosuhteet, kulttuurijäljet ja luonnon muutosprosessit – tiettyinä ajankohtana ja maantieteellisesti rajatulla alueella muodostavat maiseman tässä artikkelissa käyttämässäni merkityksessä. Käytännössä näitä on vaikea erottaa toisistaan toisin kuin esimerkiksi kasvitiedettä, historiaa tai geologiaa. Carlestam & Solbe (1991) ja Cresswell (2004)

Missä luonto on?

Kuvittelemamme vaeltavan ja jälkiä jättävän ihmisryhmän esimerkiksi "luonto" oli läsnä maisemassa usein eri tavoin (kuva 4). Luonnonolosuhteet (kuten ilmasto, kallioperä ja eläimistö) sekä luonnon muutosprosessit (kuten eroosio ja heinän kasvu) muuttavat ihmisten jättämiä kulttuurijälkiä. Käsitteenä luonto – tai pikemminkin kaikki eri luontokäsitykset – on kulttuurillisesti määritelty. Luonnon määritelmä ja luontokäsitteen positiiviset ja negatiiviset konnotaatiot riippuvat kulttuurista. Ihmiset antavat niille eri merkityksiä eri aikoina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että "luonto" olisi ainoastaan kulttuurinen käsite, josta voimme välittää, jos meitä sattuu huvittamaan. Jos istut paikallasi tarpeeksi pitkään, luonto muistuttaa olemassaolostaan erittäin konkreettisesti; ensin janona ja nälkänä ja

Kuva 4
Maisemassa "luonto"
on läsnä monin eri
tavoin
Kuva: Matz Glantz.

Kaikki luonto- käsitykset ovat kulttuurillisesti määriteltyjä.

WC-käynnin tarpeena – ja lopulta kuolemana ja mätänemisenä.

Tästä monimutkaisuudesta huolimatta on tietysti tärkeää yrittää selvittää, mitä luontokäsitteellä oikeastaan tarkoitetaan. Olen aiemmin ehdottanut käsitteen työmääritelmäksi ”se, mitä ihminen ei hallitse” (Sandell 2016b). Luontosuhteemme määrittäytyössä kehossamme ja ympärillämme vuorovaikutuksena kaiken sen kanssa, jota emme hallitse – luonto ympäristön osana ja prosesseina. Eri maisemissa on havaittavissa eri määriä luonnon elementtejä, kaupunkimaiseman vähäisistä piirteistä asteittain monimuotoisempiin metsissä, ulkosaaristossa tai arktisella alueella.

Mutta myös kaupunkilaisen toimistomaisemassa luonto muistuttaa olemassaolostaan monin tavoin, aina painovoimasta homehuneeseen voileipään ja sydämenlyönteihin sekä ympärillä pörrävään kärpäseen. Samalla on tärkeää ymmärtää, miten rajallinen ihmisen hallinta on – emmekä aina edes halua hallita kaikkea, vaan saatamme suosia eläviä ruukkukasveja keinotekoisien sijaan, tai perustaa kansallispuistoja, joissa kulttuurijälkien jättäminen on tiukasti rajattu.

Missä kulttuuri on?

Edellinen tarjoaa toivottavasti selkeän kuvan siitä, miten vahvasti kulttuuri on läsnä useimmissa maisemissa. Ihmisen jättämät kulttuurijäljet, jalanjäljistä ilmakehän kasvavaan hiilidioksidipitoisuuteen, miljoonakaupunkeihin ja meren pohjalla makaaviin laivanhylkyihin, ovat vuorovaikutuksessa luonnonolosuhteiden ja luonnon prosessien kanssa. Toisin sanoen, luonto ja kulttuuri ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, minkä jäljet näemme tiettyyn aikaan-kohtaan ja paikkaan rajatussa maisematilassa (kuva 5).

Kulttuurimaisema-käsitteessä on siis kyse maisemasta, jossa kulttuurin jäljet ovat erityisen selvästi havaittavissa – samoin kuin luonnon jäljet luontomaisemassa. Niin kaupunkimaisemaa kuin maatalousmaisemaa voidaan siis kumpaakin kutsua kulttuurimaisemak-

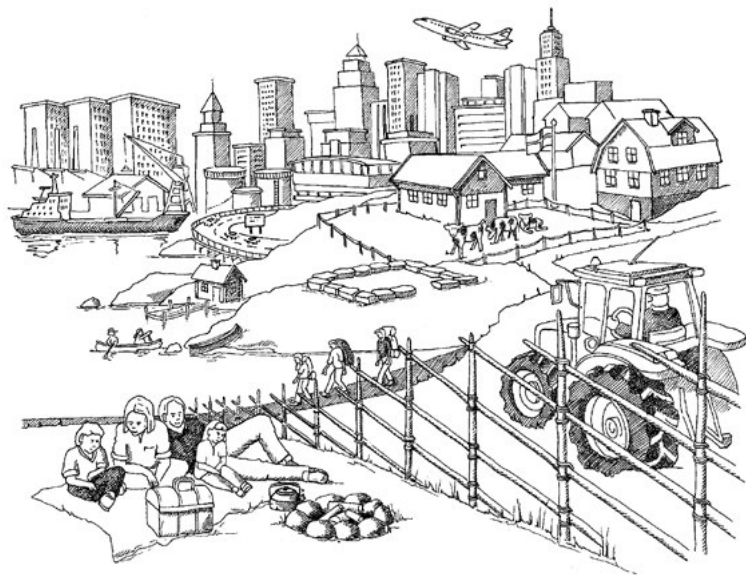

si. Kulttuurijälkiä on kuitenkin vaihtelevissa määrin useimmissa maisemissa. Sen sijaan, että luonnon- ja kulttuurimaisemaa yritettäisiin pitää selkeästi erillä toisistaan, ne voi sijoittaa samaan asteikkoon – selkeästä luontomaisemasta (korkealla tunturissa tai tiettömän taipaleen takana Siperiassa) selkeään kulttuurimaisemaan (esim. Tukholma tai Hollanti).

Kulttuurimaiseman säilyminen vaatii ihmisen toimintaa edellä mainittujen, jatkuvien luonnon muutosprosessien vuoksi. Jos jokin kulttuurimaisema toisin sanoen halutaan säilyttää, täytyy siellä myös estää uusien kulttuurijälkien syntyminen ja luonnon muutosvoimien vaikutus.

Kehomme on yksi tärkeimmistä ympäristöistä, joissa koemme luontosuhteen! Se on suoraan rinnastettavissa keskusteluun luonnon- ja kulttuurimaiseman välisestä suhteesta. Sekä "luonto" että

Mistä loppuu kulttuuri ja alkaa luonto?
Valokuva: Eva Sandberg

Kuva 5
Lähes kaikissa mai-
semissa "kulttuuri"
on jotenkin läsnä
Kuva: Matz Glantz

"kulttuuri" ovat aina läsnä kehossamme. Yhtäältä meihin vaikutta-
vat luonnonvoimat kuten ikääntyminen ja ruoansulatus, toisaalta
myös kulttuuritekijät kuten ajatuksista seuraava käsien ja jalkojen
liike (kuva 6). (Sandell & Sundberg (nyt Öhman) 1997).

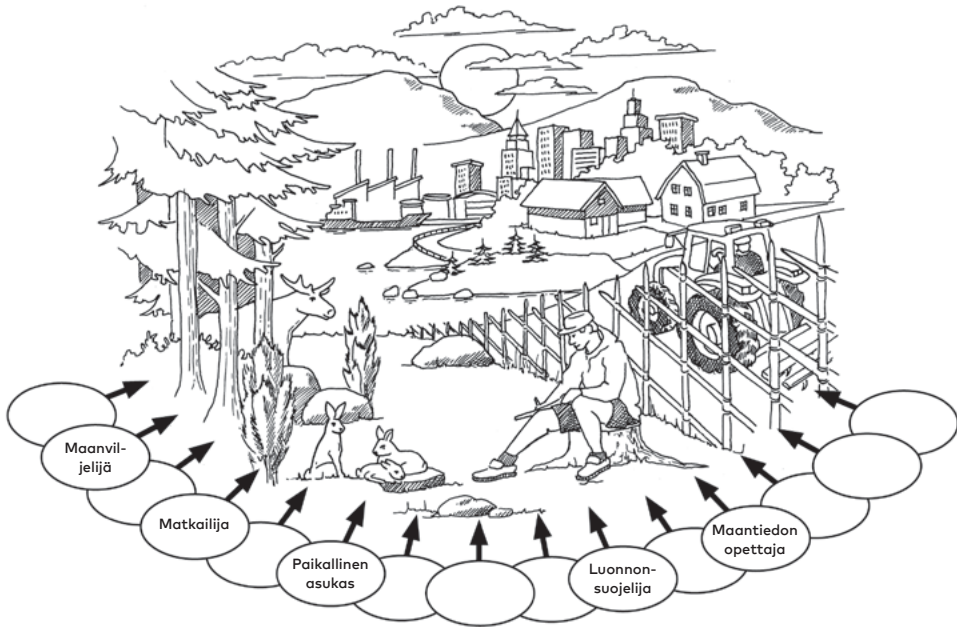
Kuva 6
Kehomme on yksi
tärkeimmistä ympä-
ristöistä luontosuh-
teellemme.
Kuva: Matz Glantz

Toistuvatko maisemasuhteemme samankaltaisina?

Fyysinen maisema – luonnonolosuhteiden, kulttuurijälkien ja luonnon
muutosprosessien yhdistelmä tiettynä ajankohtana, voidaan hah-
mottaa monin eri tavoin (kuva 7). Jotkin käsitykset voivat muuttua
verrattain helposti, esimerkiksi toiminnan tai uuden tiedon avulla.
Erilaisten maisemakäsitysten väliset erot voivat olla kuitenkin sy-
vemmällä, esimerkiksi kokeneen poromiehen ja lomailevan turistin
katsoessa samaa tunturilaaksoa. Kyse on siitä, keitä olemme ja mi-
hin ryhmiin kuulumme. Kyse on myös siitä, miten erilaiset maise-
ma-arvot – "maisemanäkymät" – muodostuvat ja muuttuvat aika-
kauden, yhteiskuntamallin, kasvun ja vastaavan myötä.

Maisema

Erilaisia maisemanäkökulmia

"Ekostrategia" on keino kuvata näiden eri maisemanäkökulmien kokonaisuudelle. Kyse on siitä, minkä verran valinnanvaraa meillä on – esimerkiksi mihin eri maisematyyppeihin ympäristökasvattaja voi hakeutua ja miten hän haluaa tietyn maiseman muuttuvan tai säilyvän. Ekostrategiat muodostavat käsitekehityksen (kuva 8), joka rakentuu vastakkainasetteluista:

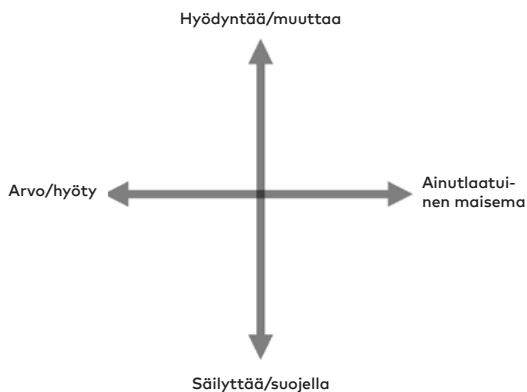
- Vaaka-akselilla vastakkain asettuvat hyöty tai arvo ja ainutlaatuinen maisema
- Pystyakselilla kohtaavat hyödyntämisen ja suojelun tarpeet

Kuva 7

Eri yksilöt ja ryhmät voivat nähdä saman fyysisen maiseman eri tavoin. Nämä erilaiset lähestymistavat näkyvät (ilmenevät) toiminnassamme – mitä teemme, sanomme tai kirjoitamme – esimerkiksi maiseman käyttöön, hallintaan, kokemiseen, muuttamiseen tai koskematta jättämiseen liittyvissä aiheissa. Kuva: Matz Glantz

Kuva 8

Ekostrategian käsittekehityksen periaatteellinen suhtautuminen luontoon ja maisemiin.

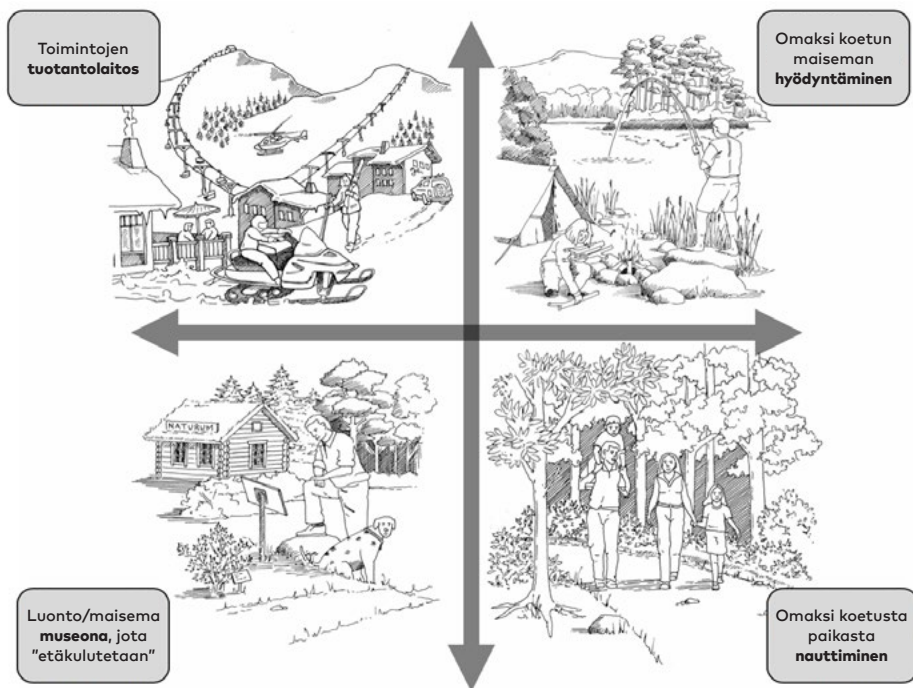
Maisemasuhteiden pedagogiset ulottuvuudet

Ekostrategian viitekehyksen neljä ympäristökasvattajien näkökulmasta merkittävää näkökulmaa voidaan esittää kuvan 7 mukaisina jännitteinä.

Vasemman alakulman ekostrategiassa keskitytään tunnistamaan isossa mittakaavassa (usein maailmanlaajuisesti) tiettyjä maisema-arvoja esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden, tieteellisen vertailuaineiston, matkailun tai kulttuuri-identiteetin pohjalta, minkä jälkeen arvot pyritään "jäädyttämään" ja "säilyttämään". Maisema muuttuu ikään kuin *museoksi*, jota "etäkulutetaan". Kyseessä on "museo" siksi, että arvot on tarkoitus säilyttää ja asettaa näytille. Tämä tapahtuu "etänä", kun arvot määritellään ulkopuolelta, usein maailmanlaajuisesti, esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen määrittelemänä. Kyse on "kulutuksesta", koska esimerkiksi matkailu kuluttaa markkinaehtoisesti maiseman arvoja.

Vasemman yläkulman ekostrategiassa maisemaa muutetaan ja hyödynnetään aktiivisesti tiettyä tarkoitusta tai toimintaa varten. Maisema nähdään toimintojen ja hyödykkeiden *tuotantolaitoksena*. Maisemia etsitään (tämä koskee sekä "museota" että "tuotantolaitosta"), muokataan ja niitä voidaan jopa luoda (koskee "tuotantolaitosta") toimintoja varten (seikkailupuistot, hiihtokeskukset, kiipeilyseinät, vesipuistot jne.).

Oikeassa yläkulmassa on maisema, jonka käyttäjä kokee omistavansa tavalla tai toisella ja tämän maiseman *hyödyntäminen*. Hän on kenties asunut tai vierailut alueella pitkään, jolloin hän saattaa kokea paikan osana identiteettiään. Hyödyntämisstrategia voi perustua paikallisen luonnon- ja kulttuurimaiseman erityispiirteiden hyötykäyttöön, kuten monenlaiseen harrastustoimintaan. Maisemaa voidaan hyödyntää esimerkiksi perinteisissä ulkoiluharrastuksissa kuten metsästämisellä, kalastamisella, marjastamisella ja sienestämällä.

Oikeassa alakulmassa on neljäs ekostrategiamme – omaksi koetusta paikasta *nauttiminen*. Sen lähtökohtana on maisema, jota ei haluta aktiivisesti muokata. Tällainen on usein ihmisten arkikosketus omaan paikallismaisemaansa, jossa maisemaan samastutaan ja jossa maisemaa toivon mukaan myös arvostetaan. Nauttiminen voi olla passiivista, kuten maiseman katselua ikkunasta, tai se voi olla aktiivista toimintaa, kuten vaeltamista, hiihtämistä tai koiran kanssa ulkoilua.

Esimerkiksi aktiivinen lenkkeilijä toivoo, että maisema saa olla rauhassa eikä halua sitä muuttaa. Lenkkeilyn lisäksi esimerkiksi koirien ulkoiluttaminen tai maastopyöräily voivat muodostua ongelmiksi, jos ne alkavat toden teolla muuttaa maisemaa roskien, melun tai

Kuva 9
Ekostrategian viitekehyksen neljä periaatetta ja niiden ympäristökasvatuksen kannalta merkittävät maisemasuhteet.
Kuva: Matz Glantz

maaston kulumisen muodossa. Tällaiset tapaukset johtavat monesti vaatimuksiin lähestyä ekostrategiakuvan oikeaa laitaa eli tilannetta, jossa maisemassa nautitaan siihen puuttumatta. Siirtyminen voi tapahtua tuotantonäkökulmasta, jossa maisemaan tehdään pururatoja, koirien ulkoilualueita ja maastopyöräreittejä (mahdollisesti pinnoitettuina, valaistuin ja liikuntavälineillä varustettuina). Vaihtoehtoisesti voidaan ottaa käyttöön museonäkökulma, jossa aluetta pyritään suojelemaan erikoissäännöin, siellä voidaan kieltää esimerkiksi koirien ulkoilutus, pyöräily tai ratsastus.

Molemmat kuvan oikean laidan paikkaan keskittyneistä ekostrategioista painottaa maiseman käytön sopeuttamista maiseman pysyviin piirteisiin kuten vuoriin, metsään ja rannikkoon, mutta myös vuodenaikoihin ja sääolosuhteisiin. Toteutus voi olla hyvin yksinkertainen – hiihdetään talvella, kun on lunta – tai hieman hienovaraisempi, kuten hakeudutaan keväisin tietyille paikoille, tai valitaan sateella eri metsäpolku. Tässä kohtaa oikean laidan ekostrategiat eroavat vasemman puoleisista, joissa pyritään löytämään halutulle toiminnalle (esimerkiksi hiihto) soveltuva maisema vuodenajasta ja säästä riippumatta. Tällöin voidaan museostrategian mukaisesti etsiä "suojeltu" maisema – esimerkiksi kaukainen tunturipaljakka – tai tuotantostrategian mukaisesti "rakennettu" maisema, vaikkapa hiihtokeskus hiihtohisseineen ja keinolumineen tai jopa sisähiihtokeskus.

Ympäristökasvattajan näkökulmasta kaikilla neljällä ekostrategialla, eli suhtautumistavalla luontoon ja maisemiin, on omat seurauksensa, etunsa ja haittansa. Tuotantolaitosmallissa ympäristökasvattaja saa usein paljon toimintaa ja aktiviteetteja "ilmaiseksi", sillä maisema itsessään ikään kuin kertoo, mitä siellä kannattaa tehdä, ja toteutettavat aktiviteetit ovat usein jännittäviä ja houkuttelevia samalla kun turvallisuus on järjestetty ammattimaisesti. Tällaisessa maisemakohteessa matkustus, asuminen ja sisäänpääsymaksut aiheuttavat kustannuksia. Lisäksi mahdollisuudet harrastaa muuta kuin alueelle määriteltäviä aktiviteetteja ovat usein hyvin rajalliset – laskettelukeskuksessa lasketellaan.

Samoin kuin tuotantolaitosmallissa, myös museomallin maisemissa ympäristökasvattajalla on paljon mahdollisuuksia tarjota jännittäviä kokemuksia ja niissä on "valmiita" toimintaehdotuksia.

Maisemahan on tuotantolaitosmallissa luotu ja museomallissa säilytetty nimenomaan näitä toimintoja ja elämyksiä varten. Museomallissa kustannukset ovat usein tuotantomallia alhaisemmat (matkustus- ja mahdollisesti asumiskuluja voi olla, mutta esimerkiksi luonnonsuojelualueille ei ole sisäänpääsymaksuja). Myös mahdollisuudet harrastaa muita kuin alueelle määriteltäviä aktiviteettejä ovat museomallissa tuotantolaitosmallia paremmat. Suojelusäädökset voivat kuitenkin asettaa rajoituksia, mutta osallistujat todennäköisesti haluavat kokea juuri sitä, mistä alue on tunnettu.

Kuvan oikeanpuoleiset ekostrategiat – omiksi koettujen alueiden hyödyntäminen ja niistä nauttiminen – vaativat ympäristökasvatustajalta alueiden varsin perinpohjaista tuntemusta. Näille alueille ei oikein voi mennä ryhmänsä kanssa ilman, että tuntee paikan ennalta (on helpompaa mennä vieraaseen hiihtokeskukseen, luonnonsuojelualueen viitoitetulle reitille tai luontokeskukseen). Alueiden hyödyntäminen tarjoaa kuitenkin valtavia pedagogisia mahdollisuuksia (kuvan oikea yläkulma) – kuten rakovalkeiden tekoa, kalastusta, metsästystä tai ketojen niittoa, joita voidaan tehdä yhteistyössä maanomistajan kanssa. Vastaavasti myös alueesta nauttimiseen (oikea alalaita) on paljon mahdollisuuksia vaellusretkien, torpan rannioihin ja upeisiin näköalapaikkoihin tutustumisen muodossa.

Aktiviteetit voidaan myös sopeuttaa ryhmän ja sään mukaan – lounas voidaan nauttia suojassa tuulelta ja sateelta tai metsässä voidaan valita oikopolku, kun ryhmää väsyttää. Kuten kaikessa opetustyössä, myös maiseman hyödyntämisessä keskeistä ovat perustellut valinnat, joista riippuu, millaisia elämyksiä ryhmä kokee ja millaisia taitoja oppii. Maiseman valinnassa on otettava huomioon niin itse ryhmä kuin ympäristökasvatuksen tavoite sekä vuodenajan ja sään tarjoamat mahdollisuudet.

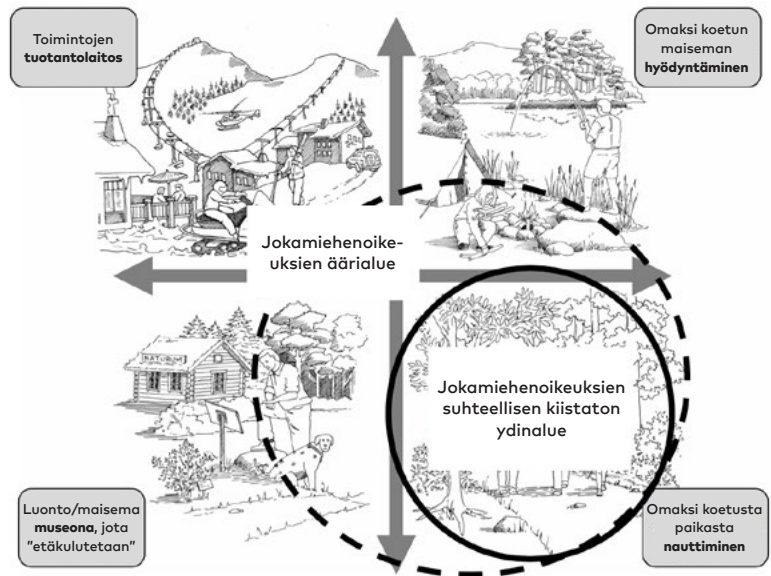
Luvun alussa pohdimme, mikä maisema on ja missä on luontoa, sitten esittelimme neljä ekostrategiaa ja niiden pedagogisia näkökulmia ympäristökasvatustajalle. Voimme sitoa nämä lopuksi yhteen ja havainnollistaa jatkumoa maiseman perusmäärittelyksistä eri ekostrategioiden kautta pedagogisiin seurauksiin esittelemällä lopuksi jo-kamiehenoikeuksien kattamien maisemien ympäristöpedagogisia mahdollisuuksia.

Jokamiehenoikeuksien maisema ja kestävä kehitys

Kuvassa 10 olen sijoittanut jokamiehenoikeuksien niin kutsutut ydin- ja äärialueet ekostrategioiden viitekehykseen.

Pohjoismaissa – erityisesti Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa – on käytössä varsin laajat jokamiehenoikeudet, joiden myötä arkimaisemat tarjoavat monikäyttöisen ja tärkeän resurssin opetukseen. (Sandell & Svenning (2011), Reusch (2012), Williams (2001) ja Øian ym. (2018)).

Kuvassa 10 näemme jokamiehenoikeuksien ”ydinalueen” oikealla alhaalla, nauttimis-strategian kulmassa. Kävijöiden täytyy osata ”lukea maisemaa” tietääkseen, mitä eri alueilla ja eri tilanteissa on sopivaa tehdä ja mitä ei (miten lähellä taloja voidaan kulkea, minne voi tehdä tulen jne.). Maisemassa kulkemisen ei myöskään periaatteessa pitäisi jättää lainkaan jälkiä. Näemme kuvassa myös jokamiehenoikeuksien ”äärialueet” muiden kolmen ekostrategian

Kuva 10
Jokamiehenoikeudet
ekostrategioiden
viitekehysessä.
Kuva: Matz Glantz

alueilla. Hyödyntämisstrategiat käsittelevät jokamiehenoikeuksien rajoituksia maisemaan vaikuttamisessa ja sen muuttamisessa (kukien, marjojen, sienten poiminta ja polttopuiden kerääminen nuotiota varten jne.).

Tuotantolaitosstrategiasta löytyy jopa raja-alue, jossa tiloista voidaan periä maksu, eikä ero alueiden käyttömahdollisuuden ja maksupakon välillä ole aina selkeä (kanoottireiteistä ja hiihtoladuilta perittävät maksut jne.). Jos maisemaa hyödynnetään voimakkaasti jonkin toiminnon ”tuotantolaitoksena”, johtaa tämä käytännössä muiden käyttömahdollisuuksien poissulkemiseen silloinkin, kun kyseessä eivät ole pääsymaksut tai kiellot. Myös museomallin kulmassa on jokamiehenoikeuksien raja-alue, jossa alueen käyttöä rajoitetaan alueen suojelutarpeisiin vedoten. Kiellot voivat vaihdella tiettyjen vuodenaikojen liikkumisrajoituksista tulenteon kieltämiseen, tai telttailun sallimiseen vain sille osoitetuilla paikoilla.

Kaikki suhteet maisemaan edellyttävät valintoja. Yhä liikkuvamassa ja monikulttuurisemmassa yhteiskunnassa valintoja ja niiden seurauksia on mietittävä erityisen tarkkaan. Kun jokamiehenoikeuksia käsitellään maiseman näkökulmasta, tulee pohtia, miten maisemaan vaikutetaan. Oikeudet toteutuvat voimakkaammin kuvan oikeanpuoleisessa osassa, jossa joudutaan mukautumaan sekä maiseman suhteellisen muuttumattomiin piirteisiin (vuoristot, metsät, rannikko) että asutukseen, maa- ja metsätalouteen, vuodenaikoihin ja sääolosuhteisiin. Ero kuvan vasemman puolen ekostrategioihin on selkeä: Niissä tiettyä toimintaa varten etsitään suojeltu tai rakennettu maisema, jossa asutuksen tai maa- ja metsätalouden on yksinkertaisesti sopeuduttava toiminnan tarpeisiin.

Jokamiehenoikeuksille on siis tunnusomaista monikäyttöinen arkimaisema, jota käytetään niin virkistykseen kuin opettamiseen, mutta myös elintarvikkeiden ja rakennusmateriaalien tuotantoon, infrastruktuuriin ja vedenottoon. Kaikkien näiden käyttötarkoitusten – myös ympäristökasvatuksen – on pystyttävä ottamaan toisten tarpeet huomioon ja elämään rinta rinnan. Jokamiehenoikeudet heijastavat siis kestävästä yhteiskunnan piirteitä! Vaikka kaikki ekostrategiset toimintatavat voivatkin olla ympäristökasvattajalle tärkeässä asemassa, on syytä miettiä varsinkin sitä, mitä pedagogisia mahdollisuuksia maisemasta nauttimisen ekostrategia avaa

monikäyttöisissä arkimaisemissa. Tämän vuoksi ympäristökasvattajien on syytä pitää aktiivisesti huolta jokamiehenoikeuksien roolista tulevaisuuden maisemia muodostettaessa.

Tämä luku perustuu aiempiin teksteihin. Laajempaa keskustelua aiheesta ja lisää viitteitä löytyy esim. Sandellilta (2015) ja käytännön kokemuksia ja sovelluksia varten suositellaan luettavaksi Brüggeä ym. (2018).

LUE LISÄÄ

- Brügge, B.; Glantz, M. & Sandell, K. (toim.) (2018) (5. uudistettu painos). *Friluftslivets pedagogik: en miljö- och utomhuspedagogik för kunskap, känsla och livskvalitet*. Tukholma: Liber.
- Carlestam, G. & Sollbe, B. (1991). *Om tidens vidd och tingens ordning: Texter av Torsten Hägerstrand*. Tukholma: Byggeforskningsrådet.
- Cresswell, T. (2004). *Place: A short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Emmelin, L.; Fredman, P.; Lisberg Jensen, E. & Sandell, K. (2010). *Planera för friluftsliv: Natur, samhälle, upplevelser*. Tukholma: Carlssons bokförlag.
- Ham, S. H. 2013. *Interpretation: Making a Difference on Purpose*. Golden, Colorado, Yhdysvallat: Fulcrum Group.
- Lisberg Jensen, E. & Ouis, P. (2014). *Det gröna finrummet: etnicitet, friluftsliv och naturumgängets urbanisering*. Tukholma: Carlssons bokförlag.
- Reusch, M. (2012). *Allemansretten – friluftslivets rett-sgrunnlag*. Diss. Juridisk fakultet, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Sandell, K. (2015). *Naturmöten som en landskapsrelation*. I: Östman, Leif (toim.) *Naturmötespraktiker och miljömoraliskt lärande*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Didactica Upsaliensia 8, s. 55–90.
- Sandell, K. (2016a). *Ecostrategies: Presentation and Elaboration of a Conceptual Framework of Landscape Perspectives*. Journal TOURISM, 64(1) 63–80.
- Sandell, K. (2016b). *What and Where is Nature in the Anthropocene? Some Notes on Public Environmental Relations at a Time of Climate Change*. In: Tilakasiri, S. L. (toim.), *Water, Land and People in Climate Change: Issues, Challenges and Perspectives*. Pannipitiya, Sri Lanka: A Stamford Lake Publication, pp 53–68.
- Sandell, K. & Svenning, M. (2011). *Allemansrätten och dess framtid*. Rapport No. 6470, Tukholma: Naturvårdsverket.
- Williams, D. R. (toim.) (2001). *Sustainability and the Right to Roam: International Differences in Public Rights (and Responsibilities) to Nature*. J. of Sustainable Tourism; Special Issue, 9(5).
- Øian, H.; Fredman, P.; Sandell, K.; Sæþórsdóttir, A. D.; Tyrväinen, L. & Søndergaard Jensen, F. (2018). *Tourism, nature and sustainability: A review of policy instruments in the Nordic countries*. TemaNord 2018:534, Copenhagen, Nordic Council of Ministers/Publication Unit.

SUORA LUONTOKOKEMUS

LASSE EDLEV

Suorat luontokokemukset ovat ympäristökasvatuksen keskeisin piirre, joka tarjoaa ainutlaatuisia mahdollisuuksia edistää oppimista ja osaamista. Onkin tärkeää ymmärtää ja hyödyntää suoran kontaktin mahdollistamia elämyksiä käytännön ympäristökasvatuksessa. Siitä on kyse tässä luvussa.

Luontokokemuksen voi määritellä ”ulkomaailman kohtaamiseksi eri aistein, kohtaamiseksi jossa tunteet ja uteliaisuus aktivoituvat innostavalla tai odottamattomalla tavalla ja joka kannustaa tulkitsemaan ja luomaan sekä yksinkertaisimmissa havainnoissa että koko todellisuudessa” (Edlev 2015).

Suora luontokokemus on siis *välitön* kokemus, toisin kuin *välilliset* kokemukset. Suora luontokokemus antaa yksilölle mahdollisuuden kokea luonnon suoraan omassa kehossaan ja hän pystyy itse ohjaamaan mielenkiintoaan juuri häntä koskeviin aiheisiin.

Suora luontokokemus on luonnon kokemista kaikilla aisteilla.
Valokuva: Unsplash

Suora kokemus, ei ole *välillisen* kokemuksen tapaan ihmisten välittämä, eikä sitä ole valittu tai muokattu etukäteen. Suorassa kokemuksessa yksilö kokee luonnon suoraan omassa kehossaan ja mielessään, oman uteliaisuutensa ja elämyksenhalunsa ohjaamana.

Ympäristökasvattajan tehtävä on helposti paradoksaalinen: Haluaisimme *antaa* ihmisille luontoelämyksiä, mutta syvempi totuus on, että heidän täytyy *ottaa* ne itse. Toisin sanoen: Mitä enemmän haluamme tarjota hienon kokemuksen, sitä suurempi riski on, että viemme yksilöltä hänen oman suoran kokemuksensa.

Luontokokemuksen vahvuus on yksilön aistikokemusten, kehon reaktioiden, tunteiden ja ajatusten yhdistelmässä. Suorissa luontokokemuksissa ei ole vain kyse luontotiedon siirtämisestä. Kyse on pikemminkin *subjektiivisesta tietoisuusilmiöstä*, joka syntyy ympäristön ja sisäisen mielentilan vaikutuksesta (Schouborg 1982).

Erilaiset yksilöt voivat kokea saman tilanteen täysin eri tavoin.

Valokuva: Lasse Edlev

Haluaisimme antaa ihmisille luonto-elämyksiä, mutta syvempi totuus on, että heidän täytyy ottaa ne itse.

Sama tilanne voi saada aikaan täysin erilaisia kokemuksia eri henkilöillä, kokemukset ovat aina yksilöllisiä. Tämä ei luonnollisestikaan tarkoita, etteikö luontokokemuksia syntyisi myös toisten seurassa. Sen sijaan ympäristökasvattajan on erittäin vaikeaa, jopa mahdotonta suunnitella tilanteita niin, että kaikki osallistujat kokisivat täsmälleen saman, tarkasti määritellyn elämyksen.

Vaikka monet kertovatkin kokevansa vahvimmat elämyksensä ollessaan yksin luonnossa, muodollisen ympäristökasvatuksen vahvuus on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa: Voimme saada prosesseja alulle.

Voimme suunnata huomion. Voimme luoda tunnelman.

Voimme peilata toisiamme. Voimme heittäytyä toimintaan mukaan. Jokainen voi myös ilmaista itseään, ja voimme keskustella siitä, mitä tunnemme ja koemme. Saman taustan ja samat kokemukset yhdistävät osallistujat voivat tunnistaa itsensä toisten luontokokemuksissa ja eläytyä niihin.

Luontokokemuksen oppimisprosessi

Voimme määritellä kokemuksen *hyväksi* tai *huonoksi* sen perusteella, onko se tasapainossa odotusten *hajoamisen* ja odotettavissa *olevan* kanssa (Jantzen 2011). Tämän myötä *hyvän* kokemuksen on oltava paitsi viihdyttävä, kutkuttava ja jännittävä, myös kehittävä ja mielekäs, jotta se voi haastaa vanhat käsityksemme itsestämme ja maailmasta.

Hyvä luontokokemus yllättää haastamalla luovasti kehon, tunteet ja ajatukset: Aiemmat tavat ja käsitykset osoittautuvat riittämättömiksi. Se synnyttää uusia kokemuksia ja oivalluksia. Se auttaa oppimaan jotain uutta niin itsestä kuin maailmastakin. Lyhyesti: Kyky toimia ja itsetuntemus kehittyvät.

Yksinkertaistettuna kokemuksen oppimisprosessin voi sanoa koostuvan kolmesta osasta: *Muutos, yllätys ja muuttuminen* (Jantzen 2011):

Muutos vaikuttaa kehoon fyysisesti – kehon rytmi, pulssi, hengitys ja suuntaus muuttuvat. Elimistö asettuu hetkessä valmiustilaan, huomiokyky terävöityy ja tunnetila muuttuu.

Yllätys syntyy, kun kehossa ja tunnetilassa koetut muutokset eivät vastaa odotuksiamme. Yllättyminen saa meidät pohtimaan kokemusta ja voi horjuttaa minäkuvaa ja ennakkoluuloja.

Muuttuminen tapahtuu, kun kokemus saa meidät muuttamaan käsitystä itsestämme ja maailmasta. Aiemmat käsitykset ja odotukset päivittyvät uusien kokemusten, käsitysten ja taitojen kehittyessä.

Kokemuksen oppimispotentiali riippuu *muutoksen, yllätyksen ja muuttumisen* asteesta. Kyseessä on kehämäinen prosessi, joka voidaan milloin tahansa käynnistää uudelleen uusien aistikokemusten ja tunteiden avulla.

Hyvä elämys syntyy yhteyden kokemisesta itsensä ja ympäröivän maailman välillä.

Valokuva: Lasse Edlev

Luontokokemus oppimisenäkökulmasta

Pedagogisessa kehitystyössä luontokokemuksen käsite on määritelty täsmällisesti *luonnonilmiön kokemiseksi* (Breiting 1995). Määritelmän mukaan luontokokemuksen tulisi sisältää muutakin, kuin luonnossa harrastettavaa toimintaa. Luonto ja sen ilmiöt ovat suoran tarkkailun ja vuorovaikutuksen kohteena.

Kuten edellä mainittiin, on paradoksaalista, että luontokokeuksilla on suuri oppimispotentiaali, jonka sisältöä ei välttämättä voi ennakoida. *Luontokokemus* ja *ympäristökasvatus* eivät siis aina ole kolikon kaksi puolta: Mitä konkreettisemmat tavoitteet opettaja tai ympäristökasvattaja asettaa, sitä suurempi vaara on, että suora luontokokemus kadotetaan.

Kokemuspedagogiikassa arvostetaan lapsen kaikkia kykyjä ja mielenkiinnon kohteita. John Dewey (1974) arvosti lapsen itsenäisen työskentelyn, kokeilunhalun ja ongelmanratkaisukyvyyn tukemista

Liian täsmälliset oppimistavoitteet voivat heikentää luontokokemusta.
Valokuva: Lasse Edlev

miellyttävällä, todenmukaisella ja mielekkäällä tavalla, jolloin kokemukset vahvistivat lapsen itsetuntoa. Keskeistä oli *lapsen* aktiivinen kokemus maailmasta – ei opettajan tiedonvälitys.

Nykypäivän koulutusjärjestelmän voidaan katsoa suosivan ka-peampaa koulutusihannetta sen keskittyessä *aineisiin, tavoitteisiin ja kokeisiin*. Yleisesti myös ajatellaan, että *luonnontieteiden opetus* vaatii oppilaalta kykyä keskittyä mahdollisimman objektiivisesti opetettavaan aiheeseen, ja jättämään subjektiiviset näkemykset ja ympäröivät olosuhteet huomiotta. Luonnontieteiden opetuksessa ei toisin sanoen aina katsota hyvällä suoria luontokokemuksia, jotka tarjoavat mahdollisuuden subjektiivisiin aistikokemuksiin, tunteisiin ja kehon tuntemuksiin.

Vastaväitteenä voi todeta, että nyky-yhteiskunta tarvitsee itsenäisiä, omaperäisiä ja kriittisesti ajattelevia ihmisiä, ja juuri kokemukset, vapaus ja uskalaisuus ovat edellytys kyvylle edistää syvempää ammatillista ja innovatiivista ajattelua (Willerslev 2017).

Kolmas osa-alue, jolla ihmisen kokemusten tarvetta pyritään hyödyntämään, on matkailu- ja elämysala. Elämyssuunnittelu, elämystuotteet ja elämystalous ovat kehittyneet valtavasti vuosituhanen vaihteesta (Jantzen 2011).

Luontokokemusten voidaan siis sanoa sisältävän kaikkea elämänohjeista ja opetuksesta vapaa-aikaan ja matkailuun. Kaiken tämän keskellä ympäristökasvattajien on pyrittävä löytämään oma polkunsä.

Luontokokemuksen didaktiikka

Käytännön ympäristökasvatuksessa voidaan pitäytyä *perinteisissä kokemusaktiviteeteissa*, joissa ympäristökasvattaja liikkuu luonnossa yhdessä osallistujien kanssa aistit avoinna vastaan tuleville luontokokemuksille.

Vaihtoehtoisesti voidaan pyrkiä *luomaan luontokokemuksia*. Tämä voidaan tehdä asettamalla tavoitteita ja valitsemalla kokemukselle tietoisesti strateginen paikka ja kehys. Osallistujille voidaan luoda odotuksia kokemuksen suhteen ja matkan varrella heidän mielenkiintoaan voidaan herätellä ja ylläpitää.

Ravustusta. Vesi, levät ja merenpohja tarjoavat aidon luontokokemuksen.
Valokuva: Lasse Edlev

Monesti olisi hyvä pyrkiä niin sanottuun *kaksoissisääntyntiin*, jolla tarkoitetaan tilaa, jossa osallistujilla on mahdollisuus omiin kokemuksiin runsaita ja monipuolisia oppimismahdollisuuksia sisältävässä ympäristössä. Valitun paikan tulee siis sisältää huomiota herättäviä luontokohteita tai -ilmiöitä, jotka auttavat syventymään haluttuihin aiheisiin osallistujien huomatessa ne.

Luontokokemuksen didaktiikkaa voidaan tarkemmin rajata ja kuvata seuraavien vaiheiden avulla: *Alkuvaihe, aistikokemus, tunne, hämmästyminen, kokemus ja identiteetti*.

Alkuvaihe

Luontokokemusta varten valitun luontokohteen tulee olla aito ja täynnä mahdollisuuksia mielen, ajatusten ja käsitysten virkistämiseksi. Paikka tulisi esitellä uteliaisuutta herättävällä, jännittävällä ja tunnelmallisella tavalla. Kohteen mahdollisuuksien tulee kuitenkin olla selkeitä, ikäryhmälle sopivia, tunnistettavia ja mielekkäitä. Toisaalta kohteen pitäisi myös pystyä tarjoamaan ainutlaatuisia, yllättäviä ja erityisiä hetkiä, jotka voivat herättää osallistujissa hämmästyksen tunteita. Näin syntyy tasapaino odotusten *vahvistumisen* ja odotusten *hajoamisen* välille.

Esimerkissä, jossa lapset pyytävät rapuja, toimintaympäristöksi on valittu kohde, joka vetoaa aisteihin ja tunteisiin. Vesi, merilevät ja merenpohja tarjoavat aitoa luontoa, on kuitenkin turvallista istua aikuisen vierellä laiturilla ja samalla vavista hiukan, kun ajattelee meren syvyyksissä olevia rapuja.

Aistihavainnot

Luontokokemus voi olla kokonaisvaltainen ja tiivis, kun koko elimistö on jännitystilassa ja kaikki aistit käytössä. Tilanteen voi aloittaa

Lapset pyydystävät rapuja sillalta meren rannalla. Aluksi heitä pelottaa, koska he ovat nähneet televisiosta, miten valtava rapu rikkoo pienemmän ravun kuoren ja syö sen elävänä. Valokuva: Lasse Edlev

tarjoamalla osallistujille aistikokemuksia vaikkapa antamalla osallistujien käsitellä työkaluja tai erilaisia luonnonmateriaaleja. Lähestymistapa voisi mielellään olla leikkisä ja kokeiluun houkutteleva. Ympäristökasvattaja voi toimia esimerkkinä ja aloittaa aktiviteetin ensimmäisenä. Myöhemmin voit *jättäytyä osallistujien rinnalle* kokemaan ja tutkimaan aihetta heidän kanssaan tai voit vain *kulkea heidän perässään* ja puuttua kokemukseen vain, kun he tarvitsevat apua. Näitä ratkaisuja vaihtelemalla voit auttaa osallistujia unohtamaan itsensä ja pääsemään *flow*-tilaan.

Esimerkissä, jossa *lapset pyytävät rapuja* kädessä olevat kalastusvälineet synnyttävät aistihavaintoja ja mahdollisuuden kokeilla asioita. Aaltojen liplatus luo tunnelmallisen äänimaiseman lasten uppoutuessa rapujahtiin.

Tunteet

Aistikokemuksille on tunnusomaista niiden kyky *muuttaa* kehon tunteuksia, minkä huomaa aina vatsan kutkutuksesta vapauttavaan nauruun. Kokemukset synnyttävät ja muuttavat tunnetiloja. Ne ehkä koskettavat, tempaavat mukaansa tai pelottavat. Mitä nuoremista lapsista on kyse, sitä todennäköisemmin ympäristökasvattajan tulee tukea lasten *affektiivista hallintaa*. Lapset tarvitsevat apua tunteidensa – innostuksen, riemun tai itkun – tasapainottamisessa. Ympäristökasvattaja tekee tämän menettämättä uskottavuuttaan, käyttäen empaattista ääntä, katsekontaktia ja elekieltä (Stern 1991).

Esimerkissä, jossa *lapset pyytävät rapuja*, lasten elekieli kertoo heidän olevan varovaisia ravun kohdatessaan. Esittelemällä ravun lapsille rauhallisesti ja kertomalla siitä rauhassa ja iloisesti, ympäristökasvattaja voi tasata lasten tunteita.

Hämmästy

Hämmästy edellyttää *häiriötä*. Kokemuksen tulee siis yhtäältä olla niin yllättävä, että se pyyhkii vanhat käsitteet pois tieltään. Toisaalta turvallisuuden tunnetta ei saa uhata. Kun yllättävät tunnetilat saadaan hallintaan, syntyy tilaa syventyä tutkimiseen, kokeiluun, pohtimiseen ja tiedon hankkimiseen.

Esimerkissä, jossa *lapset pyytävät rapuja* he saavat mahdollisuuden tarkkailla rapuja läheltä. He pyytävät suuria ja pieniä rapuja,

pehmeitä ja kovia. He saavat vastauksia uteliaisiin kysymyksiinsä ja keräävät rohkeutta koskettaa varovasti rapuja itse.

Kokemus

Suorat luontokokemukset antavat mahdollisuuden hankkia kokemusta kehon, tunteiden, älyn ja luovuuden näkökohdista. Kokemus kiteytyy siten oppimisprosessin aikana, kun *muutos* saa aikaan *häiriön*, mikä johtaa *muuttumiseen*. Uusia kokemuksia voidaan vahvistaa ilmaisemalla itseään, esittämällä kysymyksiä, etsimällä vertausku-

Saaliit voivat olla isoja tai pieniä. Lapset saavat vastauksia uteliaisiin kysymyksiinsä ja keräävät vähitellen rohkeutta koskettaa hellästi rapua.
Valokuva: Lasse Edlev

Hankkimalla runsaasti luontokokemuksia ja -elämyksiä voimme liikkua turvallisemmin maailmassa ja ymmärtää sitä syvällisemmällä tasolla.

via, luomalla olettamuksia, etsimällä tietoa ja luomalla asiayhteyksiä. Ympäristökasvattaja voi saavuttaa tämän hedelmällisen vuorovaikutuksen avulla, halutesaan hän voi myös korostaa joitain tietoon perustuvia näkökulmia.

Esimerkissä, jossa lapset pyytävät rapuja, he opivat, miltä eläimet näyttävät, miten ne käyttäytyvät ja missä elävät. He myös oppivat jotain omasta reaktiostaan pelkoihin, rapujen todellisesta vaarallisuudesta ja mahdollisuuksista, joita ravustuksessa ja rapujen tutkimuksessa on.

Identiteetti

Hankkimalla runsaasti luontokokemuksia ja -elämyksiä voimme liikkua turvallisemmin maailmassa ja ymmärtää sitä syvällisemmällä tasolla. Kokemukset voivat lisätä myös itsetuntemusta ja omien sisäisten voimavarojen ja arvojen ymmärtämistä. Kokemukset, jotka saadaan suorina luontoelämyksinä tuntuvat olennaisilta, hyödyllisiltä ja merkityksellisiltä. Usein meillä on tarve sisällyttää ne omaan tarinaamme ja identiteettiimme. Tutkimukset ovat osoittaneet, että konkreettiset kokemuksemme eivät aina vastaa sitä, mitä myöhemmin muistamme ja kerromme (Løvoll 2012). Jotkut vastustavat sen vuoksi kokemusten kuvausta välittöminä aistihavaintoina, tunteina ja oivalluksina, ja näkevät ne pikemminkin jälkikäteen luotavina tarinoina (Lund 2005).

Esimerkissä, jossa *lapset pyytävät rapuja*, lapsilla on mahdollisuus ilmaista jälkikäteen kokemuksiaan piirtämällä. Pelle piirtää kuvaansa saarella olevan aarrearkun, saaren alla elää rapu, joka pääsee näin mukaan lapsen omaan maailmaan.

Luontoelämyksiä elämää varten

län myötä ihmisten luontomieltymykset ja luontokokemusmieltymykset muuttuvat ja kehittyvät. Nuoremmat lapset keskittyvät usein yksityiskohtiin, kuten eläviin pieneläimiin. He etsivät mielellään paikkoja, joissa on mukava leikkiä ja puuhailla, esimerkiksi rakentaa

majoja ja kiipeillä puissa. He keräävät mielellään kauniita tai käyttökelpoisia esineitä. Heitä kiehtoo myös eläinten kohtaaminen ja vuorovaikutus niiden kanssa. Jännitys, löytöretket ja fyysiset haasteet luonnossa miellyttävät useimpia lapsia. Vasta teini-ikäisinä he alkavat nähdä maiseman suurempana kokonaisuutena.

Sekä lasten että aikuisten voimakkaat luontoelämykset voivat olla keskeisiä tekijöitä heidän elämänkatsomuksessaan ja luontokäsityksessään. Maslow (1964) määrittelee "huippukokemuksen" käsitteen (*Peak Experience*) ja näkee sen liittyvän itsensä toteuttamiseen korkeimmalla tasolla. Luonnossa koettu "huippukokemus" voi olla erittäin liikuttava, kokemus, jossa luonto ottaa meidät haltuunsa, jossa voimme vain olla onnellisia luonnon sylissä. Syntyy merkittäviä ja olemassaolon kannalta tärkeitä oivalluksia, jotka opettavat meille nöyryyttä ja kunnioitusta. Kokemuksen huipentuessa saatamme päästä niin lähelle kuin mahdollista omaa sisintä olemustamme ja maailmankaikkeuden suuruutta. Tällaisia luontoelämyksiä esiintyy erityisesti silloin, kun olemme yksin luonnossa tai harjoitamme luontoterapiaa (Edlev 2019).

LUE LISÄÄ

Breiting, S. ym. (1995) <i>Naturoplevelser og naturskoleundervisning</i> . København: Danmarks Lærerhøjsskole og Friluftsrådet.	Jantzen, Christian m.fl. (2011) <i>Oplevelsesdesign</i> , Frederiksberg: Samfundslitteratur	Schouborg, E. m.fl. (1982). <i>Oplevelse og pædagogik</i> . København: Gjellerup Forlag
Dewey, J. (1974). <i>Erfaring og opdragelse</i> . København: Ejlers Forlag.	Løvell, H. S. (2012) <i>Oplevelse og læring i naturen</i> . I: Ny Nordisk Skole – Ny Nordisk pædagogik. Kognition & Pædagogik nr. 85. København: Psykologisk Forlag	Stern, D. (1991). <i>Barnets interpersonelle univers</i> . København: Hans Reitzels Forlag.
Edlev, L. (2015). <i>Natur og miljø i pædagogisk arbejde</i> . Forlaget Munksgaard. København.	Maslow, A. (1964) <i>Religions, Values, and Peak Experiences</i> . Columbus: Ohio State University Press	Willerslev, R. (2017). <i>Tænk vildt – det er guddommeligt at fejle – en peptalk for en mere nysgerrig tidsånd</i> . People's Press.
Edlev, L. (2019). <i>Naturterapi</i> . Forlaget Gyldendal. København		

YMPÄRISTÖKASVATTAJA JA HYVÄT OPPIMISPROSESSIT

BENNY SÆTERMO

Ihmisellä on ainutlaatuinen kyky ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä ja kehittää taitojaan kokemusten ja kognitiivisten prosessien myötä. Vaikuttaa siltä, että ajattelemme melko samalla tavalla samankaltaisissa tilanteissa, esimerkiksi samojen ulkoisten vaikutteiden alla. Ulkoinen vaikutte voi olla, mitä näemme, kuulemme, haistamme – tai ne haasteet, joita kohtaamme. Reagointimme perustuu osin luontaisiin taipumuksiimme, osin kykyymme kehittää taitojamme ja ratkaista ongelmia kokemuksen kautta oppimalla. Kirjoitan tässä artikkelissa oppimisprosessin eri muodoista ja niiden soveltamisesta.

Ympäristökasvattajan kannalta on oleellista, että kokemusten lähteet ovat muuttuneet huomattavasti ajan saatossa. Perinteisesti tieto on välittynyt sukupolvelta toiselle sukupolvien välisen vuorovaikutuksen kautta. Lapset oppivat vanhemmiltään ja muilta läheisiltään ja kehittivät näitä taitoja omien kokemustensa pohjalta. Omat kokemukset saattoivat vahvistaa vanhemmilta sukupolvilta

opittua, mutta saattoivat toisaalta johtaa taitojen aivan uusiin käyttötapoihin. Näin käy erityisesti silloin, kun taitojen käyttötilanteet muuttuvat. Kuvaan tässä artikkelissa tarkemmin sitä, miten ympäristökasvattaja voi hyödyntää ihmisen kykyä kehittää taitojaan oppimisprosessiensa avulla.

Kognitiiviset prosessit johtavat tiedon hallintaan

Assimilaatio ja akkommodaatio ovat pedagogisessa tutkimuksessa oppimisen keskeisiä käsitteitä. Assimilaatiossa olemassa olevaa tietoa kehitetään ja siihen voidaan lisätä uutta, akkommodaatiossa tietoa puolestaan aina tarvittaessa muutetaan, jotta se tukee yksilön toimintaedellytyksiä parhaalla mahdollisella tavalla ("maapallo on pyöreä, kunnes toisin todistetaan").

Akkommodaatio ja assimilaatio ovat ympäristökasvattajan työn tärkeimpiä prosesseja. Ympäristökasvattajat työskentelevät erittäin harvoin, jos koskaan, sellaisten ryhmien parissa, joilla ei ole lainkaan tietoa käsiteltävästä aiheesta. Harva vastaa myöntävästi kysymykseen: *"Tiedätkö paljon avaruudesta?"*. Sen sijaan kysymykseen: *"Kerro jotain avaruudesta"*, melkein kaikki osaavat vastata varsin monimuotoisesti. Ympäristökasvattajan kanssa johonkin aktiviteettiin osallistuvilla on lähes aina jotain tietoa aiheesta. Vaikka tiedot olisivatkin erittäin puutteellisia tai virheellisiä, ne muodostavat silti tärkeän lähtökohdan tiedolle, jota ympäristökasvattaja pyrkii kehittämään (assimilaatio).

Useimmiten osallistujalla on myös tietoa, joka ei perustu pelkkiin tosiasioihin, vaan on sekoitus omia kokemuksia, tosiasioita, elokuva-elämyksiä ja yksilön subjektiivisesti ymmärtämiä asioita kuten huhuja ja yleisiä käsityksiä. Esimerkkinä voimme käyttää karhua, josta "kaikki" tietävät jotain. lästä riippumatta kaikilla on jotain tietoa karhuista. Ympäristökasvattajana koen, että yleistiedot karhuista ovat lähes poikkeuksetta sekoitus asiatietoa, elämyksiä ja yleisiä käsityksiä karhuista sekä paikallisiin olosuhteisiin sovitettuja käsityksiä, riippuen, missä määrin paikalliset ovat karhujen kanssa tekemisissä. Lasten tiedot rajoittuvat usein karhujen ulkonäköön, talviuneen ja lihansyöntiin.

Tieto karhun ruokavaliosta konkretisoituu, kun lapsi pääsee vertaamaan karhun ja krokotiilin kalloja.
Valokuva: Benny Sætermo

Ohjatun assimilaation avulla ympäristökasvattaja voi rakentaa uutta tietoa vanhan päälle. Lapsille voidaan esimerkein osoittaa, että karhut pitävät myös heinästä ja marjoista, ja että karhun hampaat ovat "todiste" tästä. Tiedot vakiinnutetaan osallistumisen ja aktiviteettien avulla, joissa lapset voivat itse todeta asian (hampaat $\leftrightarrow$ ruokavalio). Karhujen monipuolista ruokavaliota voidaan havainnollistaa vertailemalla otson hampaita pelkkää lihaa syövän eläimen hampaisiin ja keskittymällä hampaistojen pääasiallisiin eroihin (tässä esimerkkinä krokotiili).

Jos johonkin eläimeen – kuten karhuun – liittyy pelkoja ja taikauksia, on erittäin tärkeää työstää akkommodaatioprosesseja tietoisesti. Prosessien tehtävänä on paljastaa väärinkäsityksiä ja korvata ne oikealla tiedolla (akkommodaatio). Karhu-esimerkissä voi paneutua esimerkiksi siihen, miksi karhu seisoo kahdella jalalla. *Kaikki* lapset nimittäin tietävät, että karhut seisovat kahdella jalalla, ja myös *tietävät sen seisovan koska se aikoo hyökätä*. Tämä on kuta-kuinkin aina lasten selitys sille, miksi karhut seisovat kahdella jalalla. Lapsi on siis tähän hetkeen saakka ollut mielestään oikeassa.

Lapsi tietää, miltä karhu näyttää, että se nukkuu talviunta ja että se syö lihaa. Kuitenkin kun häneltä kysytään syytä siihen, että karhu seisoo kahdella jalalla, käy ilmi, että lapsella on väärinkäsitys. Ympäristökasvattaja havaitsee, että olemassa olevaa tietoa on korvattava akkommodaatioprosessin avulla uudella tiedolla. Tässä tapauksessa kehumme lasta siitä, että tämä tietää karhun voivan seistä kahdella jalalla, minkä jälkeen paneudumme siihen, miksi karhu oikeasti joskus seisoo kahdella jalalla. Palaamme tähän akkommodaatioprosessiin hiukan myöhemmin.

On hienoa, jos me ympäristökasvattajina voimme tuoda esiin, ettei vanha tieto aiheesta olekaan välttämättä sitä kaikkein oikeinta tai tuoreinta tietoa. Vain tämän oivaltamalla voimme vaikuttaa ihmisten tietoihin.

Toisinaan ympäristökasvattajan voi olla vaikeaa hahmottaa, missä puutteellista tietoa tai väärinkäsityksiä on, tai mitä tietoa tarvitaan. Toisinaan myös yhteiskunnalliset olosuhteet, kuten tiedotusvälineissä esillä olevat aiheet, vaikeuttavat hahmottamista. Usein ympäristökasvattaja saa monenlaisista koulutuksista ja muista lähteistä tietoa osallistujien puutteellisista tiedoista ja virheellisistä käsityksistä.

Kuinka luodaan kognitiivisia prosesseja

Kyse on siis ajatusprosessien käynnistämisestä niin, että yksilö voi oppia lisää tai uutta käsiteltävästä aiheesta. Esimerkiksi lapsen tieto siitä, että karhut syövät lihaa, ei kehity, jos tähän tietoon liittyviä ajatusprosesseja ei saada käyntiin. *Karhu syö vain lihaa* -käsititys karhujen ruokailutottumuksista jää pinttyneeksi, kunnes jokin oivallus saa juuri tähän tietoon liittyvät kognitiiviset prosessit liikkeelle. Vasta sitten tiedot karhujen ravinnosta voivat muuttua tai kehittyä.

Ympäristökasvattajan on ensin selvitettävä tiedon tarve, ja sen jälkeen kehitettävä opetusstrategioita, jotka saavat oikeat kognitiiviset prosessit liikkeelle. Sama koskee myös karhupelkoa ja tietoa siitä, että kahdella jalalla seisova karhu aikoo hyökätä kimppuusi. Kuten ravintoesimerkissä, tiedon muutos on täysin riippuvainen siitä,

onnistuuko ympäristökasvattaja tietoisten akkommodaatioprosessien avulla korvaamaan väärinkäsityksen oikealla tiedolla.

Oppimisprosessien tutkiminen käynnistyi toden teolla viime vuosisadan vaihteessa, kun useat tutkijat selvittivät, miten ihminen hankkii tietoa. Brune, Vygotsky, Piaget ja Dewey ovat tunnetuimpien teoreetikoiden joukossa, ja heidän työnsä on ajankohtaista pedagogiassa vielä nykyäänkin. Näitä tutkimuksia yhdistää se, että toiminta, osallistuminen, aistit ja taidot nähdään hyvien kognitiivisten prosessien keskeisinä "alullepanijoita".

Karhun ruokailutottumusten esimerkissä toiminta, jossa lapsi vertaa karhun ja krokotiilin kalloa sekä omaa suutaan, voi tuottaa oivalluksen hampaiden ja lempiruokien välisestä yhteydestä. Ihmisen kyky löytää yhteyksiä on ainutlaatuinen, mutta kyky muistaa näitä yhteyksiä vaihtelee. Esimerkissä lapsi saa käyttää omaa kehoaan (suutaan) toiminnassa, tällä on oppimisprosessiin merkittäviä myönteisiä vaikutuksia. Oman kehon hyödyntäminen vahvistaa lapsen oppimista.

Usein myös erilaiset oppimistavoitteet vahvistavat toisiaan: Kun lapsi oppii, että karhu syö itse asiassa paljon muutakin kuin lihaa, ja että se saattaa seistä kahdella jalalla vain nähdäkseen paremmin, niin nämä opit yhdessä voivat lievittää karhupelkoa. Vanha tietämys siitä, että karhu syö vain lihaa ja, että takajaloilla seistessään se on aikeissa hyökätä, korvattiin tiedolla siitä, että karhu onkin ihmisen tapaan kaikkiruokainen ja että se toisinaan nousee takajaloilleen nähdäkseen paremmin.

"CO₂-päivä", jossa ajatteluprosesseja synnytetään antamalla lasten käyttää omaa kehoaan ja omaa kykyään ymmärtää asiayhteyksiä. Suuri osa maailman hiilidioksidipäästöistä on peräisin auto liikenteestä, ja päästöjä voidaan vähentää monilla tavoin. Yhteistä niille on, etteivät lapset pysty niihin vaikuttamaan (autoveron korottaminen, metsien istutuksen lisääminen, kansainväliset sopimukset jne.). Tällaisissa tilanteissa, joissa yksittäinen ihminen tuntee helposti olonsa merkityksettömäksi, eikä koe voivansa vaikuttaa ympäristöön, on tehokasta todistaa asioiden päinvastainen laita.

Kun oppilaat pääsevät mittaamaan perheensä auton ilmanpaineita, he pystyvät selvittämään, kuinka monella on renkaissa liian vähän ilmaa. Teoriassa liian alhainen paine lisää hiilidioksidipäästö-

jä tietyn kaavan mukaan. Lasten kognitiiviset prosessit saatiin kuitenkin käyntiin vasta kun he sovelsivat auton rengaspainetta kottikärryyn. Yhden oppilaan istuessa kottikärryn kyydissä, toisen piti työntää niitä. Kierros liian alhaisella ilmanpaineella ja toinen oikealla ilmanpaineella. Kaikki oppilaat kokeilivat tätä käytännössä ja kaikki ymmärsivät energiankulutuksen ja ympäristön välisen yhteyden. Oli huomattava ero työntää raskaasti kuormattua kottikärryä, kun renkaassa on liian vähän ilmaa ja silloin, kun renkaassa on kunnolla ilmaa.

Tällaisilla opetustekniikoilla on useita etuja. Ensinnäkin osallistuessaan itse toimintaan ja päästessään käyttämään omaa kehoaan oivaltamiseen, lapset omaksuvat tehokkaammin ja helpommin uusia tietoja. Toiseksi näin heille voi osoittaa, miten suuri merkitys omilla toimilla on niin ympäristölle kuin vanhempien lompakollekin. Lasten ennakkoluulot siitä, että heidän ponnistelunsa ovat merkityksettömiä, korvataan lasten kokemuksella siitä, että asia on juuri päinvastoin. Kottikärrykokeen jälkeen oppilaat saivat läksyksi huolehtia siitä, että perheen auton renkaissa on aina oikea ilmanpaine. Kun viisisataa oppilasta toimii näin, sillä on jo merkitystä ympäristölle ja perheen taloudelle. CO₂-päivä palkittiin opetusmenetelmän ja ympäristötietojen välisestä yhteydestään.

Ympäristökasvatus ja oppimismotivaatio

Vanhoista oppikirjoista voi löytää taulukoita ja kaavioita vesikäyttöisten myllyjen ja sahojen toiminnasta. Kirjoissa saatetaan kertoa, miten rakentaa ansa huuhkajan pyytämiseksi. Tiedot olivat ajankohtaisia, tärkeitä ja hyvin merkityksellisiä tuon ajan yhteiskunnassa. Ympäristökasvattajan käsittelemän aiheen tulee olla merkittävä ja ajankohtainen, jotta oppimiseen johtavat ajatusprosessit saadaan käyntiin. Voimme helposti selittää tämän oppimismotivaationa.

Jos oppilaalla ei satu olemaan oman, vesikäyttöisiin sahoihin liittyvän kiinnostuksensa takia korkeaa oppimismotivaatiota, ei tällaista aiheetta ole kovin helppo käyttää opetustarkoituksiin nykyaikana. Vesikäyttöiset sahut ovat vanhanaikaisia, eikä niitä enää käytetä. Aniharva on edes sellaista nähnyt. *Vesikäyttöisten sahojen* aihepii-

Kuva 1: Toisen oppilaan istuessa kyydis-
sä, toinen työntää
kottikärryjä. Ensimmäisellä kierroksella
renkaassa on liian
vähän ilmaa, toisella
oikea määrä.
Valokuva: Benny
Sætermo

Kuva 2: Oppilaat
saavat kotitehtäväksi
huolehtia, että
heidän perheensä
auton renkaissa on
sopiva paine.
Valokuva: Benny
Sætermo

riä voidaan kuitenkin edelleen käyttää ympäristökasvatuksessa. Sen voi yhdistää esimerkiksi *ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen käsitte-
lyyn* tai *luontoalueen kulttuurihistorialliseen käyttöön*, jossa pyritään luomaan ymmärrystä alueen luonnonvarojen merkityksestä alueen väestölle.

Osallistujille voi tarjota myös tietoa siitä, miten luonnonvaroja pystyttiin aiemmin hyödyntämään nykyään "yksinkertaisilta" vaikuttavilla keinoilla. Tällöin saha voi muodostaa oppimista tehostavan kehikon oppilaiden asettuessa tuon ajan ympäristöön ja elämään. Ilman kehikon hyödyntämistä osallistujat alkavat pian vastustaa koko ympäristökasvatusta ja ajatella, *ettei heidän tarvitse oppia tätä – ettei tämä ole minulle olennaista*. Tämä on keskeistä huomata myös hiilidioksidiesimerkissä, joka havainnollistaa toimintamme suoraa vaikutusta ympäristööme ja perheemme talouteen.

Opetussuunnitelmat korostavat myös yhteiskunnan ajankohtaisiin aiheisiin liittyvää toimintaa ja tehtäviä. Koulut ovat kiinnostuneita ajankohtaisista kokonaisuuksista, joita ne eivät pysty itse resurssien tai tietotaidon puuteen vuoksi itse toteuttamaan. Ympäristökasvatuksella on tässä paljon annettavaa, sillä sen puitteissa on monesti mahdollista hyödyntää näyttelyitä tai muita tiloja, jotka tekevät toiminnasta aivan eri tavalla merkittävää kuin opetus perinteisissä luokkahuoneissa. Koulujen tarpeet ja kiinnostuksen kohteet kannattaa ottaa huomioon jo ympäristökasvatuksen suunnitteluvaiheessa, jotta koulut saataisiin mukaan ja käyttämään aikaa ympäristökasvatukseen.

Ajankohtaisia aiheita on erittäin tärkeä hyödyntää jo siksikin, että ympäristökasvatus on verrattain uusi ja tuntematon ala viranomaisille ja ihmisille yleensä. Ajankohtaisiin aiheisiin paneutuvaa opetusmallilla kehittämällä ja toteuttamalla ympäristökasvatusta siten, että se saa lasten kognitiiviset prosessit liikkeelle, voi ympäristökasvatus näyttäytyä yhteiskunnalle myönteisenä ja tärkeänä ilmiönä. Samalla ympäristökasvattaja luo itselleen yhteiskunnallista asemaa keskeisenä ajankohtaisen tiedon välittäjänä ja viestijänä, jota ilman yhteiskunta ei pärjää.

TARINANKERRONTA YMPÄRISTÖKASVATUKSEN TUKENA

TOMAS CARLSSON

Tarinankerronnalla on nykypäivänä suuri merkitys, tarinoiden avulla opimme ja muistamme. Laajassa merkityksessä myös opastusta luonnossa voidaan pitää tarinankerrontana. Menetelmänä suullinen kerronta poikkeaa esimerkiksi luennosta, joka sekin voi toisinaan sisältyä opastukseen. Suullinen kerronta on taiteen ikivanha muoto, joka saattaa olla ihmiskunnan vanhin tapa välittää tietoja ja muistoja sukupolvelta toiselle. Käsittelen tässä luvussa kerrontaa menetelmänä, joka sopii hyvin myös ympäristökasvatukseen.

Suullinen kerronta on ilmaisu- ja taidemuoto, joka etenee yhdessä kuulijoidensa kanssa. Kerronnalla luodaan kuulijan mieleen kuvia ja käytetään konkreettista, yksityiskohtaista kieltä, jolloin tarina ikään kuin herää henkiin ”kuvien” avulla. Kuulija pystyy helposti hahmottamaan tarinan tapahtumat, niihin liittyvät tunteet ja asiayhteydet.

Kuunnellessani mielenkiintoisia luennoitsijoita huomasin, että he toisinaan kertoivat henkilökohtaisista, aiheeseen liittyvistä kokemuksistaan. Kertomukset konkretisoivat aihetta, tekivät siitä helpommin ymmärrettävän ja täyttivät mieleni kuvilla. Siinä silmänräpäyksessä, kun luennoitsija vaihtoi tyyliään objektiivisesta ja analyttisestä subjektiiviseksi ja tunteita herättäväksi, tuntui kuin yleisön läpi olisi kulkenut aalto. Se asettui kuuntelemaan ja silmät alkoivat loistaa. Luonnossa opastettaessa ei voi päästä aivan yhtäläiseen tehoon, sillä ryhmä liikkuu ulkona elävässä luonnossa. Opastus voi kuitenkin synnyttää mielikuvia ja herättää muistoja. Parhaimmillaan kerronta edistää opastuksella osallisuutta herättämällä naurua, keskustelua ja kysymyksiä. Omissa kokemuksissani ja muistoissani opastuksista ja luennoista kertomukset ovat pääosassa.

Tarinankerronta on taiteen ikivanha muoto, joka saattaa olla ihmiskunnan vanhin tapa välittää tietoja ja muistoja sukupolvelta toiselle. Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

Joku on joskus todennut minulle näin: "Tämä oli upein kokemani luonto-opastus!" Näinä kertoina valtaosa retkestä on koostunut kertomuksista. Pitkään opastukseni olivat pääasiassa luennointia, vaikka silloinkin hauskoja tapahtumia tai elämäkokemuksia päätyi mukaan, pääasiassa koska pidin niistä itse. Pikkuhiljaa huomasin, että nämä hetket saivat aikaan jotain yleisössä. Heidän silmänsä alkoivat ikään kuin hohtaa.

Toisinaan järjestän varpusia, puluja ja muita tavallisia lintuja käsitteleviä kaupunkiopastuksia. Osallistujat tuntuvat innostuvan ennen kaikkea luonnon, ihmisen ja mielikuvituksen kohtaamisesta. Esimerkiksi varpusesta on valtavasti kansanuskomuksia ja kertomuksia, jotka kiehtovat osallistujia.

Kertomukset puluista voivat olla sitäkin koskettavampia. Tuskin mitään lintuja inhotaan yhtä paljon. Jotta osallistujat ymmärtäisivät pulujen todellisen luonteen, kerron heille usein tarinan ensimmäisen maailmansodan aikaisesta "kadonneesta pataljoonasta":

Kahdensadan sotilaan pataljoona oli juuri hiipinyt vihollisen linjojen taakse, kun heidän oma tykistönsä avasi tulen alueelle – tietämättä omien joukkojensa sijainnista. Pataljoona ei voinut liikkua mihinkään suuntaan, kun myös vihollinen tulitti heitä. Useat kaatuivat yrittäessään epätoivoisesti saada komentopaikkaan yhteyttä kirjekyyhkyjen avulla. Vihollisen tarkka-ampujat tappoivat kuitenkin jokaisen lähetetyn kyyhkyen. Lopulta jäljellä oli enää vain yksi, Cher Ami -niminen lintu. Sen jalkaan kiinnitettiin viesti, jossa luki "Lopettakaa herran tähden se tulitus. Ammutte omianne." Kyyhky lähetettiin matkaan, mutta se joutui luotisateeseen ja sai osuman jalkaan ja siipeen. Lintu kuitenkin jatkoi urheasti lentoaan takaisin kohti komentopaikkaa. Pian kranaattisade lakkasi ja satakunta eloonjäänyttä pääsi turvaan. Cher Ami sai ansioistaan mitalin ja on vieläkin esillä Washingtonin kansallismuseossa.

Käytän tätä kertomusta esimerkkinä kirjekyyhkyjen – jotka ovat puluja nekin – uskomattomasta suunnistuskyvystä ja halusta lentää kotiin. Se on myös todiste niiden selviytymiskyvystä – eikä vähiten ihmisten kesellä. Pulut ansaitsevat ihailua ja kunnioitusta.

Cher Amin kaltaiset tosielämän kertomukset toimivat erinomaisesti.

Kyyhkyihin, muihin lintuihin ja eläimiin liittyy paljon kulttuurihistoriaa. Monet tarinat, myös raamatulliset kertomukset, tarjoavat usein satumaisen selityksen lintujen äänille, ulkonäölle tai käyttäytymiselle. Kertomukset viihdyttävät aina osallistujia.

Puhuessamme lintujen pesimisajoista, käytän seuraavaa satua muistin tueksi:

Korppi oli ylpeä saatuaan oksista rakentamansa pesän valmiiksi, kun se näki isoa havua kuljettavan muurahaisen: – Sinähän se vasta kevyttä kuormaa kannat!, korppi pilkkasi. Muurahainen älähti: – Kuljetan kymmenen kertaa oman painoni verran! Korppi meni hämilleen ja seurasi muurahaista sen pesälle. Nähdessään muurahaisen hienon pesän, korppia alkoi kalvaa mustasukkaisuus ja se repi pesän rikki. Muurahainen kirosi korpin: – Munasi ja poikasesi eivät enää ikinä saa olla rauhassa! Korppi lensi kauhuissaan tiehensä. Joka kerta, kun korppi rakensi pesän puuhun, muurahaiset tulivat ja tuhosivat sen. Vaikka kuinka korkealle korppi pesänsä teki, mikään ei auttanut. Siitä lähtien korppi on rakentanut pesänsä ja muninut munansa kevättalvella ennen muurahaisten heräämistä.

Toinen tarinoiden muoto ovat ”elämäntarinat”, jotka nousevat omista kokemuksistamme. Näitä on usein helppo kertoa, mutta ne tarvitsevat kenties hieman värittämistä dramaturgian ja kerronnan keinojen avulla. Tarinankerronnan harjoittelu on tärkeää riippumatta, ovatko kyseessä tarut, sadut vai elämäntarinat.

Muuttolinnuista kertoessani monet hämmästyvät kuullessaan, että monet linnut muuttavat yöllä. Annan tästä esimerkin kertomalla omasta öisestä kokemuksestani:

Seisoin Utklippanin majakan juurella. Sumuisessa lokakuun yössä majakan pyörivän valonsäteen ympärille kerääntyi yhä enemmän pikkulintuja. Aamun lähestyessä tuhansia ja taas tuhansia rastaita, kerttuja, punarintoja ja muita lintu-

lajeja lensi majakan ympärillä. Pimeässä kuulin kutsuään-
ten kakofonian – ilma oli täynnä sirkutusta ja linnunlaulua
joka suunnalta. Majakan valon pyyhkäistessä ohi näytti, kuin
ilma olisi ollut täynnä tuikkivia tähtiä. Sellaisia öitä entisajan
säätarakkailijat ovat saattaneet kuvailla ”selkeiksi ja tähti-
kirikkaiksi”. Majakkalyhdyn vihreiden ja punaisten lamppujen
valossa sadat hippiaiset näyttivät värikkäiltä kolibreilta, kun
ne lekuttivat majakan lasin edessä. Varhaisessa aamuhämä-
rässä kolmisenkymmentä sarvipöllöä lensi äänettömin siivin
kuin kuoleman kätyreinä lintuparveen, joka tarjosi niille kuin
loppumattoman seisovan pöydän.

Kerrottuani tämän lyhyen tarinani jatkan kertomusta sillä, mistä
nämä linnut ehkä ovat lähteneet muuttomatkalle, lintujen muutosta
ja suunnistamisesta, säästä ja muuttoreiteistä.

Suullinen kerronta on loistava menetelmä ympäristökasvatta-
jille – se tuo mukaan huumoria, luo hyvää tunnelmaa ja osallisuutta
ryhmässä, auttaa osallistujia samaistumaan omiin kokemuksiinsa ja
tukee oppitunnin sisältöjen muistamisessa.

YMPÄRISTÖKASVATUS JA KULTTUURIHISTORIA

OLE SØRENSEN

Luonto- ja kulttuurihistoria kulkevat käsi kädessä ympäristökasvatuksessa. Joillakin kierroksilla tai tapahtumissa pääaiheena on luonto, toisissa kulttuurihistoria. Toimin Tanskan kulttuurihistoriaa työssään käyttävien ympäristökasvattajien verkoston koordinaattorina ja tehtäväni on järjestää monipuolista täydennyskoulutusta jäsenillemme. Kerron tässä artikkelissa, miten sisällytän luonnontiedettä ja kulttuurihistoriaa omaan ympäristökasvattajan työhöni Aamosenin luonnonpuistossa.

Avoimet arkeologiset kaivaukset ovat esimerkki tapahtumista, joissa kulttuurihistoria on ensisijalla. Tapahtuman puitteina toimii arkeologinen kaivaus, jossa esittelemme kollegoideni kanssa osallistujia todennäköisesti kiinnostavia löytöjä ja kerromme paikan tarinaa. Keskitämme arkeologisiin löytöihin ja historiaan, mutta yhdistämme ne ympäröivän luonnon muodostamaan kokonaisuuteen.

Esimerkkinä tästä on kivikautinen kaivaus, jossa ympäristökasvattajat valmistavat osallistujille ostereita nuotiolla, tai rautakautinen kaivaus, jossa saamme maistaa tuon ajan puuroa. On tärkeää, että tapahtumissa käytetään kaikkia aisteja – saamme nähdä, koskettaa, maistaa ja haistaa!

Merikotkat ovat suurin nähtävyys, mutta saaren kulttuuriin liittyvät kertomukset saattavat kiinnostaa osallistujia lähes yhtä paljon.
Valokuva: Shutters-tock

Kulttuurimaisema

Tanskassa sijaitsevan suosituksen Moesgaardin kulttuurihistoriamuseon paikallishistoriaan keskittyvässä osiossa ympäristökasvattajat opettavat niin luonnontiedettä kuin kulttuurihistoriaakin. Uskon henkilökohtaisesti, että luonnon ja kulttuurin välinen yhteys tarjoaa upeita mahdollisuuksia ympäristökasvatukseen niin julkisissa kuin yksityisissä tilaisuuksissa. Se on kuin saisi käyttöönsä paletin kaikki värit!

Lapsille ja aikuisille suunnatut kierrokseni ja tilaisuuteni järjestetään kertomusten ja tapahtumien aidossa kulttuuriympäristössä. Paikka voidaan sijoittaa historialliseen viitekehykseen, jolloin se saa oman historiansa luonnonkauneuden lisäksi. Tanskassa luonnonmaisema on voimakkaasti kulttuurin muovaama.

Merikotkan valtakunnassa – Alrøn luonto ja kulttuurihistoria

Yksi suosikitapahtumistani on "Merikotkan valtakunnassa – Alrøn luonto ja kulttuurihistoria." Alrøn saari sijaitsee Tanskan itärannikolla ja sen naapurisaarella Vorsøssä on pesinyt vuodesta 2012 menestyksekkäästi merikotkia. Talvikuukausina kotkat saavat ravintonsa Alrøn eteläpuolella yöpyvien vesilintujen tarjoamasta valtavasta "ruokakomerosta". Alrøllä on mahdollista seurata kotkia kaukoputkien ja kiikareiden avulla, ja erityisen jännittävää on seurata niiden saalistusta.

Järjestän vuosittain kolmesta neljään merikotkaretkeä Alrølle. Erästä retkestä tuli aivan ainutlaatuinen, eikä vain todella suuren osallistujamäärän, 125 henkeä, vuoksi. Saimme tuolloin nähdä Vorsøen merikotkaparin järjestävän todellisen metsästysnäytöksen, jossa nähtiin eri tekniikoita ja strategioita. Näytös jatkui yli tunnin ajan pienen tauon kera, jolloin pienempi merikotkauros "veti henkeä" ja lepuutti päätään hieman suurempaa naarasta vasten. Aivan oikea idylli. Valitettavasti kotkilla ei ollut metsästysonnea sinä päivänä. Retken osallistujat nauttivat kuitenkin esityksestä suuresti.

Kulttuurihistoria

Tanskassa kuta-
kuinkin koko luonto
on ihmiskulttuurin
muovaamaa. Ole
Sørensen opasta-
massa.
Valokuva: Ole Sørensen

Entä kulttuurihistoria sitten? No, vaikka merikotkat ovatkin se retken varsinainen vetonaula, hyödynnän niitä odotellessa jäävän loppoajan tai paikasta toiseen siirtymiset, tarinoin ihmissukun jännittävästä Alrøn saaresta. Kulttuurihistoriallinen ympäristökasvatus voi yhdistää historialliset tapahtumat nykyaikaan ja luoda käsityksen siitä, miksi paikka nykyään näyttää siltä miltä se näyttää. Tarinani kertovat Alrøn saaren esi-isästä Jost Rosenmeierista, lauttaliikenteestä, varastorakennuksista, myllystä, kahlaamosta, ”taistelusta” rantaan ajautuneen valaan puolesta ja paljon muusta. Kuuntelemme tietenkin myös lintujen laulukuoroa: haapanan kaunista vihellystä, kuovin melankolista ääntä ja kapustarintojen haikeita säveliä!

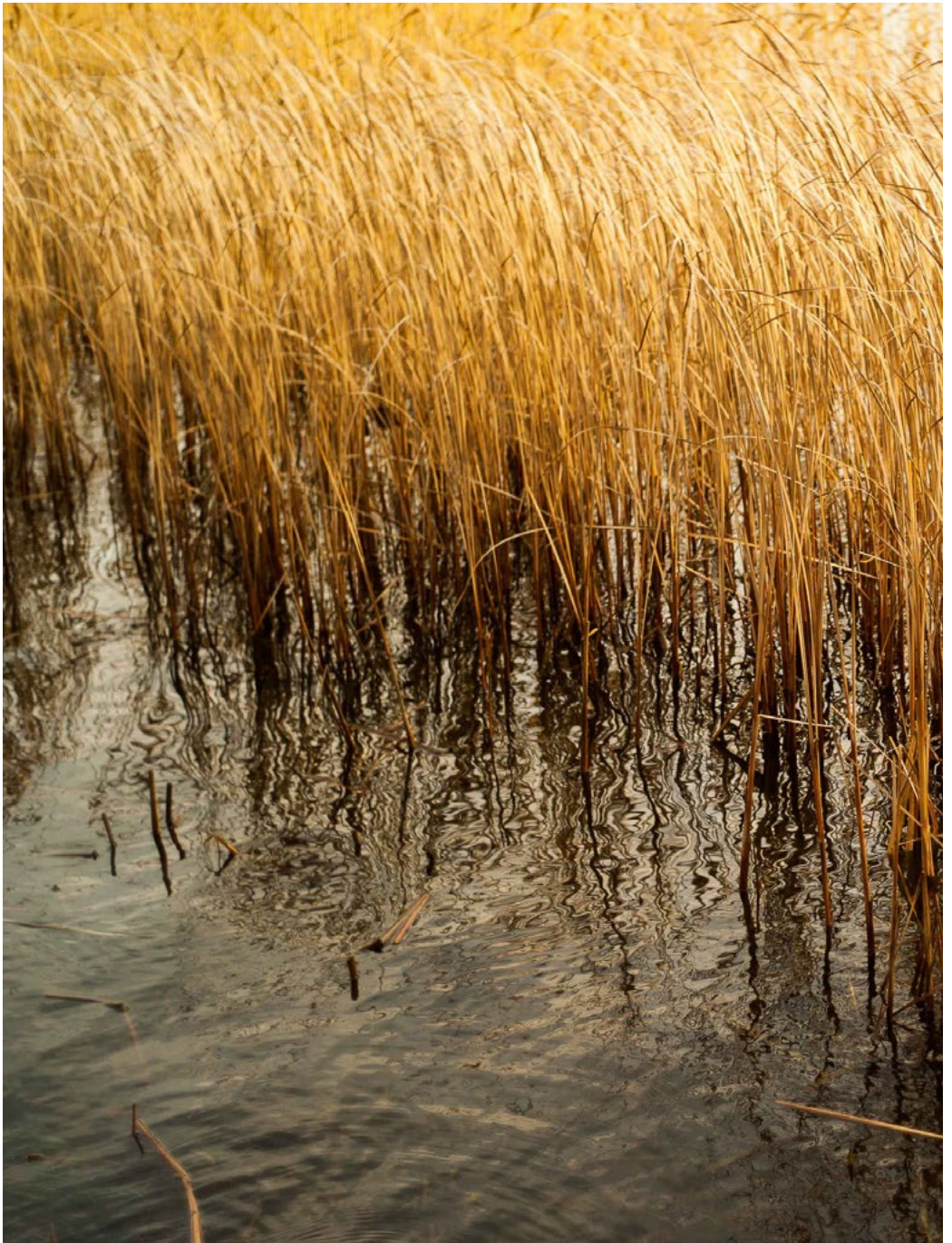
TUTUSTU ELÄMÄÄN VEDESSÄ!

KJERSTI HANSSEN

Monien koulujen ja päiväkotien ohi solisee puro tai niiden takametsässä juoksee pieni joki, joka on mitä mainioin paikka tutustua elämään vesiympäristössä. Pohjaeläinten kerääminen ja tutkiminen kiinnostaa kaikenikäisiä, ja tarjoaa monelle mahdollisuuden omaehtoiseen toimintaan ja sen myötä oppimiseen. Esittelen tässä artikkelissa tapoja hyödyntää vesielementtiä koulujen ympäristökasvatuksessa.

Valkoiset laatikot, tyhjät jäätelöpakkaukset ja tukevat haavit kelpaavat mainiosti vesieliöiden tutkimiseen. Kätevästi mukana kulkee myös kangas, johon on painetun määrityskaavan avulla oppilaat voivat tunnistaa löytämänsä eliöt. Minulla on tapana antaa osallistujille ensin vinkkejä, mistä kannattaa lähteä haavimaan eläimiä tai etsimään niitä muilla keinoin. Tämän jälkeen jaan heidät ryhmiin ja seuraan hetken verran näiden toimintaa ja hahmotan, ryhmät tarvitsevat apua eläinten keräämisessä. Hyvät saappaat ovat tärkeitä, mutta usein oppilaalla tai parilla kastuvat jalat. Silloin on hyvä olla

Elämää ja luonnonihmeitä löytyy runsaasti arkisesta ympäristöstämme, kuten rantapenkeleiltä ja oijen pohjilta.
Valokuva: Unsplash

mukana ylimääräinen pari sukkia. Oppiminen ei ole koskaan helppoa märkänä tai palelevana!

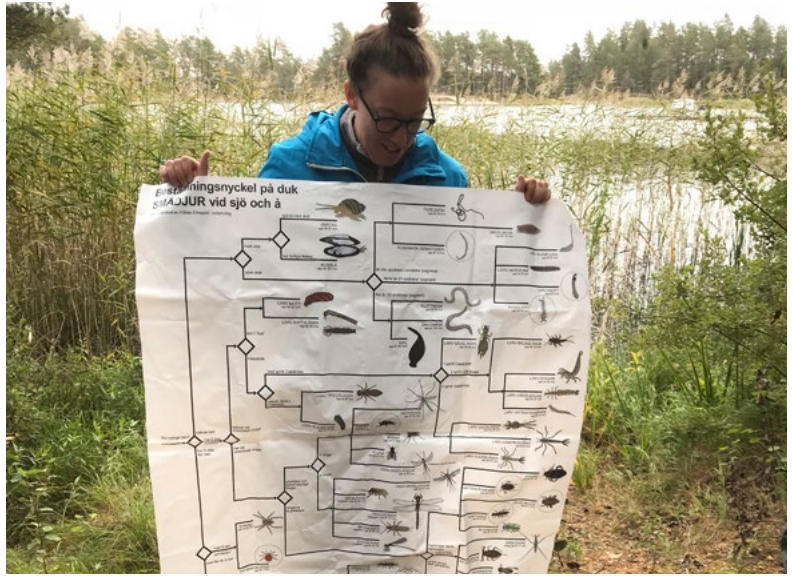
Jos purossa on myös kalaa, oppilaat innostuvat ja kiinnostuvat entistä helpommin, erityisesti energiset oppilaat jaksavat usein keskittyä paremmin. Mutta pienellä suunnittelulla saa kaikki oppilaat kyllä mukaan. Sähkökalastusvälineet mahdollistavat elävien kalojen pyynnin, mutta muitakin pyydyksiä voi käyttää. Muistathan vain seurata lakeja!

Elävät kalat herättävät erilaisia tunteita kuin kuolleet. Oman kokemuksen mukaan monet lapset oma-aloitteisesti antavat eläville kaloille nimen ja välittävät niistä. Antamalla oppilaiden itse siirtää kalat pyydyksestä muovipusseihin jokainen saa omantasoisensa haasteen. Joku jättää mukavuusalueensa pyydystämällä kalan varovasti ja siirtämällä sen käsillään, toiset pääsevät kasvamaan ihmisinä pitämällä pussista kiinni, kun kokeneempi oppilas laittaa kalan pussiin. Kaikille on tilaa tuntea, että minä pärjään!

Leikimme monesti lohen matkaan liittyvää hajuleikkiä oppilaiden kanssa. Aloitan kertomalla lyhyesti luonnonvaraisten lohien elinkaaresta, joka alkaa mädistä ja päättyy sukukypsään loheen. Samalla havainnollistan herneillä, kuinka moni kaloista kuolee matkalla. Tällä tavoin toivon voivani näyttää, mitä kaikkea jäljelle jääneet lohet ovat saaneet kokea.

Varsinainen leikki alkaa jakaessani joka oppilaalle paperin, jossa lukee joki, johon hänen lohensa kuuluu. Käytän usein hauskalta kuulostavia, keksittyjä jokia, kuten Mansikkajoki ja Banaanijoki. Seuraavaksi onnittelen oppilaita lyhyesti siitä, että he ovat onnistuneet piiloutumaan suurelta taimenelta, uimaan haikaraa karkuun ja välttämään kirjohylkeen tarkan katseen. Sen jälkeen toivotan "lohet" tervetulleeksi Norjan rannikolle ja kannustan niitä löytämään kotijoelleen huutamalla *"löytäkää reittinne haistelemalla, te kutuvalmiit lohet!"* Kun "lohet" ovat päässeet kotijokeensa (eli "heidän" tuoksuiselle kupille) selvitämme, kuinka monta lohta on palannut eri jokiin.

Tekemällä kalakannoista eri kokoisia ja tutkimalla niiden sukupuolijakaumaa havaitsemme, että meidän on hoidettava jokia eri tavalla, jotta voisimme hyödyntää eri lohikantoja. Leikin loppuvaiheessa tapanimi on "saastuttaa" yksi joki etikalla ja kysyä *"Kuinka*

Koululaisia auttaa ulkokäyttöä kestävä lakana, johon on painettu vesieläinten määrittyskaava. Valokuva: Eva Sandberg

helppoa nyt on haistaa, missä Mansikkajoki on?" Laitan sitten "saastuneen" kupin kiertämään luokassa. Tällainen aistikokemus herättää kehollisen kokemuksen ja auttaa oppilaita ymmärtämään, miten eläimet käyttävät luontoa ja aistejaan täysin eri tavalla kuin me ihmiset. Sitten on myös helpompi keskustella siitä, miten jätteemme voivat vaikuttaa luonnossa.

Lähijokipäivinä emme tutki suuria, hyvin tunnettuja ja suosittuja suojelualueita, vaan kenties merkityksettömämmiltä tuntuvia lampia ja ojia. Oppilaita näyttää hämmästyttävän se, kuinka paljon elämää arkiseen lähiluontoon kätkeytyy. Kun he saavat mahdollisuuden tutustua ympäristöönsä oikeilla työkaluilla, heille avautuu mahdollisuus oppia tuntemaan oman lähialueensa luonto ja yhdistää hyviä kokemuksia veteen. Siksi olisi todella tärkeää, että lähellä on turvallinen puro tai joki, josta myös löytyy elämää.

Kehotan siis: Lähde oppilaiden kanssa ulos ja anna heidän tutustua elämään vedessä – se johtaa leikkiin, hämmästykseen ja oppimiseen!

VLOGI INNOVATIIVISENA VIESTINTÄTYÖKALUNA

LENA FAGERWING

Norjan rannikolla, kutakuinkin Perämeren pohjukan korkeudella sijaitsevasta Vega-saaristosta tuli maailmanperintökohde vuonna 2004. UNESCO:n maailmanperintökomitea painottaa perusteluissaan saarelaisten kestävästä elämäntapaa: Vega-saaret osoittavat, miten kalastaja- ja talonpoikaissukupolvet ovat pystyneet selviämään pienillä tuulen pieksämillä saarilla 1500 vuoden ajan elinkeinonaan haahkan untuvan kerääminen. Saaristo on myös hyväksytty niin sanotuksi kestäväksi matkakohteeksi ja se on rauhoitettu lintujen pesimäaikaan, eikä sinne pääse myrskysäällä. Kerron tässä artikkelissa, miten hyödynnämme vlogia eli videoblogia kohderyhmien saavuttamisessa vaikeivät he pääsisi vierailemaan saarilla.

Ympäristökasvatus Vegan saaristossa on suunnattu kahdelle eri kohderyhmälle: matkailijoille ja kouluttautumaan saapuville ryhmille. Vega-saarten maailmanperintösäätiö käyttää työkaluja, joiden avulla alue on laajan kohderyhmän saavutettavissa ilman että alueen arvoja tuhotaan. Tämä aiheuttaa haasteita. Lintujen pesimäaikojen

Vega-saarten maailmanperintö-
kohde tunnetaan perinteestä rakentaa haahkoille pesiä ja kerätä pesinnän jäl-
keen höyhenet näistä talteen-
Valokuva: Ina And-
reassen

ja sääolosuhteiden vuoksi Vega-saaret eivät ole aina avoinna ryhmille. Kysymys kuuluu: onko kävijän oltava fyysisesti paikalla, jotta ympäristökasvatusta voidaan toteuttaa?

Vegan maailmanperintökeskuksen viestintästrategiassa painotetaan maailmanperinnön muovaamista aktiiviseksi ja vuorovaikutteiseksi alustaksi oppimiselle. Nuorten mieltymysten selvittäminen osoitti Youtuben olevan heidän ensisijainen viestintäkanavansa. Siksi myös ympäristökasvatuksen työkaluksi valittiin "vlogi" (videoblogi). Maailmanperinnön on oltava koettavissa "livenä" vuodenojasta ja fyysisistä edellytyksistä huolimatta.

Vlogi käytännössä

Store Emårsø on yksi Vegan saarista ja siellä on kunnostettu maatila. Vasta 22-vuotias Henriette Næss Ebbesen ja hänen perheensä ovat tehneet kovasti työtä paikan kulttuuriarvojen palauttamiseksi. He haluavat välittää maailmanperinnön arvoja aidossa maatilaympäristössä.

Tilalla ei ole sähköä eikä vettä, ja elämä siellä poikkeaa täysin siitä mihin nykynuoret ovat tottuneet. Henriette eli jonkin aikaa yksin Emårsøyllä. Saari on pieni ja siellä on vain yksi maatila. Hänen ainoat seuralaisensa olivat kaksi pientä lammasta ja kaksi lehmää.

“Suoraa saarelais-elämää” -vlogissa pystyttiin luomaan virtuaalinen elämys saarelaisten arkipäiväisestä elämästä. Valokuva: Henriette Næss Ebbesen

Hän näytti meille saarelaiselämän eri puolia – talonrakennusta, pesänrakennusta haahkoille, niittoa, ruuanetsintää vedenrajassa, kasvien tutkimista, pihapiirin hoitoa, rannikkokulttuuria, ruuan valmistamista... Hänellä oli mukanaan videokamera. Vlogissa "suoraa saarelaiselämää" esiteltiin arkielämää videoklippeinä, joita jaettiin sosiaalisessa mediassa ja Youtube-kanavalla vegalive.no. Kanava voi toimia tulevaisuuden elämysasemana. Sisältöä voidaan päivittää jatkuvasti, jolloin tuotteesta tulee dynaaminen.

Tarkoituksena oli tilan askareiden avulla kertoa alueen hoidosta ja suojelusta monipuolisesti. Lisäksi vlogi toimii innovatiivisena luonnonsuojelun välineenä. Videoklippien avulla saariston elämää ja höyhenten keruuperinnettä voitiin seurata myös haahkan pesimäaikana, jolloin saaret on suljettuja yleisöltä.

Maailmanperintö rasiassa

"Perintö rasiassa" -tuotteella vlogia viedään vielä askeleen verran pidemmälle. Kotelossa on virtuaalitodellisuuden johdattavat VR-lasit ja teemaesite. Esite toimii oppaana ja sisältää neljä QR-koodia, joiden kautta kävijä pääsee omalla kännykällään 360-astetta kääntyviin videoklippeihin. Videot voidaan kokea myös VR-lasien avulla. Rasia vahvistaa jo olemassa olevia työkaluja, joiden avulla Vega-saariston maailmanperintö voidaan kokea etänä. Lisäksi kokemus voidaan viedä mukana kotiin. "Maailmanperintö rasiassa" voi markkinoida aluetta uusille kävijöille ja saariston jo tunteville. Videoklippeihin voi käydä tutustumassa osoitteessa vegalive.no.

Vlogi menestyi

Vlogi työkaluna on osoittautunut menestykseksi sekä vanhempien että nuorempien keskuudessa. Youtuben käyttö luonnon ja kulttuuriperinnön viestintäkanavana on "yksinkertainen" tapa tavoittaa monia. Se on dynaaminen väline, joka edistää kestävästä kehityksestä. Youtube-kanava on suhteellisen pieni investointi, kun mietitään kuinka suuren kohderyhmän netin kautta voi tavoittaa.

Termi "ympäristökasvatus" sisältää niin paljon enemmän mahdollisuuksia kuin pelkkä ryhmä, joka työskentelee ympäristökasvattajan kanssa lyhyen ajan. Jotkin paikat vaativat eri vivahteita ja useita viestintävälineitä, jotta niistä voidaan viestittää tehokkaasti. Vega-saarten maailmanperintösäätiö edistää aktiivisesti toimia, joilla voidaan houkutella uusia asukkaita, ja on mukana kehittämässä työkaluja, joiden avulla seuraava sukupolvi saadaan ottamaan vastuuta elävästä kulttuurimaisemasta. Vlogi on osoittautunut hyväksi aluksi!

Sinisimpukkasaalessä aurinkoisena päivänä Vega-saarilla.
Valokuva: Ina Andreassen

RIIMUT JA KULTTUURI- HISTORIAALLINEN YMPÄRISTÖKASVATUS

THOMAS LARSEN
SCHMIDT

Åmosenin luonnonpuistossa on monia jännittäviä arkeologisia löytöjä viikinkiajalta. Tuota aikaa ilmiöineen voi kuitenkin olla vaikea välittää tavalla, joka ottaisi kaikki aistimme mukaan. Mennyttä voi olla vaikea tuntea tai ymmärtää ja siitä voi olla vaikea saada otetta. Saadaksemme mielen, kehon ja ajatukset mukaan, olemme kehittäneet ympäristökasvatuskokonaisuuden viikinkiaikaisen riimukirjoituksen ympärille. Kutsumme toimintaa riimujen polttamiseksi, ja olemme teettäneet sitä varten polttoraudan.

Käytännössä voimme toteuttaa koululuokan ympäristökasvatustehkeen monella eri tapaa luokan oppimistavoitteista riippuen. Saavutuaan paikan päälle, oppilaat voivat auttaa nuotion tekemisessä, riimuraudan hakemisessa ja muissa valmisteluissa. Lasten auttaessa, voidaan samalla keskustella muun muassa siitä, miten elävää nuotiotulta tulee käsitellä ja, miten sen ympärillä käyttäytyä.

Tavoitteena on, että jokainen lapsi polttäisi oman riimunsa omaan puulaattaansa. Ajan salliessa, lapset voivat myös itse sahaa puulaattaansa ja porata siihen reiät narua varten. Reiät tehdään, jotta laattoja voitaisiin käyttää kaulaan ripustettavina mitaleina tai talismaaneina. Jokainen lapsi saa tämän myötä kotiin vietäväksi esi-
neen, joko muistoksi tai luokassa käytettäväksi.

Toiminnan yhteydessä on runsaasti mahdollisuuksia keskustella monista aiheista, joita riimujen polttaminen avaa, kuten turvallisuudesta, kielen ymmärtämisestä, puusta, kielestä ja oikeinkirjoituksesta.

Pohdintaa

Riimujen polttamisen avulla voi toteuttaa monia erilaisia asioita, ja siksi sitä voidaan mukauttaa joustavasti eri opetussuunnitelmiin ja toiveisiin:

Tulen käyttö

Sekä lasten että aikuisten aistit avautuvat nuotiopiirissä tulen ympärillä. Tuli on ollut elämän edellytys koko ihmisen historian aikana. Se herättää eloon niin näkö- kuin tunto-, kuulo- ja hajuaistinkin. Tulen avulla ympäristökasvattajat saavat sekä lapset että aikuiset kiinnostumaan aiheesta.

Turvallisuus

Avotulen ympärillä on aina luonnollista puhua turvallisuudesta ja tulen kunnioittamisesta. Riimujen polton yhteydessä käytetään hehkuvaa rautatankoa, mikä luonnollisesti vaatii erittäin tiukkaa turvallisuutta. Ympäristökasvattajan tulee hallita tietyt aiheet, kuten luokan turvallisuudesta huolehtiminen ja viestintä pelastustoimen kanssa.

Kielen ymmärtäminen

Riimut ovat nykykielen esihistoriallinen versio, joka on alun perin kotoisin Rooman valtakunnasta vuosien 0 ja 400 välillä. Silloinen Rooma oli keskeinen eurooppalainen valtakijä ja vaikuttaja. Tässä

Riimurauta
Valokuva: Thomas
Larsen Schmidt

yhteydessä voidaan keskustella kielen perusolemuksesta – mitä kieli on ja mistä se tulee, niin puhutun kuin kirjoitetunkin kielen osalta. Esimerkiksi ruotsinkielen sana "bokstav" (kirjain) on peräisin sanoista "bokträd" (pyökki) ja "stav" (sauva) = "bokstav" (pyökkisauva) = "runpinne" (riimukeppi).

Pohdintaa oikeinkirjoituksesta

Riimut eroavat nykykielistä siinä, että ne eivät perustu oikeinkirjoitukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapset saavat itse päättää, miten sanat kirjoitetaan. Samalla on tilaisuus keskustella miten oikeinkirjoitus on nykyaikainen keksintö, eivätkä asiat ole aina olleet näin.

Puun kokemus

Osallistujien käsitellessä puuta omin käsin, he ymmärtävät miltä puu tuntuu. Tutustuminen puuhun tapahtuu niin näkö-, tunto-, haju- kuin kuuloaistinkin avulla.

Luonto ja tekniikka

Punaisena hehkovaa rautaa on jännittävää katsella luokan kanssa, mutta myös itse tuli, puu, ja se mitä tapahtuu kun puuta poltetaan hehkuvan kuumalla raudalla, ovat mielenkiintoisia.

Puu ja sen rakenne

Puuaineksen rakenteesta tulee osa kokonaisuutta. Vanhoissa riimukirjaimilla kirjoitetuissa runoissa ei ole vaakasuoria viivoja, sillä useimmat riimut veistettiin elävään puuhun. Kasvavan puun syyt voivat mennä umpeen, jos leikataan niiden suuntaisesti. Jotta riimut eivät katoaisi puun kasvaessa, niissä käytettiin vain pystysuoria ja vinoja viivoja. Tämä riimujen yksityiskohta on loistava lähtökohta keskustelemiselle puusta ja sen rakenteesta, kuten veden imukyvyttä ja monesta muusta seikasta.

Suosituksia

Jos haluat kokeilla itse riimujen polttamista, tarvitset polttoraudat, joissa on riimuja. Useat sepät tekevät niitä tilauksesta, mutta jos haluat kuvassa näkyvän sarjan, voit ottaa yhteyttä Åmoseniin luonnonpuistoon (www.naturparkaamosen.dk) josta kerrotaan, mistä niitä voi tilata.

Jos riimurauta on liian monimutkainen ratkaisu, myös tusseilla voi tehdä riimuja. Tällöin ei kuitenkaan tarvita nuotiota, ja oppimisen edellytykset muuttuvat.

YMPÄRISTÖ- KASVATTAJUUS

METTE AASKOV
KNUDSEN

Ympäristökasvattajien näkemyksessä omasta työroolistaan on tapahtunut muutos. Roolin muutos nivoutuu koko ympäristökasvatuksen muuttumiseen tieteeeseen perustavasta, yksisuuntaisesta, ja konkreettisia luonnonilmiöitä koskevasta lähettäjältä vastaanottajalle -viestinnästä vuorovaikutteiseen viestintään, fasilitaatioon ja pyrkimykseen tarjota osallistujille aistikokemuksia, tunteita ja aitoa ymmärrystä käsiteltävästä aiheesta. Tämän luvun artikkeleissa kuvaamme, miksi on tärkeää keskittyä osallistujiin – niin suunnittelussa kuin toteutuksessakin.

Ympäristökasvatus ei ole vain vieraiden kanssa kasvotusten seisomista ja tiedon välittämistä luonnosta ja maisemasta. Ympäristökasvatus sisältää kaikki ne prosessit ja työvaiheet, joita liittyy toiminnan tai tapahtuman suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. Ympäristökasvattaja tarvitsee monia taitoja ja uskallusta jättää tilaa osallistujien omille elämyksille, kokemuksille ja pohdinnoille. Ympäristökasvattajan tulee myös pystyä oman toimintansa ja käytäntöjensä reflektointiin sekä olemaan valmis muuttumaan, sopeutumaan ja kehittämään itseään.

Eri roolien omaksumiseen tarvittavat kyvyt ja taidot ympäristökasvatuksen eri vaiheissa – ennen aloittamista, sen aikana ja sen jälkeen – muodostavat kokonaisuuden, jota kutsumme ympäristökasvattajuudeksi. Se muodostaa tämän luvun ytimen. Syvennymme useisiin näistä rooleista, osittain rooleja teoreettisesti pohtivien artikkelien kautta ja osittain Pohjoismaissa toimivien ympäristökasvattajien esimerkkien avulla heidän kertoessaan, miten he toimivat ympäristökasvattajuutensa eri rooleissa.

Tämä kirja keskittyy ennen kaikkea suoraan eli kasvotusten tapahtuvaan ympäristökasvatukseen. Monet luonnossa vierailijat kohtaavat myös muita opastusvälineitä kuten kylttejä, esitteitä, soveluksia ja verkkosivuja. Monet tässä luvussa esitetyistä periaatteista koskevat sekä kasvokkaista että välillistä viestintää.

Ympäristökasvatus on suunnattu monille eri kohderyhmille, päiväkotilapsista koululuokille ja opiskelijoille sekä perheille ja kaikenikäisille vapaa-ajallaan ympäristökasvatukseen osallistuville vierailijoille. Ympäristökasvatus tapahtuu yleensä ulkona ja vuorovaikutuksessa puheen, vuoropuhelun ja toiminnan välillä. Lähtökohdana ovat vallitsevat luonnonolosuhteet ja kaikin aistein havaittavat luonnonilmiöt.

Monien ympäristökasvattajien motto on *Show, don't tell* tai sen muunnelma: *Don't tell it – make people think themselves*. Ympäristökasvattajien tehtävänä on kiinnittää osallistujien huomio luontoon ja luonnonilmiöihin, kulttuuriperintöön ja ympäristöön sekä jakaa tietoa näistä, mutta myös herätellä heidän huomiokykyään luon-

Eri roolien omaksumiseen tarvittavat kyvyt ja taidot ympäristökasvatuksen eri vaiheissa – ennen aloittamista, sen aikana ja sen jälkeen – muodostavat kokonaisuuden, jota kutsumme ympäristökasvattajuudeksi.

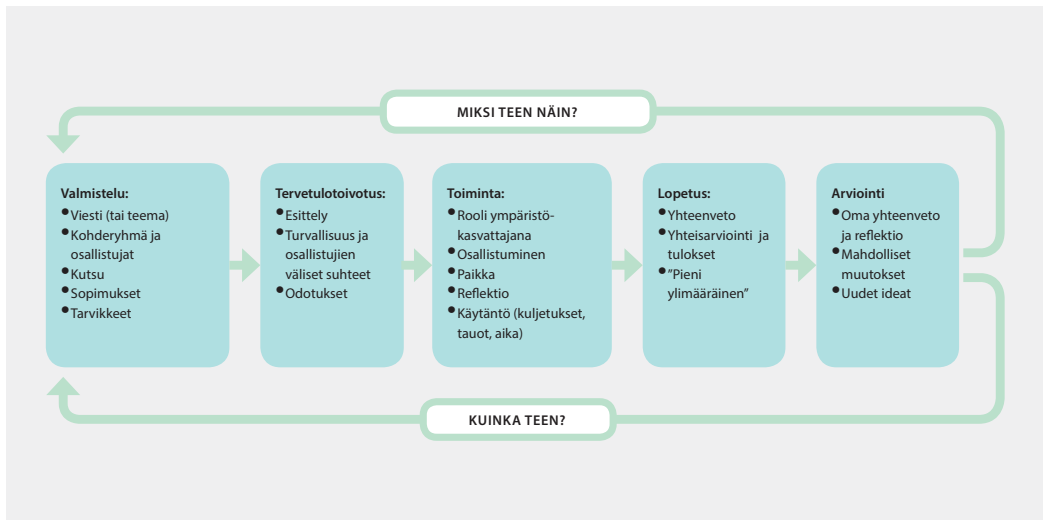
non havainnoimiseen. Osallistujien tulisi kokea olevansa mukana toiminnassa kaikilla aisteillaan ja tunteillaan sekä kokea, että heidän käsityksensä otetaan vakavasti ja että ne huomioidaan siten, että heidän on mahdollista myöhemmin tehdä omat valintansa elämänsä ja kokemustensa valossa. Samalla osallistujien on mahdollista ymmärtää toistensa käsityksiä ja toimintatapoja. Tätä voivat edistää kaikin aistien koettavat elämykset yhdessä tai yksin, vuorovaikutuksessa ja tunteiden kanssa.

Ympäristökasvatus käytännössä

Suunnitellakseen hyvän viestintätilanteen, ympäristökasvattajan tulee osata lukea osallistujia, sopeuttaa toimintansa heidän mukaisekseen ja antaa heille haasteita.

Esitämme tässä ympäristökasvatuksen suunnittelumallin, joka takaa sen, että mukaan saadaan kaikki vaadittavat elementit. Suunnittelumalli perustuu kohderyhmään ja ottaa huomioon osallistujien toiveet ja tarpeet.

Kuva 11
Ympäristökasvatuksen suunnittelumalli.

Kuvassa 11 on yleiskuva tästä mallista, jota voit käyttää omassa suunnittelussasi.

Valmistelu

Ympäristökasvatuksen suunnittelussa on ratkaisevan tärkeää tuntea kohderyhmä hyvin. Mitkä ovat osallistujien odotukset, ymmärrys ja näkökulma ja miten nämä suhtautuvat toisiinsa? Kohderyhmiä voi analysoida monin eri tavoin, mikä voi vaatia runsaasti aikaa. Pohjim-

Ympäristökasvattaja voi edistää sekä yksilön että ryhmän turvallisuuden tunnetta luonnossa, mikä lisää mahdollisuuksia luonnon kohtaamiseen.
Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

miltaan kyse on kuitenkin uteliaisuudesta ja halusta tutustua osallistujien edellytyksiin, motiiveihin ja näkökulmiin. Katso myös luku "Yleisöä, kävijöitä vai osallistujia?" sivulla 76.

Valmisteluihin kuuluu muun muassa käynti paikan päällä varmistamassa, että kaikki on siellä kuten pitää, sopimusten tarkistaminen, miten paikalle päästään, paljonko osallistujia on tulossa, miten asiaa markkinoidaan ja että turvallisuustekijät on huomioitu.

Tervetulotoivotus

Tilaisuuden alussa on tärkeää, että ympäristökasvattaja asettaa tilaisuudelle selkeät raamit ja kertoo, mitä lähitunteina tulee tapahtumaan ja luo samalla hyvän ja toimivan suhteen itsensä ja osallistujien välille. Tämän voi tehdä monella eri tavalla: yllättävästi, hauskasti, turvallisuutta luoden, ottaen kaikki mukaan tai jotenkin muuten. Menetelmästä riippumatta tilaisuuden alulla on suuri merkitys koko kokemuksen tunnelmalle ja lopulta sitä sävyttävälle huomiolle. Lue esimerkiksi Johnnystä, joka yllättää lapset peikoksi pukeutuneena luontoa ja taruja koskevan kierroksen alussa (sivu 182).

Juuri aktiviteetin alussa ympäristökasvattajan vastuulla on luoda turvallinen ilmapiiri ryhmän ja osallistujien kesken. Ympäristökasvattaja voi tukea sekä yksittäisen osallistujan että koko ryhmän turvallisuudentunnetta luonnossa, myös kun kohdataan jotain tuntematonta tai erilaista.

On tärkeää pohtia, miten ympäristökasvattajat voivat hyödyntää erilaisia suhteen muodostamiseen tähtääviä tehtäviä luodessaan turvallisuuden tunnetta ja turvallista ilmapiiriä. Tehtävät voivat tavoitella yksilöiden välisten suhteiden muodostumista tai pyrkiä lisäämään koko ryhmän dynamiikka. Pienin keinoin kaikki osallistujat voidaan saada mukaan heti alusta alkaen. Kyseessä voi olla "hiljainen" vaellus kokoontumispaikalta metsään. Tai osallistujia voi pyytää asettumaan riviin (mielellään puoliympyrään niin, että kaikki näkevät toisensa) sen mukaan, mikä heidän mielipiteensä on tietystä – tilaisuuteen keskeisesti liittyvästä – aiheesta. Seuraavaksi osallistujille annetaan mahdollisuus puhua kahden kesken siitä, miksi he tietyn kohdan riviä valitsivat. Tällä voidaan vahvistaa huomiokykyä, auttaa keskittymään ja tätä voidaan hyödyntää ympäristökasvattajan ja osallistujien odotusten vertailussa.

Toiminnan sisältö

Toiminnan pääsisältö voi olla monenlaista, se voi olla suunniteltua reittiä seuraava opastettu luontokierros tai avointa työpajamallia hyödyntävä tapahtumakokonaisuus, jossa kaikilla osa-alueilla yhteys pääteemaan.

Tilaisuuden muodosta riippumatta on tärkeää suunnitella kaikki aktiviteetit huolellisesti muistaen, että niillä tulee olla selkeä tapahtuman teemaan liittyvä viesti. Sam Ham (2013) suosittelee, että toiminnan (esimerkiksi opastetun kierroksen) tulisi sisältää korkeintaan neljä näkökulmaa pääteemaan. Toisin sanoen viestiä ei saa hukkaa tietoon ja toimintoihin, vaan se on pidettävä selkeänä ja yksinkertaisena.

Toiminnan suunnittelussa on keskeistä muistaa *miten ja milloin* vuoropuhelua käydään ja itsenäiselle pohdinnalle varataan aikaa ja mahdollisuuksia. Tähän syvennyttään edempänä ja artikkelissa ”Reflektio ja oivallusten syventäminen” (sivu 167).

Yhteinen lopetus ja ”pieni ekstra”

On tärkeää, että tilaisuus päätetään kunnolla. Osallistujilla voi olla myös kysyttävää tai ympäristökasvattajalla ässä hihassaan. Ehkä hän haluaa lopettaa tilaisuuden ”pienellä ekstralla” – positiivisella yllätyksellä tai jollain odottamattomalla, joka tuo hymyn osallistujien huulille, ahaa-elämyksen ja hyvänolon tunteen.

Arviointi ja kehitys

Toiminnan arvioinnin merkitystä tulee korostaa myös osallistujille. Arviointi voidaan tehdä yhdessä osallistujien kanssa toiminnan päätteenä. Tine Nord Raahauge kuvaa (sivulla 200), miten hän käyttää yksinkertaisia menetelmiä saadakseen osallistujilta palautetta jo kierroksen aikana. Menetelmät tekevät arvioinnista osallistavan ja mahdollistaa syvällisemmän palautteen saamisen. Ympäristökasvattajan kannattaa kirjata muistiin arvioinnin hänessä synnyttämät ajatukset, tai vähintään keskustella niistä kollegoiden kanssa. Tähän täytyy muistaa varata aikaa. Lue lisää menetelmästä, jota kutsutaan ”ajatusten kirjaamiseksi” luvusta 4 (sivu 215).

Viestintä on myös ympäristökasvattajan ja osallistujien välistä sosiaalista vuorovaikutusta, jossa luodaan mahdollisuus ymmärtämiseen ja merkitysten luomiseen.

Johtaminen ja roolit

Yksi ympäristökasvatuksen suurimmista vahvuuksista on mahdollisuus työstää osallistujan suoraa kokemusta. Tämä koskee sekä luonnon että ympäristökasvattajan kohtaamista, kuten myös yksittäiselle osallistujalle tai koko seurueelle (ryhmälle) suunnattua toimintaa.

Ympäristökasvatus voidaan toteuttaa eri tavoin, esimerkiksi tehtävien, vuorovaikutuksen, tarinankerronnan, leikin ja roolileikin avulla. Jokainen näistä johtaa erilaiseen kokemukseen. Elämys on aina yksittäisen osallistujan oma vaikutelma aiheesta tai tilanteesta. Reflektoinnin ja viestinnän avulla osallistuja pystyy kuvailemaan sanallisesti ja selkiyttämään vaikutelmiaan, käsityksiään ja tunteitaan – elämykset muuttuvat kokemukseksi.

Ympäristökasvatuksen vaikutusta voidaan vahvistaa vaihtelemalla toteutusta:

- vuorovaikutus osallistujien kanssa ja heidän välillään
- aistikokemukset ja niihin liittyvä vuorovaikutus
- keskustelut konkreettisen maiseman pohjalta siihen liittyvistä skenaarioista, ongelmista, arvoista ja merkityksistä,
- keskustelut yksittäisen paikan ja alueen mahdollisuuksista siellä asuville.

Ympäristökasvatus, jonka selkeä lähtökohta ovat osallistujien omat tunteet, tarinat ja henkilökohtaiset kokemukset, aktivoi kolmentyyppistä muistia: episodista, implisiittistä ja semanttista. Henkilökohtaiset elämykset ovat keskeisiä episodiselle muistille, kun taas toiminta tukee implisiittistä muistia ja tietoa tallentavaa semanttista muistia kannattelevat omat ajatukset, analyysit ja vuorovaikutus. Hyödyntämällä samanaikaisesti kehollisia ja aistikokemuksia ja antamalla ajatuksille ja vuoropuhelulle tilaa, syntyvät parhaat edellytykset elämyksen jäämisestä osallistujan mieleen.

Viestintä on myös ympäristökasvattajan ja osallistujien välistä sosiaalista vuorovaikutusta, jossa luodaan mahdollisuus ymmärtämiseen ja merkitysten luomiseen. Toisin sanoen ympäristökasvattajan valitsemat menetelmät, ohjaus ja viestinnän helpottamisen keinot ratkaisevat täysin, millaisen kokemuksen vierailijan saa.

Ympäristökasvattajalla tulee olla kyky toimia johtajana, jotta hän voi tilanteesta riippuen jakaa tietoa, ohjata toimintaa tai aloittaa erilaisia aktiviteetteja, leikkejä tai vuorovaikutustilanteita. Ympäristökasvattajan tulisi toimia sujuvasti suuren ryhmän johtajana, jotta hänellä olisi riittävästi auktoriteettia kertoessaan ryhmälle erilaisia asioita tapahtuman paikasta tai aiheesta.

Samalla ympäristökasvattajan tulisi kuitenkin kyetä kulkemaan osallistujien rinnalla tutkimassa uteliaana ympäristökasvatukselle valitsemaansa paikkaa ja etsimässä ja luomassa yhdessä uusia merkityksiä ja näkökulmia.

Ympäristökasvattajan tulee myös kyetä jättäytymään sivuun ja pitää omat ja/tai työnantajan tiedot ja arvot taustalla ja toimia fasilitaattorina, joka tukee osallistujien omiin kokemuksiin ja arvoihin keskittymistä. Ympäristökasvattajan tulee toimia ensisijaisesti keskustelun ohjaajana, olla varmistamassa, että kaikki saavat äänensä kuuluviin ja tukea osallistujia, jotka tarvitsevat aikaa omien näke-

Ympäristökasvattajalla tulee olla kyky toimia johtajana, jotta hän voi tilanteesta riippuen jakaa tietoa, ohjata toimintaa tai aloittaa erilaisia aktiviteetteja, leikkejä tai vuorovaikutustilanteita – tai tarvittaessa johdattaa takaisin aiheen pariin.

Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

mystensä ja näkökulmiensa muodostamiseen. Kasvattaja raivaa toiminnallaan tilaa useammille näkemyksille ja kokemuksille, mikä antaa mahdollisuuden tasaveroiseen keskusteluun ja pohdintaan.

Ympäristökasvattajan tulee siis hallita useita rooleja tilaisuuksia suunnitellessaan ja toteuttaessaan, mutta myös jälkikäteen tapahtumaa arvioidessaan. Pystyäkseen tähän ympäristökasvattajan on ymmärrettävä viestintätilanteita ja niiden aikaisia prosesseja.

Lars Hallgren kuvailee tätä artikkelissaan "Ympäristökasvatus sosiaalisena vuorovaikutuksena" (sivu 153). Hän valottaa riskejä ja oivalluksia, joista ympäristökasvattajan on tärkeä olla tietoinen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Odotusten yhteensovittaminen on ratkaisevan tärkeää, ja osallistumisen motiivit vaihtelevat. Ympäristökasvattajan on pystyttävä ymmärtämään ja käsittelemään näitä.

Poul Hjulmann Seidlerin artikkeli "Reflektio ja oivallusten syventäminen" (sivu 167) käsittelee sitä, miten ympäristökasvattaja voi helpottaa osallistujien omien kokemusten pohdintaa ja analysointia, ja sitä kautta vaikuttaa heidän arvoihinsa, tunteisiinsa ja käsityksiinsä.

Johtajuus ympäristökasvatuksessa on siis ympäristökasvatuksen kehyksen, olosuhteiden ja sisällön suunnittelua siten, että osallistujat kokevat itsensä osallisiksi ja tuntevat olonsa turvalliseksi samalla, kun saavat haasteita, uutta tietoa ja uusia toimintamahdollisuuksia.

Omien käytäntöjen pohdinta

Pohdinta tai reflektio on ajattelun muoto, jonka avulla voimme tutkia ja arvioida ympäristökasvattajana toimimistamme. Tavoitteena on avata ovia oivalluksille, jotka voivat auttaa kehittämään tavoitteitaan ja menetelmiään – tai pitäytymään toimiviksi osoittautuneissa vaihtoehtoissa.

Pohdinnan kohteena voi olla ympäristökasvatuksen sisältö tai jokin ongelma tai haaste. Toimintaan liittyviä käsityksiämme, ajatuksiamme, tunteitamme ja toimiamme on syytä pohtia. Mistä ongelmassa on kyse?

Kohteena voi olla myös prosessi, kuten hallitsemiemme ongelmanratkaisukeinojen arviointi. Miten toimimme, mitä menetelmiä käytämme, miten pärjäämme, mitä on tapahtunut ja niin edelleen?

Lisäksi voimme kohdentaa pohdinnan lähtökohtiin, esimerkiksi ongelman kysymyksen asetteluun, sen pohjimmaisiin oletuksiin tai yksilön arvopohjaan. Miksi ymmärsin ongelman juuri näin? Mihin oletuksiin ja arvoihin toiminta perustuu? Ovatko oletukseni ja toimeni sopusoinnussa keskenään?

Ympäristökasvatavuudessa ei siis ole kyse pelkästään ympäristökasvatustoimenpiteiden suunnittelemisesta ja toteuttamisesta, vaan – kuten monella muullakin alalla – kyvystä oman toimintansa arviointiin. Tarvitaan kykyä reflektoida omaa toimintaansa tai tiettyä tilannetta ja tämän perusteella toimia kenties mahdollisuuksien mukaan toisin tulevaisuudessa. Reflektointikyky tarjoaa yksilölle mahdollisuuden pohtia omia kokemuksiaan tietyissä tilanteissa ja kyetä oppimaan ja kehittymään näiden pohjalta.

Tine Nord Raahauge tanskalaisen Slagelsen kunnan luontokoulusta kertoo esimerkissään (sivu 200) miten hän soveltaa reflektointia työssään joko osallistujien kanssa toteutettavalla yhteisellä arvioinnilla tai käymällä läpi arkityön esimerkkejä kollegoiden kanssa. Näistä molemmista Tine saa tukea oman työnsä arviointiin.

Reflektointikyky tarjoaa yksilölle mahdollisuuden pohtia omia kokemuksiaan tietyissä tilanteissa ja kyetä oppimaan ja kehittymään näiden pohjalta.

YMPÄRISTÖKASVATUS SOSIAALISENA VUOROVAIKUTUKSENA

LARS HALLGREN

En erottele tässä artikkelissa hyvää ympäristökasvatusta huonosta, enkä käsittele hyviä menetelmiä tai sitä, miten voisit kehittää omaa ympäristökasvatustasi. Sen sijaan käsittelen sitä, miten näemme ympäristökasvatuksen riippumatta siitä, onko se hyvää vai huonoa. Ymmärrettyämme tämän, voimme itse arvioida toimintaamme ja päättää pitäisikö siitä muuttaa jotain.

Tänään ei ole kävijäennätysten päivä Hornborgajärven luontokeskuksessa. Olemme juuri ohittaneet juhannuksen. Kaksi sadetakkiiin pukeutunutta henkilöä sydvesti päässään on tullut mukaan Fågeluddenin aamuopastukselle. Isompi heistä on maanviljelijä, jonka tila on näköetäisyydellä luontokeskuksesta. Pienempi on hänen poikansa, ja he ovat käymässä luontokeskuksessa pojan vasta heränneen lintuharrastusinnostuksen vuoksi.

Opastus pidetään pitkällä puulaiturilla ja opas kertoo Hornborgajärven historiasta ja järven pinnan laskemisesta. Pienempi sade-

takkimies koputtaa isäänsä ja osoittaa lintua, jonka hän on tunnistanut. Opas kertoo Hornborgajärven kunnostuksesta. Poika katsoo laiturilta alas veteen ja huomaa siellä nokikanan pesän. Opas kertoo, että ennen melkein koko järven täyttänyt järviruovikko on kunnostuksen jälkeen hävinnyt lähes kokonaan, kun kasvavat hanhiparvet sitä syövät. Järviruo'osta riippuvaiset lintulajit, kuten suohaukka ja kaulushaikara, ovat vähentyneet. Poika katsoo kaloja pyytävän tii-ran perään. Sade jatkaa ropisemistaan, valuen sadetakkien hihasta sisään. Opas ottaa esille kiikarinsa ja sanoo pojalle: Katsotaanpa noita lintuja hiukkasen. He tekevät niin. He viettävät puoli tuntia lintuja katsellen ja osoitellen. Molemmat näyttävät viihtyvän.

Ymmärtäminen sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta

Tässä artikkelissa käsitellään ympäristökasvatuksen osallistujien välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja sitä, miten ymmärrys syntyy sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Opas ja poika ymmärtävät kumpikin jotain siksi, että he tekevät yhteistyötä alkuvaiheen kertomuksessa. Opas ei välitä viestiä, mutta opas ja poika luovat merkitystä yhdessä.

Tässä artikkelissa on kyse tästä prosessista, ja teoreettisista eroista "tunteiden ja tiedon viestinnän" välillä sekä yhteisen merkityksen luomisen viestinnän kautta. Tässä artikkelissa on kyse myös siitä, mitä tämä kaikki käytännössä merkitsee. Lähtökohdaksemme valitsemme sosiologian teorian symbolinen interaktionismi. Symbolisesta interaktionismista on lisää tietoa esimerkiksi Herbert Blumerin, George Herbert Meadin, Johan Asplundin, Joachim Israelin tai Emma Engströmin kirjoissa.

Ympäristökasvatuksen ymmärtäminen

Aloitamme tutustumalla siihen, miten keskusteluun osallistuvien ihmisten välinen ymmärrys syntyy. Myöhemmin artikkelissa näytämme, että samanlainen prosessi on osallisena ymmärryksen syntymisessä näyttelyissä, osallistujien lukiessa kylttejä, katsoessa elokuvia,

arjen harmaudessaan vuorovaikutuksen merkityksen. Vuorovaikutus on aina tärkeää ympäristökasvatuksessa, mutta kyseisessä tilanteessa ulkopuolinen näkee miten vuorovaikutus vaikuttaa ympäristökasvatuksen muotoon ja sisältöön.

Esimerkissämme ympäristökasvattaja on suunnitellut opastuksen muodon ja sisällön sen perusteella, minkä hän odottaa olevan tärkeää ja mielenkiintoista. Meillä on myös kävijä, pieni poika, joka on tullut opastukselle varsin toisenlaisin odotuksin – lintuja katsomaan. Kun poika huomaa, että ympäristökasvattaja puhuu asioista, jotka eivät kiinnosta häntä, ja joita hän ei ollut odottanut, ryhtyy hän omaehtoisesti luomaan vaihtoehtoja merkitystä, joka vastaa paremmin hänen odotuksiaan: hän katsoo lintuja ja viestii isänsä kanssa siitä, mitä hän näkee. Ympäristökasvattaja huomaa nämä vaihtoehtoiset merkityspyrkimykset, ja päättää kohdata pojan tämän näkökulmassa ja ehdottaa "lintujen katselua". Pojan ja ympäristökasvattajan vuorovaikutus luo yhteistä merkitystä lopputilanteelle, jossa ei ole olennaista puhua järven pinnan laskusta, vaan katsoa lintuja.

Tämän luonnollisen ohjauksen epätavallinen erityispiirre on se, että odotusten erot sekä havaitaan että korjataan. Hallitsevien normien mukaan epäkohteliaasti ilmaistu mielenkiinnon puute järven kuntoutusta kohtaan pojalta, ja ympäristökasvattajan ihailtava huomio- ja ymmärryskyky pojan odotusten suhteen toimivat tässä tapauksessa apuvälineinä, joilla tilannetta voidaan muuttaa niin, että yhteisiä merkityksiä voidaan luoda.

Monissa muissa ympäristökasvatuksen tilanteissa ei ole näin selvää, johtavatko viestinnän osapuolten väliset näkemyserot siihen, ettei tulkittavista asioista synny yhteistä ymmärrystä. Usein ympäristökasvatuksen osallistujat ovat liian kohteliaita ilmaistakseen mielenkiinnon puutteensa ja odotustensa täyttymättä jäämisen, jolloin ympäristökasvattaja ei saa tietää, että osallistujat eivät ole kiinnostuneita ja että he luovat vaihtoehtoisia merkitysrakenteita. Usein samassa viestintätilanteessa on myös useita osallistujia, joiden mielenkiinnon kohteet eroavat toisistaan.

Ympäristökasvatus tapahtuu usein viestintätilanteissa, joissa viestijät (ympäristökasvattaja ja vierailijat) eivät ole samassa ajassa tai tilassa. Näin on esimerkiksi opastaulujen, opastettujen polkujen,

opaskirjojen, mobiilisovellusten ja näyttelyiden kohdalla, eikä tällöin luonnollisestikaan ole mahdollista lukea osallistujien reaktioita tai sopeuttaa ympäristökasvatuksen muotoa tai sisältöä sen mukaan.

Tämän tarinan opetus ei kuitenkaan ole se, että oli hyvä, että ympäristökasvattaja mukautui pojan kiinnostukseen, vaikka tässä tapauksessa se olikin hyvä asia. Tarinan opetus on sen sijaan se, että merkitystä luotiin vuorovaikutuksen kautta, mikä oli nähtävissä siitä, että ympäristökasvattaja mukautui pojan tarpeisiin. Ilman sopeutumistakin merkitystä olisi luotu keskinäisen vuorovaikutuksen kautta.

Asiayhteydestä, menetelmästä, sisällöstä ja osallistujista huolimatta ja riippumatta siitä, kuinka suuria näkökulmaeroja heidän välillään on, kaikkea ympäristökasvatusta yhdistää, että se tapahtuu sellaisten toimijoiden välillä, jotka ovat aktiivisesti luomassa merkitystä ja reagoimassa tilanteeseen, sekä reagoimassa toisiinsa ja toistensa toimintaan. Haluamme ymmärtää ja pitkällä aikavälillä myös optimoida ympäristökasvatuksen edellytyksiä, joten meidän on ymmärrettävä, miten tämä tapahtuu.

Väärinkäsitykset ja harhaanjohtavat viestintämallit

Ennen kuin esitän laajemman ehdotuksen siitä, miten ympäristökasvatuksen viestintää tulisi kuvata, jotta se toimisi ympäristökasvattajien arkisuunnittelussa ja -pohdinnassa, haluan ensin kritisoida tiettyjä yleisesti esiintyviä tapoja nähdä viestintä ja puhua siitä. Haluan aloittaa kritiikillä siksi, että nämä mallit ovat niin yleisiä ja vaikuttavat vahvasti viestinnän arkikieleen samoin kuin ammattilaisten ajatteluun viestinnästä. Niiden vaikutus on niin vahva, että aiheesta on vaikea keskustella ilman, että mallit vaikuttavat tiedostamattomasti taustalla.

Tämä mekaaninen käsitys viestinnästä on yleinen puhuttaessa viestinnästä ja ympäristökasvatuksesta, ja se on jättänyt jälkensä kielenkäyttöön, arvoihin, työtapoihin ja määritelmiin. Esimerkiksi Pohjoismaiden ministerineuvoston vuoden 1990 selvityksessä ympäristökasvatus määriteltiin "luontotiedon ja -tunteen välittäjäksi". Välitysjähteluun kuuluvat myös useat muut samantyyppiset ilmaisut, kuten "viestin vieminen eteenpäin", onnistuneen viestinnän

näkeminen "tavoittamisena" ja "saavuttamisena", tai ajatus siitä, että ympäristökasvatukseen osallistujan tulisi "ottaa viesti vastaan". Myös englanninkielessä käytetään samaan ryhmään kuuluvia ilmaisuja: "to transmit a message", "to convey a message", "to deliver the message". Seuraavassa tarkastelemme näitä ilmaisumuotoja ja sitä, millaista ymmärrystä viestinnästä ne heijastavat ja mitä seurauksia tällä on ympäristökasvattajan huomiolle ja pohdinnalle.

Viestintäkäsitteen ongelma

Mekanistisen viestintäkäsityksen taustalla on radioviestinnän analyysimalli, jonka 1950-luvulla kehittivät matemaatikot ja järjestelmä-asiantuntijat Shannon ja Weaver (ks. kuva luvussa 2). Mallin mukaan viestintä tapahtuu lähettimellä, joka lähettää viestin lähettäjältä vastaanottajalle. Vastaanottaja voi mallin mukaan saada viestin, jos lähettimen signaali on kohinaa voimakkaampi ja viesti sisältää vastaanottajan tarvitsemat tiedot sen purkamiseen.

Malli, joka siis alun perin suunniteltiin analysoimaan ainoastaan teknisiä tietojärjestelmiä, on myöhemmin laajentunut valtamalliksi myös sosiaalisesta viestinnästä keskustellessa. Kun mallia, tai sen välityskäsitteitä (lähettäjä, välitys, toimitus, lähetys, saavuttaminen, vastaanottaminen, vastaanottaja, yleisö jne.), käytetään ympäristökasvatuksen kuvauksessa ja suunnittelussa, keskittyy se viestintään yksisuuntaisena prosessina, jossa lähettäjä on aktiivinen ja vastaanottaja passiivinen. Siinä tiedot, tunteet ja merkitykset ovat ikään kuin valmiita paketteja, jotka lähettäjä lähettää vastaanottajalle. Mallissa lähettäjä on ainoa tekijä, jolla on tahtoa tehdä asioita ja joka voi tehdä aloitteita.

Passiivinen vastaanottaminen vastaa kuitenkin huonosti todellisuuden ympäristökasvatusta. Viestintämallin vastaanottajat ovat ympäristökasvatuksessa erittäin aktiivisia – he tekevät aloitteita, heillä on tietoa ja he ovat aktiivisesti kiinnostuneita. He ovat (usein) oma-aloitteisesti hakeutuneet sinne, missä ympäristökasvatusta annetaan. He osallistuvat ympäristökasvatukseen omine odotuksineen ja toiveineen, ja heillä on usein ympäristökasvatuksen aiheeseen liittyviä tunteita, tietoa, kokemusta ja mielipiteitä, ja he

Ympäristökasvatuk-
sen osallistujat luo-
vat sisältöä yhdessä.
Ymmärrys, kokemus,
tieto ja tunteet
saavat merkityksen
äänten, kuvien ja
symbolien avulla.
Valokuva: Mette
Askov Knudsen

hyödyntävät näistä rakentuvaa tietämystään ymmärtääkseen ympäristökasvatuksen viestin (viestintämallin käsitteillä kuvattuna). He eivät ole vain heille välitettävien tietojen ja tunteiden vastaanottajia riippumatta, miten ytimekkäästi viesti on muotoiltu. He ovat aktiivisesti mukana merkityksen luomisessa. Ymmärrys, merkitys, tieto ja tunteet syntyvät silloin, kun ympäristökasvatuksen osallistujat antavat merkityksen niille äänille, kuville, merkeille ja symboleille, joita ympäristökasvatuspaikalla on ja joista osa on ympäristökasvattajan laatimia.

Ympäristökasvatuksen osallistujat suodattavat myös aktiivisesti pois viestejä, jotka eivät kiinnosta heitä tai joita he eivät pidä uskot-

tavina tai jotka eivät sovi heille heidän haluamassaan järjestyksessä – jäätelön osto, WC-käynti, toisten kanssa keskustelu, jonkin mielenkiintoisemman asian tarkkailu.

Kerroimme aiemmin pojasta, joka osallistui lintuopastukseen. Hän teki aktiivisesti valintoja, kun ei välittänyt oppaan Hornborgajärven pinnansäätelyä ja kunnostusta käsittelevästä kertomuksesta. Viestintämallin käsitteillä tilanne kuvattaisiin epäonnistuneena, sillä "viesti" järven pinnansäätelystä ja kunnostuksen merkityksestä nykypäivän linnustolle "ei saavuttanut" poikaa kohinan vuoksi. Kyseessä on kuitenkin tilanteen aliarviointi ja väärinymmärrys. Viestin ominaisuudet eivät estäneet sitä "läpäisemästä kohinaa". Kyse ei ole siitä, että viestiä pitäisi hioa läpäisevämmäksi, tai siitä, että signaalin pitäisi olla voimakkaampi. Pojalla ei ollut passiivista kohinaestettä, joka tiettyyn pisteeseen saakka estäisi liian "laimeat" ja liian alhaisella voimakkuudella lähetetyt viestit, ja joka voitaisiin läpäistä voimakkaammalla viestillä. Myöskään oppaan kyky saada yhteys poikaan sanomalla "mennäänkö katsomaan lintuja" ei perustu siihen, että tällainen viesti olisi voimakkaampi.

Huomio osallistujissa

Tapahtuneen pohtimisessa auttaa sen huomaaminen, mitä ympäristökasvattaja teki oikein: Hän kuunteli pojan näkökulmaa. Kun ympäristökasvattaja jälkikäteen pohtii syntynyttä tilannetta, hän hyötyy kielenkäytöstä, joka auttaa häntä huomaamaan, että hän oli oikeassa kuunnellessaan poikaa ja asettuessaan pojan asemaan. Hän ei hyödy kielenkäytöstä, joka pohtii viestintää sanomalla: "viestini ei mennyt perille", "viestini ei ollut riittävän selkeä tai voimakas läpäistäkseen kohinan", "onnistuin välittämään tiedon siitä, että lintuja on kiva katsella, mutta en välittämään Hornborgajärven historiaa".

Nämä tapahtuneen analyysit saivat ympäristökasvattajan kehittämään sanomaansa ja miettimään enemmän järven kunnostusta ja retoriikkaa, ja vähemmän osallistujan kuuntelemista ja tämän mielenkiinnon kohteiden ottamista huomioon. Hänelle on enemmän hyötyä viestintää koskevan pohdinnan mallista, joka saa hänet ajattelemaan: "Tänään tapasin pojan, joka halusi katsella lintuja, mutta

joka ei ollut kiinnostunut Hornborgajärven historiasta. Mietin, miten voisin kohdata hänen lintukiinnostuksensa ja samalla osoittaa, että järvien kunnostaminen on tärkeää, jotta linnut viihtyvät siellä."

Välityskäsitteet perustuvat hataraan tiedon teoriaan, jonka mukaan tietoa voidaan välittää kuin paketteja. Se on epätarkka malli. Välityskäsitteiden tietoteoreettisten arveluttavuuksien vanavedessä seuraa myös joukko käytännön ongelmia. Tällainen tapa ajatella ja keskustella viestinnästä ja ympäristökasvatuksesta saa ympäristökasvattajan kiinnittämään huomionsa:

- Lähettäjään viestinnän ainoana aktiivisena osapuolena, mikä taas johtaa siihen, että lähettäjän tarve lähettää ja välittää tietoaan nähdään tärkeämpänä kuin ns. vastaanottajan tarpeet ja toiveet. Malli tekee lähettäjästä itsekeskeisen, mikä paradoksaalisesti toimii esteenä lähettäjän tavoitteelle, eli toisten kanssa viestimiselle.
- Sanomaan ja viestin muotoiluun, jolloin on riskinä kiinnittää suunnittelussa ja reflektiossa liikaa huomiota viestin muotoon ja sisäisen retoriikan logiikkaan, ja jättää liian vähälle huomiolle viestinnän muille osapuolille tärkeitä asiayhteyksiä ja näkökulmia.
- Lähetettävän signaalin voimakkuuteen; lähetysmalli kuvaa onnistunutta viestintää kohinan läpäisykykynä ja vaihtoehtoisten näkökulmien kukistamisena. Tämä malli johtaa pikemminkin ajatukset siihen, miten volyymiä voisi lisätä, kuin siihen, miten eri näkökulmien eroja voitaisiin sovittaa olemalla aidosti kiinnostunut viestintäkumppanista.

Yksipuolisten viestintämallien ja välityskäsitysten soveltaminen uhkaa tehdä ympäristökasvattajista äänekkäitä, itsekeskeisiä ja tulkin-takehyksiltään kapea-alaisia sen sijaan, että he olisivat halukkaita kuuntelemaan, dynaamisia, laajakatseisia ja yhteistyöhaluisia, kuten monet meistä ovat tottuneet näkemään heidät. Seuraavassa esitän vaihtoehtoisen viestintäteorian, jonka mukaan kaikki viestintä perustuu kuuntelemiseen ja joka silloin, kun se otetaan vakavasti, houkuttelee ympäristökasvattajia demokraattisten välineiden kehittäjiksi demagogisten sijaan.

Viestinnän monet näkökulmat ja symbolien käyttö

Ihmisten tietoisuudet ovat jossain mielessä aina erillisiä, eikä minulla ole itse asiassa mitään keinoa kokea sitä, mitä joku muu kokee, tai suoraan välittää tietoa siitä, mitä itse koen. Yhteinen ymmärrys ei synny tunteiden, tiedon, kokemuksen, ideoiden tai uskomusten välityksen. Yhteisymmärrys voi syntyä monimutkaisemman prosessin kautta toisten näkökulmia ymmärtämällä: Me kuvittelemme, miten muut kokevat tilanteensa ja mitä he kuvittelevat meidän kokevan.

Meillä on erilaisia kokemuksia, muistoja, kieliä, edellytyksiä, odotuksia, toiveita, erilainen tulevaisuus ja erilaiset näkökulmat, minkä seurauksena koemme samat tilanteet ja ilmiöt eri tavoin. Kykymme tästä huolimatta tehdä yhteistyötä ja saavuttaa yhteisymmärrys perustuu kahteen toisiinsa kietoutuvaan prosessiin: symbolien tulintaan ja kykyymme omaksua toisten näkökulma.

Kun ihmiset kommunikoivat keskenään, he käyttävät symboleja, eli eleitä tai merkkejä, jotka merkitsevät tätä eletä tai merkkiä enemmän sekä symbolin tuottajalle (puhujalle) että niiden vastaanottajalle (kuulijalle). Symboli on esimerkiksi ääni, kuva, asia tai liike, mutta se edustaa myös jotain muuta katsojalle. Traktorin tyylitelty tai yksityiskohtainen kuva ei sinänsä ole traktori, mutta kuvan katsoja voi ajatella omaa konkreettista kokemustaan traktorista; kuva edustaa traktorin ajatusta.

Jotta tietty symboli olisi käyttökelpoinen viestinnässä, viestinnän osapuolilla on oltava riittävästi yhteistä kokemusta sekä siitä ilmiöstä, jota symboli esittää, että symbolin käytöstä viestinnässä. Tällöin molemmat ymmärtävät, että symboli ylipäättään on symboli ja mihin konkreettisiin ja abstrakteihin asioihin se yleensä liittyy. Opimme sen, mitä symboli esittää huomaamalla, miten siihen yleensä reagoidaan.

Sekä symbolien tuottajat että niiden katsojat antavat niille merkityksiä, eli he tulkitsevat. Kun symboli tuotetaan, joku heiluttaa kättään tuottaen äänen [Hei], tuottajalla on käsitys, että ääni ja ele tarkoittavat jotain sille, joka ne havaitsee. Ja kun havaitsija kuulee ja näkee toisen heiluttavan ja tuottavan äänen [Hei], hän luo käsityksen siitä, mitä ele ja ääni merkitsevät niiden tuottajalle. Tätä tarkoitetaan näkökulmien omaksumisella: Viestintään osallistuvat

Jotta pystyisimme ymmärtämään toinen toisiamme, tarvitsemme kahta prosessia: symbolien tulkintaa ja vastapuolen asemaan asettumista.

kuvittelevat, mitä ele tarkoittaa viestinnän vastapuolelle riippumatta siitä, ovatko he eleen tuottajia vai vastaanottajia. Ymmärtäminen luodaan merkityksen keskinäisellä määrittelyllä. Tämä on siis radikaalisti erilainen viestintämalli kuin aiemmin kuvaamani ja kritisoimani mekaaninen välitysmalli. Olemme siis sitä mieltä, että merkitys syntyy viestinnässä keskinäisen merkityksen luomisen kautta, ei merkityksen välityksen avulla.

Kuvitellaan tilanne, jossa haluan tulla ymmärretyksi ja saada vastapuolelta tietyn reaktion. Sanotaan vaikka, että haluan sinun ojentavan suolan minulle. Tämän saavuttamiseksi minun on asetettava asemaasi ja nähtävä itseni sinun silmilläsi, jotta voin kuvitella, mikä eleeni merkitsisi sinulle "ojenna suola minulle". Valitsen siis eleen katsomalla itseäni sinun silmilläsi ja sinun näkökulmastasi. Ja kun sinä luet minun eleeni, teet sen minun katseellani; kysymällä itseltäsi, mitä minun eleeni merkitsevät minulle, eli mitä minä haluan viestittää.

Tämä ei siis ole viestintämalli, jota täytyy aktiivisesti ajatella saadakseen viestinnän toimimaan, vaan kuvaus viestinnästä silloin, kun ihmiset ovat toisistaan tietoisia. Olet bussissa matkalla töihin ja luet sanomalehteä. Bussiin nousee uusi matkustaja, joka kävelee bussin halki vapaana olevaa istumapaikkaa etsien. Silmänne kohtaavat lyhyen hetken. Oletat, että toisen katseen tarkoittavan katsojalle jotakin, ja olet välittömästi valmis antamaan sille saman merkityksen, jonka arvelet hänen sille antavan. Tämä tapahtuu välittömästi, ilman keskustelua.

Viestintään osallistuvat miettivät siis, mitä heidän yhdessä tuottamansa symbolit, äänet ja eleet tarkoittavat vastapuolelle. Toisen näkökulman omaksuminen on Ronja Ryövärintyttären kakkaaisten ainainen kysymys: "*Miksi hän tekee noin?*" Mitä hänen tekemisensä merkitsee hänelle itselleen? Mitä minun tekemiseni merkitsee hänelle?

Viestintä koostuu siis kahdesta prosessista: symbolien käytöstä ja näkökulmien omaksumisesta. Tämä koskee kaikentyyppisiä arkitalanteita ihmisten välillä, jotka tuntevat toisensa hyvin, mutta myös

sellaisten, jotka eivät ole koskaan tavanneet toisiaan. Viestintä tapahtuu samalla tavalla samaa kieltä puhuvien välillä, kuin niiden, joilla ei ole yhteistä kieltä. Jälkimmäisessä tapauksessa toimivia symboleja on rajallisesti, mutta kunhan osapuolet omaksuvat toistensa näkökulman, heillä on joitakin perussymboleja ja eleitä, joita he voivat käyttää. Näin he voivat vähitellen luoda yhteistä merkitystä käyttämällä symboleja yhdessä.

Symbolien käyttö ja toisten näkökulmien omaksuminen ovat luonnollisesti osa kaikkea ympäristökasvatusta menetelmistä ja asiayhteyksistä riippumatta. Ympäristökasvatuksen osallistuja antaa merkityksen äänille, eleille ja merkeille, joita hän kohtaa opas-

Ymmärrys ja merkitys syntyvät sosiaalisessa yhteistyössä, ei viestiä täsmällisesti muotoilemalla.
Valokuva: Maud Lervik/Ritzau Scanpix

tuksilla, poluilla ja näyttelyissä, ja hän käsittää, että näillä äänillä, eleillä ja merkeillä on merkitys myös muille ihmisille. Hän liittää näiden merkityksen itselleen siihen merkitykseen, minkä hän kuvittelee niillä olevan muille.

Useat mainitsemistani esimerkeistä käsittelevät symbolien käyttöä ja toisten näkökulmien omaksumisesta tilanteissa, joissa molemmat osapuolet ovat läsnä yhtä aikaa, ja joissa symbolit koostuvat äänistä ja eleistä, jotka kaikki osapuolet havaitsevat yhtä aikaa. Näissä tilanteissa osapuolet voivat keskeyttää toisensa, täydentää toistensa keskeneräiset lauseet, koskettaa toisiaan ja vahvistaa, että vastapuoli on ymmärtänyt tilanteen oikein nyökyttelemällä innokkaasti. He voivat myös osoittaa ymmärtämisenä hiljaisuudella.

Kaikella sillä, mitä teemme toistemme läsnä ollessa, on merkitystä sekä meille itsellemme että muille. Etsimme jatkuvasti merkityksiä muiden ihmisten tekemisille – aivan kuin heidän tekemisensä olisivat eleitä, ja aivan kuin hekin olisivat aina tietoisia siitä, että heidän tekemisillään on merkitystä muille. Jokainen, joka on joskus ollut huolissaan löydettyään vaatteistaan ruman läikän ja kuultuaan lohdutukseksi "Älä välitä, ei kukaan muukaan välitä..." tietää, että joku kyllä välittää. Meillä on luontainen taipumus katsoa itseämme toisten silmin.

Kuvailemani viestintäteoria toimii myös tilanteissa, joissa osapuolet eivät ole samassa tilassa. Kuvittele: On ilta. Joku istuu vaikkapa kivisellä rannalla. Hän kirjoittaa kirjaimia paperille, siten että ne muodostavat lauseet: "Tunnen itseni niin yksinäiseksi ja surulliseksi. Täällä on niin kaunista." Hän laittaa paperilapun pulloon, sulkee korkin ja heittää pullon Itämereen. Pullo katoaa ulapalle.

Lapun kirjoittaja lähtee rannalta. Hän palaa arkeen ja työhön. Hän elää elämäänsä. Kuolee. Pullo ajelehtii Itämerellä, päätyy Ahvenanmaan rannalle, mutta aallot vievät sen uudelleen ulapalle. Sieltä se ajautuu Hangon edustalle, mutta tuuli kääntyy ja pullo jatkaa matkaansa etelään.

Useita vuosia myöhemmin pullon löytää rannalta Liettuasta lapsi, joka avaa pullon, löytää paperilapun ja lukee siihen piirretyt kirjaimet. Vaikka tämä lapsi ei osaakaan lukea, voimme olettaa, että hän ajattelee jonkun kirjoittaneen kirjaimet, ja että ne merkitsivät jotain niiden kirjoittajalle. Lapsi näkee muistiinpanon merkityksel-

lisenä viestinä, vaikka hän tietää, ettei ole ymmärtänyt sen täyttä merkitystä.

Voimme olettaa, että viestin kirjoittaja ei ajatellut, että juuri tämä lapsi avaisi pullon, näki hän kuitenkin lapun viestinä, joka voisi tarkoittaa jotain muillekin. Ja kun lapsi on kasvanut aikuiseksi ja vierailee naapurimaa Virossa, hän näyttää lapun suomea taitavalle ystävälleen, joka kääntää viestin. He ehkä miettivät, kukahan viestin kirjoitti, ja kuvittelevat, mitä tämä tunsu ja ajatteli. Ehkä hekin tuntevat samankaltaista surua kuin viestin kirjoittaja. Tai ehkä he ajattelevat, että kirjoittaja oli naiivi ja melodramaattinen. He ovat silti kaikki viestinnän osapuolia, sillä he ovat omaksuneet toistensa näkökulman ja yhdessä tulkinneet symboleita. Näin vuorovaikutus ja viestintä on tapahtunut etänä.

Näin on kaikkien säilyneiden kulttuuri-ilmaisujen laita: Mona Lisän hymy, Paavalin kirje galatalaisille, Illias ja Odysseia on kaikki luotu sillä ajatuksella, että ne merkitsevät jotain jollekin, ja niitä tutkitaan vielä nykyäänkin sen kysymyksen pohjalta, mitä ne merkitsivät Da Vincille, Paavalille ja Homerokselle.

Näin toimii luonnollisesti myös leppäkertuista kertova teksti mobiililaitteen ympäristökasvatussovelluksessa; teksti laaditaan yleislukijaa ajatellen, ja sen lukija ajattelee, että tekstin kirjoittaja tarkoitti tekstillä jotain. Tämä ei välttämättä tarkoita, että lukija suhtautuu kirjoittajaan hyväntahtoisesti tai päinvastoin. Se tarkoittaa vain sitä, että kumpikin antaa viestille merkityksen toisen näkökulman omaksumalla ja symboleja käyttämällä. Aivan saman tekee asuntoyhtiön pesutuvan seinällä oleva Post-It-lappu, jossa lukee "Ottakaa p-kele se nukka pois sieltä kuivausrummista", joka myös on sosiaalista vuorovaikutusta näkökulmien omaksumisen ja symbolien avulla.

REFLEKTIO JA OIVALLUSTEN SYVENTÄMINEN

POUL HJULMANN
SEIDLER

Tämän artikkelin taustalla on toive, että ympäristökasvatus voisi olla luomassa osallistujille uusia merkityksiä ja tukemassa laajempaa ymmärrystä yhteiskunnallisista ongelmista ja niiden ratkaisemisesta. Tällöin ympäristökasvatus ei vain kertoisi luonnosta luontokokemusten avulla, vaan ottaisi osallistujat mukaan hyödyntämään kokemustaan ovena maailmaan, jossa ympäristökasvatuksella on osallistujalle aivan erityinen merkitys. Tuossa maailmassa ympäristökasvatus auttaisi pohtimaan luonnon kannalta keskeisiä kysymyksiä, kuten luonnon monimuotoisuuden suojelun merkitystä tai luonnossa liikkumisen hyötyjä omalle terveydelle.

Luontokokemukset saattavat helpottaa osallistujien reflektiota eli omien kokemusten tietoista ja tavoitteellista pohdintaa. Toteutuakseen tämä vaatii, että ympäristökasvattaja tarjoaa osallistujille mahdollisuuksia oivaltaa uutta, ja pohtia omia arvojaan ja käsityksiään.

Allan ym. kirjoittavat näin: (...) *"ihmisen käsitteellinen ymmärrys ja merkityksen luominen perustuu aivojen kykyyn tulkita aistihavain-toja ja toimia niiden perusteella. Tämä kyky mukautua tilanteeseen tarkoittaa sitä, että useita aisteja aktivoivissa ympäristöissä opiskelevat ihmiset selviävät paremmin erilaisista fyysisistä ja kognitiivisista tehtävistä verrattuna niihin, jotka ovat vain vähän aistihavaintoja käsittävässä yksipuolisessa ympäristössä."*

Tästä syystä jännittäviksi koetuissa ympäristöissä, joissa on mahdollisuus käyttää useita aisteja, on suurempi oppimispotentiaali kuin tylsiksi koetuissa ympäristöissä.

Ympäristökasvatus voi tarjota mahdollisuuden oivaltaa omia arvoja. Valokuva: Poul Hjulmann Seidler

Allan ym. korostavat lisäksi, että tunteilla on ratkaiseva vaikutus muistojen luomisessa ja palauttamisessa. He mainitsivat, että oppiminen tapahtuu monimutkaisessa vuorovaikutuksessa aivojen vanhimpien ja uusimpien osien välillä, ja siihen osallistuvat niin aivojen tunne- kuin muistikeskus ja aisteja koordinoiva keskus.

Toimimalla luonnossa voimme aktivoida yhtäaikaisesti sekä useita aisteja että oppimisprosesseja, joissa yhdistyvät tunteet, kehon tuntemukset ja eri kognitiiviset prosessit. Tämä korostaa myös tärkeyttä, että otamme mukaan ja edistämme yhteyksiä, jotka käsitteivät niin tunteet, käytännön toimenpiteet, oivallukset kuin koetun merkityksen luomista edistävän pohdinnankin.

Syvempi, henkilökohtaisempi reflektointi, jossa arvot, tunteet ja käsitykset ovat kaikki mukana vaikuttamassa, voi olla erityisen arvokasta ja tärkeää uusien oivallusten ja ymmärryksen syntymiselle.

Arvojen ja käsitysten pohtiminen edellyttää abstraktia ajattelukykyä ja kykyä analysoida omia mieltymyksiä ja ajatuksia. Tällaisessa tilanteessa aivomme työskentelevät usein keskittyneesti, ja se vaatii tarkkaa huomiokykyä. Tämä voi olla monille vaativa ja haastava prosessi. Yksittäiselle osallistujalle pyyntö lähteä mukaan pohdintaan saattaa siksi olla liian haastava ja voi tuntua "asiattomalta".

Onneksi ympäristökasvattajilla on luonto työskentelykehyksenään. Luonto avaa paljon mahdollisuuksia työskennellä tilanteissa ja toimissa, joissa osallistujat ovat mukana useilla aisteilla ja tunteilla (ks. myös luku 2). Tällaisten toimintojen ja tilanteiden avulla ympäristökasvattaja voi olla mukana edistämässä reflektiota osallistujien keskuudessa. Luonnosta löytyvät Allanin ym. mainitsevat moniulotteiset ominaisuudet. Tämän avulla ympäristökasvatus voi stimuloida ja herättää tunteita, kuten iloa, pelkoa, jännitystä, yhteenkuuluvuutta, rohkeutta tai uteliaisuutta.

Käyttämällä tunteita pohdinnan tukena ympäristökasvattaja voi kehittää osallistujien oppimispotentiaalia ja rohkaista henkilökohtaisempaan ja merkityksellisempään ajatteluun. Kyseessä voi esimerkiksi olla paremman elämän pohdinta, tai menestyksekkään luonnonsuojelun haasteet.

Toisin sanoen: Ympäristökasvatuksen osallistujien on helpompaa havaita ja huomioida heille merkityksellisiä asioita tilanteessa, jossa ympäristökasvatus hyödyntää heidän aistejaan ja tunteitaan koko-

naisvaltaisesti. Näin ympäristökasvatus tukee osallistujien omaa merkityksen luomista.

Henkilökohtaisempi, keskittynyt reflektio edellyttää turvallista ympäristöä ja osallistujien ja ympäristökasvattajien välistä vähintään jonkin asteista luottamuksen ilmapiiriä. Yhteiset kehon ja aistien kokemukset ja tunteet luonnollisena osana kokonaisuutta voivat usein synnyttää luottamusta ja toimia oven avaajina sekä kannustaa niin lapsia kuin aikuisiakin syvällisempään pohdiskeluun.

Ihmetyksen, yllätyksen, yhteisöllisyyden, onnistumisen ja hallinnan tunteita synnyttävät kokemukset antavat meille motivaatiota kertoa kokemuksistamme. Näin osallistujia voidaan kannustaa pohtimaan tarinan merkitystä.

Eräs tärkeä kysymys, jota ympäristökasvattajina voimme pohtia työtämme suunnitellessa, voi siis olla:

Missä ympäristökasvatustilanteissa ja -toimissa voit edistää osallistujien mahdollisuuksia:

Ihmetellä, yllättyä, kohdata haasteita, kokea yhteistä iloa ja yhteisöllisyyttä sekä onnistua tehtävän/haasteen ratkaisussa.

Lisäksi:

Miten voit edistää prosessia, jossa osallistujat hyödyntävät näitä kokemuksia omaa, arvokasta pohdintaansa eli reflektiotaan varten?

Tilanteesta ja ympäristökasvatuksen tavoitteesta riippuen tällainen pohdiskelu voi tarjota osallistujille uusia oivalluksia, auttaa heitä löytämään merkityksiä, tai mahdollisuuden pohtia ympäristökasvatuksen aihetta.

Tavoitteellinen reflektio

Ympäristökasvattajan tarjoamat aktiviteetit, tehtävät ja kysymykset vaikuttavat huomattavasti osallistujien ajatuksiin, tietoisuuteen ja inspiraatioon. Siksi ympäristökasvattajalla on suuri vaikutusvalta

Haasteet, ilo ja ystävyys ovat tärkeä osa ympäristökasvatusta.

Valokuva: Poul Hjulmann Seidler

siihen, minkä aiheen ympärillä ja mihin suuntaan osallistujien ajatukset liikkuvat.

Jos hän haluaa ohjata osallistujia johonkin tiettyyn suuntaan ympäristökasvatuksen yhteydessä – tai auttaa heitä löytämään keskeiset ongelmakohdat – on ratkaisevan tärkeää, että ympäristökasvattaja huomioi eri kysymysten vaikutuksen ja merkityksen, sekä pohtimista auttavat toiminnot ja prosessit.

Sekä Yhdysvaltain kansallispuistohallinto (*National Park Service*) että eurooppalainen luonnon- ja kulttuuriperintökohteiden opastamiseen keskittyvä *Interpret Europe* ovat julkaisseet opetusmateria-

aalia, jossa käsitellään avointen kysymysten sekä eri pohtimista helpottavien keinojen käyttöä ympäristökasvatuksessa (Ludwig 2015).

Tanskassa ja Ruotsissa on hyviä kokemuksia Roger Greenawayn käyttöön ottamista menetelmistä, joissa kehonharjoitusten käyttö sisältyy pohdintaprosesseihin (Greenaway 2017). Ruotsissa on julkaistu selvityksiä kävijöiden ajatuksista liittyen luontokeskusten ympäristökasvatukseen (Centrum för naturvägledning 2015) ja rooleista, joita ympäristökasvattajat voivat hyödyntää reflektion ja dialogin helpottamiseksi (Thiel 2015).

Omat tarinamme antavat elämälle merkitystä

Tanskassa ympäristökasvatuksen taustalla toimii kerronnan teoria, jossa oletetaan, että luomme jatkuvasti merkitystä elämällemme luomalla tarinoita kokemuksistamme. Monissa ympäristökasvattajien koulutuksen menetelmissä ja harjoituksissa laaditaan itse tai kohderyhmien kanssa yhdessä kertomuksia ryhmälle merkittävästä aiheesta. Tällä pyritään synnyttämään reflektointia ja merkitysten luomista. Teorian puitteissa puhutaan myös toimijuus-käsitteestä (vrt voimaantumisen, s. 273), jolla tarkoitetaan yksilön omaa kokemusta mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämäänsä vaikuttamisesta ja niitä kykyjä, lahjoja ja taitoja, joita siihen vaaditaan.

Ympäristökasvattajat toimivat tehtävien parissa, jotka tukevat heidän kykyjensä kehittämistä ja oman osaamisen reflektointia. Tavoitteena on vahvistaa ympäristökasvattajien tietoisuutta omista kyvyistään ja osaamisestaan, kun he käyttävät ja kehittävät ympäristökasvatusta itse haluamallaan ja arvokkaana näkemällään tavalla.

Avoimet kysymykset edistävät pohdintaa

Edellä mainitussa lähestymistavassa ympäristökasvattajat pyrkivät herättämään reflektiota avointen ja uteliaisuutta herättävien kysymysten avulla tavoitteenaan luoda merkityksellisyyttä ja antaa osallistujille uutta tietoa ja uusia oivalluksia.

Tämän pohdintamuodon edistämiseksi ympäristökasvattajille on ratkaisevan tärkeää, että he tietävät tarpeeksi osallistujien taidoista, kokemuksista, tarpeista ja toiveista. Nämä taidot ovat tärkeitä, jotta pystymme muotoilemaan reflektoivia ja merkityksellisiä kysymyksiä sekä toimintoja, jotka perustuvat osallistujien omaan elämään. Ympäristökasvattaja auttaa osallistujia luomaan omia mielekkäitä tarinoita heille tärkeiden oivallusten pohjalta, oivallusten jotka, edellyttävät tietyn aiheen ymmärtämistä ja vaikutusmahdollisuutta, esimerkiksi metsien biologisen monimuotoisuuden säilyttämistä.

Alla on esimerkkejä aikuisille suunnatuista uteliaista ja avoimista kysymyksistä, jotka antavat käsityksen osallistujien tietämyksestä ja siitä, mikä heille on tärkeää:

- Mitä metsä / luonto merkitsee sinulle?
- Mikä on ollut mielenkiintoista kokea tai mihin on ollut mielenkiintoista osallistua?
- Onko jokin yllättänyt tai hämmästyttänyt sinua?
- Oletko kokenut jotain sellaista, joka antaa sinulle inspiraatiota tehdä jotain uutta tai erilaista, kun tulet kotiin?

Lasten kysymykset voidaan muotoilla seuraavasti:

- Mitä sellaista olet tehnyt luonnossa, joka on tehnyt sinut iloiseksi?
- Mihin on ollut hausointa osallistua?
- Mistä eläimestä – tai puusta – haluat tietää enemmän?
- Mikä tunne kehossasi teki sinut onnellisimmaksi tänään?

Nämä kysymykset ovat täysin avoimia ja tutkivat sitä, mikä on tärkeintä osallistujille. Nämä ovat kysymyksiä, joiden tarkoituksena on tutkia erityisiä merkityksiä tai vaikutelmia. Nämä tiedot auttavat ympäristökasvattajia tukemaan osallistujia heidän pohdinnoissaan.

Avoimet temaattiset kysymykset

Ympäristökasvatuksen teemasta riippuen kysymykset voivat olla avoimia, mutta samaan aikaan osoittaa tiettyyn suuntaan.

Esimerkiksi:

- Mitkä niistä puista, joiden parissa olemme työskennelleet / joista olemme puhuneet, ovat mielestäsi tärkeimpiä luonnolle – ja ihmiselle?
- Mikä osa tänään näkemästäsi luonnosta on mielestäsi arvokkainta?
- Onko kotisi lähellä sinulle erityisen arvokkaita luontoalueita? Pidätkö erityisesti joistain kasveista tai pieneläimistä?
- Mitä sinä tai perheesi voitte tehdä niistä huolehtiaksenne?

Mistä pidät luonnossa eniten? Mitä voit tehdä sen hyväksi?
Valokuva: Poul Hjulmann Seidler

Ympäristökasvattaja valitsee nämä suuntaa-antavat kysymykset, jotta osallistujat voivat ajatella teemaa ilman että mielipiteille tai toimenpiteille asetetaan yksi ainoa oikea normi. Tämä auttaa osallistujia etsimään ja luomaan merkityksiä kokemilleen asioille yhdessä ympäristökasvattajan kanssa, mikä edistää heidän omistajuuden kokemusta.

Kannustaminen pohtimiseen

Seuraavassa on kaksi esimerkkiä toiminnasta, joiden tarkoituksena on edistää pohdintaa lapsiryhmässä ja nuoriso- tai aikuisryhmässä.

Ensimmäisessä esimerkissä ympäristökasvattaja Michael kiinnittää runsaasti huomiota siihen, että on utelias lasten itsensä tär-

REFLEKTIOHARJOITUS LASTEN KANSSA

Ympäristökasvattaja Michaelilla on ryhmä 10-vuotiaita lapsia metsässä. Tällä matkalla hän on asettanut itselleen pienen säännön tosiseikkojen määrittämisestä, jotta lasten uteliaisuus ja tiedonjano heräisivät.

Michael näyttää ja opastaa tavalla, miten metsästä ja puiden kuoren alta löytyy hyönteisiä ja muita selkärangattomia. Lapset keräävät nyt pareissa laseihin kuusi erityisen mielenkiintoisen näköistä eläintä.

Sitten he miettivät ensin itse ja sitten yhdessä

kaverin kanssa, mikä kerätyissä eläimissä on erityisen jännittävää. Lopuksi he selittävät yhdessä toiselle parille, miksi eläimet ovat heidän mielestään jännittäviä.

Michael pyytää sitten lapsia:

- Tutkimaan, miten purkista vapautettu eläin liikkuu.
- Tutkimaan liikkeitä, jotka ovat hyödyllisiä eläimen selviytymisen kannalta.
- Jäljittelemään omalla kehollaan eläimen liikkeitä, joiden he uskovat

olevan tärkeitä eläimen selviytymiselle.

- Lopuksi lasten tulisi järjestää pieni esitys ja kertomus muille ryhmille. Esityksen tulisi sisältää eläimelle vaarallinen tilanne.
- Lopuksi jokaisen lapsen tulee itse löytää puu, jonka juurella he kirjoittavat muutaman sanan tai tekevät piirroksen, jonka avulla he kertovat, miksi eläin on tärkeä ja miten heidän yhteistyönsä ryhmän muiden oppilaiden kanssa onnistui.

keänä ja mielenkiintoisena pitämille aiheille ja heidän löytämilleen pikku otuksille. Lapset saavat jatkuvasti haasteita harjoituksissa, joissa keskitytään aiheisiin, joita he itse pitävät jännittävinä. Michael pyrkii herättämään lasten tunteita toiminnan aikana, ja liittää tunteet siihen mitä he löytävät. Hänen aikomuksensa ja toiveensa on tämän lähestymistavan avulla saada lapset kiinnostumaan eläimistä ja luonnossa liikkumisesta.

Lasten tulee sekä ajatella itse että keskustella ystävänsä kanssa. Pohdintaa voi edistää eri tavoin. Lapsen on helpompi ajatella itse, luoda merkitystä ja työstää kokemukseen liittyviä tunteita, kun hän saa itse miettiä, esimerkiksi miksi hänen kiinni saamansa selkärangaton eläin on jännittävä. Puhuminen toisen henkilön kanssa on arvokasta. Lapsen omat ajatukset ja sanat saavat enemmän sisältöä ja selkeyttä hänen kuullessaan ne ääneen. Samalla lapset

Yhteinen puuelämys.
Valokuva: Poul Hjulmann Seidler

saavat yhdessä pohtia ja vaihtaa ajatuksia yhteisen oivalluksen saavuttamiseksi.

Kun lapset joutuvat tutkimaan ja matkimaan eläinten liikkeitä itse ja arvioimaan, mikä on tärkeintä eläimen selviytymisen kannalta, Michael toivoo saavansa lapset tunne- ja kehotasolla mukaan, jolloin heillä on paremmat edellytykset ja motivaatio pohtia kahta viimeistä näyteltävää tehtävää ja istua rauhassa puun juurella.

Viimeisessä puun juurella tehtävässä harjoituksessa Michael ja opettaja haluavat, että lapset pohtivat miten he edistävät yhteistyötään ja viihtyvyyttään. Tämä on osa-alue, jota opettaja haluaa työstää luokan kanssa ja jota hän pitää lapsille helpompana jäsentää, kun heillä on kokemusta sosiaalisista ja keho-/tunnetason aktiviteeteista ympäristökasvattajan kanssa.

Ympäristökasvattajan omistautuminen esteenä

Ympäristökasvattaja voi tukea osallistujia näiden mielestä keskeisten ajatusten, arvojen ja käsitysten luomisessa ja suunnittelussa. Samalla ympäristökasvattajan tulee olla hyvin varovainen ettei hän tuputa heille omia arvojaan ja käsityksiään. Tällainen "tuputtaminen" ei kuulu omistautumisen käsitteeseen eikä sen kehittämisen antamaan voimaan.

Ei aina ole helppo olla perusluonteeltaan utelias, kävellä osallistujien kengissä ja pyrkiä ymmärtämään heidän tarpeitaan ja toiveitaan ja muotoilla ympäristökasvatuksensa sen pohjalta.

Ympäristökasvattajan oma intohimoinen omistautuminen aiheeseen, kattavat tiedot luonnosta ja palava halu saada muutkin ymmärtämään samat asiat voi olla jopa este, kun halutaan saada osallistujat kehittämään, muotoilemaan ja luomaan omat merkityksensä. Esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden puolesta työskentelevä ympäristökasvattaja, joka ei tule ottaneeksi huomioon osallistujien tunteita ja ajatuksia aihepiiristä eikä osoita niitä kohtaan uteliaisuutta, saattaa parhaassa tapauksessa puhua kuuroille korville ja pahimmassa synnyttää vastarintaa.

Siksi on tärkeää, että ympäristökasvattaja hallitsee sellaiset menetelmät ja harjoitukset, joiden avulla osallistujia kannustetaan

maistelemaan ja sulattelemaan uusia vaikutelmia ja kokemuksia. Osallistujien tulisi pystyä "valloittamaan" uusi aihe itse, tehdä siitä omansa, muodostaa uudet merkitykset ja heille tärkeät yhteydet. Tähän ei ole selkeää ja valmista menetelmää, mutta on keskeistä, että ympäristökasvattaja ottaa lähtökohdakseen osallistujien kiin-

NUORET / AIKUISET

Ympäristökasvattaja Freja on kiertueella 18–22-vuotiaiden nuorten ryhmässä.

Kolmen tunnin matkan ensimmäisen osan aikana Freja on tutustunut nuorten kanssa metsäkasveihin ja niiden käyttöön. Nuorten aisteja on aktivoitu keräämällä, haistelemalla ja maistelemalla syötäviä kasveja. Freja on myös pitänyt mukana huumoria ja vauhtia ja teettänyt yhden tehtävän, jossa nuoret haastoivat toisiaan tehtävissä, jotka he itse keksivät ja joissa oli kyse puissa elävistä eläimistä.

Kierroksen viimeisen osan ajaksi Freja on jakanut nuoret neljään ryhmään, joissa kussakin oli 3–4 osallistujaa. Kukin ryhmä teki tehtävään liittyvän pienen "taideteoksen":

→ Ryhmä 1. Tehkää pieni taideteos, joka symboloi uusia tärkeitä oivalluksia, jotka olette saaneet tänään.

→ Ryhmä 2. Tehkää pieni taideteos, joka symboloi tärkeitä asioita metsäkasveista.

→ Ryhmä 3. Tehkää pieni taideteos, joka symboloi elämää ja kuolemaa.

→ Ryhmä 4. Tehkää pieni taideteos, joka symboloi ihmisen riippuvuutta luonnosta.

Sitten kaikki ryhmät vierailivat toistensa luona ja arvailivat, mitä "taideteokset" symboloivat.

Ryhmille annettiin sitten uusi tehtävä, jossa jokainen sopi uudesta aiheesta, josta he pitivät erityisen tärkeänä kertoa muille ja tehdä uusi "taideteos", joka symboloi tätä. Sitten he kävivät toistensa luona uudelleen – he yrittivät arvata aiheet ja saivat lisää tietoa niistä.

Osallistuja on tehnyt koivun runkoon pienen kuvan, joka on vertauskuva hänen luonnossa harjoittamastaan pohdinnasta.

Frejan ympäristökasvatuksen aikana hän veti itse ensimmäisen tunnin ja jakoi osallistujille tietoa ja kokemuksia. Hän myös valitsi sellaisia toimintoja, joissa osallistujat käyttivät aistejaan ja kehoaan eri tavoin.

Sitten Freja halusi heidät "taideteosten" avulla pohtimaan eri teemoja kierrokselta. Hän oli valinnut teemoja, jotka liittyivät kierroksen alkupuolen kokemuksiin ja aktiviteetteihin. Samalla Freja kiinnosti se, mitä nuoret itse pitivät tärkeimpänä ja mikä kosketti heitä, ja hän halusi nuorten miettivän jotain joka oli kiinnittänyt erityistä kiinnostusta. Siksi heitä pyydettiin tekemään "taideteos" jossa oli uusi ja tärkeä teema ja jonka he itse keksivät.

Frejan tarkoituksena oli herättää nuorten kiinnostus luontoon ja saada heidät pohtimaan eräitä luonnon arvoja.

Osallistuja on tehnyt koivun runkoon kasvot, jotka kuvastavat hänen pohdintaansa ja oppimisprosessiaan luonnossa. Valokuva: Poul Hjulmann Seidler

nostuksen ja kokemukset, ja kuuntelee kärsivällisesti heidän tarpeitaan, oivalluksiaan ja mielenkiinnon aiheita.

Kuvaannollisesti voimme sanoa, että ympäristökasvattajan tulee ylittää silta ja kohdata osanottajat heidän omissa olosuhteissaan, tietämyksissään ja tarpeissaan. Matkalla sillan yli hänen tulee hetkeksi unohtaa omat ajatuksensa ja käsityksensä ja kohdata ja pyrkiä ymmärtämään osallistujat avoimen uteliaana.

Kuunteleminen ja ymmärtäminen

Kahdessa esimerkissä näimme eri menetelmiä, joita Freja ja Michael käyttivät osallistujien kuuntelemiseksi ja ymmärtämiseksi. Sen lisäksi, että Freja ja Michael keskittyivät omaan ympäristökasvatukseensa ja pohdintaa helpottaviin prosesseihin, he käyttivät osanhuomio- ja keskittymiskyvystään osallistujien kuuntelemiseen ja sen ymmärtämiseen mikä on näille tärkeää. Samalla he antoivat osallis-

tujien toiveiden ja tarpeiden vaikuttaa heidän rooleihinsa, ja siihen miten osallistujat tulivat toimintaan mukaan.

Tämä vaatii ympäristökasvattajalta tiettyä anteliaisuutta. Se tarkoittaa ohjasten löysäämistä, halua poiketa valmiista rakenteesta ja suunnitelmasta ja avoimuutta antaa osallistujien olla mukana vaikuttamassa kierroksen sisältöön. Tämä ei ole työn helpoin osaluokka, mutta tietoisuuden huomion ja harjoittelun avulla ympäristökasvattaja voi tukea prosesseja, jotka edistävät osallistujien arvokkaita pohdintoja, tukevat uusia merkityksiä ja oivalluksia sekä ehkä muuttavat arvoja ja käsityksiä.

LUE LISÄÄ

Allan, J. F., McKenna, J., Hind, K. (2012) *Brain resilience: Shedding light into the black box of adventure processes*. Australian Journal of Outdoor Education, 16 (1).

Ejbye-Ernst, N. og P. H. Seidler (2016) *Udeskolevejleder – eksterne formidlere i skolen*. Københavns Universitet – Skovskolen

https://skovskolen.ku.dk/dokumenter/udeskolevejleder_2016_web.pdf_kopi/

Greenaway, Roger (2017) *How movement can help thinking and learning*,

<http://reviewing.co.uk/articles/how-movement-can-help-thinking-and-learning.htm>

Ludwig, Thorsten, (2015) *The interpretive guide – sharing heritage with people*, Bildungswerk interpretation, Werleshausen (http://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/projects/HeriQ/the_interpretive_guide_2015_en.pdf)

Sandberg, E. (2014) *Besökarnas tankar – meningsskapande i naturum förstått genom tankelisting*

Centrum för naturvägledning, Rapporter institutionen för stad och land 3/2014 https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/cnv/publikationer/besokarnas_tankar_2014.pdf

Thiel, P. L. (2015) *Dialog för landskap – en handledning*. 2015 Centrum för naturvägledning; <https://www.slu.se/centrum-bildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/publikationer/handledning-och-stod/dialog-for-landskapet/>

ROOLINI YMPÄRISTÖKASVATTAJANA JOHNNY SKJOLDBORG KROG

Ympäristökasvattajana tiedän, että eri kohderyhmät eri paikoissa ja eri vuodenaikoina edellyttävät roolini sopeuttamista ja jopa vaihtelua eri roolien välillä. Joissain tilanteissa voi olla tarkoituksenmukaista pitää luentoja, toisissa käynnistää toiminta, kolmansissa harrastaa roolipelejä, kertoa tarinoita, olla tarkkaavainen ja niin edelleen. On myös tilanteita, joissa viestintä tapahtuu epäsuorasti viestintävälineiden kuten tekstin, kuvien tai television avulla. Tässä artikkelissa kuitenkin keskityn suoraan viestintään, jossa uskon ympäristökasvatuksen vahvuuksien olevan.

Ympäristökasvattajana olen aina hyödyntänyt epävirallisia – eli informaaleja – oppimisympäristöjä. Olen aktiivisesti vastustanut omaa kokemustani peruskoulusta, joka oli täynnä vanhoja, valkoisia ja neliskanttisia oppimishuoneita. Muistan tylsän, sanojen täyttämän luokkahuoneen, jossa useimmille meistä ei ollut tarpeeksi

henkistä tilaa. Todella hyvä välittäjä saattoi ehkä täyttää tylsänkin tilan ja herättää vastaanottajan. Onneksi minulla sattui olemaan yksi tällainen opettaja. Mielenkiintoisessa ulkotilassa tylsä välittäjä häviää kuitenkin väijäämättä taistelun luonnolle. Päätin lähteä Robin Hoodin tai Vaahteramäen Eemelin kanssa ulos retkelle vihreään luontoon sanaputouksen solistessa taustalla.

Minulle hyvä tarina on usein ollut suunnittelemani ympäristökasvatuksen kantava voima. Joskus tarinat ovat "olleet takataskussa" ja olen tuonut niitä esille tarpeen mukaan. Mutta paras vaikutus on ollut niillä tarinoilla, joissa minä ympäristökasvattajana olen astunut sivuun, antaen tilaa fiktiiviselle roolille. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä, joissa kohderyhmä on ollut alakouluikäiset lapset.

Klassinen kiertue meille ympäristökasvattajille on matka keväiselle lammelle. Yleensä siellä esitellään ensin vesistö eläimiseen, minkä jälkeen pyydän kaikkia ottamaan luonnon ja toiset huomioon. Ohjeistuksen tarkoituksena on varmistaa, että seuraamme valppain silmin, etteivät lammikon pieneläimet päädy jonkun jalan alle ja eikä rannan kasvusto kärsi liiaksi. Tämä on todellinen vaara silloin, kun parikymmentä lasta ryntää tutkimaan uutta maailmaa. Kerran näin itseni sotilaskomentajana, joka kehotti opiskelijoita pitämään huolta eläimistä minun puolestani.

Kerran taas yhdessä kollegani kanssa istuin alas (lammen rannalle) ja kirjoitimme tarinan "pienestä julmasta eläimestä". Se oli tarina, joka kertoo sudenkorennon elinkaaren avulla maailmasta, jota oppilaat tutkivat. Löysäsimme hieman luonnontieteellisiä faktoja, annoimme mielikuvitukselle siivet ja sudenkorennonle ajatukset ja kielen. Tarinan myötä oppilaat saivat kokemuksen vedenalaisesta elämästä, ja tämän myötä mahdollisuuden ottaa vastuuta pieneläimistä ja paikasta, jossa ne elävät.

Toinen suosittu teema on luonto ja luonnonilmiöt, joissa myytit elävät. tarinat haltioista, vuorenpaikoista, näkistä, noidasta ja virvatulista voidaan kertoa niin, että kukaan ei unohda niitä.

Mutta miksi et antaisi peikon kertoa tarinaansa itse? Työskentelin peruskoulussa, jonka opettaja haastoi minut pukeutumaan peikoksi. Yllätin peikkona 25 oppilasta koulun läheisessä luonnossa. Peikko kertoi kaikuvista kirkonkelloista, suuresta kivilohkareesta, jonka hän paiskasi kirkkoa päin, ja joka kirkkoa vasten murskauduttuaan

Miksei annettaisi
peikon itse kertoa
historiasta?
Valokuva: Thomas
Vitting

lepää muurin juurella palasina. Luolaan viedyistä tytöistä, hulluiksi tulleista pojista ja näkin sieppaamista ihmisistä. Tarinoita ja peikkoja ei unohdettu. Oppilaat saattavat ihmetellä vieläkin, mitä peikot todella olivat ja ovatko tarinat totta vai ovatko ne vain mielikuvitusta, kun joku on nähnyt luonnossa jotain, mitä ei osannut selittää.

Aiemmat ovat esimerkkejä toimivista keinoista, jotka vaativat hiukan aikaa. Ne kuitenkin palkitsevat tuntiessani, miten yleisö eläytyy mukaan ja saa vahvoja muistoja, jotka pitävät myös viestisisällön elossa. Vaikka konsepti on energiaa ja aikaa vievä, se on todettu toimivaksi ja sitä on käytetty monta kertaa myöhemminkin.

Tämä ei tarkoita, että kerron vain tarinoita ja pukeudun joksikin. Opastan myös kertomalla luonnonrakkaudestani ja kaikesta siitä, mitä luonnossa on. Hyvälle ympäristökasvattajalle on tärkeintä intohimo aihepiiriin ja ehdottomasti kyky empatiaan.

Tarjottava tieto tulee myös suhteuttaa kohderyhmään. Ympäristökasvattajan sitoutuminen on ehdottoman välttämätöntä onnistumisen kannalta, kuten myös rohkeus ryhtyä tekemään jotain, joka vain todennäköisesti toimii.

Jokainen vierailu luontokoulussa, luontokeskuksessa, maatilalla tai ylipäätään ulkona arvioidaan yhdessä mukana olleiden aikuisten kanssa. Mikä oli hyvää ja mitä voisimme tehdä paremmin? Kyseessä ei välttämättä ole muodollinen, vaan enemmänkin epävirallinen pohdinta aiheesta. Tämä tarkoittaa sitä, että jokainen ympäristökasvatustilanne on kurssi minulle ja muille aikuisille.

Tässä kuvattuja peruskoulun menetelmiä on testattu aikuisryhmissä useita kertoja. Yritä kuvitella kunnan poliitikkoja puhdistamassa tallia samalla kun vanha maanviljelijä – eli ympäristökasvattaja – pomottaa heitä. Näin on itse asiassa tapahtunut...

VESI YHTEISENÄ VOIMAVARANA

LIVE SOLBRÆKKEN DANIELSEN

Kotiseudullani Åsissa ei ole juurikaan juoksevaa vettä ja valtaosa siitäkin kulkee putkissa. Sademäärien lisääntyminen tulevaisuudessa tarkoittaa, että paikallisyhteisön on löydettävä ratkaisu mahdollisiin tulviin. Haluaisin myös henkilökohtaisesti nähdä enemmän vettä kaupungissani. Kerron tässä, miten päätin järjestää kotiseudulleni Yhdysvalloissa kehitetyn vesivaelluksen. Vaelluksen tavoitteena on monipuolisen vesitietouden levittäminen ilman, että se aiheuttaa keskusteluja tai nostaa konflikteja.

Waterwalk – eli vesivaellus – oli kolmivuotinen hanke, joka käynnistettiin Kaliforniassa vuonna 2016. Suurin osa Los Angelesin vedestä on peräisin Owensin laaksosta. Aavikkomaisessa laaksossa oleva keidas on nykyisin kuivunut, kun aiemmin joki virtasi intiaanien alueen läpi ja mahdollisti heidän elämänsä siellä. Hanke kutsui mukaan kaikki toimijat, joilla oli intressejä veden suhteen, kävelemään osan vesiputken reitistä. Kävelyllä ei ollut tarkoitus päättää veden hallinnasta.

Tavoitteena oli kerätä poliitikkoja, alkuperäiskansoja, Los Angelesin vesihallinnon edustajia, maanomistajia ja muita asianosaisia, jotta he voisivat kertoa tarpeistaan ja suhteestaan veteen vaelluksen aikana. Painopiste oli vedessä resurssina, ottamatta kantaa siihen mikä on hyvä tai huonoa veden käyttöä. Koin Kalifornian

vesivaelluksen koskettavaksi ja se innoitti järjestämään vastaavan omassa paikallisyhteisössäni.

Ei "oikeaa ja väärää" vaan yhteisymmärrystä

Usein koen, että päätöksentekoprosesseissa on enemmän kyse väittelyn voittamisesta kuin tasapuolisesti kaikkien arvojen esiin nostamisesta ja kaikille parhaista päätöksistä. Halusin omalla vesivaelluksellamme tarjota osallistujille lisätietoa veden merkityksestä ja kertoa veteen liittyvistä yksilöille merkittävistä tarinoista ja kokemuksista. Tämä lähestymistapa on ensimmäinen askel kohti konsensuseseen eli yhteisymmärrykseen perustuvaa päätöksentekomallia. Se on tuntemistani päätöksentekomalleista eniten rauhaa edistävä malli, josta uskon nyky-yhteiskunnan voivan oppia paljon. Yhteisymmärrys on edelleen tärkeä periaate The Great Law of Peace -laissa, joka säädettiin 400 vuotta sitten Pohjois-Amerikan viiden suuren intiaanikansan välillä ja jota nämä edelleen noudattavat.

Vesivaelluksella voidaan saada ihmiset ymmärtämään veden arvo. Aurlandinlaakso Norjassa.
Valokuva: Lars Petter Ytterstad

Aloita pienestä

Aloitin kysymällä kunnalla työskentelevältä ystävältäni, mitä hän ajatteli hankkeesta, ja siitä se sitten käynnistyi. Kävi ilmi, että kunnalla oli voimassa oleva suunnitelma tulvien varalta. Koska tämä oli ensimmäinen kerta, kun järjestin tällaisen vaelluksen, en halunnut tehdä siitä liian suurta. Me vaeltajat muodostimme pienen seitsemän hengen ryhmä, edustimme uusia asukkaita, sukupolvien ajan alueella asuneita viljelysmaanomistajia, vesialan neuvonantaja ja kunnan ympäristökonsultti ja ympäristöpuolueen ja Norjan biotalouden tutkimusinstituutin edustajat. Kävelimme erään puron alkulähteeltä kohti keskustaa. Korostin, että vesivaelluksen tarkoituksena oli tutustua paremmin Åsin vesiin ja siihen mitä vesi tarkoittaa meille osallistujille.

Kiitollisuuspedagogia

Aloitin vaelluksen pyytämällä osallistujia kertomaan jonkin veteen liittyvän asian, josta he olivat kiitollisia. Kiitollisuuden ilmaiseminen yhteisestä aiheesta saattaa auttaa luomaan yhteisöllisyyttä ja vähentää konflikteja. Vältin tietoisesti vesivaelluksella keskustelua siitä, mitä vedellä pitäisi tehdä ja kenen sitä tulisi hallita. Lopuksi pyysin kaikkia osallistujia kertomaan, mitä toiveita heillä on tulevaisuudessa Åsin veden suhteen, emme käyneet toiveista keskustelua. Unelmista kertominen auttaa ymmärtämään arvojaan, osallistumaan luoviin ratkaisuihin ja se on sitoutumisen alku. Osallistuin myös itse ja vastasin muiden tapaan kaikkiin kysymyksiin osoittaakseni, että kaikkien äänellä on sama arvo riippumatta siitä, ovatko he johtajia vai osallistujia.

Yhteiskunnan kestävä kehityksen on perustuttava asukkaiden etuihin. Tällainen vesivaellus voi auttaa tuomaan esiin aihepiiriin liittyviä toiveita, ja edesauttaa paikallisia vaikuttamaan kehitykseen. Ryhmässä oli paljon myönteistä energiaa, vaikka lopussa esiin nousikin ristiriitaisia toiveita. Yksi osallistujista kertoi itku kurkussa isänsä alzheimerin taudista ja suri sitä, ettei ollut kiinnostunut isänsä paikallistietämyksestä ennen muistitaudin vaikeutumista. Oma roolini vaelluksella oli suunnittelija, fasilitaattori ja osallistuja, en osallistunut oman ammattikuntani edustajana.

BIOBLITZ – KAIKKI MUKAAN LUONTOA KARTOITTAMAAN!

MARIANNE GRAVERSEN

Monet ympäristökasvattajan kanssa retkellä olleet tuntevat tilanteen, jossa opas kulkee ryhmän kärkipäässä ja kertoo kovaäänisesti: "Tuo perhonen tuolla on amiraaliperhonen...se muuttaa Etelä-Euroopasta Tanskaan joka kevät ja tuottaa jälkeläisiä, jotka muuttavat puolestaan syksyllä etelään" tai: "Alueen lehmät auttavat pitämään vesakon kurissa laiduntamalla, jotta muun muassa *Lacerta agilis* -hietasisilisko löytää hiekkaisia ja aurinkoisia paikkoja, joihin se voi munia" tai: "Katsokaa! Hiirihaukka... *Buteo buteo*." Kerron tässä artikkelissa BioBlitz-tapahtumasta, jossa tilanne keikautetaan päälaelleen ja osallistujista tehdään luonnontutkijoita.

Opas kertoo varmasti hienoja tarinoita ja osa osallistujista pitävät eniten tämäntyyppisestä ympäristökasvatuksesta – mutta se ei ole erityisen osallistavaa tai koukuttavaa. Jos halutaan, että luonnon monimuotoisuuden käsite ymmärretään syvällisemmin, osallistujat on aktivoitava. Niin sanotussa *BioBlitzissä* lähtökohta keikautetaan ylösalaisin – yleisön on itse löydettävä lajit. Heidän on kiinnitettävä huomiota eliöihin, ja myös etsittävä lajeja, jotka eivät ole yhtä hyvin näkyvillä.

BioBlitz on tiivistähtien lajihahti rajatulla alueella rajatussa ajassa.

Valokuva: Naturhistorisk Museum Danmark

BioBlitz on – lyhyesti sanoen – lajien etsimistä rajatulla alueella ja rajattuna aikana. Termi tulee Yhdysvalloista, jossa BioBlitzia käytetään lajistokartoitukseen luonnonpuistoissa. Usein tapahtuma järjestetään paikallisen yliopiston tai luonnontieteellisen museon johdolla. Vapaaehtoiset opiskelijat auttavat tutkijoita löytämään mahdollisimman monta lajiä tietyn ajan kuluessa – esimerkiksi 24 tunnissa.

BioBlitzin vahvuus ympäristökasvatuksen muotona on, että jokainen laji lasketaan ja rekisteröidään vain ensimmäisen kerran havaittaessa ja että uusien lajien etsiminen voi sitten jatkua. Jonkin uuden etsiminen terävöittää keskittymistä ja motivoi osallistujia. Se antaa heille myös käsityksen siitä, montako erilaista lajiä itse voi löytää rajatulta alueelta.

Jos BioBlitz järjestetään esimerkiksi koululuokille, voidaan järjestää kilpailu: mikä luokka onnistuu tunnistamaan eniten lajeja? Olen itse käyttänyt menestyksekkäästi kirjakaupasta ostamiani halpoja

leimasimia. Aina, kun osallistuja esittää uuden lajin, hän saa leiman käteen. Yksinkertainen leima herättää yllättävän paljon motivaatiota joissakin ihmisissä. Toimiakseen systeemi edellyttää myös, että lajeja tunnistavien henkilöiden määrän on oltava riittävä. Muussa tapauksessa tulee nopeasti ongelmia itse lajien tunnistamiseen liittyen.

Lähialueelta on hyvä aktivoida vapaaehtoisvoimia – kyseessä voivat olla lintuharrastajat, paikalliset kasvitieteilijät tai sieniasiantuntijat. He saavat mahdollisuuden saada yhteyden uusiin mahdollisiin jäseniin ja samalla ympäristökasvattajat saavat mahdollisuuden luoda yhteyksiä yhdistyksiin. Yhdistykset saavat silloin myös mahdollisuuden toimia asiantuntijoina omilla osaamisaloillaan ja alueilla, jotka kiinnostavat heitä.

BioBlitzin haaste on lajien rekisteröimisessä ja siinä, miten osallistujille annetaan mahdollisuus tutustua siihen, mitä muut ovat löytäneet ja mitä on yhteensä löydetty. Se voidaan tehdä monella tapaa, sähköisesti tai manuaalisesti. Oma kokemukseni yli viiteentoista BioBlitzin perustuen on, että yksinkertaiset A2- tai A3-arkit käsinkirjoitetuilla listoilla on tehokkain tapa osoittaa, montako lajia

Osallistujat voivat tarvita apua löytämiensä lajien määrittämiseen.
Valokuva: Naturhistorisk Museum Danmark

on tunnistettu. Tapahtuman jälkeen täytyy kuitenkin usein tehdä tarkastuslaskelma, jotta voidaan seuloa pois mahdolliset päällekkäiset ja virheelliset rekisteröinnit. Käytän itse muutamia esipainettuja listoja, jotka sisältävät erilaisia ryhmiä, kuten esimerkiksi nisäkkäät, linnut, kasvitiede, sienet, hyönteiset ja hämähäkit. Silloin osallistujien on suhteellisen helppoa merkitä laji ja samalla heitä muistutetaan siitä, että on olemassa useita erilaisia ryhmiä, joista voi löytää lajeja – ettei tarvitse keskittyä vain eläimiin, vaan myös kasveihin ja sieniin. Se innostaa myös osallistujia etsimään eliöitä lajiryhmistä, jotka eivät ole niin hyvin edustettuina.

Jos asiantuntijoita on riittävästi ja sen myötä voidaan varmistaa, että lajistokartoitus on tehty oikein, tiedot voidaan viedä suoraan tietokantoihin (Pohjoismaissa on erilaiset mahdollisuudet) ja hyödyntää tutkimustarkoituksissa tai kuntien erilaisiin alueellisiin suojeluhankkeisiin liittyvässä työssä. Löytyneisiin lajeihin liittyvä viestintä ja tietojen kirjaaminen BioBlitz-päivän aikana ja sen päätteeksi ovat tärkeitä. Osallistujat haluavat tietää, ovatko he löytäneet 54 vai 290 lajia. Tuloksia voidaan myös verrata, jos tapahtuma järjestetään useana vuonna.

Koska BioBlitzissä keskitytään niin vahvasti lajeihin, on tärkeää, että paikan päällä on aina hyviä ympäristökasvattajia. Heidän fantastisia tarinoitaan tarvitaan yleisön aktivoimiseksi, saamaan kenties hieman epäröivät osallistujat kiinnostumaan: tarttumaan vesikiikiin, haaviin tai luppiin uuden sienien löytämiseksi.

BioBlitzin toteuttamiseen tarvitaan useita erilaisia taitoja, joista omasta mielestäni tärkein on usko itseensä ja tietous omista lajinmäärittäytaidoista. On myös tärkeää, pyytää paikalle useita hyviä apulaisia, jotka voivat auttaa lajien tunnistamisessa. Jos ympäristökasvattaja päättää kokeilla BioBlitz-konseptia, on hyvä käyttää omia resursseja lähtökohtana. Jos on itse taitava kasvitieteilijä, sieniasiantuntija tai ornitologi, on hyvä lähtökohta järjestää omaan erikokoalaan rajoittuva BioBlitz – olen itse järjestänyt kasvitiede-blitzin vain kahdessa tunnissa – yläkoululaiset eivät yleensä jaksaa keskittyä kauemmin. Lisäksi BioBlitz edellyttää tietenkin tietyn määrän logistiikkataitoja, jotta vapaaehtoiset/asiantuntijat, kirjallisuus, pyydykset, tarvikkeet, osallistujat ja paikka muodostavat yhdessä suuremman yksikön. Viimeisenä mutta ei vähäisimpänä ympäristö-

kasvattajan on hyväksyttävä tietty kaaos. BioBlitzit saavat "oman elämän", jossa odottamattomat löydöt keräävät ihmiset yhteen.

Yksi suurista esteistä, joita olemme kokeneet BioBlitzien järjestämisessä on itse nimi. Melkein kaikki Tanskassa Bioblitzejä järjestäneet ympäristökasvattajat ovat huomanneet, että BioBlitziin osallistuu vähemmän yleisöä kuin muihin tapahtumiin. Se saattaa johtua siitä, että on vaikea kuvailla, mikä BioBlitz on siten, etteivät ihmiset kokisi epävarmuutta tapahtuman kulusta. Samalla voi olla vaikea antaa heille tarpeeksi luottamusta, että he uskaltaisivat osallistua pelkäämättä joutuvansa tilanteeseen, jossa heidän odotetaan osavan jotakin mitä he eivät osaa. Siksi voi olla hyvä suunnitella BioBlitz osaksi suurempaa luontotapahtumaa tai -festivaalia, jossa se saa paljon tukea. Osallistujien epävarmuutta saattaa vähentää myös se, että he saavat paikan päällä apua löytääkseen tietyn niityn tai mennäkseen metsän reunalle etsimään kukkasia – mieluusti hyvin pieniä, joita kukaan muu ei ole vielä löytänyt.

Linkki tanskalaiselle sivulle, joka sisältää lisää kokemuksia ja materiaalia BioBlitzista www.bioblitz.dk

BioBliz voi johtaa lähikontaktiin luonnon kanssa.

Valokuva: Bo Tonnesen

DE 5 STORA – YMPÄRISTÖKASVATUS JA KIISTANALAISET AIHEET

LINDA THELIN

Ruotsin Petoeläinkeskus De 5 Stora ("viisi suurta") on suurpetoihin keskittyvä osaamiskeskus ja kohtaamispaikka. Suurpetojen palautuminen maahamme on aiheuttanut ristiriitoja, ja siksi myös Petoeläinkeskuksen tarjoama ympäristökasvatus on tarpeen. Petoja koskeva keskustelu on polarisoitunut, ja perustuu valitettavan usein virheellisiin tietoihin. Keskustelua vaikeuttaa entisestään se, että petoeläimistä vaikuttaa tulleen kiistakapula valtaapitävien ja hallittavien, maaseudun ja kaupungin välillä – ja myös symboli eettiselle kannalle, onko ihmisellä oikeutta hallita muita lajeja. Tässä artikkelissa esittelen Petoeläinkeskuksen toimintaa ja keinoja synnyttää ja ylläpitää rakentavaa keskustelua Ruotsin petotilanteesta.

Petoeläinkeskuksen tavoitteena on levittää faktapohjaista ja monipuolista tietoa pedoista ja kertoa, miten petoeläinten läsnäolo vaikuttaa eri paikoissa. Uskomme, että lisääntynyt tietoisuus pedoista ja parempi ymmärrys niihin liittyvistä monista näkökulmista, johtaa toivottavasti rakentavampaan vuoropuheluun, auttaa vähentämään ristiriitoja ja lisää edellytyksiä sille, että petoeläimet voisivat jatkossakin elää Ruotsissa myös tulevaisuudessa.

Koska Petoeläinkeskus pyrkii antamaan petokysymyksestä mahdollisimman monipuolisen käsityksen mahdollisimman monille ihmisille, tulee välitettyjen tietosisältäjien olla laajoja ja niitä tulee välittää useilla foorumeilla ja menetelmillä. Sisällöllisesti välitämme tietoa lajien biologiasta ja historiasta, hallinnon kysymyksistä ja petoeläinten vaikutuksesta meihin ihmisiin ja elinympäristönsä muihin lajeihin. Petoeläinkeskuksen viestintävälineitä ovat muun muassa kaksi verkkosivustoa, joista toinen on lapsille ja toinen aikuisille suunnattu, keskuksen näyttelyt, petoeläinkoulu, esitelmät, seminaarit ja kurssit.

Ympäristökasvatuksessa käyttämästämme foorumista tai menetelmästä riippumatta meille on keskeistä saada vastaanottaja heti alussa huomaamaan petoeläinkysymyksen monimutkaisuus. Näyttelyssä ja verkkosivustoilla pyrimme tekemään tämän selkeällä visuaalisella rakenteella, jossa on edustettuna erilaisia näkökulmia, kuten "petoeläimet ja kotieläimet", "petoeläimet ja turismi" ja "suurpetopoliitiikka".

Ympäristökasvatuksen elävöittämiseksi ja kävijöidemme omien ajatusten herättämiseksi, pyrimme luomaan mahdollisuuksia omalle pohdinnalle. Tekstit esimerkiksi ovat lyhyitä ja ytimekkäitä sen sijaan, että ne vastaisivat tyhjentävästi kaikkeen. Hyödynnämme myös lainauksia ja avoimia kysymyksiä.

Samasta syystä näyttelyssä on esillä runsaasti kuvia ja vierailijalle tarjotaan mahdollisuus saada kokemuksia petoeläimistä muun muassa turkkien, äänten, videoiden ja monenlaisten interaktiivisten osioiden avulla. Vierailijoilla on myös mahdollisuus nähdä eläviä suurpetoja keskuksen yhteydessä toimivassa eläintarhassa. Herättääksemme vielä enemmän ajatuksia, mallimme viides suurpeto ihminen. On hyvin tehokasta kuvailla oman lajimme toimintaa nelijalkaisten suurpetojen kanssa.

Ensimmäinen asia, jonka näet näyttelyssämme, on muotinukke, joka on puettu talvivaatteisiin pukeutuneeksi vanhaksi naiseksi. Tekstinä on: "Homo sapiens – Naaras talvipuvussa". Valokuva: Linda Thelin

Henkilökohtaisessa kohtaamisessa ympäristökasvatuksesta tulee monivivahteisempaa ja roolimme ympäristökasvattajina muuttuu. Jos tapaamallamme vierailijalla ei ole selkeää mielipidettä suurpedoista mutta paljon aiheeseen liittyviä kysymyksiä, on tehtävänämmä välittää tietoa. Tarjoamamme tiedon pohjalta henkilö voi sitten luoda oman käsityksensä aiheesta. Jos taas vierailija suhtautuu selkeän myönteisesti tai kielteisesti suurpetoihin, kuuntelemme häntä ja keskustelemme aiheesta hänen kertomansa perusteella. Lisäksi jos huomaamme, että vierailijan on jättänyt huomioimatta jotain keskeistä tietoa, tarjoamme täydentävää informaatiota. Näin hänellä on laajempi perusta muodostaa mielipiteensä.

Omaksumme siis erilaisia rooleja tilanteen mukaan, ja muodostamme usein välityskanavan muiden ihmisten ja sidosryhmäorganisaatioiden mielipiteille ja kokemuksille. Jos osallistujia on paljon ja heillä on erilaisia mielipiteitä, tehtävämme on helpottaa kohtaamista ja auttaa käymään dialogia.

Ympäristökasvatus voi olla monia eri asioita, mutta meille se on yhdistelmä tietojen jakamista ja toimimista kohtaamispaikkana, jossa kaikkien mielipiteitä kuunnellaan ja jossa on tilaa ajatella itse. Jos suurpetokeskuksesta halutaan kohtaamispaikka, jossa voidaan syntyä rakentavia keskusteluja kiistanalaisista aiheista, uskomme että kaikkien tulee tuntea olevansa tervetulleita.

Onnistuaksemme tässä, meitä tulee pitää neutraalina ja uskottavana tiedonvälittäjänä, ja meidän on osoitettava selvästi, että kunnioitamme kaikkia mielipiteitä. Se edellyttää puolestaan, että ympäristökasvattaja tuntee aiheen perusteellisesti, ja että hänellä on toimivat yhteydet sidosryhmäorganisaatioihin sekä tutkijoihin ja viranomaisiin. Pidämme Petoeläinkeskuksen laajaa ja vakiintunutta verkostoa ratkaisevana tekijänä toimintamme uskottavuudessa.

LUONTOKOKEMUS AVAA MIELTÄ TARINOILLE

TINE NORD RAAHAUGE

Olen viime vuosina kiinnostanut ympäristökasvattajan työssäni yhä enemmän kertomuksista ja tilan luomisesta niille – millainen on hyvän tarinan tila? Miten kertomukset rakentuvat? Miten voimme tuntea olevamme yhtä hämähäkin verkon tai tuulen huminan kanssa? Tässä artikkelissa pohdin erilaisia kertomuksia ja tarinoiden luomaa tilaa. Erityisen kiinnostunut olen kuitenkin luontokertomuksesta, jonka luon yhdessä osallistujien kanssa.

Miten voimme olla ensin hajamielisen kiinnostuneita luonnosta yleensä, ja hetkessä uppoutua täysin metsäpolulta löytämääme kuolleeseen päästäiseen?

Entä mitä tapahtuu, kun unohdamme ”urbaanin araknofobiamme” ja annamme itsemme lumoutua ristihämähäkistä?

Oma ympäristö-
kasvattajauuteni
perustuu luonnon
tuottamaan
iloon ja antoiisiin
kokemuksiin.
Valokuva: Tine Nord
Raahauge

Entä mikä on perimmäinen syy siihen, että tunnemme yhtäkkiä kuuluvamme yhteen nykyhetken, hämähäkin tai kuolleen päästäisen kanssa?

En osaa antaa tähän yksiselitteistä vastausta, mutta väitän että sekä tarinan luoma tila että puitteet ovat tärkeä osa vastausta. Taustalla on osin tietoon perustuva kertomus hämähäkistä, joka saa meidät tutkimaan uteliaana seittiä. Lisäksi mukana on myös vähitellen muodostuva oma kertomus "omasta itsestä henkilönä, jonka mielestä hämähäkit ovat kiehtovia".

Miten "tilaa" ja "hyvää tarinaa" voidaan tulkita?

Oma ympäristökasvattajuuteni perustuu luonnon tuottamaan iloon ja antoiisiin kokemuksiin. Näitä henkilökohtaisia kokemuksia pidän keskeisenä osana ympäristökasvattajan työtäni – ja osana itseäni ja luontoa käsittelevää tarinaa. Kolmen viime vuoden aikana olen työskennellyt narratiivisen menetelmän parissa. Narratiivisen menetelmän keskiössä kertomus. Tämä näkökulma on saanut minut ymmärtämään yhteyden oman luontoon liittyvän ilon ja luontokäsitykseni välillä.

Tila-käsite voidaan ymmärtää tässä kahdella tavalla. Fyysisenä paikkana, jossa ihmisellä on välitön kosketus luontoon: ymmärrämme huomattavasti paremmin ja saamme aisteihin perustuvan kokemuksen vesiskorpionin elämästä, jos seisomme kumisaappaissa rantatörmällä! Tilan käsite voidaan tulkita myös viestintätilanteessa luotavaksi mielen tilaksi. Tilaksi, jonka ympäristökasvattaja on voinut valmistella etukäteen tai hän voi luoda sen tarttumalla hetkeen. Hyvä ympäristökasvattaja nappaa hetkestä kiinni ja jättää ennakosuunnitelmansa, kun muissa maailmoissa kulkenut kolmasluokkalainen pysähtyy ihmettelemään rantahiekalla lojuvaa ravunkuorta. Lapsen kiinnittäessä huomionsa ja kiinnostuessa kuoresta, pääsee ympäristökasvattaja hyödyntämään hetken ja tyydyttämään kuoren löytäjän uteliaisuuden kertomalla rapujen elämästä.

Sopiva mielentila voi kestää vain pienen hetken. Mutta se voi myös olla koko aamupäivän kestävä flow-tila. Nuo tilanteet ovat kuin unelmia ympäristökasvattajalle.

Siirrytäänpä tilasta hyvän kertomuksen elementteihin. Sillä vaikka tila on välttämätön edellytys hyvälle tarinalle. Ei kuitenkaan riitä, että vie oppilaat tai esikoululaiset järvelle ja odottaa ihmettä. Omakohtaisessa havaitsemisessa voi olla mukana ihmetystä ja uteliaisuutta. Ja ympäristökasvattajana olen tyytyväinen, jos onnistun tarinan keinoin vangitsemaan niiden huomion, jotka ovat kiinnostuneita, sekä niiden, jotka eivät olisi voineet kuvitellakaan kiinnostuvansa ravuista tai hämähäkeistä.

Kun olemme ulkona

Kun seisomme metsässä on tärkeää, että osallistujat kokevat olevansa osa retken aikana luomaamme yhteistä kertomusta. Yhdessä-olo ja yhteenkuuluvuuden tunne toistemme ja luonnon kanssa sekä luontoon liittyvä toiminta retken aikana ovat osa tätä kertomusta.

Oma luontokäsitykseni ja henkilökohtaiset luontokokemukseni ovat todennäköisesti erilaisia kuin osallistujien, ja heidän kokemuksensa eroavat toisistaan. Me olemme erilaisia ihmisinä – meillä on erilaiset taustat ja erilaiset edellytykset osallistua luontokokemukseen. Sitä tärkeämpää mielestäni onkin keskittyä siihen, mikä luo yhteenkuuluvuutta ja hyvän kokemuksen sekä yksittäiselle osallistujalle että koko ryhmälle.

Roolini fasilitaattorina ei ole ennalta määritelty, vaan se muuttuu jatkuvasti ollessani yhdessä osallistujien kanssa. Kaikki alkaa paikasta, jossa tunnen luonnon puhuttelevan minua ja antavan hyvän kokemuksen ihmetyksestä, oppimisesta, uteliaisuudesta tai esimerkiksi yhteenkuuluvuudesta. Sitten se jatkuu edelleen kohti paik-

kaa, jossa koen, että osallistujien keskuudessa voisi herätä samankaltaisia tunteita.

Voi kysyä, miksi keskityn omaan luontokokemukseeni, kun tärkeintä olisi antaa hyvä kokemus muille? Mielestäni se on itsestään selvää, sillä en usko pysyvänä olemaan hyvä opas keskittymällä vain osallistujiin. Kuka tahansa ympäristökasvattaja – tässä tapauksessa minä – joka kertoo asioista välinpitämättömästi ja monotonisesti, luo puutteellisen luontokokemuksen. Vaihtoehtoisesti innostunut ja kiinnostunut ympäristökasvattaja luo kertomuksillaan tilan, joka houkuttelee useimmat mukaan.

Sopiva mielentila voi kestää vain pienen hetken. Mutta se voi myös olla koko aamupäivän kestävä flow-tila. Nuo tilanteet ovat kuin unelmia.

Oman toimintani reflektiota

Pyrin muokkaamaan ja arvioimaan toimintaani sekä retken aikana että jälkikäteen. Ulkona luonnossa käytän usein jatkuvan arvioinnin eli niin kutsuttuja reviewing-menetelmiä, joilla voi saada nopean yleiskuvan osallistujien kokemuksista ja mielenkiinnon kohteista. Kuinka kokeneita osallistujat esimerkiksi ovat? Ja mikä on heidän syynsä ja perusteensa osallistumiselle?

Reviewing-menetelmät ovat hyvä väline kertomuksen perustan luomiselle. Ne antavat käsityksen siitä millaisten ihmisten kanssa olen tekemisissä, ja usein myös siitä, miten voin luoda kertomuksen ja viestinnän.

Kun seisomme metsässä on tärkeää, että osallistujat kokevat olevansa osa retken aikana luomaamme yhteistä kertomusta.
Valokuva: Susanne Borg

Kun retki ja tilaisuus lähenevät loppuaan, lopussa saan reviewing-menetelmällä palautetta. Yksi eniten käyttämäni menetelmä on ”köysi”, jossa köysi asetetaan puolikaareksi ruohikolle. Köyden toinen pää ilmaisee kielteistä suhtautumista ja toinen pää myönteistä suhtautumista esittämäni kysymykseen. Osallistujat asettuvat köyden viereen oman arvionsa mukaisesti ja kaikki perustelevat oman mielipiteensä. Tällä tavalla kaikki pääsevät arviointiin mukaan ja itselläni on mahdollisuus myös esittää lisäkysymyksiä.

Sisällytän osallistujilta saamani arvion omaan arviooni retkestä tai toiminnasta. Mikä kiinnitti osallistujien huomion ja oliko se sama asia, johon itse keskityin?

Osallistun narratiiviseen opintoryhmään, jossa haastattelemme toisiamme monilla erilaisilla tekniikoilla. Mahdollisuuksien salliessa vien omia kokemuksiani myös sinne. Narratiivinen haastattelumuoto yhdistettynä muiden opintoryhmäläisten – jotka eivät ole ympäristökasvattajia – kommentteihin tarjoaa uuden näkökulman arviooni, ja näiden myötä pystyn kehittymään työssäni ympäristökasvattajana.

STRATEGINEN YMPÄRISTÖKASVATUS

EVA SANDBERG
JA METTE AASKOV
KNUDSEN

Tässä luvussa tarkastelemme sitä, mitä strateginen työskentelytapa merkitsee ympäristökasvattajalle – miten ympäristökasvatusta tulisi suunnitella tavoitteiden saavuttamiseksi. Edellisessä luvussa korostettiin ympäristökasvattajan henkilökohtaisia ominaisuuksia ja pätevyyttä toimia eri rooleissa. Nyt käsittelemme toiminnan suunnittelun, seurannan ja arvioinnin tärkeyttä. Paneudumme myös siihen, miten tärkeää on luoda merkityksiä osallistujille, osallistaa heidät ja ottaa heidän näkökulmansa huomioon ympäristökasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Keskustelemme myös siitä, miten ympäristökasvattajat voivat saavuttaa mahdollisimman suuria yhteiskunnallisia hyötyjä toimimalla yhteistyössä kollegoidensa ja muiden tahojen kanssa.

Asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttavalla ympäristökasvatuksella voi olla mahdollista lisätä luonnontuntemusta, tarjota myönteisiä kokemuksia ja herättää kiinnostusta luontoon. Toisessa luvussa käsitelty suora yhteys luontoon ja muihin osallistujiin on myös arvokasta monella tapaa sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Se voi tarjota vaihtoehtoisia oppimistapoja esimerkiksi neuropsykologisista häiriöistä kärsiville lapsille ja nuorille tai kaikille niille, joiden on helpompi oppia voidessaan olla suorassa yhteydessä luonto- ja kulttuuriperintöön.

Ympäristökasvatus voi tarjota myös kohtaamispaikkoja erilaisille luontokäsityksille ja luoda tilaa kotoutumiselle, auttaa palautumaan stressistä ja traumaista ja pysymään terveempänä. Ympäristökasvatus voi myös luoda työpaikkoja, esimerkiksi matkailusektorilla, jossa asiakkaille voidaan tarjota luontoelämyksiä maksua vastaan. Strategiset näkökulmat hallitseva ympäristökasvattaja tuntee alansa monipuoliset mahdollisuudet ja erilaiset yhteistyömuodot, joiden myötä mahdollisimman moni voisi osallistua ympäristökasvatukseen.

Ympäristökasvatuksen suunnittelu

Ympäristökasvattajan arkea ja toimintaa leimaa usein ristiriita kunnianhimoisten tavoitteiden ja niukan budjetin välillä. Kasvattaja päätyykin monesti "suorittamaan" työtään valtavalla innolla ja käyttämään kaikki saatavilla olevat resurssit toimintaan. Sitoutuminen ja into ovatkin ympäristökasvattajien polttoainetta ja lopputulos on usein resurssien puutteesta huolimatta hyvä ja sekä ympäristökasvattaja että vierailijat ovat tyytyväisiä. Aidolla sitoutumisella ja kiinnostuksella on taipumus tarttua!

On kuitenkin keskeisen tärkeää varata aikaa toiminnan suunnittelulle ja arvioinnille sekä pitää huolta, ettei käytä resurssina liikaa omaa sitoutumistaan ja pala loppuun, jotta ympäristökasvatuksella on mahdollisuus aidosti vaikuttaa ja jotta ympäristökasvattaja pysyy kehittymään ammatissaan. Toiminnan suunnittelu ja arviointi on myös välttämätöntä, jotta hän voi ymmärtää ympäristökasvatukseen osallistuvien henkilöiden tavoitteita ja motiiveja. Strategiset seikat hallitseva ympäristökasvattaja suunnittelee, arvioi, pohtii, oppii ja suunnittelee uudelleen.

Kaiken suunnittelun peruskysymykset ovat: miksi, mitä, missä, milloin, kenelle ja miten.

Tanskassa, jossa ympäristökasvatus on paljon Suomea jäsentyneempää, on käytössä ”liikkuvan asiantuntijaryhmän” nimellä kulkeva vertaissuunnittelumenetelmä, jossa ryhmä eritahojen ympäristökasvattajia kokoontuu muutamaksi päiväksi kerrallaan tiettyyn kohteeseen ja auttamaan sikäläistä kasvattajaa toiminnan suunnittelussa juuri siinä kohteessa (sivu 217).

Kaiken suunnittelun peruskysymykset ovat: miksi, mitä, missä, milloin, kenelle ja miten. Nämä edellyttävät harkittuja vastauksia ja malleja, jotka auttavat käsittelemään ja hyödyntämään vastauksia. Ensinnäkin on oltava selkeä ajatus siitä, mitä haluat suunnittelemaasi ympäristökasvatuksella saavuttaa – haluatko, että osallistujat kykenevät nimeämään tietyn määrän kasvilajeja, vai herättää mukaansatempaavaa ihmetystä, tai kenties muuttaa tiettyä käyttäytymismallia (roskaaminen) vai haluatko luoda mielenkiintoa ja sitoutumista luonnonsuojeluun?

Suunnittelu interpretaation pohjalta

Kirjoitimme toisessa luvussa interpretaatiosta eli tulkinnasta lähestymistapana ympäristökasvatusviestinnässä. Interpretaatio tarjoaa useita jäsenneltyjä suunnittelumalleja. Sam Hamin interpretaatiomalli (TORE-malli, ruutu 208) on hyvä perusta temaattisen ympäristökasvatuksen ymmärtämiselle: se on strateginen lähestymistapa viestintään, jonka tavoitteena on synnyttää osallistujassa henkilökohtaisia siteitä käsiteltäviin asioihin olivat ne sitten paikkoja, eliölajeja, ilmiötä tai ideoita. Mallin mukaan onnistuneelle ympäristökasvatukselle on oleellista, että opastus on hyvin organisoitu, jotta sitä on helppo seurata, sisällöt ovat kävijöille ajankohtaisia ja merkityksellisiä, ja lisäksi se koetaan antoisana ja viihdyttävänä. Opastus rakennetaan ympäristökasvattajan valitseman teeman ympärille, jotta se herättäisi vierailijat ajattelemaan itsenäisesti ja kenties jopa haastamaan omia käsityksiään. Teema (tai joskus useat teemat) vastaa väittämään:

*Tapaamieni vierailijoiden on tärkeintä ymmärtää,
että _____*

Teema ei myöskään ole sama asia aihe. Teema on kantava ajatus, jonka ympäristökasvattaja haluaa nostaa esiin ja joka on läheisesti kytköksissä siihen, että ympäristökasvatus ylipäätään järjestetään.

Aihe: Luonnonsuojelu niityillä.

Teema: Näiden niittyjen monimuotoisuus on tulosta täällä tuhat vuotta jatkuneesta ihmistoiminnasta. Aiemmin paikalliset saivat niityltä osan elannostaan, sillä sieltä niitettiin eläinten talviheinää. Nykyään niittyä ylläpitää sitoutunut paikallisväestö, jonka tavoitteena on avoimen maaston ylläpitäminen. Vierailusi kautta liityt osaksi niityn historiaa ja tulevaisuutta.

Teema toimii kuin majakka, joka auttaa ympäristökasvattajaa säilyttämään oikea suunnan ja valikoimaan sen perusteella aineiston ja muut tiedot ja kokemukset, jotka vierailijoille voidaan tarjo-

Teema auttaa ympäristökasvattajaa säilyttämään esityksensä "punaisen langan" esityksen muodosta riippumatta.

Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

ta. Teema auttaa ympäristökasvattajaa pitämään johdonmukaisen "punaisen langan" esitelmässään esityksen muodosta riippumatta. Teema valitaan ja muotoillaan toisin sanoen siten, että se suuntaa vierailijoiden ajatukset oppaan tai taustaorganisaation tärkeänä pitämään sisältöön (viesti tai asian ydin) ja tukemaan heidän keskinäistä vuorovaikutustaan. Teeman funktio siis lyhyesti sanottuna auttaa ympäristökasvattajaa ja vierailijaa heidän yhteisessä "kohtaamistavoitteessaan".

Useimmat interpretaation suunnittelumallit perustuvat temaatiseen suunnitteluun. Arvostetuimpia on julkaistu yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa, kuten kirjassa *Interpretation for the 21st Century* (Cable, Knudsen ja Beck) sekä 5M-mallissa (Brochu ja Merriman). James Carterin *A Sense of Place* on kauan hyödynnetty opas, joka on ladattavissa internetistä. Oppaassa korostetaan esitettäviä kysymyksiä ja huomioon otettavia näkökulmia, kun etsitään vastauksia ympäristökasvatuksen suunnittelun miksi-, kenelle-, mitä-, milloin- ja miten -kysymyksiin.

TEEMAHARJOITUS

Tämä harjoitus auttaa määrittämään teeman ja erottelemaan aiheen, sisällön ja teeman. Täydennä lauseet järjestyksessä.

1. Aiheemme:

Ympäristökasvatuksessamme on kyse...

→ ... esimerkiksi kansallisuuden petolinnuista.

2. Sisältömme:

Haluamme kertoa erityisesti...

→ ...maakotkan pesäpuista, jotka ovat yleensä yli kaksisataa vuotta vanhoja,

→ ...tunturihaukkaparikunnasta, joka palaa pesimään samalle kallionkielekkeelle vuosi toisensa jälkeen,

→ ... kalasääskien pesintää tukevasta kesäaikaisesta veneilykiellosta.

3. Teemamme:

Haluamme vierailijoidem-

me ymmärtävän aiheesta sen, että...

→ ...alueen suojelu on parantanut merkittävästi useiden uhanalaisten ja mahtavien petolintujen selviytymistä täällä.

Harjoitus perustuu ympäristökasvatusta käsittelevään *Naturvægledning i natur- och kulturområden* -kirjaan, jota ei ole suomenmennettu (Naturvårdsverket 2018)

Kirjassa korostetaan myös yhteistyön merkitystä interpretaation suunnitteluvaiheessa kaikkien paikkaan tai ilmiöön liittyvän kertomuksen osallisten kanssa (lisää teoksessa *Interpretation för utveckling av kulturmiljöer* Carter 2016). Yhteistyö ja kumppanuus saattaa olla vaikeaa, viedä aikaa ja merkitä sitä, että joutuu jakamaan muiden kanssa osan luodun kertomuksen voimasta. Vierailijalle yhteistyössä tuotettu kokemus voi kuitenkin olla vaikuttavampi ja yhteistyössä pystytään suunnittelemaan ja toteuttamaan sisältöjä, jotka vaikuttavat laajemmin ja kauemmin – lue lisää esimerkiksi, joka koskee Odsherredin geopuistoa (ks. sivu 241).

Viesti ennen menetelmää

Riippumatta suunniteltavan projektin laajuudesta – oli se yksittäinen opastettu retki tai vastaperustetun kansallispuiston ympäristökasvatuskokonaisuus opastuksineen, näyttelyineen, ja kyltteineen

SAM HAMIN TORE-INTERPRETAATIOMALLI

Sam Hamin mukaan interpretaation tulee olla organisoitua, kävijälle merkityksellistä, antoisaa ja sillä tulee olla teema

- **TEEMA** (thematic): Teema on interpretaation keskeinen viesti, joka ohjaa kertomusta, tukee sisältöjen valinnassa ja ohjaa sekä itsesi että vierailijan huomiota tärkeisiin seikkoihin. Teema mahdollistaa ajatusten kohtaamisen.
- **ORGANISOITU** (organized): Opastusten ja

- kylttien sisällöt on viestitty niin, että niitä on helppo seurata ja, että sopiva annos tietoa yhdistyy ympäristökasvatuksen paikkaan ja sen mahdollistamiin kokemuksiin ja elämyksiin.
- **MERKITYKSELLINEN** (relevant): Käsiteltävän asian tulee koskettaa vierailijaa, olla juuri hänelle merkityksellinen – oli vieras sitten asian tuntija, isovanhempi lastenlastensa kanssa tai laiskasti opastukseen huomiota kiinnit-

- tävä henkilö. Ottamalla huomioon valitun paikan ainutlaatuisuuden, keitä osallistujat ovat ja yleiset näkökulmat kuten vastuun, syyllisyyden, rakkauden ja vihan kertomuksesta saadaan merkityksellimpiä useammille.
- **ANTOISA** (enjoyable): Hyvä interpretaatio on vierailijalle antoisa ja antaa mahdollisuuden omaehtoiseen pohdintaan ja sitoutumiseen.

– mallit korostavat sitä, että ympäristökasvatuksen suunnitteluprosessia ei tulisi aloittaa vastaamalla miten-kysymykseen. Siihen on vastattava viimeiseksi sen perusteella, mitä kaikkiin muihin kysymyksiin – miksi, mitä, kenelle, milloin ja missä on vastattu.

Monesti on helppo päätyä ehdottamaan esimerkiksi jonkin uuden viestintätekniikan käyttöönottoa, ja ehdotukselle voi myös helppo löytää rahoitus. Uusi tekniikka vain täytetään sisällöllä ja itse viestintämenetelmästä tulee lähtökohta, joka ohjaa kaikkea tulevaa suunnittelua. Jos suunnittelun lähtökohtana kuitenkin pidetään viestinnän tavoitteita ja vierailijoiden tarpeita, voidaan päätyä valitsemaan aivan toinen, tehokkaampi tai paremmin käyttöön sopiva menetelmä.

Suunnittelu eri näkökulmista

Lars Hallgrenin artikkelissaan esittelemä malli kytkeytyy monin paikoin vallalla olevaan kehityssuuntaan, jossa kiinnitetään huomiota vierailijan omiin kokemuksiin ja näkökulmiin, osallistumiseen, ympäristökasvatuksen tasapuolisuuteen sekä yhteisten merkitysten luomiseen. Tämä asettaa niin ikään korkeammat vaatimukset ympäristökasvattajien pätevyydelle olla yhtäältä uskottava tieteellisten tiedon välittäjä sekä ymmärtää syvästi luontoa. Toisaalta hänen tulee olla vierailijoihin keskittyvä fasilitaattori, joka pystyy luomaan oppimisen edellytyksiä vuorovaikutuksessa osallistujien kesken. Hänen on myös kyettävä hyödyntämään dialogia työkaluna, joka mahdollistaa keskustelun kiistanalaisista aiheista ja taattava eri näkökulmien saaminen mukaan. Vierailijoiden omat kokemukset nousevat keskeiselle sijalle. Tämä on keskeistä erityisesti jos ympäristökasvatus nähdään kestäväen kehityksen oppimisen alustana, lue tästä lisää luvusta 5.

Ympäristökasvatuksen on pystyttävä ottamaan huomioon matkailu- ja elämystalouden näkemykset vierailijoiden tarpeista ja kiinnostuksen kohteista irrottamatta omaa katsettaan kasvatuksen sivistyksellisestä luonteesta – sen eettisestä kompassista. Pinallisten ja kaavamaisten viihde-elämysten sijaan kompassi ohjaa kohti syvempiä taitoja ja mahdollisuutta reflektioon. Kohti uskoa, että keskustelulla kiistanalaisista kysymyksistä ja yhteiskunnallisista

haasteista, on paikkansa ympäristökasvatuksessa. Kun tällaisia keskusteluja on pystytty synnyttämään, niin vierailijat ovat jälkikäteen kertoneet ympäristökasvatuksen antaneen matkailuelämykselle suurinta lisäarvoa (Ham 2013).

Ympäristökasvatus ja yhteistyö

Monialaisen yhteistyön luominen ja yhteistyökumppaneiden osaamisen edistäminen mahdollistavat kollegiaalisissa verkostoissa elävän ammattikulttuurin, joka edistää kaikkien kehittymistä. Rajapintojen tunnistaminen ja yhteistyö eri ammattiryhmien kanssa on keskeistä sekä oman että koko alan kehityksen ja yhteiskunnallisen roolin muotoutumisen kannalta.

Strategiset taidot hallitseva ympäristökasvattaja tekee yhteistyötä monien tahojen kanssa ja etsii samalla hankkeita, jotka yhteiskunnassa juuri nyt ajankohtaisia ja tarpeen. On tärkeää osata tunnistaa signaaleja ja trendejä, yhdistää niitä toisiinsa ja käsitellä yhdessä muiden kanssa.

Ympäristökasvattajat ovat luonto-asioiden luonnossa viestimisen asiantuntijoita, mutta he voivat olla paljon muutakin. Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

Ympäristökasvattajat ovat luontoasioiden luonnossa viestimisen asiantuntijoita, mutta he voivat olla paljon muitakin. Tanskassa, jossa ympäristökasvattajat muodostavat selkeän ammattikunnan, jolla on yhteinen koulutustausta, he voivat esimerkiksi toimia yhteisössä tehtävissä, joiden tavoitteena on kehittää, rakentaa siltoja tai luoda yhteyksiä erilaisten kansalaisryhmien välille. Luonto muodostaa tavoitteelle vain puitteet. Kunnissa toimivat ympäristökasvattajat voivat työskennellä monialaisesti hallinnossa, jolloin heillä on hämähäkin tapaan verkot joka suuntaan, tai toimia kehitysprojektien käynnistäjänä ja eri tahojen yhdistäjänä. Heidän näkemyksensä ja verkostonsa saattavat olla hyödyksi, kun kehitetään koko hallintorakenteen kattavia hankkeita.

Monet ympäristökasvattajat (myös muissa Pohjoismaissa) voivat siis toimia eräänlaisina muutosagentteina, jotka pystyvät keräämään monia eri asiantuntijaryhmiä hankkeeseen, jossa luonto on lähtökohtana tai muun toiminnan edellytys. Ympäristökasvattajalla voi olla siis mahdollisuus luoda tilanteita, joissa pystytään selvittämään koko kuntaa koskevia asioita, joita on aiemmin ratkaistu yksittäisissä hallintoelimissä.

Tanskalainen kunnan palveluksessa olevien ympäristökasvattajien keskuudessa tehty tutkimus antoi esimerkkejä painopistealueista, joihin strategista työtä tekevä ympäristökasvattaja voi keskittyä:

Renkaita vedessä

Kunnan palveluksessa olevan ympäristökasvattajan tärkeitä kohderyhmiä ovat erityisesti henkilöstöryhmät, joilla on päivittäinen yhteys kansalaisten kanssa. Kun heitä koulutetaan ja heidän kanssaan tehdään yhteistyötä, ympäristökasvatus voi saavuttaa huomattavasti suuremman joukon kuin pelkän suoran yhteyden kautta.

Ympäristökasvattajat voivat antaa oman panoksensa kunnallisella sektorilla toimiessaan tyypillisesti seuraavien ryhmien tai aihepiirien parissa:

→ Lapset ja nuoret	→ Erityisryhmien integraatio
→ Vanhukset	
→ Terveys	→ Tekniikka ja ympäristö

Simon Høegmarkin kuvaus työstään luontoterapian parissa on hyvä esimerkki ympäristökasvattajan tavasta yhdistää terveys ja luonto (ks. sivu 246).

Monet kunnat käynnistävät useita asiantuntijaryhmiä ja painopistealueita yhdistäviä hankkeita, sillä sellaiset voivat antaa aivan uusia tapoja ratkaista ajankohtaisia ongelmia. Ympäristökasvattajilla on hyvä tilaisuus päästä mukaan koordinoimaan näitä useita hallintoelimiä yhdistäviä hankkeita, kunhan luonto- ja ympäristökasvatus liittyy niihin jollain tapaa. Ympäristökasvattaja on pystynyt luomaan mahdollisuuksia dialogiin eri kansalaisryhmien ja kunnan välillä monissa hankkeissa, jotka liittyvät esimerkiksi vapaaehtosiin luonnonsuojeluhankkeisiin tai paikallista ympäristökasvatusta ja ulkoilua tukevien tilojen järjestämiseen. Tässä ympäristökasvattajan strategisena näkökulmana on välittäjän tehtävä kuntalaisten ja kunnan päättäjien välillä ja toimia näin taustavoimana hankkeen ja sen viestinnän onnistumiselle.

Ympäristökasvattajat voivat järjestää toimintaa vanhuksille ja myös kouluttaa henkilökuntaa tähän.
Valokuva: Bo Tonnesen

Näkyvyyden lisääminen

Monet ympäristökasvattajat ovat jatkuvasti tekemisissä painetun ja sähköisen median kanssa. Toimittajat hyödyntävät heidän apuaan mielellään, sillä aihepiiri on yleisesti ottaen suosittu median käyttäjien keskuudessa. Ympäristökasvattaja voi käyttää näitä yhteyksiä strategisesti ja aktiivisesti, ja edistää näin näkyvyyden luomista ja profiiliin muodostumista sekä kunnalle, luontoalueille ja luontokouluille että ympäristökasvattajalle itselleen. Lapset, nuoret ja luonto kiinnostavat monesti paikallislehdistöä ja ympäristökasvattajat kuulevat usein eniten julkisuutta saaviin ja siteeratuimpiin työntekijöihin kunnassa. Myös tässä on merkittävä strateginen näkökohta.

Ympäristökasvattajan työssä panostaminen yhteistyöhön, näkyvyyteen ja erilaisiin ongelmanratkaisun keinoihin on ehdottoman tärkeää, erityisesti taloudellisesti niukkojen aikojen koittaessa. Ollessaan mukana ratkomassa keskeisiä, ajankohtaisia yhteiskunnallisia ongelmia ympäristökasvattajalla on mahdollisuus saada myös henkilökohtaista näkyvyyttä ja kiinnittää huomio luontokoulun/työpaikkansa merkitykseen paikallisyhteisössä. Ympäristökasvattajan on siis pohdittava, miten saada päättäjien huomio kiinnittymään näihin.

Miten ja milloin saadaan maan hallitus, asioista vastaava viranomainen, paikallispoliitikot tai muut keskeiset tahot osallistumaan? On myös pohdittava, miten ympäristökasvattajan arkinen työ saisi lisää näkyvyyttä vierailijoiden ja asiakkaiden lisäksi päättäjien ja muiden vaikuttajien keskuudessa, joiden tavoitteena on ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia monesti vähäisillä resursseilla. Ympäristökasvattajien osaamisesta voi olla heille runsaasti apua. Lue lisää Jakob Walløe Hansenin artikkelista, joka käsittelee tanskalaisen geopuiston parissa tehtävää yhteistyötä (sivu 241).

Ympäristökasvatusta tulee arvioida

On useista syistä tärkeää arvioida ja pyrkiä ymmärtämään, miten ympäristökasvatus auttaa saavuttamaan monien tahojen omat tavoitteet. Ensinnäkin se antaa mahdollisuuden kehittää tarjottavaa

toimintaa tai ehkä määrittää tämän tavoitteet ja päämäärät uudelleen. Toiseksi se antaa ympäristökasvattajalle tilaisuuden kehittyä ammatissaan. Kolmanneksi se tarjoaa palautetta, lisätietoa ja motivaatiota ympäristökasvatusta rahoittaville ja siihen panostaville tahoille.

Ympäristökasvatuksella on tässä kirjassa korostamiemme kaikkien ominaisuuksien myötä suuri mahdollisuus vaikuttaa monin tavoin. Useimpia ympäristökasvattajia ohjaa heidän oma kiinnostuksensa ja luontokäsityksensä. He ovat myös vakuuttuneita, että jos saavat mahdollisuuden jakaa nämä muiden kanssa ja jos muillekin tarjotaan mahdollisuus luoda samanlainen luontoyhteys ja tarjotaan samat tiedot kuin ympäristökasvattajalla, he myös ajattelevat ja tuntevat samoin. Näin voidaan vaikuttaa asenteisiin ja käyttäytymiseen. Tiedostammeko itse, miten ajattelemme ja koemme oman ympäristökasvattajan työmmä vaikuttaa siihen, mitä voimme sillä todella saavuttaa. Vertaa toista lukua ja Lars Hallgrenin artikkelia sivulla 222.

Jos ympäristökasvattaja pyrkii osallistumaan avoimeen yhteiskunnalliseen keskusteluun esimerkiksi luonnonsuojelusta, luonnon hyödyntämisen ristiriidoista, petoeläinpolitiikasta tai muista kiistanalaisista kysymyksistä, on hänen arvioitava fasilitaattorin kykyjään: miten hyvin eri näkökulmat on saatu esiin, miten osallistujien välistä dialogia on helpotettu, ja miten osapuolia on tuettu keskusteluissa. Lue lisää Live Danielsenin artikkelista siitä, miten luodaan puitteet keskustelulle norjalaisen vesistön hallinnosta (ks. sivu 185).

Monesti ympäristökasvatuksen tavoitteena on herättää kiinnostus luontoon, herättää ihastusta ja inspiraatiota, joita monet kokevat päästessään syvempään luontoyhteyteen? Moni ympäristökasvattaja kertoo pyrkivänsä tarjoamaan juuri tämäntyyppisiä tunteita ja kokemuksia, joissa on eksistentiaalisia ja henkisiä ulottuvuuksia. Tällöin ympäristökasvatuksen pääasiallinen tavoite on syvällisempi tunneside luontoon. Juuri tämä tulee silloin ottaa myös arvioinnin kohteeksi. Osa tätä tavoitetta on lisätä kiinnostusta ympäristökasvatukseen, jolla voi edistää kansanterveyttä tai, joka edistää ihmisten suoraa luontokokemusta – lue lisää luontosuhteita käsittelevästä artikkelista ja Simon Høegmarkin luontoterapeuttisista projekteista (ks. s. 246).

Jos ympäristökasvatuksen tavoitteena on kuitenkin huomion kiinnittäminen tiettyihin ongelmiin tai ilmiöihin tai asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttaminen, niin se ei voi perustua vain luontoon liittyvään ihmetykseen ja myönteisten tunteiden herättämiseen. Tunnetusti sillä, miten toimimme ei ole suoraa yhteyttä tietoomme, miten pitäisi toimia. Asia on huomattavasti monimutkaisempi. Luonnossa viihtyminen ja siitä pitäminen voi olla hyvä edellytys luonnonsuojeluun, mutta ei välttämättä johda toimiin suojellaksemme luontoa.

Kirjassaan *Interpretation: Making a Difference on Purpose* (Ham 2013) Sam Ham kertoo päätelmistään ympäristökasvatuksen vaikutusmahdollisuuksista ja kritisoi yleisiä toteamuksia siitä, mitä kasvatuksella voidaan saavuttaa. Jotta ympäristökasvatuksella voisi olla mahdollisuuksia vaikuttaa asenteisiin ja käyttäytymiseen, ei riitä, että sillä on tiettyjä ominaisuuksia, vaan koko kasvatustu- lee suunnata juuri siihen käyttäytymiseen, johon halutaan vaikuttaa. Jos tavoitteena on vähentää roskaamista kansallispuistoissa, on tapaamisessa vierailijan kanssa keskityttävä juuri tähän. Jos taas tavoitteena on herättää kiinnostusta luonnonsuojeluun yleensä, tarvitaan toisenlaista fokuksia.

Ajatusten kirjaaminen, toleranssivyöhyke ja jatkuva arviointi

Ham korostaa osallistujan ympäristökasvatuksen teemaan liittyvää itsenäistä ajattelua ja reflektiota avaintekijänä "vaikutuksen aikaansaamisessa" – tavoitteena tulee olla haastaa mukaan pelkän neuvomisen sijaan. Ham esittelee kirjassaan ympäristökasvatustapaamisen tulosten arviointiin kaksi menetelmää: "ajatusten kirjaaminen" (thought listing) ja "toleranssivyöhyke" (zone of tolerance). Ympäristökasvattajalla on tavoite siitä, mitä toivoo osallistujien tuntevan, ajattelevan ja tekevän toimintaan tai tapahtumaan kuten retkelle, opastukselle tai näyttelyyn osallistuessaan.

Perinteisten palautekysymysten – vastasiko se odotuksia, oliko ympäristökasvattaja taitava tai oliko osallistuja tyytyväinen – sijaan tai niiden täydennyksenä vierailijoita voidaan haastatella ja esittää avoimia kysymyksiä opastuksen herättämistä ajatuksista. Näin aja-

tuksia kirjaamalla pystytään arvioimaan, miten hyvin saavutettiin juuri haluttu "vaikutus".

Jos osallistujat vastaavat kutakuinkin suunnittelijan toivomalla tavalla opastuksen herättämiä ajatuksia koskevaan avoimeen kysymykseen, osuvat vastaukset toleranssivyyhykkeelle. Näin on myös, jos osallistujat ajattelivat aivan muita mutta järjestäjän myönteiseksi näkemisiä asioita. Jos ympäristökasvattaja kuitenkin huomaa, että osallistujat ovat ymmärtäneet jotain aivan väärin tai vetäneet täysin erilaisia johtopäätöksiä kuin on toivottu, sijoittuvat vastaukset toleranssivyyhykkeen ulkopuolelle. Ympäristökasvattaja, joka ei esitä tällaisia arvioivia kysymyksiä tai ehkei edes käy dialogia osallistujien kanssa, ei saa koskaan viitteitä siitä, mitä vierailijan päässä todella liikkuu.

Osallistamalla opastukselle osallistujat niin kutsutulla "jatkuvan arvioinnin" -tekniikalla (reviewing-tekniikka), ympäristökasvattaja voi korjata suuntaa kesken matkan ja siten varmistaa strategisten tavoitteiden täyttymisen, dialogin vierailijoiden kanssa ja saada palautetta heiltä. Tekniikkaa esitellään tarkemmin Besökarnas tankar-artikkelissa, joka löytyy ruotsalaisen ympäristökasvatuskeskuksen julkaisusarjasta (CNV 2012).

LUE LISÄÄ

Brochu, L. (2012) <i>Interpretive Planning – The S-M Model for Successful Planning Projects</i> . Fort Collins, Colorado, Heartfelt Publications, USA.	Centrum för naturvågledning (2015) <i>Dialog för landskap</i>	Knudson D. Cable T. & Beck L. (2003) <i>Interpretation of Cultural and Natural Resources</i> chapter 16 "Interpretive Planning". Venture publishing Inc.
Carter, J. red. (2001) <i>A Sense of Place</i> . An Interpretive Planning Handbook.	Centrum för naturvågledning (2012) <i>Besökarnas röster</i> Besökarstudier, Utvärdering och Reviewing Rapport 5/2012	Malmström L. red (2017) <i>Platsens berättelser</i> Riksantikvarieämbetet
Carter J. (2016) <i>Interpretation för utveckling av kulturmiljöer</i> , Riksantikvarieämbetet	Ham, Sam H. (2013) <i>Interpretation – Making a Difference on Purpose</i> . Fulcrum Publishing. Golden Colorado. USA. Kirja käännettiin ruotsiksi vuonna 2018 ja se on tilattavissa osoitteesta www.cnv.nu *	Tilden, F. (1957) <i>Interpreting our heritage</i> . Chapel Hill, North Carolina, USA. University of North Carolina Press.
Centrum för naturvågledning (2017) <i>Tankelisting i naturum</i> , Metodhandledning.		

"LIIKKUVAT EKSPERTIT"

METTE AASKOV
KNUDSEN

Ympäristökasvattajat toimivat monesti yksin – ilman kollegoiden tukea – ja isot suunnittelutehtävät saattavat tuntua mahdottomilta haasteilta. Olemme kehittäneet Tanskan ympäristökasvattajakoulutuksessa liikkuvan asiantuntijaryhmän, joka kokoaa ympäristökasvattajia ympäri maata ja heidän voimansa yhdistyvät erilaisissa suunnittelutehtävissä.

"Liikkuvien eksperttien" asiantuntijaryhmä saapuu kutsusta tietylle alueelle ja kartoittaa millaisia ympäristökasvatusmahdollisuuksia siellä on, kehittää ja esittelee aktiivisesti ideoita ja suunnitelmia ryhmälle paikallisia keskeisiä toimijoita. Eksperttien poistuttua paikallinen toimeksiantaja ottaa suunnitelmat ja ideoiden toteutuksen tehtäväkseen. Alueella, joka muodostaa perustan asiantuntijaryhmän työlle on oltava mahdollisuudet kehittää ympäristökasvatussuunnitelma, joka kattaa sekä paikallisen alueen luonto- ja kulttuuriarvot. Valitulla alueella on oltava paikallista merkitystä, kehitykseen

on saatava paikallista tukea ja työllä on oltava paikallisyhteisöjen määrittelemä selkeä tarve. Siksi on keskeisen tärkeää, että paikalliset toimijat ja päättäjät osallistuvat sekä työn suunnitteluun että vastaanottamiseen – mieluumasti myös muut kuin perinteisesti ympäristökasvatukseen osallistuvat. Suunnitteluprosessiin on sisällytettävä paikallisen yhteisön ongelmat ja toivomukset.

Useat tekijät vaikuttavat "eksperttiryhmämenetelmän" onnistumiseen. Seuraavassa rajaamme lyhyesti tekijät ja puitteet, joiden on toteuduttava ennen kuin ryhmä voi saada aikaan hyviä tuloksia.

Aivan ensimmäisenä tarvitaan yhteys paikalliseen alueeseen tai kuntaan, joka on kiinnostunut kehittämään ympäristökasvatushankkeitaan. Lähtökohtana voi olla luontokeskus, turistikohde tai paikallinen kunta. Paikallisen alueen on tarjottava koordinaattori, joka

"Liikkuvien eksperttien" asiantuntijaryhmä kartoittaa alueen ympäristökasvatusmahdollisuuksia, prosessoi niitä ja esittää lopulta suunnitelman mahdollisista toiminnoista.

Valokuva: Mette Aaskov Knudsen

voi vastata käytännön asioista kuten paikallisesta organisoinnista ja yhteyksistä keskeisiin henkilöihin, logistiikasta sekä prosessin päätyttyä jatkosuunnitelmasta, jolla asia etenee myös tulevaisuudessa.

Kolme vaihetta

Ennen asiantuntijaryhmän ryhtymistä työhön, on selvennettävä ja suunniteltava joitakin asioita. On tärkeää, että ryhmäprosessin koordinaattorit käsittävät ja ymmärtävät alueensa vahvuudet ja haasteet. Ennen eksperttien kokoontumista näiden on tavattava paikallisia toimijoita ja päättäjiä ymmärtääkseen tehtävän tavoitteet ja voidakseen esimerkiksi päättää tavoitetasoon ja taloudellisiin puitteisiin liittyvistä asioista. Näissä tapaamisissa olisi tultava esiin keskeiset toivomukset tehtävistä – mitä aiheita toivotaan tarkasteltavan ja millaista elämyskokonaisuutta pyritään luomaan.

Asiantuntijaryhmän koordinaattori ja paikallinen yhteyshenkilö laativat sen jälkeen luonnoksen aiheista tai tehtävistä, joihin asiantuntijaryhmän tulisi ottaa kantaa. Parhaiten prosessi toimii, kun paikallinen yhteyshenkilö ottaa vastuun tehtävistä ja koordinaattorit vastaavat prosessin muotoilusta ja toimivat ideoiden ”pallottelun” vastapuolena. Useimmiten laaditaan neljästä seitsemään tehtävää yhtä aluetta kohti.

Esimerkkejä tehtävistä:

Miten voidaan suunnitella työpajoja, joiden aiheena ovat kivikautinen kalastus, kivikautisen keramiikan valmistus, nahan työstö, jousityöpaja ja venetelakka, kun toivomuksena on:

- luoda tila, jossa vierailevalle perheelle tarjotaan mahdollisuus tietojen syventämiseen ja läsnäoloon muun muassa tarjoamalla elämyksiä, joihin perheet osallistuvat tai joita he luovat yhdessä. Tila voi sisältää fyysistä toimintaa, kuten leikkiä tai luontokokemuksia. Se voi antaa vierailijalle myös ”back to basics” -tunteen.

- Houkutella vierailijoita käyttämään esineitä ja osallistumaan draamallisiin kokonaisuuksiin, joihin he vierailullaan törmäivät.
- Herättää keskustelua kehosta, ilmastosta ja kulttuurista tietojen pohjalta, joita vieras saa kivikausikeskuksessa.

Kun tehtävien määrittelyn jälkeen asiantuntijaryhmän jäsenet paneutuvat aiheeseen oman asiantuntemuksensa pohjalta. Ennen tapaamista he ovat myös jo saaneet taustamateriaalia, karttoja ja kirjallisuutta.

Toinen vaihe käynnistyy, kun asiantuntijaryhmä tapaa paikan päällä. Paikallinen yhteyshenkilö vastaa ruokailusta, majoituksesta ja tiloista. Koordinaattori on suunnitellut huolellisesti ohjelman, jossa tehtävät täsmennetään ja roolit selkeytetään. Tämä tehdään esitelmien ja aktiviteettien avulla, joiden tarkoituksena on osin vapauttaa mielikuvitus ja osin esitellä menetelmät.

Paikalliset alueet esitellään ja ryhmä tapaa paikalliset tahot, joiden tulee myös voida vielä esittää mahdollisia lisätoivomuksia ja kysymyksiä. Sen jälkeen asiantuntijaryhmät aloittavat työnsä, jonka lomassa järjestetään yhteisiä hetkiä, joissa ryhmät tapaavat inspiroidakseen toisiaan ja testatakseen ideoita toinen toisiinsa. Koemme, että näin pystytään luomaan avoimuutta, enemmän näkemyksiä ja vapaampia ideoita.

Tuotteen, jonka asiantuntijaryhmän odotetaan toimittavan, tulee olla selkeästi muotoiltu. Sen on ensisijaisesti koostuttava kirjallisesta raportista, jossa ideat esitellään ja perustellaan selkeästi ja joka sisältää konkreettiset ohjeet näiden toteuttamisesta. Raporttia voidaan täydentää esimerkiksi 3D-malleilla tai lyhyellä havainnollistavalla videolla.

Asiantuntijaryhmän työn päätteeksi he luovuttavat raportin paikallisille avainhenkilöille, kuten kunnanvaltuutetuille, vierailukeskusten johtajille, museonjohtajille, vapaaehtoisten ohjaajille tai hotellin tai leirintäalueen omistajille. Toisin sanoen henkilöille, joilla on oltava asema ja vaikutusmahdollisuuksia paikallisyhteisössä ja näiden myötä mahdollisuus tukea suunnitelman paikallista toteutusta. On myös tärkeää, että avainhenkilöillä on mahdollisuus valita asiantuntijaryhmän tuottamista ideoista toimivimmat.

Koordinaattori vastaa asiantuntijaryhmän työn kolmannesta vaiheesta, jossa seurataan prosessin toteutumista. Tämä tehdään aikaisintaan kuusi kuukautta ja viimeistään vuosi asiantuntijaryhmän vierailun jälkeen.

Ne ryhmät, joiden koordinaattoreina olemme toimineet, ovat pystyneet pohjustamaan ja mahdollistamaan menestyksekkäitä rahoitushakujia. Lisäksi on aloitettu uusia keskusteluja ja tapaamisia paikallisten toimijoiden kanssa, mikä on vahvistanut yhteisiä toimia ja luonut suunnan kohti uusia ideoita ja tavoitteita.

YHTEISEN MERKITYKSEN LUOMINEN

LARS HALLGREN

Kuvittele: Sinulle tarjoutuu mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa uusi ympäristökasvatuskokonaisuus merkittävän luontokohteen yhteyteen. Käytössäsi on paikalla sijaitseva parinsadan neliön tila, 10 miljoonaa euroa investointeihin ja 4 miljoonaa euroa juokseviin kuluihin. Mitä teet? Ja vielä tärkeämpää: miten päätät, mitä teet? Millaisia kysymyksiä on esitettävä ja päätöksiä tehtävä, jotta suunnittelemasi ympäristökasvatuskokonaisuus toteutuisi?

Tässä artikkelissa käsitellään ympäristökasvatuksen suunnittelua ja painotetaan erityisesti merkityksiä luovaa viestintää ihmisten välillä. Toisin sanoen, riippumatta viestintäsisällöistä – olivat ne sitten keskusteluja, kirjoja tai öljyvärimaalauksia, se tapahtuu eri näkökulmien välillä, ja ne luovat merkityksiä.

Kaikessa viestinnän suunnittelussa on keskeistä hankkia etukäteen tietoa osallistujien ennakkokäsityksistä: Mitä he uskovat, ajattelevat ja toivovat? Kun tiedämme näistä jotain, voimme pohtia, mikä olisi paras tapa saada yhteys heihin. Valokuva: Kent-Ove Hvass

Viestinnän suunnittelun kannalta on tärkeää jo ennen tapaamista tiedon hankinta viestintätilanteeseen osallistujien lähestymistavoista, näkemyksistä ja odotuksista. Mihin he uskovat, mitä ajattelevat ja toivovat? Miten näkevät itsensä ja miten suhtautuvat edessä olevaan toimintaan? Kun tiedämme jotakin näistä, tiedämme myös, miten voimme luoda yhteyden heihin ja heidän näkemyksiinsä ja toimintaansa. Tuleeko meidän puhua vai kuunnella, esitelmöidä, selittää, kertoa, aktivoida, provosoida, keskustella tai käynnistää vuoropuhelu: se riippuu siitä, millaisia käsityksiä ja odotuksia muilla osallistujilla on suhteessa paikkaan ja ilmiöihin, jotka ovat tärkeitä paikalla ja yhteiskunnassa ja suhteessa meihin.

Ehdottamani suunnittelumallin tavoitteena on käsitellä näitä kysymyksiä ja niihin liittyvää epävarmuutta järjestelmällisesti. Ne kysymykset, joita ehdotan jokaisen ammattimaisen viestijän esittävän itselleen riippumatta siitä, onko suunnitteilla lyhyt opastus, johon osallistuu vain vähän osallistujia, kallis ja pysyvä näyttely tai pidempiaikainen ohjelmatoiminta, ovat:

- Mitkä ovat osallistujien näkemykset, odotukset, tavoitteet ja päämäärät?
- Mitkä ovat viestintätilanteen edellytykset ja puitteet?
- Mitä ilmiöitä tai asioita käsitellään ja mitä ominaisuuksia niillä on?
- Mitkä ovat aloitteen tekijän (meidän) näkemykset, tavoitteet ja päämäärät?
- Mitkä ovat suunnittelutilanteen edellytykset?

Kun esitämme edellä olevat kysymykset aiotusta viestintätilanteesta, niin vastaukset liittyvät toisiinsa ja ovat riippuvaisia toisistaan, joten niitä tulee käsitellä yhdessä, rinnakkain ja vuorotellen. Siksi kysymyksiä ei voi esittää peräjälkeen kuten edellä olemme tehneet. Sen sijaan viestintätilanne on nähtävä kohtaamisena, jonka suunnitteluun liittyvät kysymykset esitetään samanaikaisesti, kuten kuvassa 12.

Osallistujien näkemys

Ympäristökasvatukseen tai mihin tahansa viestintätilanteeseen osallistuvilla on ennako-oletuksia itse tilanteesta, muista osallistujista ja niistä aiheista, eliöistä tai yhteiskunnallisista prosesseista, joita ympäristökasvatus käsittelee. Osallistujien tulkinta toistensa sanomisista ja tekemisistä, riippuu siitä, miten hyvin heidän näkökulmansa sopivat yhteen. Heillä on odotuksia, uteliaisuutta, tietoa ja kiinnostusta. He tietävät jotain, uskovat, toivovat, tuntevat jotain ja ovat kokeneet jotain tai ymmärtäneet jotain väärin käsiteltävästä paikasta tai ilmiöistä. Myös tilanteissa, joissa osallistujat vaikuttavat suhtautuvan ympäristökasvatukseen välinpitämättömästi, se

Kuva 12
Ihmisten välisen
merkityksellisuuden
luomisen mallisuun-
nitelma: Elsa Wikan-
der, Azote

voi johtua välinpitämättömyydestä, tietämättömyydestä, kiinnos-
tuksen puutteesta tai pikemminkin kiinnostuksesta muihin asioihin.

Riippumatta siitä, ovatko osallistujat kiinnostuneita tai välinpi-
tämättömiä, on ympäristökasvattajan tärkeä tuntea nämä näkö-
kulmat. Joten ympäristökasvatusta suunniteltaessa tulee selvittää,
millaisin lähtökohdin erilaiset osallistujat saapuvat ympäristökasva-
tustilanteeseen.

Näkökulmat liittyvät tilanteen kaikkiin osatekijöihin. Osallistu-
jilla on toki oma näkemys luontoon, mutta myös muihin tilanteen

osatekijöihin kuten itseensä ja muihin ihmisiin. Heillä on yleensä yhtä aikaa käynnissä monia projekteja. He voivat olla samaan aikaan kiinnostuneita saamaan lisätietoa merilinnuista, haluta jäätelöä, etsiä roskista tai murehtia seuraavan päivän ikäviä tapahtumia tai heillä voi olla tarve käydä vessassa. Näiden samanaikaisesti vireillä olevien prosessien tärkeysjärjestys vaihtelee ja se vaikuttaa osallistujan aktiivisuuteen. Ei kuitenkaan ole mahdollista tuntea kaikkien vierailijoiden kaikkia näkemyksiä ja tehdä suunnitelmaa niiden pohjalta. Mutta viestinnän suunnittelussa tulisi ottaa huomioon ympäristökasvatukseen osallistuvien tavallisimmat näkökulmat:

- Näkemys luontokohteesta: Tästä löydämme yleensä ympäristökasvatuksen sisällön ja teemat. Nämä tiivistyvät kiinnostukseksi, kysymyksiksi, mielipiteiksi, tiedoksi ja kokemuksiksi: Miten hylkeet käyttäytyvät? Missä niitä voi nähdä? Kuinka syvälle ne voivat sukeltaa? Onpa hyvä, että ne ovat selvinneet 80-luvun hyljekuolemista! Hylkeitä on aivan liikaa, ne tuhoavat ammattikalastajien pyydykset! Näin kerran hylkeen melontareissulla, se oli hauskaa. Täällä on mielestäni kaunista, mutten ole kiinnostunut eläimistä ja luonnosta. Vaikka olen yleensä kiinnostunut eläimistä ja luonnosta, maisemasta ja historiasta, juuri nyt se ei innosta, sillä etsin ruokapaikkaa, ostan jäätelöä, vaihdan vaippaa tai olen jo matkalla kotiin.
- Näkökulmia viestintätilanteeseen: Tämä koskee osallistujien odotuksia, toivomuksia, epäluuloa, houkutusta tai pelkoa erilaisia viestintätilanteita kohtaan: Haluan kuunnella mielenkiintoisia ja hauskoja tarinoita. Haluan kokea asiat itse omaan tahtiini, kyltit häiritsevät kokemustani. Haluan lukea ja nähdä kuvia. On tärkeää, että viestintä on täsmällistä ja asiapitoista. Haluan ennen kaikkea pitää hauskaa ja ehkä kokeilla jotain itse, ei ole niin tärkeää mistä on kyse. Haluan keskustella ja väitellä.

Osallistujat voivat olla samaan aikaan kiinnostuneita saamaan lisätietoa merilinnuista, haluta jäätelöä, etsiä roskista tai murehtia seuraavan päivän ikäviä tapahtumia tai heillä voi olla tarve käydä vessassa.

Ympäristökasvattajan tulee kiinnittää huomiota siihen ihmisten erilaisiin ajatuksiin heidän nähdessään esimerkiksi hylkeen: yksi ihmettelee kuinka syvälle ne voivat sukeltaa? Tai kuinka monta poikasta ne voivat saadat? Joku tietää, että ne tuhoavat kalastajien pyydykset!
Valokuva: Keith Luke

→ Näkemys omasta itsestä: Tässä on kysymys siitä, miten osallistuja näkee itsensä ja määrittelee identiteettinsä suhteessa muihin osallistujiin, ympäristökasvattaja mukaan lukien, ja suhteessa paikkaan ja ympäristökasvatuksen sisältöihin: Olen utelias ja haluan tietää kaiken. Haluan tehdä yhteistyötä, jotta tuloksesta tulee mahdollisimman hyvä. Olen epäileväinen, ei tästä taida tulla hyvä. En tiedä tästä mitään ja haluan oppia kaiken. En tiedä tästä mitään, enkä halua minkään olevan hankalaa. Olen pätevä ja tiedän tästä jo paljon. Pelkään, että tästä tulee vaarallista. Se on mielestäni jännittävää ja odotan innolla haasteita. Olen esimerkiksi meloja tai ammattikalastaja ja sen vuoksi minulla on mielipide esimerkiksi luodolle rantautumisesta tai hylkeen

ja turskan suhteesta. Ympäristöstä ja viestinnästä riippuen nämä osallistujien käsitykset voivat korostua tai lieventyä. Osallistujilla ei ole viestintätilanteessa pysyvää näkökulmaa itsestään, ja se voi vaihdella tilanteen edetessä.

- Näkökulma ympäristökasvattajaan ja muihin mukana oli-joihin. Tällöin on kyse osallistujan odotuksista, toiveista ja peloista muiden osallistujien toimintaa ja kommunikaatiota kohtaan: On tietysti hauskaa, kun on hyvä opas. Tuolla tyy-pillä on varmasti paljon mielenkiintoista kerrottavaa. Noin nuori ei varmasti osaa paljon mitään. Museot ovat niin hie-nostelevia. Nämä nykyaikaiset näyttelyt ovat pelkkää tyh-jänpäiväistä kikkailua. Täällä on paljon ihmisiä, tämän täytyy siis olla kiinnostavaa. Ärsyttävää, kun on näin paljon ihmisiä.

Olen yrittänyt antaa edellä esimerkkejä kysymyksistä ja näkemyksis-tä, joita ympäristökasvatukseen osallistuvilla voi olla loputon määrä. Näitä ei ole tarkoitus osallistujien luokitteluun, vaan ne kuvaavat käsityksistä, joita ihmisillä tällaisissa tilanteissa saattaisi olla. Ku-ten esimerkkikysymyksistä käy ilmi, pyrimme selvittämään millaisia asenteita osallistujalla voi useimmissa tilanteissa olla.

Tässä ei ole tarkoitus tehdä mielipidetutkimusta. Viestintää suunnitellessamme meidän tulee ottaa huomioon, miten osallistujat todennäköisesti suhtautuisivat paikan päällä itseensä, muihin osal-listujiin ja käsillä olevaan luontokohteeseen.

Samalla henkilöllä voi olla hyvin erilaisia näkemyksiä eri tilanteis-sa, ja hän voi muuttaa niitä suhteellisen lyhyessä ajassa. Viestintä on prosessi, joka voi aiheuttaa nopean ja käänteentekevän näkökulman muuttumisen. Siksi meidän ei tulisi tyytyä perinteisiin demografisiin tietoihin kuten ikään, sukupuoleen, tulotasoon ja asuinpaikkaan, pyr-kiessämme selvittämään viestintään osallistujien näkökulmia: Tieto, että osa vierailijoista on teollisuudessa työskenteleviä keski-ikäisiä miehiä Keski-Ruotsista, ei ole riittävä vetääksemme johtopäätöksiä heidän kiinnostuksen kohteistaan, tiedostaan, uskomuksistaan, ja siitä, millaiseen toimintaan he voisivat kuvitella osallistuvansa.

Sen sijaan ympäristökasvattajan tai viestintätilanteen suunnit-telijan on hyödynnettävä omaa kokemustaan siitä, miten vierailijat yleensä suhtautuvat aiheeseen, ilmiöihin ja itse viestintätilantee-

seen. Jos haluamme vierailijoiden kiinnostuvan ympäristökasvatus-tilanteen keskeisistä teemoista, meidän on kyettävä yhdistämään ne heidän näkökulmaansa.

Ruotsin De 5 stora -petoeläinkeskuksen (s. 193) nimessä ja näyttelyssä on mielenkiintoinen provosoiva sanaleikki: Viisi suurpe-toa ovat yleensä susi, ilves, ahma, karhu ja maakotka, mutta peto-eläinkeskus on lisännyt ihmisen pedoksi muiden rinnalle. Näyttelyssä ihminen esitellään muiden eläinten tavoin, ja hänestä kerrotaan muun muassa paino, talvipuku, lisääntymisaika, ravinto ja lauma-käyttäytyminen. Tekstissä kerrotaan ihmisen olevan karhun tavoin kaikkiruokainen. Useimmat pitävät tätä mielenkiintoisena ajatukse-na, tunnistavat itsensä, provosoituvat juuri sopivasti ja ajattelevat: "Juuri niin, niinhän se on, mehän myös tapamme elämiä ravinnoksi." Valtaosa kävijöistä hyväksyy idean.

Tiedän vain kaksi ihmistä, jotka ovat reagoineet aivan toisella tavalla – he ovat lähestyneet viestintätilannetta erilaisesta näkö-kulmasta: Toinen on metsästäjä, joka kertoo, ettei tunne kuuluvansa samaan joukkoon "viiden suurpedon" kanssa. Hän tulkitsee näyttelyn kritisoivan metsästäjiä suhteessa ihmisiin ja (muihin) petoeläimiin ja että näyttelyssä vähätellään petokantojen lisääntymisen vaikutuk-sia. Toinen henkilö on vegaani, jonka mielestä näyttely sanoo, että on ok, että ihmiset tappavat eläimiä. Hänen mielestään on väärin kuvailla ihminen petoeläimeksi, sillä meidän ei tarvitse syödä lihaa elääksemme, vaan voimme valita kasvissyönnin. Sama viestintäti-lanne voidaan tulkita kolmella eri tavalla, koska meillä on erilaisia näkökulmia viestimäämme asiaan.

Annan muutaman esimerkin: Ympäristökasvattajan tilat sijait-sivat vanhan valimon ympärille levittäytyvässä luonnonpuistossa, josta löytyy myös ruukinkartano puutarhoineen, sepän paja ja ve-sirattaalla toimiva masuuni. Hän yritti turhaan saada vierailijoita tutustumaan mehiläispesiin, jotka sijaitsivat parinkymmenen metrin päässä taaemmasta uloskäynnistä. Hän kuvaili tyypillistä tilannetta näin: "Monet saapuvat tilaan käydäkseen vessassa. Sen tehtyään, he kävelevät rappuset ylös ja kysyvät onko täällä jotain ostetta-vaa. Vastattuani, ettei ole, mutta näyttely on ilmainen ja siihen voi mieluusti tutustua, jolloin he tekevät kierroksen. Kun kävijät ovat poistumassa, kehotan heitä toisinaan käymään tutustumassa tar-

hamehiläisten pesiin. Monet vastaavat käyvänsä, mutta kävelevät kuitenkin eri suuntaan.

Ympäristökasvattajan tarinasta voimme oppia vierailijoiden näkemyksistä ja toiminnasta kuvaillun tilanteen pohjalta. Ensinnäkin he ovat päättäneet itse tulla valimoon, joka on kulttuurihistoriallisesti kiinnostava nähtävyys. He odottavat tarinoita hienon herrasväen elämästä ja alueen teollisuushistoriasta. He tutustuvat kartanoon, pajaan, vesirattaaseen ja kartanon puutarhaan ja kokemukset herättävät lisää kysymyksiä ja näkemyksiä ruukin elämästä, sääty-yhteiskunnasta, ruukin työläisistä, työnohtajista, isännistä ja kartanonneideistä. Vierailijat kävelevät puutarhassa katsellen ruusuja, kurpitsoja ja riikinkukkoja sekä käyvät kahvilla.

Tässä kulttuurihistoriallisten kokemusten virrassa ei välttämättä jää tilaa ympäröivän luonnon näkökulmille, jotka koskevat kartanopuiston villieläimiä, ympäristökysymyksiä tai erilaisia mehiläisiä. He ovat vaeltaneet puistossa, havainneet, että heidän pitää käydä vessassa, etsineet vessaa ja löytäneet sen. Sitten he ovat valmiita jatkamaan jo seuraavaan vaiheeseen, joka voi olla esimerkiksi jäte-
löllä käynti puiston toisella laidalla. Jos näin on, ei ole ihme, etteivät he ole erityisen kiinnostuneita mehiläispesistä. Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, etteivät he voisi kiinnostua.

Ympäristökasvatusta suunnittelevan tulee miettiä, miten mehiläispesät voisi liittää osaksi vierailijoille keskeistä kartanoa ja sen puutarhaa liittyvä kokemusta. Mehiläisistä voisi viestiä jo kartanossa, puutarhassa ja kahvilassa esimerkiksi kertomalla hunajasta, hunajakakuista, hunajateestä. Esillä voisi olla myös mehiläisistä kertovia kylttejä ja viittoja, jotka opastavat mehiläispesien ja niistä kertovan näyttelyn luokse. Näin voitaisiin yhdistää erilaiset aihepiirit ja ottaa huomioon osallistujille tärkeät näkökulmat.

Jos haluaisimme selvittää alueen vierailijoiden eli mahdollisten ympäristökasvatukseen osallistujien suhtautumista tiettyyn luontokohteeseen, miten menettelisimme? Mitä pitäisi mitata ja kerätä ja miten hyödyntää keräämäämme tietoa? Ehdotan seuraavia menetelmiä:

- 1 Keskustele erilaisten ihmisten kanssa: haastattele alueen kävijöitä, lähistön asukkaita ja muita mahdollisia vierailijoi-

Voiko täältä osaa mi-
tään? Ympäristökas-
vatuksen osallistujilla
on monesti muita
odotuksia kuin oppia
lisää luonnosta. Kiin-
nostus on myös riip-
puvaista siitä, onko
heillä jotain muuta
kesken. Jos kävijä
odottaa pääsevänsä
ostamaan matka-
muistoja, niin hän
ei välttämättä ole
kovin kiinnostunut
suurpetonäyttelystä.
Valokuva: Per
Sonnvik

- ta. Kuuntele, mitä alue merkitsee heille ja mikä heistä on kiinnostavaa ja tärkeää. Keskustele myös siitä, mitä kävijät ajattelevat käynnistään ja käyntiin liittyvästä viestinnästä.
- 2 Seuraa yhteiskunnallista keskustelua; mitä omistasi poikkeavia mielipiteitä, intressejä, käsityksiä, tietoja ja kokemuksia keskustelussa esiintyy? Lähde olettamuksesta, että osa kävijöistä jakaa nämä mielipiteet ja osa ei.
 - 3 Hyödynnä empatian kykyäsi. Asetu kävijän asemassa viestintätilanteeseen, miltä odotuksesi, toiveesi ja huolesi viestinnän suhteen näyttäisivät silloin?

Tutkimuksen ei tarvitse olla tieteellisesti laadittu, mutta valintojen on hyvä olla jossain määrin satunnaisia ja haastattelutilanteiden suunnilleen toistensa kaltaisia. Keskeistä on ymmärtää laaja-alaisesti mahdollisten kävijöiden näkökulmat ja saada yleiskatsaus käsitysten moninaisuudesta, ei täsmällisiä lukuja tai edustavaa otosta. Haastatteluja ei myöskään tarvitse aina tehdä samalla tavalla vaan kysymykset voidaan sovittaa haastateltavan henkilön juuri niin, näkökulman mukaan. Pyrkimyksenämme on keskustelu, ei kyselytutkimus.

Ohessa kuvitteellinen esimerkki kysymysten soveltamisesta: palaamme alun rannikonläheiseen luontokohteeseen. Tavoitteenamme on, että tavalliset vaeltajat ja melojat pääsisivät näkemään siellä hylkeen.

Teemme tutkimuksemme vaiheiden 1–3 mukaan ja löydämme kolme haastatelluista kolme ryhmää: Ensimmäisen ryhmän henkilöt ovat hämmästyneitä, sillä he ovat juuri saaneet kuulla, että hylkeitä on runsaasti. He olivat kuvitelleet hylkeen olevan uhanalainen ja muistavat uutisoinnin dioksiineista, penikkataudista ja hyljekuolemista 1980-luvulla sekä hylkeenpyynnistä ja kuuttien nuijimisesta ja luulivat, että hylkeet on tapettu lähes sukupuuttoon. Toisena ryhmänä olivat veneilijät, melojat ja muut alueella jo liikkuneet, jotka vahvistivat nähneensä hylkeitä aina toisinaan ja toivoivat lisätietoa niiden elintavoista ja missä niitä voisi varmuudella nähdä.

Kolmas ryhmä näki hylkeen vakavana uhkana rannikkokalastukselle ja heillä oli vakaa käsitys kannan hallitsemattomasta lisääntymisestä. Heidän käsityksensä mukaan Ruotsin Luonnontieteellisen

Keskustele ihmisten kanssa, seura yhteiskunnallista keskustelua ja hyödynnä empatian kykyäsi.

keskusteluseuran tekemät vuosittaiset kannanarvot on tehty epäluotettavilla menetelmillä, jotka aliarvioivat hyljekannan koon. Osa on itse kalastajia, jotka näkevät hylkeitä useita kertoja viikossa. Tunnistamme heidän mielipiteensä uutisista ja muusta keskustelusta mediassa. Ymmärrämme myös viimeksi mainitun ryhmän olevan pettynyt siihen, ettei heidän kokemuksistaan kerrota kovin usein medioissa, näyttelyissä tai luonto-ohjelmissa. Käy myös ilmi, että mikäli kolmanteen ryhmään jaotellut osallistuisivat ympäristökasvatukseen, he ennemmin kertoisivat omista kokemuksistaan kuin kuuntelisivat muita.

Meidän tulee siis kysyä itseltämme, haluammeko keskustella kaikkiin näihin kolmeen ryhmään kuuluvien henkilöiden kanssa ja kokevatko he meidät uskottaviksi ja kuinka meidän olisi suhtauduttava heidän näkökulmiinsa? Voidaanko opastus muotoilla siten, että se tuntuu merkitykselliseltä kaikista kolmesta näkökulmasta katsottuna, voi onko tarpeen tehdä suunnitelmia eri tyyppisiä kommunikaatiotilanteita varten? Tai onko hyväksyttävää tehdä sisältöjä, jotka ovat merkityksellisiä yhden tai kahden ryhmän näkökulmasta, mutta ei välttämättä kaikkien kolmen?

Voidakseen vastata näihin kysymyksiin ympäristökasvattajan täytyy myös tarkistaa oma näkökulmansa: mitä hän työllään tavoittelee? Painotan tässä kaikkien osanottajien näkökulman huomioimisen tärkeyttä, kun ympäristökasvatusta suunnitellaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisi vastattava kaikkien odotuksiin tai ettemme voisi tehdä jotain odottamatonta tai provosoivaa. Tämä tarkoittaa vain, että meidän on tunnettava kävijöiden erilaiset näkökulmat. Ja jos emme niitä tiedä, niin myös se on otettava huomioon.

Ilmiön ominaisuudet

Ympäristökasvatuksessa lähdetään konkreettisesta tai abstraktista ilmiöstä ja sen ominaisuuksista. Suunnitteluvaiheessa ilmiöön on perehdyttävä mahdollisimman hyvin ja selvitettävä, miten sen voisi liittää osanottajien näkökulmaan. Esimerkkejä konkreettisista ilmiöistä

voivat olla lajit kuten sinitäinen tai sananjalka, ekologiset prosessit kuten hiilenkierto tai fotosynteesi, maatalouskulttuurin ilmiöt kuten karjatalous tai viljelykierto. Esimerkkejä abstrakteista ilmiöistä ovat luonnon monimuotoisuus, petokonfliktit ja kestävä kehitys.

Suunnitteluprosessin alkuvaiheessa käsiteltävää ilmiötä ei pystytä rajaamaan kovin tarkasti, sillä ei vielä tiedetä riittävästi rajaamiseen vaikuttavista kävijöiden näkemyksistä. Alkuvaiheessa voidaan selvittää toiminnalle suunnitellun alueen tarjoamia konkreettisia ja abstrakteja aiheita, joissa voisi olla viestintäpotentiaalia. Selvitystyön edetessä pystytään rajaamaan tarkemmin, mitkä ilmiöt voisivat olla merkityksellisiä osallistujille tai mahdollisille osallistujille, ja konkretisoida miten niitä voidaan käsitellä siten, että ne saadaan liitettyä osanottajien ja ympäristökasvattajan näkökulmiin.

Aloitteentekijän eli ympäristökasvattajan näkökulma

Kun tarkastellaan ympäristökasvatustilannetta viestintätilanteena, niin ympäristökasvattaja on aloitteentekijä, joka aloittaa vuorovaikutuksen ja vastaa siitä. Aloitteentekijällä on myös motivaatio vuorovaikutustilanteen avaamiseen, toisin sanoen ympäristökasvattajalla ja hänen taustavoimillaan on tavoitteita ja toiveita. Tavoitteena voi olla tarjota osallistujille tietoa luontoyhteydestä, mahdollisuuden voida paremmin, tai keinoja muuttaa käyttäytymistään. Tähän kiinnitetään myös paljon huomiota muissa viestintäsuunnittelumalleissa, joissa painotetaan viestinnän strategista tarkoitusta ja sanoman ja viestien muotoilua.

Ehdottamassani mallissa on osanottajien näkökulmat tietoisesti käsitelty ennen "aloitteentekijän näkökulmaa", ei siksi, että se on tärkeämpi tai kysymyksessä olisi jonkinlainen kilpailu, vaan siksi, että osanottajien näkökulma herkästi unohtetaan. Esimerkiksi "kohderyhmäanalyysi" on aloitteentekijän omasta näkökulmastaan tekemä analyysi osallistujista toimintansa kohteina, jotka muuttavat itsensä ja aktiivisen merkityksenluojan sijasta vaikuttamisen maalitauluksi.

Viestintää suunniteltaessa on luonnollisesti aina pohdittava, miksi sitä tehdään, mitä odotuksia ja käsityksiä liittyy viestintään

Ympäristökasvatusta suunnitellussa on tärkeää tiedostaa omat näkökulmansa ja käsityksensä sekä se, miten nämä suhteutuvat osallistujien odotuksiin. Mats Rosenberg opastaa Rynningevikenin luonnonsuojelualueella Ruotsin Örebrossa. Valokuva: Eva Sandberg

aiheeseen, itse viestintätilanteeseen, viestinnän vastapuoleen ja omaan itse viestintätilanteen aktiivisena jäsenenä. Usein voi olla hyvä paneutua syvemmälle siihen, miksi viestintä on omalle organisaatiolle on tärkeää.

Tapaamisen edellytykset

Tietyt edellytykset ohjaavat ja rajoittavat viestintätilannetta ja on tärkeää, että näistä ollaan selvillä ympäristökasvatusta suunniteltaessa. Kysymys saattaa olla tiloista tai niiden varustuksesta, erilaisten alueiden tai tilojen tarjoamista mahdollisuuksista, ryhmien koosta, oppaiden saannista, jo olemassa olevista näyttelyistä, sääs-

tä ja ilmastosta, sesonkivaihteluista ja niin edelleen. Jos esimerkiksi tiedetään jo ennalta, että puolen tunnin opastuksille tulee yleensä 60–70 osanottajaa, niin tiedetään myös, että kulkeminen paikasta toiseen on hidasta, eikä ole mieltä pyytää osanottajia esittelemään itseään.

Suunnittelun edellytykset

Olemme tähän asti lähteneet siitä, että ympäristökasvatuksen suunnittelun tavoitteet ja puitteet ovat selkeitä, mutta näin ei aina suinkaan ole. Tietojen puutteessa, ne tulee selvittää: keille ympäristökasvatus on suunnattu, millaisia mielipiteitä heillä saattaa siitä olla; mitkä ovat taloudelliset edellytykset; onko tarvittavat välineet olemassa ja mitä tarvitsee hankkia ja mitä voidaan vielä muuttaa.

Suunnitteluesimerkki – mikromuovi

Ajattelemme nyt tuota mahdollisuuksia täynnä olevaa rannikonläheistä luontokohdetta ja käytössämme olevaa näyttelytilaa. Olemme tekemässä kuvitteellista näyttelyä ja siihen liittyviä opastuksia mikromuovista meressä – ongelmasta ja toimenpiteistä. Meillä on jo ennalta päätettynä "aloitteentekijän näkökulma" eli lähestymistapa aiheeseen: näyttelyn tulee käsitellä mikromuovin aiheuttamaa ympäristöongelmaa. Myös muita edellytyksiä on määritelty: kyseessä on näyttely, jota tukee kävijäryhmien toiminta oppaan johdolla.

Suunnittelumenetelmämme johtaa meidät aloittamaan "osanottajien näkemysten" selvittämisestä. Teemme haastatteluja ja luemme päivälehtiä ja huomaamme, että monet ovat kuulleet mikromuovista ja moni tietää, ettei se ole hyväksi kaloille. Ihmiset, jotka ovat kiinnostuneita ympäristöstä näyttävät tietävän jo melkoisesti mikromuoviongelmasta ja ovat siitä huolestuneita. Muut eivät vaikuta ottavan sitä vakavasti, ylipäättään tietävän aiheesta mitään tai olevan kiinnostuneita lisätiedosta.

Meillä on siis ongelma: Ne, jotka ovat kiinnostuneita, tietävät jo melko paljon ja ne, jotka eivät ole kiinnostuneita... heitä kiinnostaa

Ehdottamassani mallissa on osanot-tajien näkökulmat tietoisesti käsitelty ennen "aloitteen-tekijän näkökul-maa", ei siksi, että se on tärkeämpi tai kysymyksessä olisi jonkinlainen kilpailu, vaan siksi, että osanottajien näkökulma herkästi unohdetaan.

jokin muu. Jotta saisimme lisää taustatietoa näytte-lysuunnitelmamme pohjaksi, on siirryttävä mikromuo-vi-aihepiiristä muihin seikkoihin.

Siirrymme siis selvittämään nykyisen näyttelyn kävijöiden osallistumista viestintätilanteeseen: Kävijät ovat usein lapsiperheitä, jotka hakevat sopivan pitkää, 1,5–2 tunnin pituista aktiviteettia, joka kiinnostaa sekä aikuisia että lapsia. Keskeisellä sijalla on myös syömi-nen, kahvit aikuisille ja jotain makeaa lapsille. Miten voimme ottaa mukaan mikromuovi-teemamme?

Mitkä näkökulmat aktivoituisivat, jos kävijöille esimerkiksi heidän ostaessaan kahvia tarjottaisiin muovirouhetta lisukkeeksi? Ja kerrottaisiin, että vä-hän samaan tapaan kaloja "harhautetaan" syömään mikromuovia? Todennäköisesti tämä nostaisi kielteisiä tunteita eikä toimisi, sillä osallistujat saapuvat koh-teeseen pitämään hauskaa. Hauskuuden tärkeydestä kertoo, että käynnin kohokohtia ovat yleensä akvaa-riossa olevien elävien kalojen koskeminen ja näyttelyn leikkinurkkaus.

Siirrymme hetkeksi "aloitteentekijän" asemaan: Emme halua luoda näyttelyä, joka saa lapset säälimään eläimiä, vaikka se oli-si houkuttelevaa. Sen sijaan haluamme luoda keskusteluyhteyden aikuisiin, sillä he tekevät päätökset, jotka voivat mikromuoviongel-maan vaikuttaa.

Tässä kohtaa on tarkasteltava "kohteen luonnetta": mikromuo-vin ongelmia ja siihen vaikuttavia toimenpiteitä. Mikromuovin läh-teitä ovat muun muassa fleece-vaatteet, kosmetiikka ja keinonurmi. Ongelmien taustalla on kuluttajakäyttäytyminen, joka on syvällä yh-teiskunnan rakenteissa, ja jota ei ole helppo muuttaa. Mikromuovin leviämisen hillitseminen vaatii todellista osallistumista, osaamista ja hyviä lukulaseja – sillä kemialliset tuotelyhenteet löytyvät tuote-selosteen pienestä prantista. Todennäköisesti he, joita asia jo kiin-nostaa, ovat myös epätoivoisia mahdolltomilta vaikeuksien edessä – valtavan suuren ihmisjoukon kulutuskäyttäytymistä pitäisi muuttaa.

Mutta tieto kulutustavaroiden sisältämistä mikromuoveista voi toimia myös avauksena: Voisivatko vaatteista, kosmetiikasta tai

jalkapallosta kiinnostuneet henkilöt, jotka eivät ole kiinnostuneita mikromuoveista, kiinnostua niistä? Jos ottaisimme lähtökohdaksi heidän näkökulmansa vaatteisiin, kosmetiikkaan ja jalkapalloon ja kertoisimme mikromuovista tässä yhteydessä.

Jatkamme näyttelyyn liittyvää näkökulmatutkimustamme keskittymällä näihin. Voimme silloin ehkä löytää myönteisen tavan rakentaa viestintätilanne ja tarjota osallistumismahdollisuuksia. Kenties voisimme rakentaa laboratorion, jossa saisi sekoittaa oman mikromuovittoman hiusnaamion? Reseptiin saattaisi sisältyä jogurtti, hunaja ja oliiviöljy... Tai tehdä jotain jalkapallon hyväksi vanhalla hiekkakentällä? Tai tehdä yhteistyötä villa-alusvaateyritysten kanssa?

Mitä kävijät ajattelisivat, jos heille tarjottaisiin kahvitauolla tietoa mikromuovista?

Valokuva: Anders Arnell

Mikäli nämä konkreettiset, myös yksittäisille ihmisille mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot olisivat tarjolla, niin hieman provokatiivisen muovirouheen tarjoaminen kahviin voisi johtaa asian ymmärtämiseen ja jopa oman toiminnan muuttamiseen. Tietenkään mikään viestintätoimenpide ei yksinään johda mikromuoviongelman ratkaisuun, mutta se voi johtaa keskustelun lisääntymiseen. Siihen, että yhä useammat keskustelevat keskenään poliittisista ja taloudellisista toimenpiteistä – kenties sekoittaessaan hiusnaamioita tai kuutoessaan villapaitoja.

Konfliktit ja jännitteet

Kun ympäristökasvatusta suunnitellaan osanottajien näkökulmasta, on ilmeistä, että joissakin luontoon ja luonnonvarojen käyttöön liittyvissä kysymyksissä on mahdollisuus konfliktiin. Osanottajilla on erilaisia ja jopa vastakkaisia näkökulmia monista aiheista.

Konfliktit ja jännitteet tulisi kuitenkin nähdä ympäristökasvatuksen mahdollisuuksina, jotka osoittavat, että kysymykset kiinnostavat ja että niissä piilee keskustelun mahdollisuus. Mahdollisen konfliktin läsnäolo asettaa kuitenkin suuria vaatimuksia sekä viestinnän muodolle että sen sisällölle. Konfliktitilanteissa tarvitaan

YMPÄRISTÖ- JA KULTTUURIKASVATUKSEN TUTKIMUSHANKE

Tässä artikkelissa kuvattu näkökulma ympäristökasvatuksen suunnitteluun syntyi osana Kulttuuriperintö ja interpretaation suunnittelu -tutkimusta, joka oli käynnissä 2014–2016 Ruotsin kulttuuriministeriön määrä-

rahalla. Lars Hallgren oli päävastuussa hankkeesta yhdessä Ruotsin maatalousyliopiston ympäristöviestinnän osastolla ja ympäristökasvatus-keskuksessa toimivien kollegoidensa kanssa. Tutkitut kohteet olivat Läckön

linnan säätio ja Huseby bruk AB sekä luontokeskus Vänerskärgården ja luontokeskukset Hornborgsjön ja Kronoberg.

joustavuutta, kykyä asettua toisen asemaan ja mahdollisuutta taata ilmaisuuden vapaus kaikille toimijoille – ilman näkökulman vaihtamisen pakkoa. Viestintä, jossa toimijat kokevat itsensä ainoastaan informaation vastaanottajina, johtaa yleensä konfliktin voimistumiseen ja pahenemiseen.

Ensin sisältö, vasta sitten muoto

Eräs luontokeskus sai muutama vuosi sitten mahdollisuuden uudistaa jo jonkin verran vanhentuneen näyttelynsä. Suunnitteluryhmä päätti hyvin aikaisessa vaiheessa, että uusi näyttely tullaan rakentamaan mustien, kaislikkoa muistuttavien metalliputkien ympärille. Toisella luontokeskuksella oli puolestaan design-idea, että näyttelymoduulit tulevat muistuttamaan läheisen saariston saaria.

Kun ympäristökasvatus – on se sitten opastus tai näyttely – on suuremman tai pienemmän muutoksen edessä, ajatellaan herkästi ensin muotoa ja sisältöä tai aloitetaan hahmottelemalla sanomaa.

Olen tässä artikkelissa ehdottanut, että työ aloitettaisiin aivan toisesta päästä. Yritetään lykätä päätöksiä väreistä ja muodosta, odotetaan teeman kanssa ja lykätään työtä sanoman parissa. Pannostetaan näiden sijaan alkuvaiheessa vierailijaan, pyritään asettumaan hänen asemaansa, selvittämään hänen näkökulmansa ja odotuksensa ja luotetaan, että muoto- ja sisältöpäätökset tulevat myöhemmin, ikään kuin seurauksena aiemmasta.

Tietenkään mikään viestintätoimenpide ei yksinään johda mikromuoviongelman ratkaisuun, mutta se voi johtaa keskustelun lisääntymiseen.

YMPÄRISTÖKASVATUSTA GEOPUISTOSSA

JAKOB WALLØE HANSEN

Työskentelen geologina ja luonto-oppaana Unescon Geopark Odsherredissa. Työskentelen täällä opetuksen, koulutuksen ja opastusten parissa. En ole myöskään katkaisut siteitä aikaisempaan työhöni tutkijana, jonka vuoksi Odsherredin geologinen tutkimus yhdistyy usein opastuksiini ja opetukseeni. Tässä artikkelissa kerron, miten pyrin liittämään ympäristökasvatuksen saumattomaksi osaksi geopuiston toimintaa.

Tanskalainen Odsherren geopuisto kuuluu Unescon ainutlaatuisten geologisten kohteiden Geopark-verkostoon. Geopuiston tavoitteena on opettaa ja kouluttaa – välittää monin eri tavoin tietoa ja ymmärrystä puiston geologisista arvoista.

Geoparkia hoitaa voittoa tavoitteleva rahasto ja toisin kuin monet uskovat, se ei ole osa Odsherredin kuntaa. Sen vuoksi valtuudet ja mahdollisuudet opetukseen ovat puiston itse valittavina. Tähän

mennessä Geoparkin osuus opetukseen kunnassa on koostunut osallistumisesta Geokids -taide- ja opetushankkeeseen (ks. faktaruutu). Maailman suurimman kulttuuri-instituution, Unescon, kiinnittäessä erityisesti huomiota siihen, ettei Geoparkeissa ole sisäänrakennettuna omaa opetusjärjestelmää, on selvää, ettei Geokids-hanke riitä. Pyrkimyksenä onkin perustaa yksikkö, joka ottaa tehtäväkseen sisällyttää opetusjärjestelmän järjestelmään. Yksi tärkeimmistä työtehtävistäni on siis kehittää pysyvä opetusyksikkö osaksi Geoparkia.

Päämääränä oli alkujaan, poliittisista syistä, ottaa mukaan kaikki ikäluokat esikoulusta lukioon. Tuolloin keskityttiin enemmän kohderyhmään kuin opetuksen sisältöön ja menetelmiin. Tällä hetkellä olemme valinneet pääasialliseksi kohteeksi peruskoulun, koska voimme tällä tavoin tavoittaa suurimman ryhmän nuorista kansalaisista. Jatkossa on kuitenkin tavoitteena tehdä yhteistyötä myös paikallisen lukion kanssa, jolloin omaa osaamistani geologina (ehkä) voitaisiin hyödyntää eri tavalla.

Koska toimeni vakiinnutettiin samaan aikaan, kuin opiskelin ympäristökasvattajaksi, oli luonnollista, että pyrkisin siihen, että Geoparkin opetus perustuisi enemmän ympäristökasvatukseen kuin perinteiseen kouluopetukseen. Tämä johti alussa huoleen strategiastani, koska katsottiin jo olemassa olevan paikallisen luontokoulun voivan huolehtia kaikista luontoon liittyvistä opastuksesta kunnassa. Paikallisella luontokoululla on kuitenkin statuksensa vuoksi suuri määrä tehtäviä, joiden vuoksi sillä ei ole resursseja laajentaa toimintaa. Sitä paitsi on tärkeää painottaa, ettei paikallisella luontokoululla ole velvollisuutta ottaa vastuuta opetuksesta ja ohjauksesta Geoparkissa.

Tehtävänäni oli sen vuoksi selvittää, millaista ympäristökasvatusta Geoparkissa voitaisiin järjestää. Käytännössä selvitin asiaa tekemällä käytännön ympäristökasvatusta Geoparkissa, josta myös lähialueen toimijat saivat inspiraatiota itse käyttää ja oppia tuntemaan paikallista aluetta uudella tavalla. Tällä oli Odsherredin kaltaisessa pienessä yhdyskunnassa tartuttava vaikutus ja hitaasti mutta varmasti kasvoi ymmärrys ympäristökasvatusta kohtaan työkaluna ja hyvänä keinona konkretisoida Geopark. Paikallinen luontokoulu osallistui osittain toimintaan ja toimiikin tärkeänä yhteistyökumppanina pyrittäessä levittämään tietoa Geoparkin mahdollisuuksista.

Savinaamiot, Geopark Oddsherred.
Valokuva: Claus Starup

Ympäristökasvatuksen käyttöön ottaminen Geoparkin työssä tapahtuu käytännössä siten, että puhumme tästä kaikissa toiminnossamme; suuria hankkeita koskevista sihteeristön kokouksista aina todellisiin opetustapahtumiin, joita ehdotan. Informoimalla jatkuvasti kollegoitani ympäristökasvatusaiheesta, uskon, kaikkien osapuolten ajattelevan ajan mittaan itse näiden olevan olennaisia Geoparkille. Sen lisäksi – ja mikä ei ole vähemmän tärkeää – korkeammalla järjestelmässä on käynnissä poliittinen ja strateginen työ nostaa ympäristökasvatus olennaiseksi osaksi Geoparkin toimintaa.

Nämä keskustelut liittyivät omien ja Geoparkin toimien hyväksymiseen, taloudelliseen tilanteeseen, strategiaan ja asioiden yhdistämiseen opetushallintoon.

Yritän levittää tietoa ympäristökasvatuksesta pitkin verkostoa, johon kuuluu eri aineiden opettajia ja Odsherredin kunnan ympäristökasvattajia ja luonnontiedekoordinaattorin paikkani kautta. Täten opettajat ymmärtävät ympäristökasvatuksen potentiaalin kerrottaessa Geoparkin monimutkaisista yhteyksistä. Opettajien kiinnostuksen ansiosta tie on myös lyhyempi heidän esimiestensä kiinnostukseen hanketta kohtaan. Sitä paitsi on olemassa tarve saada kunnan keskeinen johto kulttuuri- ja vapaa-aikapuolelta ja vastaavasti esikoulupuolelta ja koulutuksesta mukaan yhteistyöhön myöntämään resursseja, jotka vastaisivat tällä hetkellä luontokoulussa käytettyjä resursseja – jotta Geopark Oddsherredin tarjonta ei olisi vaihtoehto, vaan täydennys kunnan opetukselle.

Vaikuttaminen poliittisten kanavien kautta on kuitenkin pitkäaikainen prosessi. Kohtaamme jatkuvasti myös vastustusta, mikä ei välttämättä perustu varsinaisten esitysten vastustamiseen, vaan

GEOKIDS

Geokids oli monien organisaatioiden yhteinen poikkitieteellinen opetushanke, joka käsitti Geoparkin kaikki neljä teemaa: maisema ja geologia, kulttuurihistoria, taide ja elintarvikkeet.

Hanke oli käynnissä vuodesta 2015 vuoteen 2018. Hankkeen ohjausryhmässä oli edustettuna Odsherredin kunta, Odsherredin luontokoulu,

Vestsjællandin museo ja Geopark Odsherred, yksi paikallinen taiteilija ja useat yksityiset kohderyhmät. Itse hanke pohjautui kiinnostukseen esitellä Geoparkin teemoja kaikille kunnan koululaisille. Koulu kerrallaan oppilaat osallistuivat koulun ulkopuoliseen ohjelmaan, joka oli erityisesti suunniteltu tietyllä paikalla Geoparkissa toteutettu opetustuokio.

Lopuksi jokainen oppilas valmisti savinaamion, joiden muodoilla oli useita kytköksiä alueen paikallishistoriaan. Naamiot asetettiin esille Veddingen, jossa hankkeen päättyessä keväällä 2018 oli noin 3 500 naamiota. Ne muodostivat yhdessä erittäin merkittävän kapaleen maataidetta, jossa oli lähes kaikkien oppilaiden jälki maisemassa.

siihen, että organisaatiossa keskitytään juuri sillä hetkellä muihin hankeisiin.

Poliittisen kanavan hitauden vuoksi olen selvittänyt rinnakkaisia vaihtoehtoja, jotka ovat koostuneet yrityksistä vaikuttaa Geoparkin sihteeristössä sisäisesti ympäristökasvatuksen saamiseksi mukaan moniin hankkeisiimme – esimerkiksi liittämällä opetusaktiviteetteja eri hankkeisiin. Sain hiljaisen hyväksynnän ympäristökasvatukselle Geoparkissa, kun keväällä 2018 työnantajani antoi suostumuksen kuulumisestani ympäristökasvattajien yhdistyksen johtokuntaan ja myöhemmin myös hyväksynnän ryhtyä yhdistyksen puheenjohtajaksi – pankaa erityisesti merkille, työajalla. Tämä antaa luonnollisesti korvaamattoman verkoston ja kokemuspohjan, joka saattaa jatkossa osoittautua ratkaisevaksi työssä ympäristökasvatuksen liittämässä pysyvästi osaksi organisaatiota.

Korkea ammattitaito ja pitkäjännitteiset, kantavat ratkaisut merkitsevät minulle paljon. Ihmiset huomaavat sen ja uskon, että se tekee heidät taipuvaisiksi uskomaan myös hankkeisiini. Siis suurella annoksella innostuneisuutta olen melko vakuuttunut, että minä vähitellen pystyn "tuomaan takaoven kautta sisään" ympäristökasvatuksen organisaatioon, joka ei tähän mennessä ole nähnyt sille tarvetta – lähtökohtanani käytännöllinen ja teoreettinen lähestymistapa.

VILLIMIESKURSSI – LUONTOTERAPIAA

SIMON HØEGMARK

"Villimieskurssi" on kuntoutushanke miehille, joita on kohdannut elämässään kriisi (vastaava on myös naisille). Ohjelma perustuu ympäristökasvatukseen ja luontoelämyksiin ja sen ovat laatineet yhteistyössä tanskalainen Svendborgin kunta, paikallinen luonnontieteellinen museo Naturama ja Etelä-Tanskan yliopiston psykologian instituutti. Kohdeyryhmänä ovat miehet, jotka kärsivät esimerkiksi stressistä, ahdistuksesta, masennuksesta, syövästä tai sydänongelmista. Kerron tässä artikkelissa, mitä kurssi käytännössä tarkoittaa.

Villimieskurssin luontoterapiaohjelma on yhdeksän viikon pituinen ja tapaamisia on kerran viikossa neljä tuntia kerrallaan. Tapaamiset järjestetään kuudessa eri paikassa, jotka ovat niin sanottuja tukiympäristöjä. Ne ovat paikkoja luonnossa, joihin on helppo päästä ja jossa tunnemme olomme turvalliseksi. Neljä kertaa tapaamme samassa hyvin tuntemassamme tukikohdassa, viisi kertaa paikallis-

Villimieskurssilla etsitään "tukitiloja", matalan kynnyksen luontokohteita, jonne on helppo mennä. Valokuva: Simon Høegmark

sa luonnonhelmissä. Tavoitteena on, että miehet voisivat hyödyntää itse näitä paikkoja kurssin päätyttyä.

Vuodesta 2015 vuoteen 2017 on järjestetty yhdeksän kurssia.

Tämän terapiaohjelman teoreettinen lähtökohta ovat evoluutiopsykologiset teoriat ihmisen perimmäisistä vaistoista ja fenomenologinen lähtökohta, jonka avulla kuvataan ilmiöitä ja tunteita ihmisten luonnon välisessä vuorovaikutuksessa.

Lähtökohtana ovat omaehtoisen havaintojen tai huomioiden tekemisen neljä "peruspilaria":

- Turvalliset luonnonympäristöt luontoelämyksineen, ympäristökasvatus, ja evoluutiopsykologia.
- Huomiokyvyn harjoittaminen. Hengitys- ja meditaatioharjoitukset, jotka on sovitettu vuodenaikoihin ja pohjoiseen ilmastoon.
- Kehotietoisuus, kuten esimerkiksi terveysliikunta qigong, "hermovenytys" (nerve stretch), aistiharjoitukset, tasapainoharjoitteet ja jooga. Sovitettu kohderyhmälle.
- Yhteenkuuluvuus ja takkaterapia, sekä narratiivinen menetelmä.

Käytäntö

Nuotio on sytytetty, kahvi höyryää kupeissa ja miehet alkavat saapua paikalle. Istumme nuotion ympärillä ja miehet kertovat ovatko tehneet kurssiin kuuluvat hengitysharjoitukset ja ovatko käyneet omatoimisesti paikalla, jossa olimme viime viikolla. Teemme sen jälkeen joitakin helppoja qigong- ja tasapainoharjoitteita, joita seuraa hiljainen kävelyretki, jossa kuljemme pitkänä jonona läpi luonnon.

Pysähdymme parinkymmenen minuutin kuluttua ja kerromme luonnosta päivän teeman pohjalta. Teemana voi esimerkiksi olla omat aistimme ja kuinka voimme käyttää niitä monipuolisesti oppiaksemme tuntemaan kasveja, puita ja luonnon "ruokakomeroa". Tämän jälkeen osanottajat kulkevat pareittain ja kertovat toisilleen hienoista luontoelämyksistään. Miehet tekevät aistiharjoitteita, joissa he sulkevat pois näön tai kuulon. Ilman näitä aisteja he saavat esimerkiksi seurata eläimen jälkiä ja lukea niistä mitä eläimet ovat tehneet yön aikana.

Kokoonnumme tämän jälkeen suuren emopuun luokse ja kerromme kuinka me metsästäjinä/keräilijöinä olemme eläneet ja pysyneet hengissä luonnon kriiseissä, millaisia perimmäisiä aisteja meillä on jäljellä tuolta ajalta ja miten voimme käyttää niitä selvittääksemme elämänkriiseistä tänä päivänä. Mukaan punotaan kertomus siitä, kuinka ennen vanhaan pystyimme rekisteröimään paljon enemmän lukemalla maisemaa luonnossa olevien pienten vihjeiden avulla ja käyttämällä aistejamme, jotka olivat tuolloin nykyistä terävämmät.

Täällä puunrun- kojen keskellä nuotion ja legen- dojen aika alkoi.

Hengissä pysymiselle on ollut tärkeää löytää luonnosta paikkoja, joissa tunnemme olomme turvalliseksi.

Tällaisilla, tutkimuksessa ”tukiympäristöiksi” kutsutuilla luonnonympäristöillä on havaittu olevan parantava vaikutus. Miehet saavat puhua pareittain luonnossa olevista paikoista, joilla on ollut myönteinen merkitys heille. Sen jälkeen he saavat kukin etsiä paikan, jossa voivat maata mukavasti ja tehdä oppimiaan hengitysharjoitteita. Lopuksi palaamme takaisin nuotiolle.

Täällä Per on odottanut meitä, koska hän kävelee huonosti leikkauksen jälkeen.

Nyt paikalle tulevat muut, jotka ovat olleet metsässä tekemässä aistiharjoitteita. He istuivat nuotion ympärillä ja Per saa katsekontaktin heistä joihinkin. Hän tunnistaa heidän katseensa ja ryhtinsä ja hän tietää ja voi tuntea mitä he ovat kokeneet. Heidän ei tarvitse puhua paljon toisilleen, on olemassa keskinäinen ymmärrys eri kriiseistä, joita he kaikki ovat käyneet läpi. Per katselee miehiä ympärillään. He ovat eri ikäisiä, joilla on eri sairauksia, eri ammatteja, mutta he kaikki ovat yhdessä saman asian äärellä. Joku esittää humoristisen kommentin ja kaikki nauravat. Ei kestä kauaakaan, kun tunnelma käy hilpeäksi ja leikkisät kommentit sinkoilevat ristiin rastiin nuotion yli. Vesi alkaa kiehua ja kahvi on valmista.

Ympäristökasvattaja alkaa kertoa tarinaa siitä, kuinka ihmiset selvisivät hengissä luonnossa siihen aikaan, kun he olivat metsästäjiä ja keräilijöitä ja kuinka he selvisivät kohtaamistaan kriiseistä. Per nojaa taaksepäin ja nauttii kahvin mausta ja kertomuksesta.

Pohdiskelu

Miehet avautuvat nuotion ympärillä ja puhuvat ongelmistaan. He löytävät hyviä neuvoja toistensa kokemuksista, mikä luo myönteistä ryhmädynamiikkaa ja synergiaa. Ympäristökasvattajan roolina on pitää keskustelu tasapainoisena niin, että se päättyy hyvään tunnelmaan.

Luonnossa tapahtuva ympäristökasvatus on ainutlaatuinen luontoterapian työkalu. Luonto on neutraali eikä sillä ole ennakkoluuloja tai vaatimuksia. Ei tarvitse ottaa kantaa, tarvitsee vain olla. Ympäristökasvatus tarjoaa mahdollisuuden avata ympärillä olevan luonnon niin, että se ei ole vain vihreä muuri, vaan täynnä moninaisia myönteisiä elämyksiä. "Täällä puunrunkojen keskellä nuotion ja legendojen aika alkoi."

Kurssin osanottajille ei ole ollut selvää, että on olemassa tällaisia mahdollisuuksia löytää rauha ja henkireikiä luonnosta. Ympäristökasvattaja voi myös kertoa, kuinka voidaan sopeutua vuodenaikoihin tai esitellä, mitkä luontoalueet voisivat sopia eri mielentiloihin. Kokonaisvaltaisella toimintatavalla, johon yhdistyvät ympäristökasvatus, havainnointiharjoitteet, kehotietoisuus, yhteinen nuotioterapia ja

Ympäristökasvatus
voi avata tien pa-
rempaan terveyteen.
Valokuva: Søren
Hægmark

kertomukset, syntyy ilmiöitä ja tunnelmia, jotka antavat energiaa ja aktivoivat meidän alkuperäisiä vaistojamme myönteiseen suuntaan. Autonominen hermosto elpyy ja pystyy pitämään paremmin huolta kehostamme ja vastustuskyky vahvistuu. Tutkimus osoittaa muun muassa, että tämän tyyppinen ympäristökasvatusprosessi auttaa parantamaan elämänlaatua, kykyä pitää itsestään huolta ja antamaan elämälle merkitystä. Osanottajien pitämiseksi mukana kurssin päättymisen jälkeen on perustettu erämaayhdistys, joka koostuu aikaisemmista kurssilaisista. Yhdistys ottaa kurssilaiset vastaan viimeisenä päivänä ja se on avain kuntoutuksen jatkumiseen.

Ympäristökasvatuksella voi olla tärkeä rooli tulevaisuuden terveydenhuollossa, esimerkiksi luontokuntoutuksella on paljon mahdollisuuksia. Ympäristökasvattajan yhteistyö luonnon kanssa on olta-
tava neutraalia, ei tuomitsevaa ja esiteltävä tällä tavalla luonnon arvot osanottajille. Hänen tehtävänä on luoda turvallinen tunnelma, näyttää kaunis ja uskomaton luonto, jonka osana meillä on onni olla. Hän voi myös avata ovia luontoon, tulevaisuuden terveysjärjestelmän uuteen hoitopaikkaan.

YMPÄRISTÖKASVATUSTA YLI KULTTUURIRAJOJEN

ADIL SADIKU

Luonnonsuojeluyhdistyksen ohjaaja vei meidät joka päivä ulos luontoon puolen vuoden ajan. Siitä lähtien minä ja kollegani Antonios olemme toimineet luonto-oppaina. Puhumme yhdessä yhteensä viittä kieltä ja olemme johdattaneet tähän mennessä yli 5000 kävijää kaikkialta maailmasta Örebron luontoon. Jaamme tässä kokemuksiamme perehtymisestä Ruotsin luontoon ja luontoa koskevien tietojen välittämisestä vasta maahan muuttaneille.

Opiskelin tietoliikennettä ja viestintää Kosovossa ennen Ruotsiin tuloani. Kasvoin lähellä vuoristoaluetta ja olen aina pitänyt ulkoilusta, mutta ryhmien opastaminen oli minulle aivan uutta. Sama koskee kollegaani Antonios Hannaa, joka toimi agronomina Syyriassa ennen Ruotsiin tuloaan.

Nuoret löytävät luonnon. Örebron kunta tekee yhteistyötä paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen kanssa ja tarjoaa esteettömiä luontokohteita ja opastuksia monilla kielillä.

Valokuva: Adil Sadiku

Maissa, joista olemme kotoisin ei ole lainkaan yhtä helppoa päästä luontoon. Syyriassa kaikki on periaatteessa kulttuurimaata, villiä luontoa on äärimmäisen vähän. Siellä ovat suojelualueet ovat tiukasti säänneltyjä ja monissa maissa niihin pääsystä joutuu maksamaan. On olemassa myös monia kulttuurieroja, joita pitää selvittää ja luonnollisesti pitää löytää yhteinen kieli. Antonios ja minä puhumme yhdessä viittä eri kieltä; albaniaa, arabiaa, syyriaa, ruotsia ja englantia.

Toukokuusta 2017 lähtien olemme tehneet täysipäiväistä työtä Örebron kunnan luontokoulussa. Tämä on ihana työ. Tähän mennessä olemme tehneet 600 opastusta, joihin on osallistunut yhteensä 5000 kävijää kaikkialta maailmasta. Mukana on ollut esimerkiksi eri yhdistyksiä, ruotsinkieltä opiskelevia maahanmuuttajia, luonnosta kiinnostuneita Örebron asukkaita, nuoria, yksin tulleita pakolaislapsia sekä lapsia ja perheitä, joihin olemme saaneet yhteyden perhekeskusten kautta.

Ruotsin kielen taitoni on parantunut melkoisesti ja tänään osaan huomattavasti useampia lajien nimiä ruotsiksi kuin omalla äidinkielelläni. Opastaessani hiljattain joitakin albanialaisia he kysyivät kukan nimeä albaniaksi, ja minun oli tarkistettava se sanakirjasta.

Aloitamme opastuksen aina kysymällä mitä kieliä ryhmässä puhutaan ja jaamme ryhmän tarvittaessa. Puhumme aina myös ruotsia. Meillä on tukena luonnonsuojeluyhdistyksen kirja "Vardagsnatur" ("Arkipäivän luonto"), jossa on kuvattu 90 yleistä lajia 14 eri kielellä. Keromme aina myös jokamiehenoikeuksista. Toisinaan teemme myös jokamiehenoikeuksiin liittyviä erityisiä teemaopastuksia. Itselläni on tapana painottaa, että luonnossa vierailu on Ruotsissa ilmaista, mutta monet eivät silti tätä usko.

On hienoa kuulla, että opastuksillemme osallistuneet ovat lähteneet myös hemmin ulos myös itseksensä.

Valokuva: Antanios Hanna

Luonto on tärkeä monille ruotsalaisille, joten meille, jotka emme ole syntyneet täällä se on tärkeä tie sisään yhteiskuntaan.

Alussa jouduimme tekemään lujasti töitä, jotta ihmiset saisivat tietää meidän olemassa olostamme. Nyt on toisinaan jo kieltäydyttävä opastuksista sen vuoksi, että on niin paljon tekemistä. Olemme saaneet erittäin hyvää palautetta. Eräs osanottajistamme sanoi, että tämä oli paras päivä sen hänen Ruotsiin tulonsa jälkeen.

Luontoon lähteminen silloin kun lumipeite oli paksu ja lämpömittari osoitti 15 miinusastetta ei ollut meille itsestään selvää alussa, ei varsinkaan Antoniosille. Sama koski monia muita maahanmuuttajia. Olemme saaneet taistella paljon sään kanssa. Esimerkiksi Lähi-Idästä tulevilla oli tapana tiedustella, mitä teemme talvella, koska he kaipaavat lämmintä ja pysyttelevät sisällä. Nyt he ovat kuitenkin oppineet ja seuraavat kuitenkin mukanaamme ulos. Olemme myös oppineet, että meidän on oltava tarkkoja suositellessamme vaatetusta. Monilla on vaikeuksia pukeutua oikein talvisäähän.

On mahtavaa kuulla opastukseemme osallistuneilta, että he ovat lähteneet ulos omatoimisesti opastustemme jälkeen. Minulla on myös hauska kertomus tästä. Meillä oli opastus lähellä kaupunkia sijaitsevalla luonnonsuojelualueella, jossa monesti nähdään tikkoja. Meitä oli seitsemän henkeä, muutamia Syyriasta ja joitakin Ruotsista, emmekä tällä kertaa nähneet yhtäkään tikkaa. Muutamaa päivää myöhemmin yksi osanottajista soitti ja hän oli erittäin iloinen, sillä he olivat palanneet alueelle omatoimisesti ja onnistuneet näkemään tikan.

Olen vakuuttunut siitä, että luontoon johdattavat opastukset ovat hyvä keino työskennellä kotouttamisen parissa. Sen ei siis tarvitse olla kovin monimutkaista: Ota yhteyttä ja kutsu mukaan kaupungissasi olevia eri ryhmiä. Pelkällä yhdessä olemisella ulkona on suuri merkitys. Luonto on tärkeä monille ruotsalaisille, joten meille, jotka emme ole syntyneet täällä se on tärkeä tie sisään yhteiskuntaan. Tunnen, että minulla on tärkeä tehtävä levittää tietoa useammille ihmisille. En olisi koskaan uskonut luovani uraa luonto-oppaana, mutta nyt olen tehnyt sitä jo neljä vuotta. Tämä on ollut ihana matka, joka on tarjonnut loputtomasti elämyksiä.

MAAHANMUUTTAJAT – LUONTO-OPPAAKSI OSANA KIELIKOULUTUSTA

KAJSA GREBÄCK

Työskentelen Örebron läänin luonnonsuojeluyhdistyksessä ja toimin Adil Sadikun ja Antonios Hannan ohjaajana heidän puolen vuoden harjoittelujaksollaan. Jakso oli osa heidän ruotsinkielen opintojaan ja he kehittivät kielitaitoaan kouluttautumalla luonto-oppaiksi. Kuljimme heidän kanssaan läpi kaikki Örebron neljätoista kaupungin lähellä sijaitsevaa luonto- ja kulttuurikohdetta – satoi tai paistoi. Kerron tässä yhteisestä taipaleestamme.

Opimme todella tuntemaan toisemme. Vie aina aikaa ennen kuin kaikelle löytyy oikea sana, mutta harjoittelijoiden kielitaito kehittyi valtavasti sitä mukaa kun heidän tietotaitonsa täkäläisestä luonnosta ja jokamiehenoikeuksista karttuivat. Samalla vahvistui yhteistyö kunnan ja muiden toimijoiden välillä.

Harjoittelun alussa Adil ja Antonios saivat niin sanotun kunnallisen ”alkuunpääsytyön”, joka koostui puolesta päivästä töitä ja puolesta päivästä kieliopintoja (SFI-opintoja). Työnvälitys kustansi osan, lopun maksoivat kunta ja luonnonsuojeluorganisaatio Hopajola. Harjoittelijat toimivat luonnonsuojeluyhdistyksen toimistossa niin aikoina kuin eivät olleet ulkona. Seuraavassa vaiheessa työ muuttui hetkeksi ”uuden aloituksen” työksi ja nyt he ovat vakinaisesti Örebron kunnan palveluksessa. Olemme nyt kahden vuoden ajan olleet kol-

Eri kulttuureista saapuvat osallistujat suhtautuvat luontoon hyvin eri tavoin. Eräät suhtautuivat esimerkiksi epäillen punaisella merkityn luontopolun seuraamiseen, sillä he ajattelivat punaisen merkitsevän kiellettyä aluetta.
Valokuva: Kajsa Grebäck

legoita. Adilin ja Antoniosin työpaikka on edelleen luonamme luonnonsuojeluyhdistyksessä, vaikka he ovatkin kunnan palveluksessa.

Tämä oli luonnonsuojeluyhdistykseltä suuri ja, tärkeä ponnistus. Monien muiden tavoin olemme etsineet keinoja päästäksemme paremmin yhteyksiin kaikkien muista maista Ruotsiin saapuneiden kanssa. Olin jo aikaisemmin vakuuttunut siitä, että meidän toimintomme voisivat olla erinomainen lisä eri ryhmien kotoutumisen tukemisessa. Tämä vakaumus on vain vahvistunut.

Huomasin pian, että Adil ja Antonios sopeutuivat hyvin uusiin rooleihinsa, vaikkei kumpikaan heistä ollut opastanut aiemmin. Adil on tottunut ulkoiluun, mutta hänen ei ole koskaan tarvinnut nimetä näkemäänsä. Antonios puolestaan on agronomi, joten hänellä on tieteellinen suhtautumistapa. Hän on kuitenkin työskennellyt lähinnä puuvillaviljelmien, mehiläisten ja kanojen parissa. Antonios myös pelkasi alussa lunta ja puhuu paljon siitä, että ”ihmiset on kotoutettava säähän”. Haluttaessa luonto-oppaaksi tärkeintä on olla sosiaalinen,

pitää ulkoilusta ja haluta jakaa osaamistaan, mitä Antonios ja Adil tekevät.

On ollut hienoa saada tehdä niin paljon yhdessä Adilin ja Antoniosin kanssa. Mutta toki ovat kulttuurierot johtaneet toisinaan ongelmiin, alussa saattoi tulla myös väärinkäsityksiä kielen takia. Joskus he saattoivat sanoa jotain mikä ei pitänyt alkuunkaan paikkaansa, mutta näistä seurasi usein nauru ja keskinäisen ymmärtämisen lisääntyminen. Olin alussa mukana opastuksissa, mutta nyt he hoitavat ne itse.

On niin paljon sellaista mitä ei tule ajatelleeksi ja mikä heidän on maahanmuuttajina minua helpompaa ymmärtää. "Maahanmuuttajat" eivät myöskään ole yhtenäinen ryhmä. Juuri työskennellessä erilaisten ryhmien parissa yleensä on tärkeää olla avoin, kuunnella, olla nöyrä ja lisätä osanottajien tietoja ja kokemuksia.

Olemme toisinaan huomanneet, että osanottajat eivät kerro, mikäli he eivät ymmärrä, vaan alkavat kuiskia keskenään. Eri kulttuureihin kuuluvat ihmiset myös yhdistävät asioita eri tavalla kuin olemme osanneet ajatella. Kerran Adilin ja Antoniosin piti kuljettaa ryhmää punaisella merkittyä polkua pitkin. Monet olivat epäileväisiä, koska he tulkitsivat punaisen "kielletyksi maaksi".

Edellytykset oppaan johtamiin luontoretkeihin ovat hyvät Örebrossa, sillä siellä on helppopääsystä luontoa kaikilla asuinalueilla. Yksi osanottajistamme oli asunut alueellaan parikymmentä vuotta eikä ollut koskaan käynyt aivan lähellä sijaitsevassa hienossa metsässä. Miksi menisin sinne? Onko se sallittua? Näin hän ajatteli aikaisemmin, mutta me saimme mahdollisuuden "auttaa hänet kynnyksen yli". Tällainen on fantastisen hauskaa.

Luontokoulumme päällikkö, Anna Ekblom, on kertonut, että hän on Adilin ja Antoniosin opastusten ansiosta tullut tietoiseksi luontonäkemykseen liittyvistä suurista kulttuurieroista. Moni hyödyntää täällä Ruotsissa luontoa virkistykseen ja lepoon. Muualla maailmas-

Aluksi oli vaikeaa houkutella maahanmuuttajia opastuksille. Nyt meidät tunnetaan ja sana kulkee. Osallistujat tulevat ja ottavat seuraavalla kerralla kaverinkin mukaan
Valokuva: Kajsa Grebäck

sa luonto voi tarkoittaa tarkka-ampujia, granaatteja, myrkyllisiä kasveja ja eläimiä ja ehkä paikkaa, jonne heitetään roskat. Täällä joudumme selittämään, että tämä on meidän metsämme, meidän kaikkien metsä ja siksi meidän on huolehdittava siitä.

Monet ovat olleet kiinnostuneita yhteistyöstämme Adilin ja Antoniosin kanssa ja ihmetelleet mikä on ollut menestysreseptimme. Minulla on tapana vastata, että uskon pitkän tähtäimen ajattelun ja suunnittelun olevan keskeisellä sijalla, lisäksi on pyrittävä työskentelemään monien kanssa, ei eristetyssä ryhmässä.

Pitkäaikainen ja monimuotoinen yhteistyö kunnan ja aatteellisten yhdistysten välillä on laajentunut vuosien varrella. Se on todella ollut mahtavaa. Adil istuu nyt mukana paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen johtokunnassa ja osallistuu vapaa-ajallaan kunnan lapsoimintaan.

Yleisesti ottaen yhdistyksellämme on ollut vaikeuksia houkutel-la maahanmuuttajia avoimiin opastuksiin. Neuvoisin kääntymään suoraan eri ryhmien puoleen, jotta yhteistyö saadaan käyntiin. Kysymykseen voivat tulla esimerkiksi opiskelijat tai yksin maahan saapuneet pakolaislapset. Olemme kutsuneet molempia. Alussa tuli vain ruotsalaisia, mutta nyt ihmiset jo tuntevat meidät ja sana leviää, yhä useammat kiinnostuvat. Sitten he ottavat mukaan ystävänsä. On löydettävä joitakin avainhenkilöitä, ajan mittaan myös heitä alkaa tulla avoimiin opastuksiin.

Viimeisen vuoden aikana Adil, Antonios ja minä olemme kouluttaneet eri äidinkieliä puhuvia henkilöitä kokeilemaan luonto-oppaan työtä neljässä muussa kunnassa Örebron läänissä. Tämä on ollut haaste ja hyvää jatkokehitystä työssämme. Olemme laajentaneet verkostoamme ja saaneet mukaan useampia henkilöitä, jotka haluavat viedä ryhmiä luontoon. Tästä on seurannut, että entistä useammat uskaltavat tai löytävät luontoon ja saavat oppia jokamiehenoikeuksista.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN KANSALAIKUUS

ANNA KETTUNEN JA
SILJA SARKKINEN

Käsitlemme tässä luvussa kestävän kehityksen opettamista ja ympäristökasvattajaa muutosagenttina. Näemme ympäristökasvatuksen parhaimmillaan strategisena työkaluna, jolla voidaan rakentaa kestävää tulevaisuutta vahvistamalla ihmisen, luonnon ja ympäristön keskinäisiä suhteita ja edistämällä kaikkien avointa osallisuutta. Ympäristökasvattaja on toivon lähettiläs – toivon, joka on toiminnan perusta ja jaksamisen edellytys.

"Kestävän kehityksen toteutuminen edellyttää sellaisen sukupolven kasvattamista, joka ymmärtää, ihmisen toiminnan ja ympäristön hyvinvoinnin olevan toisistaan riippuvaisia. Sukupolven, joka ymmärtää osallisuutensa kestävän tulevaisuuden rakentamisessa." (Heft & Chawla 2006)

Osallisuudesta ja voimaantumisesta

Kaikkien aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnassa on demokraattisen ja kestävän tulevaisuuden perusta. Tämä edellyttää kuitenkin, että jokainen yksilö uskoo omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja että on sekä tahtoa että siihen vaadittavat valmiudet. Ympäristökasvatus voi lisätä ammatitaitoa osallistua aktiivisesti ja vaikuttaa ja kannustaa osanottajia tekemään omia aloitteita esimerkiksi käytännön luonnonsuojelussa. Tästä seuraava ympäristökansalaisuus edellyttää kokemuksia, jotka vahvistavat tunnetta siitä, että omilla toimilla on merkitystä. Ympäristökasvattaja voi auttaa tarjoamalla mahdollisuudet suhteiden luomiseen luonnon kanssa ja eri näkökulmien ottamiseen esille.

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Ympäristökasvatuksen tavoitteena tulisi olla ympäristövastuullinen kansalainen. Ympäristökansalaisuus edellyttää kokemusta oman toiminnan merkityksellisyydestä. Omakohtaiset vaikuttamisen kokemukset ovat tässä avainasemassa ja ympäristökasvatuksen tulisi painottaa enemmän korostaa yhteisön ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen merkitystä. Lue lisää aiheesta Sanna Koskisen artikkelista (s. 272).

Osallistumalla omistajuutta

Aktiivinen osallistuminen on keino saada ihmiset välittämään ympäristöstään ja kantamaan siitä vastuuta. Parhaimmillaan tämä johtaa omistajuuden kokemukseen. Omistajuus puolestaan vahvis-

"Kestävän kehityksen toteutuminen edellyttää sellaisen sukupolven kasvattamista, joka ymmärtää ihmisen toiminnan ja ympäristön hyvinvoinnin olevan toisistaan riippuvaisia. Sukupolven, joka ymmärtää osallisuutensa kestävän tulevaisuuden rakentamises-sa."

Heft & Chawla 2006

taa kohteeseen – sisältöön tai paikkaan – liittyvää si-
toutumista ja vastuunottoa eli myönteistä kierrettä.
Ympäristökasvatus voi tukea myös ihmisten yhteiskun-
nallista aktiivisuutta ja herätellä kiinnostusta omaan
lähiympäristöön.

Rannikon ja järvien öljyvuotojen torjunta on vi-
ranomaisten vastuulla. Suomessa on tämän rinnalla
toimiva vapaaehtoistoiminnan järjestelmä, jolla on
keskeinen rooli ja merkittävä resurssi mittavan öljy-
vahingon sattuessa. Nämä WWF:n perustamat ja
ylläpitämät öljyntorjuntajoukot ovat valmiina toimi-
maan tarvittaessa. Tämä on vapaaehtoistyötä, jota
ei toivottavasti ei koskaan tarvitsisi käyttää. Valmius
on kuitenkin erittäin tärkeää ja mukaan haluava voi
kouluttautua eri tasoille – öljyntorjijasta ryhmänjoh-
tajaksi.

Yhdysvalloista alun perin lähtenyt Junior Rangers
-harrastus on ulkoilmaelämää, käytännön tekemistä ja
luontokokemuksia. Euroopan suojelualueiden verkos-
ton ylläpitämä harrastustoiminta antaa kuvan luon-
nonsuojelualueen työntekijän (englanniksi "ranger")
monipuolisesta työstä. Toiminta osallistaa nuoria
toimimaan ympäristön hyväksi, leireillä tutustutaan
retkeillen kansallispuiston monimuotoiseen luontoon ja historiaan
sekä etsitään vastauksia erilaisiin kysymyksiin. Miksi luonnonsuoje-
lualue on perustettu ja millaista työtä siellä tehdään? Missä ovat
alueen hienoimmat luonto- ja kulttuurikohteet? Miltä tuntuu maata
auringon lämmittämällä kalliolla ja katsella poutapilviä? Miten toimii
kuorimarauta?

Junior Rangers -toiminta pohjaa tekemällä oppimiseen ja sa-
malla saadaan tietoa ja omakohtaisia kokemuksia kansallispuiston
luonnonarvoista ja kansallispuistossa työskentelevien erilaisista
tehtävistä, kuten tutkimus- ja huoltotehtävistä, asiakaspalvelusta
ja ennallistamistoimista. Junior Ranger -ohjelman puitteissa on esi-
merkiksi ennallistettu eteläsuomalaisen Nuuksion kansallispuiston
puroa palauttamalla sitä vanhaan uomaan.

OSALLISUUTTA LISÄÄVIÄ TEHTÄVIÄ

Suomessa käytetään monenlaisia menetelmiä, joilla pyritään osallistamaan ihmisiä heitä koskevien hankkeiden suunnitteluun ja toteuttamiseen luonnossa ja muualla:

Gätur-kävelyllä osallistujat kiertävät lähiympäristöään vetäjän johdolla ja he kartoittavat yhdessä vaikutelmia ja keräävät ideoita esimerkiksi pihojen ja puistojen kehittämisestä. Ennakoon sovitulle reitille on valittu kolmesta neljään pysähdystä. Matkan varrella osallistujat arvioivat kohteita ja kirjaavat huomionsa ylös. Parhaimmillaan mukana kulkevat alueen suunnittelijat ja päättäjät.

Voit verrata menetelmää Live Solbrækken Danielсенin vesivaellukseen (s. 185).

Erilaisten kartojen avulla voidaan saada arvokasta tietoa alueen käyttäjien kokemuksista ja paikkoihin liittyvistä tunteista. Tarrakartta-menetelmällä voidaan kartoittaa ihmisten paikkoihin liittämiä merkityksiä, tunteita ja kokemuksia, jotka merkitään

karttoihin erivärisillä tai eri symboleilla sisältävillä tarroilla. Jokaisesta tarrasta vedetään viiva kartan reunan ja perustellaan, miksi kyseinen paikka on vastaajan mielestä esimerkiksi kaunis. Tietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa ja kaavoituksessa.

Hyvä esimerkki osallistamisesta on kansalaistiede (citizen science), jossa tavalliset ihmiset ovat mukana toteuttamassa tieteellistä tutkimusta. He eivät siis ole tutkimuksen kohteita, vaan osallisena sen tekemisessä, osallistuaan ei tarvitse olla tutkijan koulutusta. Osallistujat voivat esimerkiksi kerätä, luokitella tai analysoida tutkimukseen tarvittavaa tietoa.

Suomen luonnonsuojeluliiton nuorisojärjestö *Luonto-Liitto*, on jo useita vuosikymmeniä järjestänyt Kevätseuranta -nimellä kulkevan fenologiakampanjan. Fenologia kuvaa luonnonilmiöiden esiintymisaikaa eli mihin aikaan vuodesta – minä päivänä

– osallistuja esimerkiksi löytää ensimmäisen leskenlehden. Kerätään esimerkiksi vuoden ensimmäisiä kevään merkkejä, milloin ensimmäiset kukat tai koivun hiirenkorvat puhkeavat, milloin tuomet tai kielot kukkivat, minä päivänä peippo palaa tai siili herää talvihorroksestaan. Kaikki luonnosta kiinnostuneet ovat tervetulleita osallistumaan kampanjaan ja raportoimaan havaintojaan Luonnontieteellisen keskusmuseon Luomuksen tietokantaan. Luonto-Liitolta on nykyään myös *Talviseuranta*-kampanja, jossa havainnoidaan muun muassa metsäjäniksen ja lumikon värin vaihtumista, ketun liikkeitä ja laulujoutsenten muuttoa. Havaintoja tehdään myös lumesta, sen syvyydestä ja jään paksuudesta.

Kansalaistieteestä voidaan käyttää suomeksi myös nimityksiä osallistava tiede tai joukkoistettu tiede. Lue Marianne Graversonin käytännön esimerkki Bioblitzin käytöstä Tanskassa (s. 188).

KANSALAISTIEDETTÄ POHJOLASSA

Tutustu myös Luomuksen ylläpitämään Laji.fi- ja ruotsalaisten vastaavaan Artportalen-portaaliin,

joka on maailman suurimpia kansalaistieteen alustoja, Norjasta ja Tanskasta jälkimmäiseen pääsee

osoitteista citizenscience.no ja citizenscience.dk.

Kasvaminen vastuuntuntoiseksi kansalaiseksi

Ympäristökasvattaja on viestinviejä uuden kestävän elämäntavan opettamiseen ja oppimiseen. Ympäristökasvattajat ovat harvinaisen optimistisia ja elämänuskoisia ihmisiä, mutta myös nöyriä ja sinnikkaitä, sillä heidän tehtävänsä ei ole kaikkein helpoimpia. Ympäristökasvattaja konkretisoi toivoa paremmasta huomisesta. Jo vuonna 1977 Tbilisin ympäristökonferenssissa vaadittiin ympäristökasvatus-
ta osaksi kansallisia opetussuunnitelmia. Samoihin aikoihin kestävä kehityksen käsite alkoi nousta ympäristökasvatuksen rinnalle.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on kestävän kehityksen mukainen elämä. Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Käsitteestä on ajan mittaan tullut yhä moniulotteisempi, poliittisesti latautunut ja se on saanut yhä laajemman sisällön samanaikaisesti, kun sen toteuttaminen käy yhä tärkeämmäksi. Lähtökohta on ihmiskeskeinen, mutta käsitteellä on myös ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Peruskysymys kuitenkin on edelleen, kuinka sovittaa ihmistoiminta luonnon sanelemiin ekologisiin reunaehtoihin. Kysymyksen todellisen merkityksen ymmärtäminen on suuri haaste meille kaikille.

Ympäristökasvattajat tukevat työnsä avulla ympäristöherkkyttä, ympäristötuntemusta ja ympäristömyönteisyyttä. Ympäristöherkkyydellä tarkoitetaan yksilön kokemusten ja havaintojen pohjalta rakentuvaa tunnepitoista ja empaattista suhdetta ympäristöön sekä kykyä havainnoida ja aistia ympäristöä ja siinä tapahtuvia muutoksia. Ympäristösuhteeseen puolestaan kuuluu kaikki se, mitä ihminen tekee ympäristössään, ympäristölleen ja ympäristönsä vaikutuksesta tai innoittamana. Jokaisella meistä on oma, jatkuvasti muuttuva luonto- ja ympäristösuhteensa, jonka perusteet rakennetaan jo lapsuuden luontoelämyksissä ja kosketuksessa lähiluontoon.

Ympäristökasvattajan on ymmärrettävä yhtä lailla luonnonlait ja ilmiöt kuin ympäristön psyykkiset, kulttuuriset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on ympäristömyönteisyyden ja -tietoisuuden edistäminen. Jälkimmäisessä yhdistyvät henkilön motivaatio (arvot ja asenteet) tietoon ja taitoon toimia ympäristön kannalta myönteisesti. Tämä mahdollistaa ympäris-

tölle hyödylliset, tietoiset valinnat ja teot eli ympäristövastuullisen toiminnan.

Ympäristökasvatuksella voidaan edistää myös kasvamista kestävään elämäntapaan ja siinä tarvittavien taitojen harjoittelua. Tällaisia ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuus ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätemäärän vähentäminen kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Kyseessä ovat työhön, kulutukseen, perhe-elämään ja vapaa-aikaan liittyvät arkiset valinnat ja toimet. Se on ruokaa, liikkumista ja asunnon lämmitysmuodon pätkäilyä, lukuisia lajittelupönttöjä ja kirpputorilöytöjä. Kestävä elämäntapa saattaa tähdätä myös kohtuullisuuteen, jossa hyvinvointi ja onnellisuus eivät perustu talouskasvuun.

Jokaisella meistä on oma, muuttuva suhde luontoon ja ympäristöömme. Valokuva: Anna Kettunen

Kiinnittämällä huomiota kaikkien toimiemme vaikutuksiin ympäröivässä maailmassa, voidaan ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan. Kestävä elämäntapa tarkoittaa, että huomioidaan valintojen ekologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset sekä paikallisesti että maailmanlaajuisesti. Se on kestäviä kulutusvalintoja, joiden taustalla ovat turhan kulutuksen välttäminen, elinkaariajattelu, säästeliäs luonnonvarojen ja energian käyttö, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä oikeudenmukaisuus. Osa ympäristökasvattajista onkin näitä ekoarjen sankarivalmentajia.

Agenda2030 haastaa ympäristökasvattajan

Maailman valtioiden johtajat allekirjoittivat vuonna 2015 huippukouksessa New Yorkissa YK:n kestäväan kehityksen Agenda2030-toimintasuunnitelman, joka ulottuu vuoteen 2030 ja on poliittisesti sitova. Suunnitelman tavoitteet ovat universaaleja ja koskevat meitä kaikkia: valtioita, kuntia, yrityksiä, kouluja ja jokaista ympäristökasvattajaa. Kestäväan kehityksen tavoitteena on tehdä maailmasta parempi paikka meille kaikille. Tämä on mahdollista, mikäli pystymme yhdistämään ympäristön, ihmisten, ihmisoikeuksien ja talouden näkökulman.

Agenda2030 rakentuu vuonna 2015 päättyneille vuosituhat-tavoitteille ja kestäväan kehityksen politiikkaan, joka on muotoiltu 1990-luvun alussa niin kutsutussa Rion prosessissa. Agenda2030 sisältää 17 globaalia tavoitetta, jotka jakautuvat yhteensä 169 osatavoitteeseen. Kehitystavoitteet huomioivat ongelmien maailmanlaajuuden, sillä kaikki asiat vaikuttavat kaikkeen. Tavoitteita ei voi käsitellä erikseen – esimerkiksi ilmastonmuutos, konfliktit ja taloudellinen kehitys kietoutuvat erottamattomasti yhteen.

Pyrittäessä vähentämään ihmisten välistä epätasa-arvoa, on keskeistä huomioida samanaikaisesti ilmastonmuutos ja planeettamme asettamat rajat. Tavoitteissa korostetaan yhteistyön ja ihmisoikeuksien merkitystä, mikä tarkoittaa kansalaisten äänen kuulemistä ja heidän osallistumismahdollisuuksiensa varmistamista. Yhtenä alatavoitteena on varmistaa vuoteen 2030 mennessä, että

kaikille oppilaille tarjotaan kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot, jotka liittyvät esimerkiksi kestäviin elämäntapoihin, ihmisoikeuksiin, sukupuolten väliseen tasa-arvoon, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämiseen, maailmankansalaisuuteen, kulttuurien monimuotoisuuteen ja ylipäättään kulttuurin merkitystä kestävässä kehityksessä arvostavan koulutuksen kautta.

Ekososiaalinen sivistys – toivo paremmasta tulevaisuudesta

Ympäristövastuullinen kansalainen on myös ekososiaalisesti sivistynyt. Ekososiaalinen sivistys on uudehko Arto O. Salosen luoma käsite, jonka mukaan inhimillinen hyvinvointi rakentuu sen ymmärtämisestä, että ihmisenä olemisen oikeudet ja velvollisuudet perustuvat riippuvuussuhteisiin luonnosta ja toisista ihmisistä. Ekososiaalisesti sivistyneen ihmisen suhde maailmaan on kokonaisvaltaisen vastuullinen ja rakentuu myötätunnosta, kohtuullisuudesta, vuorovaikutuksesta ja siitä, että tiedostaa oman käytöksensä seuraukset.

Ekososiaalisesti sivistynyt ymmärtää, että ihminen ei voi olla olemassa ilman elinvoimaista luontoa. Ekososiaalisen sivistyksen johtajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä rakentaa samalla osaamispohjaa luonnonvarojen kestävään käyttöön perustuvalle kiertotaloudelle. Ekososiaalinen sivistys merkitsee erityisesti ilmastonmuutoksen vakavuuden ymmärtämistä ja pyrkimystä kestävään toimintaan. Ekososiaalisen sivistyksen avulla rakennetaan toivoa hyvästä tulevaisuudesta.

Vakavat ympäristöongelmat ja tunteet

Tutkimusten mukaan ihmiset ovat ympäristökysymysten suhteen ahdistuneempia ja toisaalta tiedostavampia kuin monesti ajatellaan. Erityisesti ilmastonmuutoksen tuomat uhkakuvat voivat aiheuttaa ympäristöahdistusta. Me ympäristökasvattajat jaksamme olla innostavia ja toiveikkaita, vaikka käsittelemme vakavia ongel-

Ympäristökasvat-
taja voi viedä lapset
retkelle lähimetsään
tai tarjota ympäristö-
opetusta koulun
opetussuunnitelman
puitteissa ulkona.
Valokuva: Anna Ket-
tunen

mia. Pyrimme osallistavaan ja voimaannuttavaan ympäristökasvatukseen ja kannustamme tekoihin ja toimintaan. Yritämme itsekin toimia kuten opetamme. Välillä saatamme kuitenkin syyllystyä yltiöoptimismiin ja unohtaa huolen, lamaannuksen ja ahdistuksen tunteet, joita maailman tila ja tulevaisuus meissä ja muissa aiheuttaa. Toisaalta saatamme myös tiedostamatta välittää tunteita ja asenteita, joita värittää kyynisyys ja pelko.

Miten sitten maailman ympäristöongelmia ja niiden aiheuttamia tunteita tulisi käsitellä? Olisiko meidän vältettävä liiallista optimismia ja vahvistettava tarvetta käsitellä maailman tilannetta realistisella tavalla? Olisiko meidän vahvistettava muissa heräviä

tunteita? Ympäristökasvattaja tarvitsee itse tukea ja työkaluja työnsä herättämien tunteiden käsittelyyn, jotta työ ei kuluta liikaa emmekä pala loppuun.

Erään tutkimuksen mukaan ympäristöä koskevien kysymysten viestinnässä tulee olla hyvin tarkkana (Pihkala 2017). Muinaisilla tarinankertojien menetelmillä voi kasvaa pienten ekotekojen sivuroolista tarinan sankariksi. Välttämättä draamalla ei ole onnellista loppua, mutta siinä osallisena oleminen auttaa ymmärtämään, puhdistaa ja herättää myötätuntoa. Ylivoimaisen vastustajan voittamisesta kertovat tarinat ovat täynnä sitkeyttä ja aktiivista toivoa ja auttavat eläytymään tapahtumiin. Ympäristökasvatuksessa olisi tuotava esiin sekä realistista traagisuutta että toivon merkitystä. Luova taiteellinen toiminta ja taideperustaiset metodit kuten draama, auttavat tunteiden ja perustavanlaatuisten kysymysten käsittelyssä ja tuottavat syviä kokonaisvaltaisia kokemuksia.

Ilmastomuutos on eettinen ja moraalinen ongelma, jota on käsiteltävä monilla tasoilla samanaikaisesti.

Ilmastomuutos esimerkkinä

Ilmastomuutos on suuri, monimutkainen ja vaikeasti ratkaistava kysymys, joka voi aiheuttaa ahdistusta. Tieto ja huoli ovat tarpeen, jotta ryhdytään toimimaan. Käytännössä toiminnan synty edellyttää kuitenkin luottamusta ja uskoa muutoksen mahdollisuuteen. Positiivinen ja toiveikas ihminen uskoo, että myös ympäristöongelmat voidaan ratkaista, mikäli ponnistellaan ja toimitaan yhdessä. Kieltäminen ei edistä toimintaa.

Tavallinen länsimainen arkielämä asumisineen, liikkumisineen ja syömisineen johtaa kestävämmiin ilmastopäätösiin. Yksittäisen kuluttajan valintaa ja vastuuta on painotettu pitkään – mutta yhteiskunnan kaikkien toimijoiden on kuitenkin osallistuttava rajoittamis- ja sopeuttamistoimiin. Ilmastomuutos on eettinen ja moraalinen ongelma, jota on käsiteltävä monilla tasoilla samanaikaisesti. Myös ympäristökasvatuksessa voidaan käsitellä yhteiskunnassa käytävää keskustelua ilmastomuutoksesta.

Ympäristökasvattaja muutosagenttina kohti kestävää elämäntapaa

Ympäristökasvattaja voi olla varhaiskasvattaja, joka vie lapsen retkelle lähimetsään. Hän voi olla opettaja, joka tarjoaa ympäristöopetusta koulun opetussuunnitelman puitteissa ulkona, tai ammatillinen opettaja, joka nostaa esille kestävän kehityksen osaamisen osana oman alan ammattitaitoa. Ympäristökasvattaja voi olla nuorisotyöntekijä, joka toteuttaa nuorisotyötä ympäristökasvatuksen keinoin tai kulttuuriympäristössä toimiva museopedagogi. Hän voi olla elämyksiä, kokemuksia tai tietoa tarjoava luonto-opas tai ympäristöneuvoja henkilökohtaisesti jakeleva viestinnän ammattilainen. Ympäristökasvattaja voi olla jokainen meistä.

Ympäristökasvatuksen tuleekin vahvistaa kokemusta omasta päätösvallasta ja henkilökohtaista suhdetta luontoon sekä kannustaa toimimaan. Ympäristökasvattaja luo turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin, joka tukee mahdollisuuksia vastuun ottamiseen, osallisuuteen ja yksilön yhteiskunnallisiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lue lisää Sanna Koskisen artikkelista (s. 272). Kirjan päättää Maria Aroluoman artikkeli siitä, kuinka luontokoulut voivat vahvistaa osanottajien suhdetta luontoon ja ihmisen ja luonnon välisen suhteen ymmärtämistä sekä kestävä elämäntapaa. Pohjoismaisen ministerineuvoston ympäristökasvatuksen määritelmä vuodelta 1990 on edelleen ajankohtainen kuten myös pohjoismaisen yhteistyön alku.

LUE LISÄÄ

Heft, H. & Chawla, L. (2006). *Children as agents in sustainable development*. I M. Blades & C. Spencer (red.), *Children and their environments*. Cambridge: Cambridge University Press

Pihkala, P. (2017). *Kuinka käsitellä maailman ongelmia?* Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa, Ainedidaktiikka, Vuosikerta. 1, Nro 1.

Salonen, A. & Konkka, J. (2015). *An Ecosocial Approach to Well-Being: A Solution to the Wicked Problems in the Era of Anthropocene*. *Foro de Educación* 13(19), 19–34. (pdf)

LUONTOKASVATUS – OSALLISUUTTA JA YMPÄRISTÖKANSALAISUUTTA

SANNA KOSKINEN

Ympäristökansalaisuus on ympäristövastuullista, aktiivista ja osallistuvaa kansalaisuutta. Ympäristökansalaisena toimiminen edellyttää kokemusta siitä, että oma toiminta on merkityksellistä kokonaisuuden kannalta ja ymmärrystä siitä, että omilla ajatuksilla ja teoilla on merkitystä. Kirjoitan tässä artikkelissa luontokasvatuksen ja ympäristökansalaisuuden suhteesta ja ympäristövastuullisemman elämäntavan rakentumisesta.

Luontokasvatuksessa ollaan aistit alati avoinna, herkistyneenä ympäröivälle luonnolle. Osallistuja saattaa luonnossa pohtia omaa elämäänsä ja sitä mikä siinä on aidosti merkittävää ja tärkeää. Luomalla yhteyksiä ja tarjoamalla uusia näkökulmia ja toimijuuden mahdollisuuksia, luontokasvattaja voi tukea ja vahvistaa osallistujien ympäristökansalaisuutta.

Osallistuminen oman lähiympäristön kehittämiseen tarjoaa mahdollisuuden monipuoliseen oppimisprosessiin, jossa osallistujien pätevyys, vastuullisuus ja sitoutuminen lisääntyvät. Oman lähiympäristön tekeminen omaksi vahvistaa luontosuhdetta ja lisää vastuunottoa omasta ympäristöstä. Luontokasvatuksen tehtävänä on tarjota mielekkäitä oppimisen ja toimimisen kokemuksia, jotka tukevat yksilöiden ja yhteisöjen osaamista ja halua toimia ympäristövastuullisemmin.

Osallisuus ja voimaantuminen

Koulun pihan kehittämiseen tarvitaan oppilaiden osallisuutta.

Valokuva: Sanna Koskinen

Osallisuus on yksilön kokemus siitä, että hänellä on halua, kykyä ja mahdollisuus vaikuttaa.

Osallisuus ja voimaantuminen (empowerment) ovat käsitteinä lähellä toisiaan. Osallisuus on yksilön kokemus siitä, että hänellä on halua, kykyä ja mahdollisuus vaikuttaa. Voimaantuminen on puolestaan yksilön sisäinen voimantunne, omakohtainen kokemus pystyvyydestä ja kyvykkyydestä. Voimaantunut yksilö luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, kokee oman toimintansa merkityksellisenä ja haluaa toimia. Oman osallisuuden ja voimaantumisen kokemuksen voi määritellä vain jokainen itse.

Osallisuuden kokemuksen syntymisessä ympäröivä yhteisö ja toimintaympäristö ovat ratkaisevassa roolissa. Kuinka paljon tilaa yhteisö antaa yksilön osallisuudelle? *Valtautuminen* tarkoittaa muutosta toimintaympäristössä ja yhteisössä, osallistujan näkökulmasta tilan ja toimintamahdollisuuksien saamista, osallistajan näkökulmasta vallan ja auktoriteettiaseman jakamista tai luovuttamista. Olennaista on vä-

hittäinen muutos, jossa yksilöt oppivat näkemään itsensä aktiivisina, itsenäisinä toimijoina ja luottamaan omaan osaamiseensa ja vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Keskeisin tekijä lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksille ja osallistumisen vaikuttavuudelle on aikuinen. Se, miten hän asennoituu oman valtansa jakamiseen ja minkälaisen roolin omaksuu, määrittää hyvin pitkälle lapsen ja nuoren osallistumisen rajat. Lapsi ja nuori tarvitsee erityisesti osallistumisen alkuvaiheessa tuekseen kumppanin, joka luo hyvän ja turvallisen ilmapiirin. Aikuisen – tai ohjaajan – roolina on olla toiminnan mahdollistaja ja tukija. Osallistujien osaamisen ja itseluottamuksen lisääntyessä ohjaajan rooli pienenee asteittain. Tavoitteena ovat aktiiviset ja vastuulliset toimijat, jotka toimivat mahdollisimman itsenäisesti.

Voimaantunut yksilö luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, kokee oman toimintansa merkityksellisenä ja haluaa toimia.

Miksi osallisuus ja voimaantuminen on tärkeää?

Voimaantumisen merkitys ympäristövastuullisuudelle on ratkaiseva, koska se antaa ihmiselle tunteen siitä, että hänen teoillaan ja toiminnallaan on merkitystä. Ympäristö- tai luontokasvatuksessa on pitkälti kysymys voimaantumisesta ja henkilökohtaisen merkityksen muodostamisesta. Siitä, että yksilö kokee luonnon ja ympäristön itselleen merkittävänä ja rakkaana, haluaa toimia vastuullisesti ja luottaa omaan osaamiseen ja vaikuttamismahdollisuuksiinsa – kokee että on osallinen kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Miten yksilöiden osallisuutta ja voimaantumista sitten luontokasvatuksella tuetaan? Omakohtaiset kokemukset ovat keskeisiä muodostaessamme henkilökohtaisia suhteita toinen toisiimme ja merkityksellisiin paikkoihin sekä motivaation ja pätevyyden kehittämisessä vastuulliseen toimijuuteen. Tarvitaan omakohtaisia vaikuttamisen ja toimimisen kokemuksia siitä, että yhdessä voimme saada muutoksen aikaan. Käytännön luontokasvatustyössä pääpaino on ollut ympäristöherkkyyden tukemisessa omakohtaisten luontokokemusten kautta ja oman arjen ympäristövastuullisten toimintatapojen omaksumisessa. Kasvatus on kiinnittynyt liikaa yksilöiden

Aikuisten taito ja tahto jakaa päätösvaltaansa määrittää lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia.

Valokuva: Sanna Koskinen

käyttäytymisen muuttamiseen ja unohtanut yhteisön ja yhteiskunnallisemman vaikuttamisen merkityksen.

Lasten ja nuorten osallistumista on tutkittu oppimisen ja voimaantumisen näkökulmasta jonkin verran. Tutkimusten mukaan he ovat näiden avulla oppineet vuorovaikutukseen, keskusteluun ja päätöksentekoon liittyviä kansalaistaitoja, herkkyyttä ja empatiakykyä muiden näkemyksille ja tarpeille, tietoa vaikuttamisen mahdollisuuksista sekä halua ja sitoutumista toimia jatkossakin. Osallistuminen on lisäksi vahvistanut itseluottamusta ja uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä yhteisöön kuulumisen, osallisuuden ja omistajuuden tunteita.

Osallistuminen sosiaalisena oppimisena

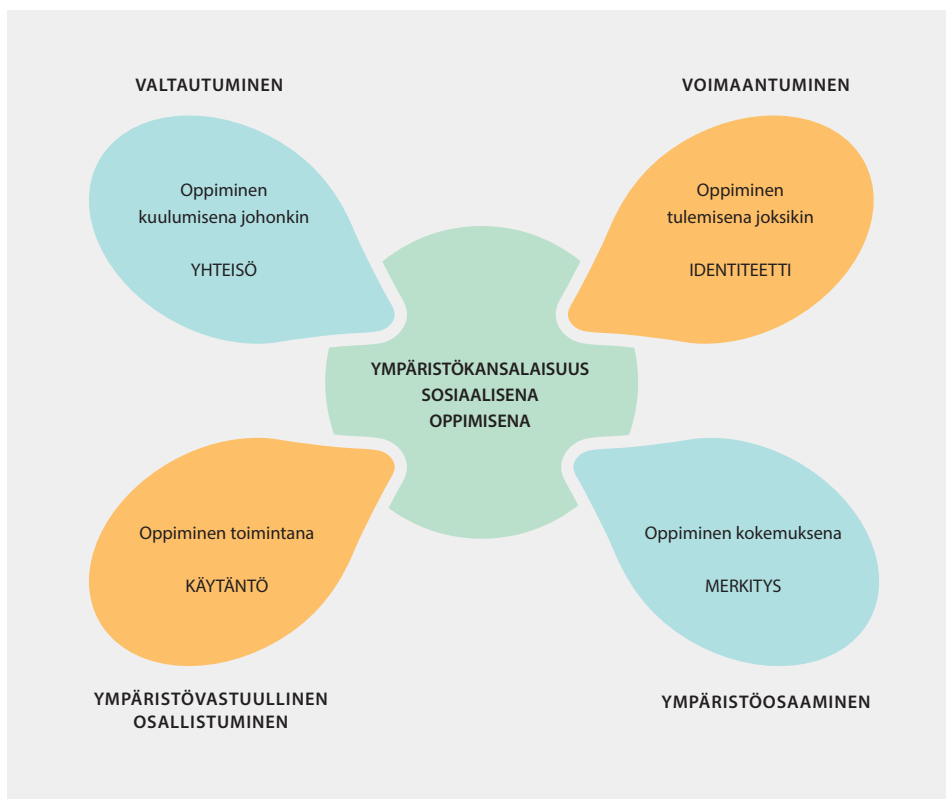
Osallistuminen voidaan nähdä oppimisprosessina, jossa opitaan, omaksutaan ja kiinnostutaan ympäröivästä maailmasta ja yhteiskunnasta. Voidaan myös ajatella, että osallistuminen on keino saada

ihmiset välittämään ympäristöstään enemmän ja ottamaan siitä vastuu. Parhaimmillaan osallistuminen voi myös tuottaa omistajuutta. *Omistajuus* on yksilön kokemus siitä, että toiminta tai jokin fyysinen kohde tuntuu omalta ja siihen on voinut omalla toiminnallaan vaikuttaa. Omistajuus vahvistaa tähän asiaan tai paikkaan liittyvää sitoutumista ja vastuunottoa.

Osallistuminen tarjoaa mahdollisuuden sosiaaliseen oppimisprosessiin, joka on tosielämän tilanteisiin ja käytäntöihin kytkeytyvä kollektiivinen oppimisprosessi. Siinä on kysymys osallistumisesta yhteiseen, innovatiiviseen ongelmanratkaisuprosessiin. Etienne Wengerin (1998) mukaan sosiaalinen oppiminen muodostuu neljästä elementistä: oppimisesta kokemuksena, oppimisesta toimintana, oppimisesta kuulumisena johonkin ja oppimisesta tulemisena joksikin. Nämä elementit kytkeytyvät saumattomasti aiemmin esiteltyihin käsitteisiin (kuva 13).

Oheisessa kuvassa osallistuminen on toimintaa ja käytäntöjä, valtautumisessa on kysymys yhteisöön kuulumisesta ja toimintaympäristön tarjoamista mahdollisuuksista, voimaantuminen on henkilökohtainen, omaan identiteettiin liittyvä prosessi ja ympäristöosaaminen puolestaan pohjautuu kokemuksiin ja niissä syntyneisiin merkityksiin. Luontokasvatusta voidaan näin tarkastella toimintana, kokemuksena, kuulumisena johonkin ja tulemisena joksikin.

Toiminta ja kokemukset ovat aina olleet luontokasvatuksen ydintä, joskaan eivät yhteiskunnallisessa mielessä vaan lähinnä luonnon tutkimisen ja kokemisen kautta. Näkökulmaa olisi laajennettava. Luontokasvatuksessa ollaan aistit avoinna, herkistyneenä ympäröivälle luonnolle. Luomalla yhteyksiä ja tarjoamalla uusia näkökulmia ja toimijuuden mahdollisuuksia, luontokasvattaja voi tukea ja vahvistaa osallistujien ympäristökansalaisuutta. Luontokasvatus kuulumisena johonkin ja tulemisena joksikin tukee ympäristökansalaisen identiteettiä osaavana ja aktiivisena toimijana, joka on samalla yhteisön täysivaltainen jäsen. Meillä kaikilla on voimakas tarve kuulua ryhmään ja olla samanlaisia kuin muut. Tarve on erityisen korostunut nuorilla. Miten voimme tukea ympäristökansalaisen identiteettiä, joka kyseenalaistaa monet länsimaisen yhteiskunnan arvot ja toimintatavat? Miten voimme vahvistaa kuuluvuuden tunnetta ryhmään, jossa ympäristövastuullisuus on normaalia ja tavoittelemisen arvoista?

Kuva 13
Ympäristökansalaisuus sosiaalisena oppimisena (Koskinen 2010). Sovellus Wengerin (1998) sosiaalisen oppimisen mallista ja Koskinen & Paloniemi (2009) mallista ympäristövastuullisesta osallistumisesta sosiaalisena oppimisprosessina.

Osallisuutta tukeva luontokasvatus

Perinteisesti luontokasvatuksessa, kuten kasvatuksessa yleensäkin, kasvattajan rooli on keskeinen. Hän suunnittelee tavoitteellista toimintaa ja toteuttaa sen. Kasvatettavat tai osallistujat hyppäävät mukaan valmiiksi suunniteltuun ohjelmaan, harjoitukseen, retkeen tai muuhun pedagogiseen aktiviteettiin. Monessa asiassa tämä käytäntö toimii oikein hyvin. Mutta toimiiko se välttämättä silloin, kun tavoitteena on mahdollistaa osallisuuden ja omistajuuden kokemus ja tukea ympäristökansalaisuutta? Ei välttämättä. Saattaa olla niin, että tarvitaan rohkea hyppy kohti uudenlaista toimintatapaa. Osallisuutta tukeva luontokasvatus on keskeinen osa ympäristökansalaisuutta.

listujalle tai kasvatettavalle olisi tarjottava aiempaa aktiivisempi rooli: opastettavasta ja opetettavasta aktiiviseksi oppijaksi ja toimijaksi. Voisiko esimerkiksi luontokoulupäivä ainakin osittain rakentua niin, että oppilailla olisi mahdollisuus valita eri vaihtoehtoista? Tai jopa mahdollisuus vaikuttaa päivän teemaan? Tai jopa kehittää kokonaisuus itse? Varmasti on, mutta se vaatii aikaa ja harjaantumista. Silloin kun lapset ja nuoret – ja mikseivät aikuisetkin – ovat tottuneet varsin passiiviseen opetettavan ja opastettavan rooliin, saattaa aktiivisempi rooli tuntua vaikealta ja jopa vastentahtoista. On helpompaa vain istua ja kuunnella tai kulkea perässä ja seurata opastusta. Mutta kun mietitään vaikuttavuutta ja mielekkyyttä, näyttäytyy tilanne hyvinkin erilaisena.

Erityisesti kaupunkiympäristössä lasten ja nuorten mahdollisuudet muokata omaa ympäristöään ovat todella vähäiset. Edes majo-

Ilmastolakot ympäri maailmaa vahvistavat nuorten voimaantumista. Valokuva: Sanna Koskinen

ja ei kaupunkimetsiin saa rakentaa. Mitkä ovat keinot tehdä ympäristöä omaksi ja saavuttaa omistajuuden kokemuksia, jos mihinkään ei saa koskea ja kaikki on jo valmiiksi tehtyä? Oman lähiympäristön omaksi tekeminen vahvistaa luontosuhdetta ja lisää vastuunottoa. Yksi merkittävä lasten ja nuorten osallistumisesta seuraava hyöty onkin ilkeiden väheneminen. Kun esimerkiksi nuoret ovat olleet mukana suunnittelemassa ja erityisesti rakentamassa lähiympäristössä skeittipaikkaa tai nuorisopuistoa, ovat nämä säilyneet ehjinä ja siisteinä. Kouluissa aiemmin aina töhrityt seinät ovat saaneet olla rauhassa, kun oppilaat ovat itse saaneet suunnitella ja toteuttaa oman taideteoksensa tuolle seinälle. Sama kokemus on asemanseuduista ja alikulkutunneleista. Omistajuus vahvistaa asiaan tai paikkaan liittyvää sitoutumista ja vastuunottoa.

Miten omistajuutta voidaan tukea luonnonympäristössä? Paikan omaksi tekemisen on tehtävä luonnon ehdoilla ja sitä kunnioittaen. Oma säännöllinen retkipaikka tekee tuosta kohteesta oman. Tuon oman paikan nimeäminen, linnunpönttöjen rakentaminen ja huoltaminen, niiden asukkaiden tarkkailu, lintujen talviruokinta ja luontopaikan siisteydestä huolehtiminen voivat tehdä siitä oman, "meidän metsän". Voi myös olla mahdollista olla yhteydessä maanomistajaan ja yhteistyössä pyrkiä lisäämään paikan monimuotoisuutta esimerkiksi lahopuun määrää tietoisesti lisäämällä ja mahdollisuuksien mukaan hoitotoimenpiteitä rajoittamalla. Myös majojen rakentelusta voidaan maanomistajan kanssa sopia, kunhan sekin tehdään puita ja luontoa kunnioittaen. Oksista ja risuista voi jo rakentaa varsin toimivia majoja, jotka toimivat parhaimmillaan myös eväidensyöntipaikkoina sateen sattuessa.

Osallistuminen oman lähiympäristön kehittämiseen tarjoaa mahdollisuuden monipuoliseen oppimisprosessiin. Luontokasvatus voi tukea myös ihmisten yhteiskunnallista aktiivisuutta ja herätellä kiinnostusta omaan lähiympäristöön. Tiedon välittäminen meillä olevista osallistumisen mahdollisuuksista on arvokas tuki kaikenikäisille kansalaisille. Harva tietää miten esimerkiksi kunnan omistaman metsän hoitoon voi vaikuttaa. Apu oikeiden virkamiesten löytämiseen kunnan hallinnosta on todella tarpeen, kun vaikkapa päiväkotiryhmä toivoo lisää roska-astioita oman retkipaikkansa reitin varrelle.

Lapset ja nuoret eivät yleensä yksin pysty lähtemään barrikadeille, vaan he tarvitsevat aikuisen tuen. Jos esimerkiksi koulussa nousee vaikuttamisen tarpeita esiin koulun lähiympäristössä, kannattaa vanhemmat ottaa mukaan. Monesti vanhempainyhdistyksen on helpompaa lähteä edistämään asiaa kuin opettajan tai koulun. Yhteistyö on muutenkin vaikuttamisessa voimaa, ja kumppaneita on hyvä etsiä avoimin mielin.

Lopuksi

Ympäristökansalaisuus on kansalaisuutta tässä ja nyt. Lapsille ja nuorille – ja yhtä lailla aikuisille – on tarjottava mahdollisuus olla kansalaisia ja oppia kansalaisuutta omassa elämässä itse toimimalla. On tärkeää kokea tulevaisuutensa vakavasti otetuksi ja kuulluksi. Tämä kokemus tuottaa osallisuutta ja omistajuutta – kykyä ja halua olla mukana ja kantaa vastuuta. Huoli ympäristöstä ja tulevaisuudesta on tällä hetkellä nuorilla varsin vahva. Meillä kasvattajilla on tärkeä rooli kannustaa ja tukea lapsia ja nuoria uskomaan ja luottamaan parempaan tulevaisuuteen. Paolo Freiren sanoin ”Kasvatuksen tehtävänä on toivon ilmapiirin luominen”.

LUE LISÄÄ

Dobson, Andrew & Bel, Derek (2006). Environmental citizenship. MIT Press, Cambridge (Mass.) London.

Koskinen, Sanna (2010). Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Nuorisotutkimusverkosto/

Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 98. Participation and Learning (2008). Reid, Alan, Jensen, Bjarne Bruun, Nikel, Jutta & Venka Simovska (toim.). Springer.

Wenger, Etienne (1998). Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

YMPÄRISTÖKASVATUSTA SUOMEN LUONTOKESKUS HALTIASSA

MARIA AROLUOMA

Toimin ympäristökasvattajana Suomen luontokeskus Haltiassa, joka sijaitsee Nuuksion kansallispuistossa Espoossa. Haltian ympäristökasvatus noudattaa Metsähallituksen periaatteita ja tarjoaa luontotoimintaa kaikenikäisille – erityisesti kouluryhmille. Tässä artikkelissa kerron millaista toimintaa meillä on tarjolla lapsille ja aikuisille.

Haltiasta vastaa Metsähallituksen Luontopalvelut, joka hoitaa maamme luonnonsuojelualueita kuten kaikkia kansallispuistoja, luonnonpuistoja ja valtion retkeilyalueita, Lapin laajoja erämaa-alueita sekä lukuisia kulttuuriperintökohteita. Luontopalvelut tarjoaa alueiltaan virkistysmahdollisuuksia ja edistää luontomatkailua.

Metsähallituksen tehtävä kuvataan seuraavasti: "Metsähallitus on monipuolinen biotalouden edelläkävijä, joka pyrkii edistämään luonnonvarojen kestävää käyttöä ja luonnonsuojelua sekä tuottamaan hyvinvointipalveluja nykyisille ja tuleville sukupolville"

Haltian ympäristökasvatus perustuu Metsähallituksen periaatteisiin. Metsähallitus edistää vastuullista ja kestävää, luonnon huomioon ottavaa ulkoilua. Ympäristö- ja luontokasvatuksen tavoitteena on lisätä osallistujien tietoa luonnosta ja kulttuuriperinnöstä, lisätä myönteistä suhtautumista luonnonsuojeluun, toimia luonnon hyvinvoinnin puolesta ja tehdä luonnonsuojelualueita tunnetuiksi.

Haltian pääviestit ovat:

- 1 Suomen luonto on ainutlaatuinen ja vaihteleva.
- 2 Suomalaisen identiteetin juuret ovat luonnossa.
- 3 Luonnossa liikkuminen luo hyvinvointia.
- 4 Tasapainoinen luonto varmistaa tulevaisuutemme.

Lähde: *Haltian ympäristökasvatussuunnitelma*

Haltian ympäristökasvatus innostaa kävijöitä ulos luontoon monin tavoin. Ruuan tekeminen yhdessä ulkona kuuluu keinovalikoimaan. Valokuva: Jari Kostet

Suomen luontokeskus Haltia tarjoaa luontokoulupäiviä 5.–9.-luokkien oppilaille ja luonto-opastuksia kaikenikäisille. Haltian näytellyissä opastamme ryhmiä päiväkotii-ikäisistä eläkeläisiin ja jokaiselle kohderyhmälle on oma, räätälöity ohjelmansa. Opastusten pääta-voitteena on kannustaa liikkumaan luonnossa. Lasten opastukset ovat tarinallisia ja toiminnallisia. Nuoria ja aikuisia kannustetaan yhteisellä keskustelulla ja kertomuksilla. Lapset ja koululaiset pääse-vät myös oppaan johdolla luontopoluille, joiden tarkoituksena on mahdollistaa luonnon kokeminen kaikilla aisteilla ja ymmärtää luonnon monimuotoisuuden merkitys.

Haltiaassa järjestetyt tapahtumat ovat toinen tapa tarjota ympäristökasvatusta kaiken ikäisille. Tapahtumilla on sama tavoite kuin opastuksilla, kannustaa kävijöitä luonnon pariin. Suunnittelemme tapahtuman aina yhteistyössä laajan verkostomme toimijoiden kanssa, mikä takaa, että pystymme lähestymään teemaa odottamattomista näkökulmista. Haltian toistuvia tapahtumia ovat Talviluonnon päivä, Suomen luonnon päivä ja Lasten luontolauantai. Lisäksi kahdeksan kertaa vuodessa järjestetään niin kutsuttu luontolauantai, jossa on eri teemoja. Erityisen kiinnostavia ja pidettyjä ovat olleet tapahtumat, joissa yhdistyvät taiteen eri muodot, tiede ja ulkoilu.

Henkilökohtainen, elämyksellinen suhde luontoon

Haltian luontokoulun kohderyhmä ovat 5.–9. luokkien oppilaat. Luontokoulun luontopedagogiikka tukee ja toteuttaa kansallista peruskoulun opetussuunnitelmaa. Luontokoulupäivien elämyspohjainen ohjelma voi sisältää esimerkiksi ulkoilutehtäviä, luonnon tutkimista, aistiharjoitteita, pelejä, leikkejä, draamaa ja seikkailukasvatuksen menetelmiä. Liitän tässä artikkelissa Riitta Nykäsen esittelemiin ympäristökasvatustavoitteisiin (s. 36) joitakin käytännön esimerkkejä luontokoulun ohjelmista.

Kaikille luontokoulun ohjelmille on yhteistä, että oppilaat pääse-vät liikkumaan luonnossa ja oppivat kestävästä retkeilystä. He voivat havainnoida ja kokea eri harjoitusten avulla luontoa kaikilla aisteillaan. *Retkeilytaidot*-ohjelmassa koululaiset harjoittelevat kartan lukua ja suunnistusta. He kulkevat sokkona yhden näkevän, reittiä

kuvailevan, oppilaan johdolla. Koululaiset tutustuvat jokamiehenoi-keuksiin draaman kautta, saavat kokeilla kokkaamista retkikeittimellä ja kokea leiritulen.

Luonnontuntemus, elämän edellytysten ja luonnon monimuotoisuuden ymmärtäminen

Pelatessaan *Elämän peliä* Haltian lähiluonnossa oppivat yläkouluikäiset pelin tiimellyksessä monipuolisesti, mitä tarkoittaa luonnon monimuotoisuus. Pelissä jokainen oppilas edustaa jonkin metsälajin populaatiota, jotka muodostavat ravintoketjuja. Ketjujen muodostamissa ryhmissä oppilaat etsivät metsästä pisteitä, joissa he pääsevät suorittamaan luonnon monimuotoisuuteen ja populaatio-biologiaan liittyviä tehtäviä. Tehtävien lopputulos vaikuttaa jokaiseen populaatioon eri tavalla. Pelin tavoitteena on ymmärtää, miksi luonnon monimuotoisuus on tärkeää ja kuinka sitä voidaan suojella.

Ohjelmassa *Metsäluonnon salaisuus* oppilaat oppivat ravintoketjuista ja metsästä ekosysteeminä. Ravintoketju-leikissä oppilaista tulee itse tuottajia, kuluttajia ja hajottajia, jotka jahtaavat toisiaan. Oppilaat tutustuvat metsän eri lajeihin pelaamalla metsälajibingoa, etsimällä lajeja tai tutkimalla eri puita ja niiden seuralaisia – toisin sanoen lajeja, jotka elävät puussa ja sen ympärillä.

Ohjelmassa *Lintujen kevät* oppilaat perehtyvät muuttolintujen elämään muun muassa tuomaroimalla lintujen Euroviisuja ja yrittämällä rakentaa itse eri lintulajien pesiä.

Ihmisen luonnosta riippuvuuden ymmärtäminen

Ohjelmassa *Historian jäljet luonnossa* oppilaat pääsevät kokemaan kuinka ihmiset ovat eläneet luonnon ehdoilla eri aikoina menneisyydessä. Oppilaat esimerkiksi rakentavat luonnonmateriaalista pienoisasumuksia kivikauden ihmisille, kokeilevat tulen tekemistä rautakautiseen tapaan tulusraudan, piikiven ja taulan avulla ja piirtävät nykyaikaisia kalliomaalauksia katuliiduilla kertoakseen mikä on "pyhää" tai tärkeää heidän omassa nykyelämässään.

Haltian retkeily-
taidot-ohjelmassa
koululaiset oppivat
suunnistamaan
metsässä kartan ja
kompassin avulla.
Valokuva: Jari Kostet

Metsäluonnon salaisuus -ohjelmassa mietimme yhdessä metsien
ekosysteemipalveluita ja jokainen oppilas pääsee kertomaan jonkin
asian, jonka saamme metsästä – esimerkiksi mustikat, rentoutumi-
nen tai raikas ilma.

Ihmisen kielteisten luontovaikutusten ja niiden vähentämisen ymmärtäminen

Metsäluonnon salaisuudessa yläkoululaiset saavat myös suunnitella
ja toteuttaa oman "tutkimushankkeen", joka selvittää talousmetsän
ja luonnonvaraisen metsän eroja. Siinä voi tutkia muun muassa la-
hopuuta, metsän ikää ja lajirunsautta. Viides- ja kuudesluokkalaisten

pääsevät perustamaan kolmen neliömetrin pienoiskansallispuistoja, joihin he voivat merkitä nähtävyyksiä ja virkistys- ja lepopaikkoja. Harjoitusten avulla oppilaat voivat ymmärtää luonnonsuojelun moninaisuutta.

Lintujen kevät -ohjelmassa oppilaat yrittävät rakentaa pesiä lintujen käyttämistä aineksista.

Valokuva: Maria Aroluoma

Tietoa kestävästä elämäntavasta

Noudattaessamme luontokoulupäivänä kestäväen ulkoilun periaatteita, jolloin oppilaat saavat näistä käsityksen muun toiminnan ohessa. Kerromme myös jokamiehen oikeuksista, emme jätä roskaa tai muita jälkiä jälkeemme, mutta liikumme vapaasti ja nautimme luonnosta. Ohjelma päätetään keskustelulla, jossa jokainen oppilas saa miettiä miten hän itse voisi suojella luonnon monimuotoisuutta.

Me Haltian luontokoulun ympäristökasvattajat haluamme viestiä kävijöillemme viestiä vastuullisesta luontosuhteesta myönteisten elämysten avulla, herättämällä uteliaisuutta, lisäämällä ymmärrystä luonnon toiminnasta ja vahvistamalla henkilökohtaista ja tunneperäistä suhdetta luontoon.

Pohjoismaiden ministerineuvosto
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Kööpenhamina
www.norden.org

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa

Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa on teos, jonka lukijana pääset kulkemaan villipeuran jäljillä ja polttamaan riimuja viikinkien seurassa, saat esimerkkejä puron hyödyntämisestä opetuksessa tai tarinan mahdollisuuksia. Kirja pureutuu myös niin ympäristökasvatuksen yhteiskunnalliseen asemaan kuin mahdollisuuksiin kestävän kansalaisuuden luomisessa tai maahanmuuttajien kotouttamisessa sekä ympäristökasvattajan moniin rooleihin.

Kirjan kantava teema on suoran luontokokemuksen mahtava voima, joka voi jopa kääntää kokijan maailmankuvan pääläelleen.

Kirja on suunnattu teille, joita kiinnostaa ympäristökasvatuksen mahdollisuudet tukea kestäväää tulevaisuutta ja edistää luonnonsuojelua tai vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin alueellisesta eriytymisestä luontoyhteyden puutteeseen. Kirja innostaa ympäristökasvattajia – eli meitä kaikkia – tarjoamaan entistä monimuotoisempia luontokokemuksia ja oppimismahdollisuuksia Pohjoismaisessa luonnossa ja sen monissa kulttuurimaisemissa.